Domuz Toprak

John Berger

İletişim

2. BASKI

JOHN BERGER

Domuz Toprak

Pig Earth

ÇEVİREN *Taciser Belge*

iletişim

İÇİNDEKİLER

Bir Yer Sorunu 9
Bir Açıklama 13
La Nan M.'nin Ölümü 24
Hatırlanan Bir Dana 27
Kepçe 33
Büyük Beyazlık 35
Paskalya 41
Bağımsız Bir Kadın 42
Merdiven 54
Rüzgâr da Ulur 56
Köy Lohusası 74
Varlığını Koruyanlara İthafen 75
Günbatımı 90
Paranın Değeri 91
Saman 122
Lucie Cabrol'un Üç Hayatı 124
Patates 222
Tarihsel Sonsöz 223

Bu kitap bize bunları öğreten beş dosta:

Théophile Jorat
Angeline Coudurier
André Coudurier
Théophile Gay
Marie Raymond

Öğrenmemize yardımcı olan dostlara:

Raymond Berthier, Luc ve Marie-Thérese Bertrand, Gervais ve Mélina Besson, Jean-Paul Besson, Denis Besson, Michel Besson, Gérard Besson, Christian Besson, Marius Chavanne, Roger ve Noelle Coudurier, Michel Coudurier, La Doxie, Régis Duret, Gaston Forrestier, Marguerite Gay, Noel ve Hélène Gay, Marcelle Gay, Jeanne Jorat, Armond Jorat, Daniel ve Yvette Jorat, Norbert Jorat, Maurice ve Claire Jorat, François ve Germaine Malgrand, Francis ve Joelle Malgrand, Marcel Nicoud, André Perret, Yves ve Babette Peter, Jean-Marie ve Josephine Pittet, Roger ve Rolande Pittet, Bernadette Pittet, François Ramel, François ve Léonie Raymond, Basil Raymond, Guy ve Anne-Marie Roux, Le Violon, Walter

ve birlikte öğrendiğim Beverly'ye adanmıştır.

BİR YER SORUNU

İNEĞİN alnına, oğul, siyah deriden bir maske geçirip boynuzlara bağlıyor. Deri kullanılmaktan kararmış. İnek hiçbir şey göremiyor. Hayatında ilk kez, gece, gözlerine birdenbire indirilmiş. İnek ölünce, bir dakika bile geçmeden oradan çıkarılacak. Bir yıl boyunca, deri maske, aç-bırakma-ahırı ile mezbaha odası arasındaki on adımlık yerde yirmi saatlik gece sağlıyor.

Mezbahayı işletenler, yaşlı bir adam, kendisinden on beş yaş küçük karısı ve yirmi sekiz yaşındaki oğulları.

Hiçbir şey göremediği için, inek hareket etme konusunda ikircikleniyor, ama oğlan boynuzlarına bağlı ipi çekiyor, annesi de arkadan kuyruğu tutarak izliyor.

"Bunu tutsaydım" diyor, köylü kendi kendine, "buzağlayana kadar daha iki ay bekleyecektik. Sütünü sağamayacaktık. Doğumdan sonra da kilo kaybedecekti. En uygun zaman şimdi."

Mezbahanın kapısında inek gene duraksıyor. Sonra çekmelerine izin veriyor.

İçeride, tavana yakın bir yükseklikte demir raylı bir sistem var. Raylardan makaralar geçiyor ve her makaradan ucu çengelli bir çubuk sarkıyor. Bu çengele bağlı dört yüz ki-

loluk bir at leşini, on dört yaşında bir çocuk kolaylıkla kaldırabilir ya da indirilebilir.

Oğlan, mengenenin kilidini ineğin başına geçirdi. İdam sırasında, maske, kurbanın daha edilgin olmasını sağlar, cellatı da kurbanın gözlerindeki son bakıştan kurtarır. Burada maske, onu sersemletecek tokmaktan ineğin kafasını çevirmemesini sağlıyor.

Bacakları bükülüyor ve gövdesi o an devriliyor. Bir viyadük çöktüğü zaman -uzaktan bakıldığında- taşlar aşağıdaki vadiye yavaş yavaş düşer. Bir patlamadan sonra, bir binanın duvarlarının yıkılışı da öyle görünür. Ama inek, şimşek hızıyla düştü. Onun bedenini ayakta tutan, çimento değil, enerjiydi.

"Neden onu dün kesmediler ki?" dedi, köylü kendi kendine.

Oğul, kafatasındaki bir delikten ineğin beynine bir çubuk sokuyor. Yirmi santim kadar derine itiyor. Çubuğu oynatarak, hayvanın bütün kaslarının gevşemiş olmasından emin olmak istiyor, sonra çekiyor. Anne, ineğin topuğuna yakın bir yerden, önbacağı iki eliyle kavrıyor. Oğul, boğazını kesmeye başlıyor ve seller gibi kan yere akıyor. Bir an, akan kan, incecik beli yaranın dudağı olan, geniş kadife bir etek biçimini alıyor, sonra hiçbir şeye benzemeden akmaya devam ediyor.

Hayat sıvıdır. Çinliler, aslolan nefestir derken yanılıyorlardı. Belki ruh, nefestir. İneğin pembe burun delikleri hâlâ titreşiyor. Gözleri görmeden bakıyor, dili ağzının kenarından dışarı sarkmış.

Kesilen dil , ciğer ve başın yanına asılacak. Bütün başlar, diller ve ciğerler hepsi birden aynı sırada asılı duruyor. Çene kemikleri açık, dilsiz ve dişlerin çemberine biraz kan bulaşmış, sanki bütün dram, etyemez bir hayvanın birden et yemesi yüzünden başlamış gibi. Ciğerlerin altına isabet eden

beton zeminin üzerinde parlak, al, kan lekeleri var, yeni açtıklarında, kızıla dönmeden önceki gelinciklerin renginde.

Hem kan hem beyinin çifte terkedişine karşı koymak istercesine, ineğin gövdesi şiddetle çırpınıyor ve arka bacakları havayı tepiyor. Büyük bir hayvanın küçük bir hayvan kadar çabuk ölmesi şaşırtıcı.

Ana, ön bacağı bırakır -sanki artık nabız, saymaya değmeyecek kadar zayıfladığı için- ve bacak külçe gibi düşer. Oğul, boynuzların çevresinden başlayarak postu sıyırmaya başlar. Oğul işin hızını babasından öğrenmiş, ama şimdi yaşlı adamın hareketleri çok ağır. Mezbahanın arkasında, düşüne taşına, bir atı ikiye ayırıyor.

Ana, oğul arasında bir suçortaklığı var. İşi hiç konuşmadan birlikte zamanlıyorlar. Ara sıra birbirlerine göz atıyorlar, gülümsemeden ama anlayış ifadesiyle. Ana, uzun ve kocaman, düz tabanlı bir yük arabasını andıran, dört tekerlekli bir el arabası getiriyor. Oğul, her bir bacağı küçücük bıcağıyla yarıp derinin arasına çengelleri sıkıştırıyor. Ana, düğmeye basıp elektrikli vinci çalıştırıyor. İneğin ölüsü ikisinin üzerine, yukarı kaldırılıyor, sonra tekrar arabaya indiriliyor. Birlikte arabayı itmeye başlıyorlar.

Terzi gibi çalışıyorlar. Postun altında, derisi bembeyaz. Postu enseden kuyruğa kadar açıyorlar, bu haliyle iliklenmemiş bir paltoya benziyor.

İneğin sahibi olan köylü, arabanın yanına geliyor, neden bu hayvanı kestirmek zorunda olduğunu açıklamak için; iki memesi çürüyordu, artık sütünü sağmak imkânsızdı. Bir memeyi, eliyle kaldırıyor. Ahırda onu sağdığı zamanki kadar sıcak. Ana ve oğul onu dinliyor, başlarını sallıyor ama cevap vermeden işlerine devam ediyorlar.

Oğlan dört toynağı kesip koparır ve arabaya atar. Ana süt torbasını çıkarır. Sonra kesik post arasından oğul, göğüs kemiğini baltayla kırar. Bu, kesilen bir ağacın yere yıkılma-

dan önceki son baltalanışına benzer, çünkü o andan başlayarak, inek artık bir hayvan değildir, yemeklik ete dönüşmüştür, tıpkı ağacın keresteye dönüşmesi gibi.

Baba atı bırakır, ayaklarını sürüyerek mezbahayı geçer ve dışarı, işemeye gider. Bunu her sabah üç ya da dört kez yapar. Başka bir amaç için yürürken adımları daha canlıdır. Ama şimdi, sidik torbasının basıncından mı yoksa kendisinden çok genç olan karısına, kocamış bir insan olarak durumunun acınasılığına karşın otoritesinin amansız olduğunu hatırlatmak için mi böyle yürüdüğünü söylemek zor.

Kapıya ulaşıncaya kadar, karısı, ifadesiz bir yüzle, onu seyreder. Sonra ciddiyetle gene önündeki ete döner ve yıkamaya başlar, sonra bir bezle suyunu alır. Hayvanın vücudu bütün çevresini sarmıştır ama artık gerilim yoktur. Bir kileri düzenliyor da olabilir. Ancak, etteki lifler, kesilme şokundan sonra hâlâ titreşmektedir , tıpkı yazın üzerine konan sinekleri kovmak için bir ineğin boynunun titreşmesi gibi.

Oğul, sığır eti olacak parçayı kusursuz bir simetri içinde ikiye ayırır. Şimdi bunlar, açların yüzyıllardır, binyıllardır, hayal ettiği et parçalarıdır. Ana, bunu raylı sistemde iterek, kantara getirir. Topu, iki yüz elli yedi kilo eder.

Köylü, kantarın ölçüsünü kontrol eder. Kilo başına dokuz franka anlaşmıştır. Dil, ciğer, toynaklar, baş ve öbür sakatat için hiçbir şey almaz. Kentli ya da köylü yoksullara satılan parçalar para etmez. Post için de bir şey ödenmez.

Eve dönünce, ahırda, kesilen ineğin yeri boştur. Genç düvelerden birini oraya koyar. Bir sonraki yıl yaz geldiğinde, burayı bellemiş olacaktır, böylece, her sabah ve akşam, sağılmak için otlaktan getirildiğinde, ahırda kendi yerinin hangisi olduğunu bilir.

BİR AÇIKLAMA

BİR okur sorabilir: Yazarın hakkında yazdığı yer ve insanlarla ilişkisi nedir?

Bu yaz bir öğleden sonra ne at ne de arabanın çıkamayacağı kadar dik bir tarlada harman yapıyordum; bütün samanı tarlanın aşağısında, düzlenmiş bir toprak parçasına kadar bellemek zorundaydık. Saat dört sularındaydı ama güneşe göre ikiydi. Hava çok ağırdı, dik yamaçta, saman gibi kurumuş ekin diplerine basarak kayıp düşmek işten bile değildi. Üzerimde bir yelekle çalışıyordum, ayaklarıma ağır çizmeler giymiştim, daha sıkı basabileyim diye. Baba, aşağıya çiftliğe gitmişti, atı getirmek için. Anne, tarlanın en yüksek yerinde, samanı kaldırdığımız yerde tırmıkla çalışıyordu. Ben yarı yolu tırmanıp bir tırmık dolusu daha samanı aşağıya itmeye çalışıyordum. Başladığımızdan beri yüzüncü kez durdum, tırmığın tahta sapını bir elimle tutuyordum, öbür elimle, sırılsıklam olmuş, toza bulanmış bir mendille yüzümdeki teri sildim. Terim alnımdan gözlerime doğru bir yol izliyor ve görmemi engelleyecek kadar yakıyor. Benim yaşımdaki bütün harmancılar gibi bir şapka giyseydim daha iyi olurdu ama bu alışkanlığı edinemedim. Belki gelecek yıl kendime bir şapka alırım. O gün, bir ay süren harmandan sonra son

samanı son tarladan kaldırıyorduk; o yıl şapka almaya değmezdi. Orada yüzümü silerek duruyordum. Hava çok durgundu ve güneş bayırı ızgara gibi ısıtıyordu. Samanı tırmıklamak, çevirmek, kaldırmak bir oyun gibi olabilir, ama böyle ağır, tehlikeli, arılarla dolu bir öğle sonrasında, samanı aşağı doğru tırmıklamak, delik çuvalla un taşımaya benziyordu. Sıcağa lânet ettim. Sıcak artık bir kösul olmaktan çıkmış, ceza haline gelmişti. Ve cezacıya lânet ettim. Yokuşa ve hâlâ bitmeyen işe lânet ettim. Güneşe ve sıcağına vurmam mümkün olsaydı, vururdum. Aşağıdaki çiftlik evinin kiremitlerine baktım ve gökyüzüne küfrettim. Yarım saat sonra, samanı içeri almadan çok önce, yağmur ve gökgürültüsü başladı. O zaman da, getirdiği taze havadan memnun olmakla birlikte, yağmura küfrettim.

O günkü öfkem beni tarlaya, bayıra, samana bitiştirdi. Başka zamanlarda burayla ve insanlarla ilişkim daha az basittir. Ben bir köylü değilim. Ben yazarım: yazılarım hem bir bağlantı hem de bir engel.

Hiçbir zaman meslek olarak yazmayı düşünmedim. Yalnız başına yapılan, bağımsız bir etkinlik bu ve uzun yıllar yapılsa da bu iş onu yapana hiçbir zaman yaşla edinilen ustalık ya da ayrıcalığı kazandırmaz. Allahtan, herkes bu etkinliğe girebilir. İster siyasal ister kişisel, beni yazmaya iten dürtüler ne olursa olsun, bir kez yazmaya başladıktan sonra, bu, yaşantıya anlam verme mücadelesine dönüşüyor. Her mesleğin yetkinlik sınırları vardır ama aynı zamanda kendi alanı da vardır. Yazmak, benim bildiğim kadarıyla, kendine ait bir sınırlı alana sahip değildir. Yazma edimi, hakkında yazılan yaşantıya yaklaşma ediminden başka bir şey değildir: tıpkı, umarım ki, yazılı metini okuma eyleminin de bununla karşılaştırılabilir bir yaklaşma edimi olması gibi.

Ne var ki bir yaşantıya yaklaşmak, bir eve yaklaşmaya benzemez. "Hayat" bir Rus atasözünün dediği gibi "açık bir

alanın ortasından yürüyüp geçmek değildir." Yaşantı bölünmez ve süreklidir, hiç değilse bir kişinin ömrü içinde ve belki birden çok ömür boyunca. Ben hiç kendi yaşantılarımın yalnızca bana ait olduğu izlenimini edinmiyorum, çoğu zaman, benden önceye uzanıyor gibi geliyor bana. Her ne ise, deneyim kendi üzerinde katlanır, geriye ve ileriye kendi kendine gönderme yapar korku ve umut gönderme noktalarıyla; ve dilin kökeni olan mecazı kullanarak sürekli benzeyen ve benzemeyen şeyleri kıyaslar, küçük olanı büyük olanla, yakın olanı uzak olanla. Ve böylece verili bir yaşantı anına yaklaşma edimi hem titiz bir inceleme (yakınlık) hem de ilişkilendirme/bağlama (uzaklık) yeteneği gerektirir. Yazmanın hareketi, dokuma tezgahındaki mekiğin hareketine benzer: tekrar tekrar yaklaşır ve geri çekilir, kapanır ve kendi mesafesine çekilir. Ama bir yazma hareketinin mekiğe benzemeyen yanı, onun gibi bir çerçeveye sabitleştirilmiş olmamasıdır. Yazma hareketi kendini tekrar ettiği sürece yaşantıya yakınlığı artar. Sonunda şansınız varsa, anlam, bu özel yakınlığın meyvasıdır.

Benim köylüler hakkında yazmam, hem beni onlardan ayırıyor hem de beni onlara yaklaştırıyor. Ne var ki ben, yalnızca bir yazar değilim. Ben aynı zamanda küçük bir çocuğun babasıyım, gerektiği zaman ekmek parası için çalışan iki elim, hikâyelerin öznesiyim , konuğum, ev sahibiyim. Öyleyse yaşamlarımız, aralarında yaşadığımız köylülerle nasıl karşılaştırılabilir? Belki iki liste bir şey gösterebilir.

Ortak	*Ortak Olmayan*
Çocuk doğurma/çocuk büyütme	Ana dil
Temel kol işleri yaşantısı	Din

Hizmet değişimine açık olmak	İktisadi tasarımlar
Eviçi konfor/konforsuzluk ölçütleri	Babadan kalan toprak
Köy törenlerine katılım: cenazeler/düğünler vb.	Ömrün tek bir yerde geçmesi
Hava/mevsimler	Fiziksel dayanıklılık derecesi
İşe atfedilen saygı	Akrabalık ilişkileri

Onlardan ayrı yaşamıyoruz ve çevremizdeki insanlarla birçok pratiği paylaşıyoruz. Gene de bu iki liste eşit değil. Biz, burada yaşamayı seçmiş kişiler, yabancı kalıyoruz. Köyde bir çok hayatı belirlemiş olan gerekirliliklerden kurtulmuşuz biz. Seçmek ve ayıklamak daha başlangıçta bir ayrıcalıktı. Gene de bizim yapyalnız ve ayrı yaşamayı değil de iş ve topluluk hayatını seçme biçimimiz, aynı anda bizim aleyhimize bir noktayı da açığa çıkardı, hatta yerel terimlerle, bir ayrıcalık eksikliğini. Aleyhimize olan bu nokta, bizim hem gündelik hem de toplumsal hayat konusundaki görece cehaletimizdi. Okul çocuklarından büyükbabalara kadar herkes buradaki hayatın bazı yönleri konusunda bizden daha çok şey biliyordu. Herkes, kadın ya da erkek, eğer isteseydi bize bir şey öğretecek, bize bilgi verecek, yardım edecek, koruma sağlayacak konumdaydı, burada. Ve birçoğu bunu yaptı.

Öğrenci ile öğretmen arasındaki ilişki karmaşıktır. Bize öğretenler, bizim yerel konulardaki cehaletimizin, bizim başka bir bilgi bütününe, herkesi çevreleyen ama uzak olan şu dünyayla ilgili bilgilere erişebilirliğimizle ilişkili bir olgu olduğunun farkındaydılar. Tehdit eden ve vaad eden ama gene de sorgulanamayan (sorulara cevap vermeyen) o dünyada bir yerde, bizim bilgilerimizin, onların oradaki kendi hayatlarını çok yakından/içinden izleyen bilgi türüne benzer bir bilgi olduğu varsayılır. Bu varsayım, haklı çıksın çıkmasın, bir ilti-

fat değildir; mantıksal bir sonuçtur ve bunun mantığı bizim köyden bağımsız bir hayat görüşüne sahip olabileceğimizi kabul eder. Böylelikle, cehaletimiz içinde, yeni yetmeler gibiyiz ve farzolunan deneyimimizle, bağımsız tanıklarız.

Son cümlenin değeri, açıklama gerektiriyor. Bütün köylerde hikâyeler anlatılır. Geçmişe, hatta, çok uzak geçmişe ilişkin hikâyeler. Bir seferinde yetmiş yaşında bir dostumla dağlarda yürüyorduk. Yüksek bir yarın dibinden geçerken, genç bir kızın nasıl, yukarıda *alpage*'da harman yaparken buraya düşüp öldüğünü anlattı. Savaştan önce miydi bu? diye sordum. 1833'te, dedi. Ve tıpkı bunun gibi hemen, o güne ilişkin hikâyeler anlattı. Gün içinde olup bitenlerin çoğu, gün bitmeden, birisi tarafından anlatılır. Hikâyeler olgusaldır, gözleme dayanır ya da birinci-ağızdan anlatılır. En keskin gözlemler, günün olayları ya da karşılaşılan durumlar ve bir ömür boyu süren aşinalıklar, köy *dedikodusu* denen şeyi oluşturur.

Bazan hikâyenin içinde örtük bir ahlâki yargı vardır ama bu yargı -adil olsun olmasın- ufak bir ayrıntıdır: hikâyenin *bütünü*nde bir hoşgörü payı vardır çünkü, hikâyeyi anlatanla dinleyenlerin bundan böyle de birlikte yaşamaya devam edecekleri göz önünde bulundurulur.

Çok az hikâye yüceltmek ya da suçlamak için anlatılır: daha çok, olabilirliğin büyük çeşitliliği karşısında her zaman duyulan hafif şaşkınlığın tanıklığını yaparlar. Günlük olaylara ilişkin olmakla birlikte, hikâyeler esrarengizdir. İşinde çok titiz olan C.... nasıl olur da , saman arabasını devirir? Nasıl olur da L.....sevgilisi J....'yi soyup soğana çevirir ve J.... kimseye zırnık koklatmazken nasıl olur da sevgilisi tarafından böyle yolunmaya razı olur?

Hikâye, yorum gerektirir. Elbette bunu yaratır da, çünkü tam bir sessizlikle karşılansa bile bu da bir yorumdur. Yorumlar, kıskançlık ya da bağnazlık belirtebilir ama öyleyse

bunlar da hikâyeye dönüşecektir ve böylelikle benzer yorumlara konu olacaklardır. Nasıl olur da, F.... kardeşini lanetle anma fırsatını hiç kaçırmaz? Genellikle, hikâyeye eklenen yorumlar, yorum yapanın, varoluşun bilinmezliğine kişisel tepkisini -anlatılanın ışığında- gösterme niyetini taşır ve öyle kabul edilir. Her hikâye herkesin kendisini tanımlamasını sağlar.

Aslında, tanıdık, sözlü, günlük tarih olan bu *dedikodunun* işlevi, bütün köyün kendisini tanımlamasıdır. Fiziksel ve coğrafi nitelikleri dışında köy hayatı, belki de içinde barınan bütün kişisel ve toplumsal ilişkilerin toplamıdır, artı, köyü bunun ötesinde kalan dünyayla ilişkilendiren -genellikle baskıcı olan- toplumsal ve ekonomik ilişkiler. Ama büyük kent için de benzer şeyler söyleyebiliriz. Köyün hayatının ayırıcı özelliği, onun aynı zamanda *kendi kendisinin canlı bir portresini oluşturmasıdır*: herkesin portresinin çizildiği ve herkesin portre çizdiği, komünal bir portre. Romanesk kiliselerdeki oymalarda olduğu gibi, gösterilen ile nasıl gösterildiği arasında bir ruh hali özdeşliği vardır- sanki gösterilenler aynı zamanda oymacıların kendileriymiş gibi. Her köyün hikâyesi bina edilmiştir; taştan olmasa da, sözlerden, konuşulan ve hatırlananlardan: kanaatlardan, hikâyelerden, görgü tanıklığından, yorumlardan ve kulaktan dolma bilgiden. Ve bu sürekli çizilen bir portredir; üzerinde çalışma hiç bitmez.

Çok yakın zamanlara kadar bir köyün ve oradaki köylülerin kendilerini tanımlamaları için ele geçirilebilir bilgi yalnızca onların söylenmiş sözleriydi. Köyün kendi portresi -emeklerinin fiziksel başarıları dışında- varoluşlarının anlamını yansıtan tek şeydi. Başka hiç kimse ve hiçbir şey, böyle bir anlamı vermezdi. Böyle bir portre -ve onun hammaddesi olan *dedikodu*- olmaksızın köy kendi varlığından kuşkulanmaya zorlanmış olabilecekti. Her hikâye ve hikâye üzerine

her yorum -ki bu hikâyenin tanıkları olduğunun kanıtıdır- portreye katkıda bulunur ve köyün varoluşunu doğrular.

Çoğu portreden farklı olarak, bu sürekli portre, yüksek dozda gerçekçidir, rahattır (resmiyetsiz) ve poz verilmeden yapılmıştır. Herkes gibi, belki herkesten çok, köylülerin, hayatlarında güvenlikten yoksun olduğunu veri alırsak, köylüler bir resmiyete gereksinim duyarlar ve resmiyet törenlerde ve ayinlerde ifade edilir, ama kendi ortak portrelerinin yapıcısı olarak resmiyetin dışındadırlar çünkü resmiyetsizlik doğruya daha yakındır: tören ve ayinlerin ancak belirli ölçüde denetleyebildiği doğruya. Bütün düğünler birbirlerine benzer ama her evlilik farklıdır. Ölüm herkes içindir ama insan yalnız başına yas tutar. Bunlar doğrulardır.

Köyde bir insan hakkında bilinenlerle bilinmeyenler arasındaki fark çok azdır. Çok-iyi-saklanan birkaç sır olabilir ama genel olarak aldatma çok enderdir çünkü imkansızdır. Köyün bir birey hakkındaki bilgileri, aşağı yukarı Tanrının onun hakkında bildiklerinden daha az değildir - onun yargısı farklı da olsa. Böylelikle, kelimenin gizli şeyleri araştırmak (tecessüs) anlamında merak azdır çünkü buna pek fazla gerek duyulmaz.

Gizli ya da esrarlı kalan, bilerek saklanan şeylerden çok daha önce söylediğim gibi, olabilirliğin şaşırtıcı ölçüde geniş yelpazesidir. Ve böylelikle de, çok az "tiyatro amaçlı" davranış vardır: köylüler, kentliler gibi *rol oynamazlar*. Bu onların daha "basit" ya da daha açık davranışlı olmalarından kaynaklanmaz, yalnızca bir kişi hakkında bilinen ile genellikle bilinmeyenler arasındaki yerin -ve bu bütün rol oynamanın gerçekleştiği yerdir- çok dar olmasındandır.

Köylüler oyun oynamak isterlerse (şaka yapmak da) genellikle, hareketlere dayalı şakalar yaparlar. Bir pazar sabahı bütün köy ayindeyken, dört adam, köydeki ahırları temizlemek için kullanılan bütün el arabalarını getirip kiliseninin

önüne dizdiler, böylece kiliseden çıkanlar, kendi el arabasını bulup Pazar elbiseleriyle köy yolundan bunları iterek geçmek zorunda kaldılar!

Köyün sürekli portresinin, içe işlemesi, açık yürekli ve bazan abartılı olması, ender olarak da yüceltilmiş ya da ikiyüzlü olması işte bundandır. Ve bunun geçerli olmasının nedeni, ikiyüzlülük ile yüceltmenin soruları kapatması açık yürekliliğin ise soruları açık bırakmasıdır.

Köyün sürekli portresini yaparken, her tanık buna kendi yorumunu ya da kendi yönünden bakışını eklerse, tanık olan yabancı da, belirli koşullar altında katkıda bulunabilir. O, yani yabancı, açık kalan sorulara nasıl cevap verecektir?

Köylüler genellikle köyün ötesindeki hayatla ilgilenirler. Ama bir köylünün hem köylü kalması hem de hareket edebilmesi çok ender rastlanan bir durumdur. Onun mekan seçimi yoktur. Böylelikle doğduğu yere kendi dünyasının merkezi gibi davranması mantıklıdır. Yabancının bu merkeze ait olmaması onun yabancı kalmaya mahkum olduğu anlamına gelir. Ama, yabancının çıkarları komşusunun çıkarlarıyla çelişmiyorsa -toprak satın alır ya da inşaat yaparsa bu çelişki derhal ortaya çıkacaktır- ve varolan portreyi tanırsa -bu adları ve yüzleri tanımaktan daha fazlasını gerektirir- kadın ya da erkek, o da bu portreye katkıda bulunabilir, alçakgönüllükle, ama kendisi açısından eşsiz bir tarzda. Ve şunu hiç unutmamak gerekir ki bu sürekli portreyi yapmak bir böbürlenme aracı ya da boş bir vakit geçirme eğlencesi değildir: köyün hayatının organik bir parçasıdır. Bu dursaydı köy çözülüp dağılırdı. Yabancının katkısı küçüktür ama çok temel bir şeye yapılan katkıdır bu.

Böylelikle, yeni yetme ve bağımsız tanık olarak çifte rolümüzde, yeni bir karşılık oluştu. Çoğu zaman bir yeni yetme olarak bana verilen bir ders aynı zamanda kendimin bir tanık olarak tanınması ve yorumlanması için benden bir şey ri-

ca edilmesi demekti. "T.... ile hiç tanıştın mı? Hayır mı? Öyleyse gel. Seni tanıştıracağım. Belki bir gün yazdığın bir hikâyeye onu da koyarsın."

* * *

Şimdi uzaklaştığına göre, sesini sessizlikte duyabilirim. Bu ses vadinin bir tarafından öbür tarafına taşınır. O, bunu hiç zorlanmadan çıkarır ve ses bir kement gibi işler. Seslenme dinleyeni seslenene doğru çeker. Sesleneni merkeze koyar. İnekleri de köpeği gibi buna cevap verir. Bir akşam hepsini ahıra zincirledikten sonra, iki ineğin yerlerinde olmadıklarını gördük. Dışarı çıktı ve seslendi. İkinci seslenişinde, ormanın derinliklerinden iki ineğin cevabı geldi ve birkaç dakika sonra, tam karanlık bastırırken, ahırın kapısındaydılar.

Aşağıya gittiği o gün, saat iki sularında vadiden bütün sürüyle birlikte döndü -ineklere ve ahırların kapısını açmam için- bana bağırarak. Fougère doğurmak üzereydi - iki ön ayak dışarı çıkmıştı bile. Onu geri getirmenin tek yolu bütün sürüyü geri getirmekti. Ön ayakları iple bağlarken elleri titriyordu. İki dakika çektikten sonra buzağı dışarı çıkmıştı bile. Yalasın diye Fougère'e verdi. Bir ineğin başka hiç bir durumda - acı çekerken bile- çıkardığını işitmediğim bir sesle böğürdü. Tiz, delici, çıldırmış bir sesti. Yakınmadan daha güçlü, selamlamadan daha acil bir sesti. Biraz bir filin sesini andırıyordu. Buzağıyı yatırmak için samanı getirdi. Onun için bunlar zafer anlarıdır, gerçek kazanç anları; bunlar, tilki gibi kurnaz, hırslı, sert, yorulmak nedir bilmez sığır çobanıma, onu çevreleyen dünyayla birleştiren anlardır.

Sabah çalıştıktan sonra onunla birlikte kahve içerdik, köyü anlatırdı. Her felaketin olduğu günün tarihini bilirdi. Hakkında bir hikâye anlatabileceği bütün düğünlerin tarihini de hatırlardı. Kendinden öncekiler de olmak üzere bütün

aile zincirini ikinci kuzenlerine kadar izleyebiliyordu. Zaman zaman gözlerinde bir suç ortaklığı ifadesi okuyordum. Ne üzerine? Apaçık ortada olan farklılıklarımıza rağmen paylaştığımız bir şey için mi? Bizi birbirimize bağlayan ama hiçbir biçimde doğrudan doğruya gönderme yapılamayan bir şey için mi? Elbette ona sunduğum küçük hizmetler için değil. Ne olabileceğini uzun zaman düşündüm. Sonra günün birinde anladım: onun ikimizin eşitliğini tanımasıydı bu : ikimiz de hikâye anlatıcısıydık. Hikâye anlatıcıları olarak ikimiz de olayların birbirlerine nasıl bağlandığını görebiliyoruz. Gözünde yakaladığım ifade, parlaktı aynı zamanda yatıştırıcı.

İZLEYEN hikâyeler (şiirler değil), yazıldıkları yıllar olan 1974-78'deki sırayla basıldılar. yıllar geçtikçe hikâyelerin anlatılma biçimi değişir. Bu değişime, ilerleme kelimesini yakıştırmıyorum çünkü ilklerin bir ön plan odak noktasına, bir şimdiki zaman duygusuna , ki şu anda buna ben kendim ulaşamam, sahip olduklarına inanıyorum. Her ne ise, hikâyeler birbirlerini izledikçe, daha uzun oluyorlar ve anlattıkları hayatların öznelliğine daha derinden bakıyorlar. Hikâyeler, okurlar bana eşlik edebilsin ve bu yolculuğu birlikte, yanyana yapabilelim diye bu düzende basıldılar.

La Nan M.'nin Ölümü

Artık ne tavuklara lâpa
hazırlamaya ne de
çorbanın patatesini doğramaya
hali kalmayınca
iştahı da kesildi
ekmeğe bile
ve yemek yemez oldu

Adam, kendi resmini yapıyordu
siyah dallara konmuş
kargaları kovalamak için
artık hiç yükseklerden uçmayan
ama yere yakın geçen

Sobadan bile ufak
oturdu pencerinin önünde
dışarıda pırasalar büyürken

Odun yığınının -yamaçlarca
o taşımıştı sırtında buraya-
başında adam yere çöktü ve
üstünde odun kestikleri
kütük oldu

Gelini
tavuklara yem verdi
ocağa odun attı

Gece yatağını yakan siyah ateşin
başında her iki yana da uzandı adam
Nedir senin zıddın? diye sordu kadın ona
Süt dedi adam iştahla

Mutfağın
duvarlarını saran
aile efradı ve komşular izlediler
soluk almak için verdiği savaşı

Dağın ta tepesinde
kara ve buza işedi adam
dereyi eritmek için

Başını koltuğun koluna
yaslamak daha iyi geliyordu
kadına

Adamın sidiği
sarkaç biçimindeydi ve onun gibi
renksiz

Elinde mendilini tuttu kadın
ağzını kurulamak için
silinmesi icap ettiğinde

Konuklar giderken başının tepesini öptüler
hepsini tanıdı
seslerinden

Adam elarabasını devirdi
donmuş gübre yığınının üzerine
iki bacağı hâlâ sıcak

Yetmiş üçüncü evlilik yıldönümünü
mutfakta kıvrılıp geçirdi
ara sıra üzerinde sallandığı
terlikli ayaklarıyla ayıyı andıran oğluna
seslenerek, soyadıyla

Yaptığın tek hata
ölüm, bir sarhoş gibi şakalaşmaz,
yaşlanmamalıydın

Ben bir hırsız değildim, dedi
cevap olarak

Gelin olduğu zamanki gibi
uzun boylu görünüyordu
elbisesi ve çizmeleriyle
yatağına ölü yatırılınca
ama sağ omuzu sol omuzundan
daha alçaktı
bütün taşıdıklarının
sonucu

Cenazesinde
yumuşak karın,
onu mezarcıdan önce gömdüğünü gördü
köylüler

HATIRLANAN BİR DANA

HUBERT, danayı kamyona bindirdi ve boynundaki tasmanın kancasını çıkardı. Daha sonra bunu samanlıktaki çiviye asacaktı, bir sonraki dana için hazır olsun diye. Hubert iri bir adamdı ama kılı kırk yarardı. İşletmenin gezgin satın alma görevlisi fiyatı sordu. Hubert bir konuda konuşmak istemediği zaman, gerçekte kelimelere dönüşmeyen, ama inandırıcı ve hatta bir yöreye özgü bir ağız sanılabilen konuşmataklidi sesler çıkarırdı. Marie, o gün ne yaptığını soracak olsa ve onun aklı hâlâ uzaklardaysa, cevabını bu kibar, anlaşılmaz dille verirdi. Şimdi, fiyatı önce alıcıya söyletsin diye yapıyordu bunu. Fiyat, canlı hayvan pazarında çoğu kez olduğu gibi, kiloya göre değil hayvanın görünüşüne göreydi. Hubert banknotları katlayıp, küçük bir dörtgen yaptı ve pantolon cebinin derinliklerine attı. Sonra iki adam birlikte mutfağa, *gnôle* içmeye gittiler.

Hubert ahırda ne zaman önünden geçse, dana ani ve beceriksiz bir hareketle geri çekilirdi. Zinciri duvara çok kısa bağlanmıştı. Yapabildiği en geniş hareket, başıyla duvarın dibine doğru bir hamle edip art bacaklarını havada tepmekti. Duvarın alt yarısı, duvardaki aynı halkaya bağlanmış öbür danaların dışkısından kahverengiye dönmüştü.

Adı yoktu çünkü Marie yanlarında tutmayacakları danalara ad koymazdı. Dana on günlükken çok ürkekti. Bu, şubatın sonu oluyordu. Kayalıklardan akan derecikler, buz saçakları kadar tembel ve saydamdı. Yer taş olduğu için dana üşümesin diye koydukları bir tahtanın üzerinde yatardı. Yemi verileceği zaman ayağa kalkıp beklerdi. Tekme atmayı öğrendi. Duvardan belirli bir mesafe uzaklaşınca boynundaki yakalığın yaptığı basıncı öğrendi. Yakınla uzağı ayırt etmeyi öğrendi. Ona uzaktan başlayarak yaklaşmak bir tehdit anlamı kazandı.

Beş günlükken Hubert, yatağının samanını yemesin diye ağzına tasma yerine, bir oyuncak plastik kova bağladı. Ahıra çok az günışığı girerdi. Belki bu alacakaranlık, ineklerin büyük kış sabrına yardımcı oluyordur. Altı ay boyunca hep aynı ışık hüzmelerine, aynı ahşap yemliklerin payandalarına bakıyorlardı. Dört öğün arasındaki zamanı, yiyerek, geviş getirerek, yeniden geviş getirerek, yalanarak, başlarını ağır ağır kaldırıp indirerek, doldururlar. Hiçbir zaman -geceleyin bile- sürüngenlerin ya da uyuyan bir yarasanın var-olmayış durumuna geçmezler. Geçselerdi, süt yapamazlardı.

Bazı danalar hemen içerler, bazılarının öğrenmesi zaman alır. Kovayı kenarından, burnunun ucuyla iterdi, hiç ağzını açmadan. İki günlüktü ve daha dilini ağzından dışarı çıkarmayı bilmiyordu. Hubert parmaklarını süte daldırıp, ağzına soktu. Sütü parmaklarından emdi. Üçüncü seferinde, yalamak için dili dışarı çıktı.

Şafak zamanı soğuk yoğunlaşır. Elma ağaçları beyaz sisin içinde simsiyah görünürler. Hiçbir yerde renk yoktu ve bahçenin ötesinde hiç ses yoktu. Kuzeydoğu rüzgarı esiyordu. Bu yönden esen rüzgar en kalm kumaşları bile delip geçer ve insanın kemiklerine işler, ölümün bir hatırlatıcısı. İneklerin sütü azalır. Toprağı kaya gibi sertleştirir. "Ölüm kadar hüzünlü hiçbir şey yok" dedi, Marie, "ve aynı zamanda

o kadar çabuk unutulan".

Rüzgar, doğrudan doğruya ahırdan içeri giremiyordu. Ahırda, büyük bir atın, onbir ineğin, beş dananın, bir düzine tavşanın üç aylık birikmiş ısısı vardı. Ama Hubert gereksiz tehlikelere meydan vermezdi: Moselle'in, yeni buzağlayan ineğin, üzerine bir çuval bağladı ve ona şekerli sıcak elma şarabı verdi.

Bundan önce ona tuz vermişti. Büyük bir güçle, kocaman diliyle, Moselle, kahverengi kaba tuzu avucundan yaladı. İneklerin kafaları dillerini içerecek büyüklüktedir. Dilleriyle, ekini kaldırır, balya yapar, beller ve midelerine indirirler.

Çok eski, buzul-zamanlarına ait, adı Audumla olan bir ineğin hikâyesi vardır. İçine bir adamın hapsedildiği bir buzdağını yalamış. Bir tuz sütunu yalar gibi, adam serbest kalana kadar yalamış. Sonra ona sütten dört ırmak armağan etmiş.

Dananın hayatında ilk tattığı şey tuzdu. Hubert, tuzu ağzına ve burnuna sürtmüştü. Sonra onu samana sardı, dana hemen uyumuştu.

Mukoza bir korumadır, bir tür sevgi. Dana, dışarı ilk çıktığında yeni yeşermiş bir yaprak gibi bitkin yatıyordu. Tüyleri mukozadan keçeleşmişti. Hafifçe, havanın ilk kokusunu da -hepimiz için- önceleyen o kokudan kokuyordu. Hubert danayı havluyla kurulayarak yatırdı, boksörünü kurulayan bir antrenör gibi. Mutluluğu heyecansızdı; seyrek olan ama bildik bir şeye karşı duyulan uzun süre beklenmiş bir zevkin karşılığıydı; şimdi onu izleyen sükûnete kendini bırakan bir olaya gösterilen tepkiydi, borucunun kolu hâlâ havadayken, bir fanfarın son notasının sessizlikte asılı kalması gibi. Mutluluğu, uzun süre tutulmuş küçük bir gurur duygusu biçimini aldı ve bütün gün sürdü.

Danayı havluyla kurulamadan önce bacaklarını ayırıp cinsiyetine baktı. Dişi. Ahırda belki tavşanlardan birkaçı er-

kekti, bunun dışında yirmi hayvanın hepsi dişiydi.

Marie, doğumun sonuna doğru Moselle'in başını kuyruğuna doğru çevirip tutmuştu. Bir eliyle boynuzundan tutmuş öbür elinin parmaklarıyla, hayvanın kocaman burun deliklerini tıkamıştı. "Haydi, Moselle" diye yinelemişti "Haydi, haydi!" Başının böyle tutulması ineğin ayağa kalkmasına imkan vermiyordu. Moselle, sol tarafına yatmıştı. Dananın iki toynağı görünmüştü bile. Hubert, ipin iki ucuna kement düğümü attı ve toynaklardan ön bacaklara geçirdi. Sonra, dayanak için çizmeleriyle su oluğuna basarak, ipe asılıp çekmeye başladı. Dananın başını gördü, uzun kirpikleri hâlâ kapalı olan bir göz dışarı çıktı. Kendisini yere paralel duruma getirinceye kadar ipe daha sıkı asılıp çekti. Vajina esnedi, ve bütün dana, bir ses gibi çıktı, iki kan dereciğiyle birlikte.

Hubert, Marie'yi yarım saat önce çağırmıştı. Moselle ön bacakları üzerinde çökmüş, burnuyla yerde bir şeyler arıyor, kıçı gökyüzüne işaret ediyordu. Ağzının dışındaki havayı yalıyordu, ağzı ise sancıdan gerilmişti. Sağrıları düzensiz bir biçimde kasılıp geriliyor, denetimsiz bir enerjiyle dolup boşalıyorlardı; dalgaların çoğu rahme varmadan, göğüste kırılıp kalıyordu. Sanki yenmiş bir hayvan artığı gibi, hafifçe kana bulanmış siyah beyaz bir dana toynağı, vajinadan dışarı çıkıp hemen emilmiş gibi geri giriyordu.

Ortalık kararmıştı. Hubert, doğum hazırlığı için getirdiği saman balyasının üzerine yattı. Muguet işedi. Hemen yanında duran Marquise bekledi sonra o da işedi. Sıradaki dört inek de aynı biçimde devam etti. Horozlar henüz uyanmamışlardı. Hubert de aynı su oluğuna işemek üzere kalktı. Endişeliydi. Bir yıl önce, Moselle buzağladığında, rahmi ters dönmüştü, veterineri çağırmak, dolayısıyla da bir sürü para ödemek zorunda kalmıştı.

Dört ayağının birden üstüne basarak Moselle geriledi, sırtını kemer yaparak kuyruğunu kaldırdı. İşerken yaptığı

gibi, dimdik kaldırmamıştı; bir eğri çiziyordu, şişmiş ve sarkmış vajinanın üzerine kuyruktan bir hâle yapıyordu. Geriye doğru çekilmesi, içinden dışarı bir şey itmek istemesinden değildi de rahatsızlığından ötürü, belirsiz bir biçimde karanlık havanın arkasında kendi içine iteceği bir şey aramasındandı sanki. Hubert ışıkları yakmamıştı çünkü danaların karanlıkta daha çabuk doğacağına inanıyordu. Ahırın öbür ucundaki pencereden ayışığını görebiliyordu. Şafak vakti koyulaşan sis, henüz ayışığını örtecek kadar yoğun değildi. Eliyle onun içine giden yolu yokladı. Bir kumanya torbasının ağzı kadar kolay açıldı. İki ön ayak arasında kafayı hissetti, olması gereken deliğin içinde. Danaya dokunulan ilk andı bu.

Marie yataktaydı. Saat sabahın 2'siydi. Buzun üstünden geçerken sanki çizmeleri madeni bir şeye çarpıyordu. Belki başka bir vadide bir yerde bir komşu, başka bir dananın doğumu için yatağından kalkıyordu. Ama renksiz gecede bunun hiçbir işareti yoktu. Yapışkan bir doğum suyu vajinasından damladı.

Karanlıkta, süt sağma taburesinin üzerine oturdu. Kafası ellerinin arasında, nefes alışı ineklerinkinden ayırt edilemiyordu. Ahırın kendisi de bir hayvanın içi gibiydi. Nefes, su, geviş getirme içine giriyordu; osuruk, çiş, bok dışarı çıkıyordu.

Sık sık içi geçiyordu. Şimdi her hafta, yukarıdaki samanlığa daha çok ışık girdikçe, kocaman yem balyalarının nasıl azaldığını ve duvar tahtaları arasındaki çatlaklardan güneşin nasıl biraz daha fazla sızdığını düşündü. Üç aya kadar inekleri çıkaracaktı ahırdan, beyaz, mavi çiçekler, hindibalarla benekli yemyeşil otlaklara salacaktı. İnekler ahırda bile yeşil otun kokusunu alırlar. Ve tezekleri de yeşil renge dönecekti. Ara sıra sıçrıyordu, tabureden düşecek gibi olunca.

Doğmamış dananın daha şimdiden görme yeteneği vardı

ve bu gelişkin yetenek başka yeteneklerle bir arada, bir sonu haber veriyordu. Dananın görme yeteneği, karanlığın yarılmasını bekliyordu.

Hubert uyumuştu, başı öne düşmüş, çenesi göğsünde.

Görme yetisi, ya da mekânı, ya da adı önceleyen karanlıkta, adam ve dana beklediler.

KEPÇE

Kalayı çopur
kepçenin ayı
dağın üzerinden yükselip
tencereye dalıyor
nesillere hizmet veren
buharı tüten
tohumdan yetişeni taraklayan
bahçede
patatesle koyultulmuş
hepimizin ömrünü çıkarır
ahşap gökyüzünde
mutfak duvarının

Çorba dağıtan ananın
dumanı tüten kalaylı memesi
damarları tuzdan
boğa gibi aç
çocuklarını besleyen
akşam toprağıyla
tırnakları lekelenmiş
ekmekse erkek kardeş
yardımcısı ananın

Kepçe
dumanı tüten gökyüzünü dök
havuç güneşle
tuz yıldızları
ve domuz toprağın yağı
gökyüzünü tüterken dök
kepçe
günlerimiz için çorba dök
gecelerimiz için uyku dök
çocuklarım için ömür dök

BÜYÜK BEYAZLIK

BÜTÜN ölüler *La Toussaint* gününde hatırlanır. Kimilerine göre, ölülerin, yaşayanları yargıladığı gündür bu, mezarlıklara konan çiçekler de bu yargının daha hafif olması içindir.

La Toussaint'den bir hafta sonra Hélène, biri kocasının öbürü babasının mezarına konmuş olan iki krizantem saksını almaya mezarlığa gitti. Son iki gece, gökyüzü olağanüstü bulutsuz olmuştu, yıldızlar çivi kadar sertti ve kırağı, çiçeklerdeki bütün hayatı yutmuştu. Şimdi, kırağı köklerine girmeden önce alırsa, bir sonraki ilkbahar yeniden ekebilirdi ve yaz sonunda gene ölüleri hoşnut etmek üzere, çiçek açmış olurlardı.

Kocasının mezarının başında: "Yalnızca bir iki kemik kaldı" dedi. Sonra haç çıkardı, siyah paltosunun üzerinde değil, yere doğru, kocasının indirildiği toprağın üzerine.

Taşı olmayan sadece tahtadan bir haç bulunan babasının mezarının başucunda: "Ah babacığım, şimdi kızını görmeliydin" dedi.

Düşüncelerini yüksek sesle söylemekten çekinmezdi.

Mezarlık da, başka her şey gibi bir bayırın üzerindeydi, onun için eve dönüş yolu kısalsın diye üst kapıdan çıktı, iki kolunda iki saksı taşıyordu, taç yapraklarının ucu kırağı yü-

zünden kahverengi, arap saçına dönmüş çiçekler, her iki yanında başının hizasına geliyordu. Yetmiş beş yaşında bir kadındı.

Eve gelince, siyah paltosunu çıkarıp bir önlük taktı, hırka giydi ve başına gri bir şal örttü. Ahırdan dışarı çıkarırken "Daha vakit var!" dedi, keçilerden birine.

Keçi ormandaki patikada, yanında eşkin yürüyüş tutturmuştu. Yürüdükçe Hélène'nin çizmeleri yaprakları hışırdatıyordu, bazı yerlerde, kara tuz gibi, kırağıyla kaplıydı, yapraklar. Keçiyi kısa bir iple tutuyordu, öbür elinde ise sopası vardı. Yarım saat sonra bir meşenin altında durdu, önlüğünün kocaman ceplerini meşe palamutlarıyla doldurdu.

"İsa, Meryem adına!" dedi, keçiye. "Utanmıyor musun sen? Yaşlı bir kadına kendin için meşe palamudu toplatıyorsun."

Keçi ona, kara gözlerinin eğri merkezinden baktı. Birkaç kar taneciği, talaş tozundan daha iri değil, ağaçların arasına düştü.

"Yakında büyük beyazlık üstümüzü kaplayacak," dedi ve ipi çekti.

Bazan dua etmeye çalışıyorum ama aklıma başka şeyler geliyor ve dikkatim dağılıyor. Tabiatım öyle. Zavallı babam da aynı şeyi söylerdi. Hem fırının içinde hem değirmende aynı anda olmak istiyorsun, derdi, onun için aklını bir şeye veremiyorsun. Neye benziyorsun, söyliyeyim mi sana, hani bir adam varmış bir arkadaşı ona: "eğer Tanrı'nın Duası'nı hiç şaşırmadan baştan sona okursan sana kendi atımı vereceğim" demiş. Adam, "Tamam" demiş ve başlamış, "Babamız, sen ki..."

Yaşlı kadın ve keçi ilerideki nehrin uğultusunu duyuyorlardı. Nehir o kadar yükselmişti ki suyu süt gibi köpürüyordu.

"... sonra adam duanın yarısına gelince, durup, 'bana atın koşumlarını da verecek misin?'" demiş.

Gürül gürül akan su ve keçinin boynuna konan kar tanecikleri dışında her şey griydi. Patika ormandan ayrılıp tarlaların arasından tırmanıyordu. Keçi daha hızlı yürümeye başladı, yaşlı kadını da yanında sürükleyerek. İkisinden daha güçlü olanı yaşlı kadındı ama keçiyi kontrol edeceğine arkasından tırıs gidiyordu. Bir yerde yol bütünüyle buz tutmuştu.

İnekler, ayaklarını belirli bir zerafetle yere basarlar, sanki yüksek topuklu ayakkabı giyiyorlarmış gibi; keçiler buna karşın, buz patencileri gibidirler. Keçi buzun üstünde dans ediyordu ve Hélène, ipi salıvererek, ihtiyatla kenardaki çalılara tutunarak adımlarını yoklaya yoklaya gidiyordu. Buzun öbür tarafına geçince, keçi ona doğru gelmeyi kabul etmedi. Sopasını kaldırıp tehdit etti. "Kar yağıyor," diye homurdandı, "neredeyse gece olacak. Sanki bütün çektiklerim yetmezmiş gibi bok, bok, bokun soyu, bir de bana oyunlar edeceksin."

Bazı durumlarda öfke onu kurnazlaştırırdı. Tavukları dışarı çıkardığında, gidip çiçekleri didiklemeye başlarlarsa, tatlı bir sesle onları çağırıp avucunda yem varmış gibi yapardı, bir tanesini yakalayana kadar: sonra onu iki eliyle tüyleri yolunup uçuşuncaya kadar tartaklayıp, başının üzerinde hızla çevirirdi. Tavuklar o kadar aptaldı ki cezalarını çekmek üzere birer birer gelmeye devam ederlerdi.

Aptal olmayan keçi, o sopasını salladıkça gözlerini ondan ayırmadan bakıyordu: "Seni gidi bir boka yaramaz keçi leşi!"

Bir süre sonra keçi buzdan dışarı adımını attı ve ikisi birlikte yollarına devam ettiler. Böylesine yalnız bir manzaranın ortasında, ikisi sanki suç ortağıydılar. Tepelerinde kocaman kayalık yükseliyordu. Üç yüz elli metrelik bir duvar gibi. Akşam karanlığı basarken güçlükle seçilebilen kayalığın tepesindeki kocaman çam ağaçları kütlesi, ot sapları kadar küçük görünüyorlardı.

Hélène, kèçiyi duvara doğru götürdü, aynı zamanda ses-

leniyordu. Seslenmesi, tavukları beslerken çıkardığı sesten çok farklı değildi. Ama daha tiz ve kısa bir seslenişti, arada sessizlikle noktalama yapıyordu.

Birkaç seslenişten sonra, hiçbir sesin taklit edemeyeceği bir cevap sesi geldi. Belki tulum gibi bir çalgı buna en yakın sesi çıkarabilirdi. Deri bir torbadan çıkan nefesin ağıtı. Yunanlılar çıkardığı sese, *tragos*, derler, bundan trajedi kelimesini türetmişlerdir.

Teke, etrafı saran karanlıktan daha koyu renkteydi ve bazan ağacın gövdesi ikiye ayrıldığında dallar nasıl birbirine dolanırsa, dört boynuzu da birbirine öyle dolanmıştı. Yürüyüşü telaşsızdı.

Hélène, üşümesin diye sol elini sağ koltuğunun altına sakladı. Sağ eliyle ipi tutuyordu. Keçi durmuş bekliyordu. Küçük kar noktacıkları iri iri tanelere dönüşmüştü. Çocukluğundan beri ilk kar taneleri düştüğünde hep aynı şeyi yapardı. Dilini çıkardı. İlk kar tanesi, yetmiş beş yaşındaki dilinin üzerini şerbet gibi gıdıkladı.

Keçi kuyruğunu kaldırdı ve sallamaya başladı. Dairevi bir hareket yapıyordu, karıştırmak için bir kaşığın hızla çevrilmesi gibi. Teke gelip kuyruğun altını yaladı. Sonra boynunu gerdi, dudaklarının kenarları geriye doğru kıvrıldı, ağzının içini gösterdi. İnce, kırmızı uçlu penisi, tüylerin arasından çıktı. Bir kaya gibi hareketsiz durdu. Bir an sonra penis geri çekildi. Belki bu koşullar onun için bile fazla çekici değildi.

"İsa, Meryem, Joseph adına!" diye homurdandı. "Acele etsene biraz! Ellerim dondu. Gece oldu."

Teke soludu, dişinin kuyruğuyla alnını kaşımasına katlandı.

Gece kar yağarsa, keçiyi tekrar dışarı çıkaramayacaktı ve ilkbaharda satacak birkaç tane daha az oğlak olacaktı.

Teke sanki bir şeyin geçmesini bekler gibi durmuş bekli-

yordu. Hélène, sabırsızlık içinde dizlerini büküp bağdaş kurdu, kar tanecikleri şalının üstüne konuyordu, bütün umutlar bitti mi diye hayvanın altına baktı. Hâlâ kırmızı bir uç görünüyordu.

"Öfkemi güce dönüştürebilseydim," diye söylendi "şu kayayı patlatırdı. Çabuk ol! Çabuk olsana!"

Teke, keçinin böğrüne ön ayaklarından biriyle tıp tıp vurdu. Birkaç kere. Sonra öbür tarafına, öbür ayağıyla vurdu. Keçi pozisyona gelince, üstüne çıkıp içine girdi.

Kayalığın altında, kar tanecikleri ve tekenin kalçaları dışında, görünürde olan başka hiçbir şey kımıldamıyordu. Otuz hamleden sonra bütün bedeni sarsıldı. Sonra ön bacakları keçinin sırtından aşağı kaydı.

Hélène bütün ağırlığıyla, keçinin belinin ortasına abandı. Bu, spermin kalmasını sağlamak içindi. İkili, köyün yolunu tuttu. Daha uzun ama daha geniş olan yoldan döndüler, Arthaud'nun oturduğu evin önünden geçtiler.

Lloyse, Arthaud'nun karısı, kayalıktan yuvarlanan büyük bir taşın altında kalıp ölmüştü. İkisi de, evde yataklarında uyuyorlardı. Kaya toprağa ilk vurduğu yerde, bir atı gömecek kadar iri bir delik açılmıştı. Gene de taş bayırdan aşağı yuvarlanmaya devam etti. Yavaş yavaş eve varınca, doğrudan doğruya ezip geçmedi. Yalnızca bir duvara çarpıp yatağın yarısını ezdi. Lloyse hemen öldü ve Arthaud kayanın yanıbaşında uyandı, hiçbir şey olmamıştı ona. Bu yirmi yıl önceydi. Taş yerinden kaldırılamaycak kadar ağırdı. Böylece tahta ve taş parçalarını temizleyerek, Arthaud evin öbür tarafında kendine yeni bir oda yaptı, şimdi orada uyuyordu.

Hélène ve keçi geçtiğinde, odasının penceresinde ışık yanıyordu ve kayalığın bir yamacı daha şimdiden kardan ışıldıyordu.

Hélène, eklem yerleri şiştiği için parmaklarını hiçbir zaman bütünüyle açamadığı elini, hayvanın sırtına koydu. "Ke-

çi" dedi, "tembel, işe yaramaz keçi leşi, seni, kaybetme şu içindekini!"

Uzun yolculuklarının ilk bölümüne dayanan spermler, saat yönünün tersine, içine doğru yüzmekteydiler.

Rüzgâr karı helezonlar halinde savuruyordu, Hélène, ayağı kaymasın diye keçinin yakasını sımsıkı tutmuş, yürüyordu.

PASKALYA

Gece olunca buz sarkıtlar
daha da uzar
saydam kemirgenlerin dişleri
gündüzün damlarlar
kar besininden

Beyaz örtü kalkar
derelerde katlanır
benim meyve bahçem
dalların morgudur
elma ağaçlarından
budanan

Su sinsice
yamaçların sürgüsünü açar
mahpus otlar kurtulur
solgun, hırpalanmış
bir işaret veremeyecek kadar cılız

Horozun ayak izi
toprağın oku
gübre yığını kadar kara
gökyüzü kadar geniş
dünyanın tavuğunu örtmek üzere

BAĞIMSIZ BİR KADIN

CATHERINE, iki erkeği de yakalayıp kucakladı. Uzun kollarıyla kendi uzun bedenine çekti. Önce kardeşi Nicholas'ı, sonra komşusu Jean-François'yı. İkisini de iki yanaklarından, ağızlarına yakın bir yerden öptü. Yetmiş dört yaşında her ikisinin de büyüğüydü.

"Bir metre aşağıda gömülü" dedi, Catherine. "Mathieu'nün sözleri hâlâ kulağımda. Bir metre derinde".

"Tarlada nereden geçiyor?" diye bağırdı Nicholas.

Omuzlarını silkti. "Elli yıl epey uzun bir zaman ama onun, bir metre aşağıda dediğini hatırlıyorum."

İki ay önce, kardeşine, ikinci samanı çekmesine yardım ederken, evin yanındaki yalağa giden suyun artık akmadığını söylemişti. Bundan sonra bir daha konuyu açmamıştı. Kimseye bağımlı olmayacaktı. Ama şimdi gözlerinde heyecanlı bir ifade vardı, sanki iki adamın gelmesini istemiş gibi.

"İlkbahar yukarıya gelmiş olmalı," dedi, Jean-François ve tarlaya doğru tırmanmaya başlayıp sisin içinde gözden kayboldu.

"Jean-Françoise," diye bağırdı "gözümün önünden ayrılma".

Başka bir eve doğmuş olsaydı, Catherine kesinlikle evle-

nirdi, ama hayatında geçen her yıl, daha fazla erkek köyü terkediyor, onun eline geçen para ise gitgide azalıyordu ve böylece Catherine giden erkeklerin hiçbirine evlenme teklif edemiyordu.

Jean François'yı kolundan yakaladı. "Bütün bir gününü feda etmemeliydin buraya gelmek için."

"Boruya dik açıyla gelecek biçimde bir metre kazarız. Yukarıdan başlayıp ineriz. Öyle yaparsak eski hattı bulmamak imkansız."

"Ve bu hat bizi kaynağa götürür! İsa, Meryem ve Joseph adına! Öğlene kalmaz bitiririz bu işi."

Kazmaya başladılar. Karın altında, toprak henüz donmamıştı.

Catherine yelken bezinden bir torba içine bardaklar, bir sürahi sıcak şarap, ve biraz ekmek peynirle evden çıktı, erkekleri hemen görmedi ama seslerini işitebiliyordu. Yirmi metre ötede, beyaz sis, yerdeki beyaz karla karışıyordu. Jean-François kazmayı toprağa her vuruşunda homurdanıyordu. Ve Catherine, Nicholas'ın, toprak yapışmasın diye, küreğini kazıdığını işitiyordu.

Eskiden bir zamanlar, Paris'te Gare de Lyon yakınlarında bir *café*'de garsonluk yapmıştı. Boruyu döşeyen ve işgal sırasında Almanlar tarafından öldürülen kardeşi Mathieu ile o, ailenin ücretli çalışan ilk üyeleriydi. Ve bunu yapmak için ikisi de Paris'e gitmişlerdi. O hamal oldu. Catherine garson. Catherin'nin başkente ilişkin en kalıcı izlenimi, paraydı, durmaksızın el değiştiren para. Orada, para olmayınca, kelimenin düz anlamıyla hiçbir şey yapamazdınız. Su bile içemezdiniz. Cesareti satın alabilen, cesur sayılıyordu, bir korkak olsa bile.

İki erkek, çukuru tam bir metre derinliğinde kazdılar. Ara sıra durup ölçüyorlardı. Düzdü ve kusursuzca traşlanmış, içi temizlenmişti. Bir tarafa, çimler, kesek, öbür tarafa toprak

birikintisi atılmıştı. Çıkan taşların hepsi istif edilmişti.

Nicolas, siper biçimini alan çukurdan dışarı tırmandı, Jean-François ise sanki yerin dibinde kaybolmasını ister gibi küreği toprağa sapladı. Dağın aşağısında bir köşede tek başına yaşadığı için, birtakım şiddetli hareketler yapma alışkanlığı edinmişti; yalnızlığında şiddet hareketleri sanki ona arkadaşlık ediyordu. Catherine sıcak şarabı bölüştürdü. Adamlar, yudumlar arasında, bardaklarını dudaklarının hizasında tutuyorlardı, burunları, karanfil ve tarçın kokan dumanın içinde.

"Tanrı aşkına, şuralarda olmalı," diye homurdandı, Nicolas.

"Bak sana söylüyorum, eğer o boru bu tarlada yoksa, cehennemde de ateş yok."

Günün ikinci yarısında Nicolas, başlanmış olan uzun siperi kazmaya devam etti. Jean-François yukarıda bir çukur daha açtı. Ve Catherine, üçüncüye, yanyana duran iki elma ağacının yanında başladı. Kesekleri kesince, yana çekmeden önce, karları tekmeliyordu. Catherine, elleri ya da ayaklarının üşümesinden çok rahatsız olurdu. Gece yatağına üç sıcak tuğla alırdı, ikisi ayakları biri de ensesi için. Kazmayı savururken, nefesi ıslık gibi çıkıyordu, Jean-François'nın homurtusuna pek benzemeyen bir ses.

Gar de Lyon'daki lokantadan sonra, bir doktorun evinde hizmetçilik yapmıştı. Doktor, St. Antonine Hastahanesinde çalışıyor ve bir kaç sokak ötedeki, V. Charles sokağında oturuyordu. Başlıca işleri, ocak ızgaralarını temizlemek, yerleri silmek ve çamaşır yıkamaktı. İlk kez çamaşır yıkarken, odun külünün yerini sordu. "Odun külü mü?" diye tekrarladı, ahçı, inanamayarak. "Çarşafları beyazlatmak için," diye açıkladı, Catherine. Ahçı ona, ahıra keçi boklarının yanına dönmesini söyledi. Catherine'in *köylü* kelimesini ilk kez hakaret olarak işitişiydi bu.

Sis akşam karanlığını içine emene kadar çalıştılar.

Jean-François, aşağıya, şimdi on beş metreyi bulan siperine baktı.

"Bir tabut sığdıracak kadar geniş değil."

"Üçümüz de sıskayız," dedi, Catherine.

"Üç mezar, her biri birimiz için."

"Hepimize bir mezar!" diye kahkahayı patlattı Nicolas.

Paris'ten dönünce, Catherine, görümcesini lohusa hummasından ölürken buldu. Bundan sonraki on beş yıl, iki yeğenini öz kızları gibi büyüttü.

Jean-François aniden bir taşı eline alıp, tarlaya doğru karanlığın içine fırlattı.

Catherine iki adamı iterek eve götürmeye uğraştı. Mutfak kapısının dışına bir çanak ısıtılmış su getirdi, yıkansınlar diye. Jean-François'nın bileklerini tutup, ellerini suyun içine bastırdı. Sonra boynuna bir havlu sardı.

Üçünün birlikte son kez bir masaya birlikte oturmaları, Catherine'in öleceğine inandığı gündü. Doktor zatülcenp demişti. Hastahaneye gitmeyi kabul etmemişti. Ölecekse, tanıdığı şeyler arasından geçip gelmesini istiyordu ölümün. İki odası çıplaktı, ne perde, ne halı, ne koltuk, vardı. Ama bağlı olduğu birkaç nesne vardı: sarı kahvedenliği, tımarlanmış bir siyah at kadar pırıl pırıl temiz tuttuğu ocağı, yüksek yatağı, yatağın üzerinde asılı duran Madonna resmi, iş sepeti. Ölüm bunların meydan okumasına karşı koymalıydı. Her gece çamaşırlarını ve çoraplarını bir köşeye sererdi, Nicolas onu tabuta koymak için giydirirken eşyalarını kolayca bulsun diye.

Bir gece eve geldiğinde, serilmiş çamaşırlar Nicolas'ın dikkatini çekti.

"Bunlar ne için?" diye sordu.

"Gece şemsiyemi kapatırsam, sabahleyin beni giydirebilesin diye."

O sırada kapıda bir itişme sesi oldu ve ağıt gibi bir ses yankılandı:

"Dört yaban domuzu! Gözlerimle gördüm, tepeden aşağı boşalmış gidiyorlardı!"

Jean-François, sendeleyerek içeri girmiş, tüfeği kapmıştı. Sarhoş bir halde yatağın dibine gelmişti.

"Catherine biz sensiz ne yaparız? Çok hasta olduğunu söylediler."

"Silah dolu mu?" diye fısıldadı.

Silahı ona verdi, Catherine kartuşları çıkardı.

Doktorun evinde çalışırken, Mathieu'den, karısının çok hasta olduğunu ve hemen köye dönmesini söyleyen bir mektup almıştı. Böyle ansızın işinden ayrılınca iki aylık maaş kaybetmişti. Doktorun karısına, hastalığın ne zaman geleceğini kimsenin önceden bilemeyeceğini söylerek itiraz etmeye çalıştı. Verilen cevap, hastalık için hastahaneler vardır, idi. Catherine , her sabah parlattığı şömine çubuklarından birini eline aldı. Doktorun karısı imdat diye bağırdı. Yardımına ahçı geldi, koşarak. Ev sahibesini, sanki çıplak yakalanmış gibi, perdelere sarılmış buldu. Ve Savoy'lu deli hizmetçi, elinde bir çubukla şömineye bakarak duruyordu.

"Yarın," dedi, Jean-François, "gelip sırtına hacamat yaparız. Ha, Nicolas?"

"Öbür tarafta daha rahat edebilirim," dedi Catherine.

"Tanrım!" diye haykırdı, kardeşi, "Böyle konuşma. Yarın sabah geliyoruz."

Geldiklerinde, iki erkek ocağı odunla doldurdular. Catherine, beline kadar çırılçıplak soyunup bir sandalyeye oturdu. "İlk defa kadın görüyor değilsin ya," dedi, Jean-François'ya.

"Bu ne farkeder ki?" dedi, Nicolas, "Seni iyileştireceğiz."

Masanın üzerinde bir bardak takımıyla bir mum vardı. Jean-François mumu yakıp, bardaklardan birini sildi, bir parça gazete kağıdı yırttı, mumun alevine tuttu ve yanarken,

bardağın içine koydu. Nicolas, bardağın ağzını kardeşinin sırtına sımsıkı bastirdı. Hemen o anda alev söndü. Omuz kemiğinin altında eti, beyaz ve yumuşaktı, genç bir kadın olduğu zamanlara göre çok farklı değildi. Yoklayarak, Nicolas'ın kocaman eli, bardağı bıraktı, hava boşluğu bardağı etin üzerinde tutacak mı diye görmek için. Bardak ve et sımsıkı kenetlenmişlerdi.

Jean-François, ikinci bardağın içinde alev yaktı.

"Onu", dedi, "etin çok olduğu yere koy."

"Asla bel kemiğinin üzerine konmaz," diye açıkladı, Nicolas.

"Et olan yere, dedim!"

Beş bardak yaptılar. Bardakların içinde derisi, fırında börek gibi kabarıyordu. Acıya karşı kendisini tutmak için masanın kenarına tutundu.

"Bağırdığımı duymanızı istemiyorum."

"Şarkı söylerim" diye önerdi, Nicolas.

Şarkıya başladı:

Hayat bir güldür
Yakıcı bir gül....

Sıra bardakları çıkarmaya gelince, işi Jean-François devraldı çünkü Nicolas'nın tırnakları çok kırıktı. Tırnağını, bardağın ağzında gezdirip, biraz hava girsin diye derisine küçük bir çizgi yapıyordu..

"Ah," diye inledi, Catherine, her bardağın çıkarılışında. "Teşekkür ederim, dostum!" İki gün sonra iyileşti.

Şimdi üçü aynı mutfakta otururken, bütün gün yaptıkları işten bir sonuç alamamış olmanın sıkıntısını çökmüştü üzerlerine.

"Makinalar var," diye dagın dalgın söylendi, Jean-François, "yeraltındaki suyu bulmak için, tıpkı su kâhini gi-

bi, yalnız onların sopası elektronik. Ve yirmi santime kadar suyun nerede olduğunu bulabiliyor."

"Nerede?" diye sordu, Catherine, sandalyesinin kenarına kayarak.

"Günlük kirası yetmiş bin frank."

"Bokun boku!" dedi, Catherine.

Ertesi sabah, üçü birlikte siperleri teftiş ettiler.

Geceleyin, sanki onların kazmasından cesaret almış gibi, köstebekler de tarlanın birçok yerini kazmışlardı. Bu, onların kazısının sistemli görünümünü biraz bozmuştu.

"Bu toprak," giye gürledi Nicolas -her kelimeden sonra sopasıyla yere vurarak- "bu kahrolası toprakta, bu kahrolası siste, bu kahrolası tarlada, şeytanla randevum var!"

Öğleden sonra, hâlâ borudan hiçbir işaret yoktu. Arasıra Catherine mutfakta onlardan birinin sesini yükselttiğini duyuyordu. Sözcükleri ayırt edemiyordu ama, ses tonundan, ne kadar cesaretleri kırıldığı belli oluyordu. "Eğer bugün bulamazlarsa, yarın gelmezler."

Ocağa daha fazla odun koydu, terliklerini ocağın içinden çıkardı ve fırının kapağını kapattı. "İki günlerini boşa harcattım," diye söylendi. Hamur hazırlamaya başladı. Hamuru açınca, her biri bir frank alacak büyüklükte ufak parçalara böldü. İçlerine elma püresi doldurdu. Yirmi-beş tane yaptı bunlardan.

Kurabiyeleri paketleyip , kahvedenlik, *gnôle,* ve fincanlarla birlikte bez torbaya doldurdu ve meyve bahçesinden yürüdü. Sisin içinden erkekler görünmeden önce durdu, başındaki eşarbı düzeltti. Şekerliği uzattı, kahvelerini istedikleri kadar tatlandırsınlar diye. Fincanlarına *eau-de-ville*'i kendi eliyle bol bol koydu. Erkekler, fincanlarını iki elleriyle tutmuş, gözleri sisin içine takılı kalmıştı.

"Mathieu!" diye homurdandı, Nicolas, "Mathieu çok kurnazdı, boruyu seksen santim aşağıya döşeseydi, gene de en

sert kırağıdan korumuş olurdu. Ama hayır! Mathieu öyle yapmaz. Bir metreye gömer."

"Köstebekler boruyu yemişler."

"Boru, La Roche'a gitmiş, diyorum size!"

Kurabiyeleri sardığı peçeteleri köşelerinden açtı. Hafif kahverengiye dönene kadar kızartılmış kurabiyelerin dumanı hâlâ tütüyordu. Kokusu, iki adamı birbirlerine baktırıp, suç ortağıymışlar gibi gülümsetti.

"Biz bunları Noel'de gece yarısından sonra yerdik," dedi, Nicolas, usulca.

"Kanım geri geliyor," dedi, Jean- François.

Kahve yudumları arasında, kurabiyeleri teker teker atıştırdılar.

Bitirdiklerinde, Catherine, emrini bildirdi:

"Bugün artık çalışmak yok!"

İki adam paltolarını giydiler, ve ortak bir terbiye içinde, kimse ertesi günden söz etmedi.

Gün ağarmadan uyandı. Erkeklerin üçüncü bir gün daha çalışmak üzere dönmelerini beklemiyordu. Keçileri besleyip, ahırı temizledikten sonra, gökyüzü artık masmaviydi ve ancak dağların tepesinde olduğu kadar uçsuz bucaksızdı. Sabahın erken saatlerinde, saydam sisin içinde görünenler, kilise, mandra, mezarlık, iki *cafe,* ve postahaneydi: köyün tümü. Gerçek sisin en kötü yanı, bir perde gibi kare biçiminde asılı kalmasıdır. Yatay ve dikey. Sisin kalkmasında en güzel şey, bütün bayırların görünmesi ve her şeyin çok keskin hatlı olmasıdır.

Tarlaları geçip tepeden aşağıya su getirmeye gitti. Su kuruduğundan beri her sabah bu işi yapmıştı. Babası ve büyükbabasının hayatta olduğu, kovaları doldurma işinin çok kolay olduğu zamanlar, su sesi, hemen evin yanıbaşından gelirdi.

Korktuğu şey, buzdu. Yakında buz tutacaktı. La Roche' a doğru yüz metre yukarıdaki çam ağaçları, kırağıyla beyaz-

lanmıştı, bir tek çam iğnesi ya da örümcek ağı bu beyaz yükün altından kurtulmuş değildi. Bayır buzdan donduğu zaman, kovaları taşırken ayağı kayıp düşmekten, bacağını kırmaktan ve hiç kimse onu bulamadan bütün gün orada yatıp kalmaktan korkuyordu.

"Öbür tarafta besleyecek bakacak keçilerim olmayacak, toplayacak patatesler olmayacak, doyuracak tavuk olmayacak. Bütün zaman benim olacak, şimdi yapamadığım bütün ziyaretlerimi yerine getirebilirim. Ama evin dışında ölmek istemiyorum. Ölümün, birlikte yaşadığım şeylerin arasından gelmesini istiyorum. O zaman dikkatimi verebilirim, kafam dağılmaz."

Artık sesleri boğuklaştırmayan açık havada, yukarıda, meyva bahçesinde, Jean-François'nın sesini duydu.

"Sana söylüyorum yerini! Burada! Bahse girerim ki burada. Şurada, yarım metre içinde bir yerde!.

Kovalarını bırakarak bağırdı: "İnanmıyorum!"

Jean-François'nın iddia ettiği noktayı belirtmek üzere küreğini sapladığı yerden kazmaya başlamadılar. Sonunda onun işaret ettiği yere varmak üzere uzun siperi sistematik bir biçimde kazmaya devam ettiler.

İki saat sonra Nicholas: "Burada toprak işlenmiş," dedi. Belki elli yıl önce ama burada toprak işlenmiş."

Sabırsızlığının tek işareti kazmasını daha kısa aralıklarla saplamasıydı.

"Dedim, size!"

Siperin dibine işaret etti, küçük bir çiçek boyutlarında, kırmızımsı bir leke gösterdi.

"Pas!"

"Pas!"

"Catherine!"

Üçü birden, siperin dibindeki boruya baktılar.

"Mükemmel bir durumda."

"Çok iyi yerleştirilmiş bir boru."

Jean-François, içeri atlayıp, çakısıyla üzerini kazımaya başladı.

"Altında, metal parlıyor."

"Pası görünce anlamıştım."

"Hep oradaydı, bütün bu zaman boyunca."

"Tam bir metre aşağıda. Ölç."

Jean- François ölçtü. Tam bir metre.

"Şimdi tek yapacağımız şey bunu izlemek."

"Kaynak buralarda olmalı."

Sert otlara bakarak durdular.

"Devam etseydik, dün bulabilirdik," diye bağırdı, Nicolas. Çevresindeki her şeyi inceliyordu: karlı zirveleri, kayalıkları, toprak çıkıntılarını, beyaz ormanı, vadiyi. "Yukarı doğru kazacağıma aşağıya doğru kazsaydım, bulacaktım onu ve Jean-François, tam dediği yerde buldu!"

Catherine, sabırsızca otları kesmeye başladı. İki erkek uzaklaştılar, pantolonlarını açtılar ve işediler.

Yarım saat daha kazdıktan sonra depoyu bütünüyle açığa çıkardılar.

"Koskocaman bir taş," dedi Jean-François, "İki metre genişliğinde olmalı, kapağı."

Nicolas yassı taşın ortaya çıkmasını göz ucuyla seyretti. "Böyle bir taşı nereden bulmuş olabilir? La Roche'tan!"

"Bunu kaldırmak için manivela gerekecek."

"Hepsi tek bir taş mı?"

"Çok iyi yerleştirmiş. Bilmiş nasıl yapacağını, Mathieu. Size kurnaz olduğunu söylemiştim."

"Ağırlığı bir ton çekecek!"

"Nasıl getirdi onu buraya?"

"Koskocaman."

"Bir mezar kadar büyük!"

"İsa'nın mezarı!"

"İsa'nın mezarı," diye tekrarladı, Catherine.

Jean-François taşı kazıdı, sakalı uzamış yüzü neredeyse taşa değecek kadar yakındı.

"Yuvarlamamız gerekecek."

Catherine, ahırda bulabildiği bütün çubuğa benzer şeyleri getirmeye gitti. İkisiyle, dengelemeye çalıştılar, birisiyle de kaldırdılar. Yassı taş kalkmadı. Üçü bütün güçleriyle kaldırmaya uğraştılar.

"İsa'nın ...mezarı!"

"Açıyoruz onu."

"A-çı-yo-ruz!"

"Yukarı!"

"Yukarı!"

"İçinde ne var?"

Jean-François aralanan taşın altındaki dar yere göz attı.

"Bok!"

"İsa'nın mezarı bokla dolmuş, diyor!"

"Şimdi kaydır."

"Yavaş, yavaş."

"Oldu!"

Üçlü kahkahalarının akıntısı içinde, daha önce kullandıkları sözcükler yüzeyde göründü, evrilip çevrildi, kayboldu, yeniden belirdi ve kahkahayla bastırılarak davam etti.

-İsa, Meryem ve Joseph!-

-Mathieu ne yaptığını biliyordu!-

-Onun için kolay.-

-Bir koyunu gömebilecek kadar büyük.-

-İsa'nın mezarı, bu, tastamam.-

Kollarını koltuk altlarına kadar depoya daldırdılar, boşaltma borusunun yerine bakmak için. Kolları dışarı çıktığında kapkaraydı. Kovalarla, birikmiş pisliği boşalttılar, suyun taşmasının önünü alana kadar.

"Yalağa koş. Catherine, bak bakalım akıyor mu."

"Geliyor," diye haykırdı. "Kahve kadar kahverengi bir su geliyor."

Birikmiş pislikleri boşaltmaları tamamlanmadan önce güneş batmıştı.

Erkekler aletleri eve taşıdalar. Duvara yakın bir yerde, saçakların korunağı altında, borunun ağzından su gürül gürül akıyordu. Dökülürken gümüş rengine dönüyordu.

Mutfağın içi sıcacıktı. Catherine odanını içinde dolaşıyor, özellikle ocakla masa arasında gidip geliyor, servis yapıyordu.

"Otur be, kadın!"

"Bugün geleceğinizi hiç beklemiyordum," dedi, Catherine.

"Bu gece don olacak."

"Kaynaktaki su hiç donmayacak," dedi, Catherine.

"Bugün kazabileceğimiz son gündü."

"Bu sabah hiç, ikinizin de geleceğini düşünmedim."

"Catherine, hiç bir zaman çok şey beklemezsin sen," diye açıkladı, Jean-François.

"Bir dakika dinleyin!" diye kükredi, Nicolas.

Üçü, bıçaklarını masanın üzerine bıraktılar ve pencereden gelen, akan suyun sıradan sesini dinlediler.

MERDİVEN

Direkleri çamdan
basamakları dişbudak
her basamak arasında
geçen ayların çimeni
bir eyer kadar sert

Merdivenin dibinde
sırtüstü
karnı şiş
kabarmış ekmek gibi
ölü bir koyun
bacakları havada
incecik
bir mutfak sandalyesinin
bacakları kadar
dün seyirtti buradan
luzerni çok kaçırmış
mayalanırken
karnını çatlatmış
ilk kar tanesi
gri postun üzerine konuyor
karanlıkta bir tarla sıçanı
işbilirce

kemiriyor kulağını
gündoğumunda iki karga
rasgele gagalıyor
dişetlerini
donuk gözleri açık

Her merdiven
çakırkeyiftir
son basamakta
tohumlar çiçeklenir
dünyanın bütün renklerine
ve iki kelebek beyaz
akordiyon notaları gibi
birbirini kovalayan
dokunarak
ayrılarak
mavi göğe tırmanıyor

Merdivenin yukarısında
bir anda
beyaz kanatları maviye dönüyor
ve gözden kayboluyorlar
ölüler gibi

Bense
inerek
ve çıkarak
bu merdivenden
yaşıyorum

RÜZGÂR DA ULUR

BAZAN geceleri rüzgarın uluduğunu dinlerken, hatırlarım. Köyde çok az para vardı. Sekiz ay, bütün bir yıl, karnımızı doyurmak, giyinmek, ısınmak üzere gerekenin asgarisini üretmek için toprakta çalışırdık. Ama kışın doğa ölürdü ve ancak o zaman parasızlığımız tehlikeli noktaya gelirdi. Bir şeyler satınalabilmek için paraya ihtiyaç olduğundan değil, iş yapmaya yetecek kadarını bulmaktı sorun. Soğuk, kar, ya da kısa günler boyunca sobanın etrafında oturmak değil de buydu kışın bir tür zindanda yaşamamızın nedeni.

Erkeklerin çoğu, ateşçilik, hamallık, baca temizleyiciliği gibi ücretli işler için Paris'e giderlerdi. Gitmeden önce ama, evde Paskalya sonrasına yetecek kadar, odun, saman, ve patates olmasını garantiye alırlardı. Arkada kalanlar, kadınlar, yaşlılar ve çocuklardı. Kış boyunca babamın olmaması gibi bir olgunun dikkate değer bir yanı yoktu bile; benim yaşıtlarımın yarısı geçici süreler için babasızdı.

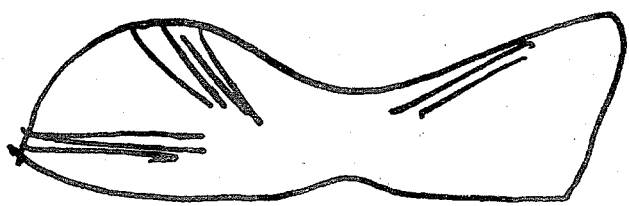
O kış, büyükbabam, yakında evlenecek olan kızkardeşimle artık aynı yatakta yatmayayım diye bana bir yatak yapıyordu. Annem de *crin*'den şilte yapıyordu. *Crin*, kısrak yelesi ile inek kuyruğu kılına denirdi. Her sabah, gece kar yağmışsa annem haberleri aynı biçimde bildirirdi. "Bize gene

yağdırdı!" Kardan, sanki yenemeyecek kadar kötü bir yemekmiş gibi söz ederdi.

İneklerin sütü sağıldıktan sonra, büyükbabam ve ben avludaki karı süpürürdük. Bu yapıldıktan sonra, o marangoz tezgahına gider, bense okul için yola çıkmadan önce taş sabonun üzerinde kar var mı diye bakmaya giderdim. Varsa, süpürürdüm.

Taş sabo, avluda duvara yakın bir yerde, patatesleri, şalgamları ve birkaç kabağı sakladığımız tonozlu mahzenin kapısının yanında dururdu. Avluyu süpürdüğümüzde her seferinde köşe diplerine kadar gitmezdik onun için taş sabonun kar altında gözden kaybolması tehlikesi vardı.

Kış her şeyin gözden kaybolma mevsimiydi. Erkekler gidiyorlardı. İnekler ahırda kapalıydı. Kar yamaçları, bahçeleri, gübre yığınlarını, ağaçları kaplıyordu. Ve aynı karla kaplanan evlerin damları, yamaçlardan ayırt edilemez hale geliyordu. İlk bulduğum andan itibaren, taş sabonun gözden kaybolmasına izin vermedim.

Görünüşü böyleydi. Taşı, mavi lekeleri olan beyazımsı, renkteydi. Bir adama göreydi. Ayağımı içine soktuğumda, bana çok büyük geliyordu. İlk kez gördüğümde, yerinden kaldırıp, gardrobun altında duran cevizden yapılma sabolarla karşılaştırmak istedim. Gardrobu yapan adam bu iş için bütün bir kış çalışmıştı ve büyük dedem borcunu, adamın ye-

ni yaptığı evine taş keserek ödemişti. Adamın adının baş harfleri A.B. idi ve dedem bunu kapının üzerine kazmış. Onları görmüştüm. A.B. gençliğinde, şakacı biriydi. Sonraları çok dalgınlaştı ve sonunda, kapısının üzerinde adı kazılı olan yeni evde kendini öldürdü. Saboyu kaldırmaya uğraştığımda, yerinden bile kıpırdatamamıştım.

"Pépé, neden avluda taş bir sabo var?" diye sordum büyükbabama. Esrarengiz olan her konuda onu otorite sayardım. Soruma cevap vermesi birkaç ay aldı.

Sonra anlattı. Bir akşam, babası, yani benim büyük dedem, ahırın kapısından çıkıp mutfağa gelerek -aynı mutfak, şimdi bizim oturduğumuz- "Nera, gözümü çıkardı" diye bildirmiş. "Ayyy!", diye çığlık atmış karısı ama yüzüne bakınca", "Hayır çıkmamış gözün." demiş. Gözleri maviydi. "Beni süstü" diye üstelemiş, "yemini yedirirken."

Pépé, babasının yüzüne bakmış. Ondan sonraki beş dakika içinde korkunç ve acınası bir biçimde, mavi gözlerinden biri kıpkırmızı kesilmiş, kan kırmızısı, ve bir daha o gözle hiç görememiş. Ne de gözünü kaybetmenin şokunu yenebilmiş. Yüzünün iğrenç bir biçimde bozulduğuna inanmış.

Cam gözler kolay bulunmuyordu. Bir gün dostlardan biri at arabasıyla A...'dan geçerken bir berber dükkanında bir şişe dolusu cam göz bulmuş. "Bana şunların en mavisinden ver bir tane," demiş, dostumuz. Pépé'nin babası bunu takmamış da, üç oğlundan en küçüğü ve en sevdiği olan Pépé, her sokağa çıkışında onun önünden yürüyüp gelip geçenleri babasının gözüne bakmasınlar diye uyarmak zorunda kalmış.

Bir yıl sonra Pépé, ailesine gitmek istediğini bildirmiş. Paris'e gidecekmiş. Dört inek ailenin geçinmesine yetmiyormuş. Ağabeyleri onunla tartışmamışlar çünkü o gitmezse onlardan biri gitmek zorunda kalacakmış. O zaman onbeş yaşındaymış. Babası evde kalmasını emretmiş.

Dengini hazırlarken, babasının bir çift çizmesini bulmuş.

Evdeki en iyi ve en dayanıklı çizmeler onlarmış, onun için onları giymiş. Babası, evin yukarısındaki kayalıkta taş kesiyormuş. Yamacı tırmanıp veda etmek üzere sarılmaya gitmiş yanına. O zaman, ayağındaki çizmelere işaret etmiş, bayırdan aşağı inerken bağırmış: "İyiler gidiyor!" Kötüler kalıyor!"

Paris'te birkaç yıl hiç eve dönmeden çalışmış. En son işi, Le Grand Palace'ın inşaat alanındaymış, yüzyılın açılışını kutlama sergisine ev sahipliği yapacak binanın.

O yokken babası, tek gözüyle süzerek, kendi mezar taşı olacak bir istavroz yontmuş taştan. Üzerine adını oymuş ve doğum yılını da eklemiş: 1840, Napoleon'nun naaşının St. Helena'dan Invalids'e taşındığı yıl. Sonra, farzettiği kendi ölüm tarihini de taşın üzerine oymuş. Bu sonuncusu doğru çıkmış, çünkü o yıl tamalanmadan öldü. Mezarlıkta, onun kabrinin yanından geçtim. Napoleon'un eve dönüş tarihini ise okulda öğrendim.

Pépé, Paris'ten dönünce, avluda taş saboyu görmüş. Babasının onu oraya, çizmeleri götürüşünü affettiğini bildiren bir işaret olsun diye yaptığını söyledi.

Hepsi bu kadardı.

"Babanın seni bağışladığını nereden biliyorsun?" diye sordum, uzun bir süre sonra.

"Hiç kimse taş saboyu alıp götüremez," diye açıkladı. "Kayaya oyulmuş. Ömrü evden bile uzun olacak. Ve önemli olan da *bu*. Benim götürdüğüm çizmeler önemsizdi. Bunu bilmemi istedi."

Pépé'nin hikâyeyi anlatma tarzından, bunu başka hiç kimseye anlatmamış olduğunu anladım. Bana anlatması, bana tanıdığı bir ayrıcalıktı. Bunu anladığım için, taş sabonun karlarını temizliyordum. Beni sabonun üzerine eğilmiş gördüğü zaman, gülümserdi.

Pazarlar geçti. Tarihleri karıştırmaya başladık. Zindanda, insan zaman duygusunu yitiriyor. Annem durmadan "Bi-

ze gene yağdırdı!" diye tekrarlıyordu. Tekrar tekrar avluyu süpürdük. Köşedeki kar yığını büyüdü, bir oda kadar kocaman oldu. Her gün iki çift karga aynı elma ağacının tepesine kondu. Büyükannem onlardan nefret ederdi çünkü tavuklara verdiği darı tanelerini yerlerdi. Pépé, kargalardan birinin kendisinden daha yaşlı olduğunu iddia etti: "Her şeyimi verirdim," diye mırıldandı, "onun gördüğü kadar çok şey görmek için -kavgaları, savaşları, Zouave* askerlerini, ormanda sevişen çiftleri..."

Ocak ayında bir akşam büyükbabam karar verdi. "Yarın," dedi, "domuzu keseceğiz." Domuz kestiğimiz gün herkese bir iş düşerdi. Ve o günden sonra biliyorduk ki, ne kadar uzak olursa olsun ilkbahar geliyordu. Sabahlar daha aydınlık olacaktı. Düzenli olarak değil, yalnızca havanın bulutsuz olduğu zamanlar.

Büyükbabamla birlikte domuza bakmaya gittim.

"Bir kilise sırası kadar uzun," dedi Pépé, gururla.

"Geçen yılkinden daha büyük," dedim, duyduğu gururu paylaşmak isteğiyle.

"Hatırladıklarım arasında en büyüğü bu. Hep Mémé'nin ona verdiği patatesler sayesinde. Mecbur kalsa, kendi akşam yemeğini bile ona verir."

Elini, hayvanın uzun sırtından geçirdi, büyükannenin erdemlerini kutlar gibi.

Mémé, Pépé'yle evlenmeye karar vermekte güçlük çekmiş. Düğünün bir fotoğrafı yatak odalarında duruyordu. Pépé Paris'te çalışırken biriktirdiği parayla, erkek kardeşlerinin hisselerini almış, aile çiftliği ona geçmişti. Düğün fotoğrafında ikisinin de yüzü kırışıksız, elma gibi yusyuvarlaktı. Düğün fotoğrafında bile Pépé, kurnaz görünüyordu. Tilki gibi gözleri vardı, dikkatli, zeki, karanlıkta bir pırıltı gibi. Bel-

(*) Fransızların Magrip ülkelerinden topladıkları askerler.

ki de gözlerindeki bu ifadeydi Mémé'yi kararsızlığa iten.

Pépé, arkadaşı Marius'a, Mémé'nin bir türlü karar veremediği konusunu açmış. Taş sabo hikâyesinden sonra, bana hayatının başka hikâyelerini de anlattı. İki arkadaş oturup bir oyun oynamaya karar vermişler. Tam böyle. Öyle bir oyun ki, sonunda işe yarasın.

Paskalyadan önceki Pazar günü, Pépé, sevgilisine ormanda yürüyüşe çıkmayı önerdi. O sırada menekşeler ve beyaz şakayıklar açmış olurdu. Bir gün soyunacak kadar sıcak, ertesi gün kar yağacak kadar soğuk olabilir. Onların yürüşe çıktığı öğleden sonra, soğuktu. Mémé'yi kullanılmayan bir şapelin içine soktu, rüzgardan korumak için. Onu öptü ve elini göğsünün üstüne koydu. "Şapel, Tanrı'ya adanmamıştı," dedi bana ciddi bir tonla. Mémé bluzunu çözmeye başladı. Bunu bana o söylemedi. O, "Onu okşamaya başladım," dedi. O hikâyeyi anlatırken göğüsleri ben hayal ettim.

Ansızın bir anahtarın kilitte çevrildiğini ve çatının üstündeki çanın çalmaya başladığını işittiler: çan, yangını duyurmak, ya da fırtınalı havalarda yıldırım düşmesini önlemek amacıyla çalınırdı. Çift orada, şapelin içinde tuzağa yakalanmıştı. Pépé, dışarıya kaçabilecek bir yol arar gibi yaptı. Büyükannem bluzunu düzeltti, onu kapıya itip sırtına sarıldı. Soyguncular a yakalandıklarına inanıyordu büyükannem ve çanın gürültüsünde büyükbabamın ne dediğini bile işitemiyordu.

Komşular sesleri duyunca koşarak ormana geldiler ve Marius'u, damın tepesine ata biner gibi oturmuş bir halde deliler gibi çan çalarken buldular. Seslendiler ama Marius işitemiyordu. Görebildikleri tek şey, Marius ya ağlıyor ya da gülüyordu. Aşağıya inince, parmağını dudağına götürüp, susun işareti yaparak Şapelin kapısını açtı. Çift dışarı çıkınca, "Kimsenin saklayamayacağı iki şey vardır ," dedi, "biri öksürük, öbürü de aşk!" Ertesi hafta evlenme kağıtları askıya çıktı.

Pépé, ahırda domuzla konuşmaya başladı. Her değişik tür hayvanla Pépé, ayrı bir sesle konuşurdu. Kısrakla yumuşak ve alçalıp yükselmeyen bir sesle konuşurdu , kendisini tekrar ettiği zaman ise, sanki sağır olmuş bir dostla konuşur gibiydi. Domuzla konuşurken yüksek tonda, ani ve kesik kesik bir dil kullanır araya bir sürü öfleme sıkıştırırdı. Pépé, domuzla konuşurken hindiye benzer sesler çıkarırdı.

"Ahir ola ahire Jesus!"

Bu sesi çıkarırken, çok sıkmamaya dikkat ederek, domuzun burnuna bir ilmek geçirdi. Domuz onu itaatle izleyerek beş ineği ve bir kısrağı geçti, ahırın kapısından karın sert ışığına çıktı. Orada domuz bir an duraksadı.

Bütün hayatı boyunca domuz itaat etmişti. Mémé, onu hep ailenin bir üyesiymiş gibi beslemişti. O da kendine düşeni yapmış her gün kilosunu almıştı. Yüz kırk kiloydu. Yüz kırk bir. Yüz kırk iki. Şimdi ilk kez, duraksıyordu.

Önünde dört adamın durduğunu gördü, elleri soğuktan korunmak için ceplerinde değildi, öne uzatılmıştı. Büyükannemi mutfağın kapısında elinde yem kovası olmaksızın gördü. Belki annemin, mutfak penceresinden hevesle bakışını da gördü.

Her ne ise, başını öne eğdi, devasa paçalarının altındaki dört küçük ayağıyla , bir adım geri attı. Pépé, ipi çekti ve ilmek daralınca, domuz haykırdı ve gerilemeye çalıştı. Bir an, Pépé, domuzu tek başına tuttu. Kimse onu kendi isteğine rağmen çekip götüremeyecekti. Bir sonraki an, komşular da ipi çekmek için gelmişlerdi.

Pépé'nin dostu Marius ve ben arkadan itiyorduk. Ağzı dışında , domuzun bütün hatları ufacıktır. Kıç deliği bir gömleğin düğme iliğinden büyük değildir. Onu kuyruğundan tuttum.

Beş dakika çekme ve itmeden sonra, büyük tahta kızağın yanından geçirip bahçenin bir köşesine getirdik. Bu babamı öldüren kızaktı.

Pépé ve büyükannem dört yıl çocuklarının olmasını beklemişlerdi. "Hava ve am," derdi Pépé, "bildiklerini okurlar." Babam onların ilk çocuğuydu. İki yıl sonra halam geldi. Başka çocukları olmadı. Büyür büyümez babamın, Pépé'ye yardım etmesi gerekiyordu. Kızak onu otuz yaşında öldürdü, ben iki yaşındaydım. *Alpage*'dan aşağı saman taşıyordu. Yol dik ve yaklaşık üç kilometreydi. Bazı yerlerde büyük kayalar tarafından kesiliyordu, bazı yerleri çamurluydu, bazı yerlerde, keskin köşelere kaba taşlar döşenmiş, kenarlara banket yapılmıştı. Haziran'da inekleri *alpage*'a çıkarmak için, Eylül'de ise indirmek için bu yolu kullanırdık. Pépé'ye hayvanları çıkarmasına yardım ettiğim günler, oğlunun öldüğü yerde hiç durmazdı. Orada tepeden bir çıkıntı yapan gri renkte bir kaya vardı, bir balina karnı gibi sarkıyordu. Yukarı çıkarken değil, aşağı inerken , sonbaharda, hep bu kayanın altında dururduk ve Pépé: "Babanın devam etmesine işte burada yüreği izin vermedi," derdi.

Domuzu kızağın üstüne çıkarıp sağ tarafı üzerine yatırmak zorundaydık. Bahçeyi geçerken verilen mücadele sırasında, arkadan itilme ve iple çekilmeye karşı direnmek için ayaklarını olanca gücüyle yere saplamaya çalışmıştı. Karga tulumba edildiğini hissedince, dört ayağı birden ümitsiz bir hız ve güçle debelenerek yeri bulmaya çalıştı, aynı zamanda daha yüksek sesle bağırmaya başladı. Hayatında bundan önce kendi gücünü şu anda keşfettiği gibi hiç keşfetmemişti.

Erkekler üzerine atıldılar. Bir an, adam yığının altında görünmez oldu ve sakin durdu. Gözlerinden birini görebiliyordum. Domuzun zeki gözleri vardır ve şimdi gözündeki korku da zekiydi. Ansızın kendini fırlatarak ve tekmeleyerek bir erkek gibi dövüştü, hırsızlarla boğuşan bir erkek gibi.

Bundan sonraki on iki ay boyunca çorbalarımıza, patates yemeğimize lezzet katacaktı, lahanalarımızın, sosislerimizin içini dolduracaktı. Butu ve göğsü tuzlanıp kurutulduktan sonra, Pépé'yle Mémé'nin yatağının üstünde tavandaki kalasa asılacaktı.

Homurdanarak ve dizlerimizi ve yumruklarımızı kullanarak onu zapttetik. Pépé,üç ayağını iple kızağın kenar demirine bağladı. Bir ayağı bağlanır bağlanmaz domuz onu düğümden kurtarmaya çalıştı. Kıçının üzerine oturmak için üstüne tırmandım. Erkekler küfrediyor, gülüşüyorlardı. Mémé avluyu geçerken ona el salladım.

Babam, öldüğü gün, aşağıya üç kez saman indirmişti. Kasım ayıydı, tam kar başlamadan önce. Saman kızağın üzerine yığılır ve sıkıca bağlanır. Yolun tepesinde, inmeye başlamadan önce, şaftların arasına girersiniz, güçlü bir hamleyle kaldırırsınız, sonra kızağın ayakları üç kilometrelik yolda yaprakların, taşların ve toz dumanın içinde hızla kayarken sürekli fren yaparsınız. Topuklarınızı toprağa bastırarak ve belinizi arkaya büküp, yüke yaslanarak fren yaparsınız. Eğer yukarıda, yükün çok ağır olduğunu kestirirseniz, yedek fren için kızağın arkasından sürüklenerek hızı kesen bir iki kütük bağlarsınız.

Babam dördüncü kez saman yükünü aşağıya indirirken ne olduğunu hiç kimse bilmiyor. Kızağın altında ölü bulunmuştu. Herkes, kızağı göğsünün üstünden itebilmesi gerektiğini söyledi. Belki, Kasım ayında kıştan hemen önceki o sonbahar öğleden sonrasında yorgunluğu ve hüznü öyle ağırdı ki, iradesini toparlayamadı. Ya da belki kızak önce ona vurup bayılmasına yolaçtı.

Büyükannem bana bağırıyordu: "Dikkat et, tepmesin seni!" Sonra Pépé'ye bir bıçak verdi, küçük olanı, sofrada kullandığımızdan daha uzun değildi, sonra elinde bir tas, yere çömeldi.

Pépé, aşağıda, çok küçük bir kesik yaptı, kan buradan fışkırdı sanki hep böyle fışkırmayı beklermiş gibi. Domuz, artık çok geç olduğunu bile bile, mücadele etti. Beşimizin ağırlığı onun için çok fazlaydı. Çığlıkları derin soluklara dönüştü. Ölümü, bir tasın boşaltılması gibiydi.

Öbür tas doluyordu. Büyükannem kabaetinin üzerine çömelmiş, kanını çevirip çalkalıyordu, pıhtılaşmasını önlemek için. İkide bir içinde oluşan beyaz lifleri eliyle toplayıp dışarı atıyordu.

Gözleri kapalıydı. İçindeki kanın boşalarak bıraktığı yeri bir tür uyku dolduruyordu, çünkü henüz ölmemişti. Kızağın üzerinden Marius, sol ayağını yumuşak hareketlerle bir aşağı bir yukarı pompalayarak kalbini boşaltmaya çalışıyordu. Pépé bana baktı. Ne düşündüğünü anladığımı sanıyorum: bir gün ben çok yaşlanınca domuzu sen keseceksin!

Hamur teknesini getirdik. Bir adamın içine girip yatacağı kadar büyüktü. Domuzu içine yuvarlamadan önce, kemer gibi kullanmak üzere bir zincir hazırladık, teknenin içinde de onu çevirebilmek için bu zinciri çekecektik. Tekneyi bir banyo gibi doldurabilmek için, iki güğüm dolusu sıcak su kullandık. Orada hemen hemen tamamen suyla örtülmüş olarak yatıyordu. Kaşıklarla derisini kazıyarak traş ettik, ve yakından bakarak traşladıkca derisi daha da çok bir insan derisine benziyordu. Sıcak suda kılları kolayca çıkıyordu. Köyden bir adama benzemiyordu, bunun için fazlasıyla şişman ve güneş görmemiş biri gibi beyaz tenliydi, daha çok çalışma zorunluğu olmayan bir adama benziyordu. Traş etmesi en çok güçlük çıkaran yer dizleriydi, derisi burada nasırlaşmıştı.

"Bir rahipten bile çok dua etti," dedi, Marius. "Gece yemliğine diz çöküp dua etti."

Ayak tırnaklarının kenar derilerine varıncaya kadar kusursuz bir biçimde soyulunca, Pépé, burnuna bir halka geçirdi ve makaranın ipine asılıp onu kaldırdık. Makara, çocuklu-

ğumda oyun oynadığım ahşap balkona bağlanmıştı. Balkona giriş çıkış için tek yol, samanlığa açılan kapıydı; merdiven yoktu, onun için bir tehlike olmadan avlunun üzerinde orada tek başıma emeklerken ya da oynarken, annemin içi rahat ederdi. Domuz herhangi birimizden daha büyüktü. Erkekler üzerine kovalarca su boşalttılar ve kutlamak üzere ilk bardak *gnôle*'lerini içtiler.

Bir seferinde Pépé bana ölümden söz etmişti. "Dün gece", demişti, "Kısrağa yüklemiş bir parça odun getiriyordum, birdenbire arkamda ölümü hissettim. Döndüm baktım. Arkamda biraz önce indiğimiz yol, ceviz ağacı, ardıç çalıları, üzeri yosunlu kayalar , gökyüzünde birkaç bulut, ve köşede akan pınar vardı. Ölüm bunlardan birinin arkasında saklanıyordu. Başımı çevirir çevirmez saklanmıştı"

Domuzun arka ayakları yerden on santim havaya kalkmıştı.

"Kafayı gövdeden ayırıyoruz, HOÖP!" diye bağırdı ve küçük bıçağıyla uzun bir çizgi halinde kafayı gövdeden ayırdı.

Gövde düştü.

"Kafa senin!" diye bana bakarak başını salladı. Ne yapmam gerektiğini biliyordum. Alıp, avludaki kar yığının üzerinde ayak izleri bıraka bıraka koşarak tepeye vardım. Orada beyaz bir yüksekliğin üzerine domuzun kafasını yerleştirdim.

Erkekler ikinci kadeh *gnôle*'lerini içiyorlardı.

Her iki buta, kemiklerin arasına, Pépé küçük birer çengel sıkıştırdı. Bu kez, hayvanı kaldırıp, başaşağı astık. Kargalar avludaki kalabalıktan korktukları için kar tepeceğinin üzerindeki kafaya yaklaşmıyorlardı.

İncelikle, anüsten boyuna kadar, karnının hizasından bıçakla bir çizik atarak Pépé, deriyi ve yağı yüzdü. "André!", diye dişlerinin arasından adımı söyledi, çünkü bütün dikkatini yaptığı işe toplamıştı.

Domuzu, yaşayan, büyüyen bir hayvan yapan ne varsa göz önüne çıkarmıştı. Kar tepeciğinin üzerinde kalan beyin ve kafa dışında. Buharı tüten sıcak, iç organların dizilişi bir tavşanın içindekilerle aynıydı. Büyüklükleriydi bu kadar etkileyici olmalarının nedeni. Açılan karnı bir mağarınm ağzı gibiydi.

Pépé bir seferinde bana altın bulmak için definecilik yaptığını anlatmıştı. Bir yaz o ve bir arkadaşı her sabah kazı yapmak için iki saat daha erken kalkmışlardı. Hiç bir şey bulamamışlardı; ama bana şaftı gösterdi, aynı işi sürdürmek istersem diye. Ağaçlıklı dik bir yamaçta bir kayanın altında saklıydı, burada kayalar, ağaç kökleri ve toprağın kendisi, yosunlarla örtülüydü. Neye dokunsanız bir hayvanın kürkünü ellemiş gibi olurdunuz.

Çinko leğenin bir ucunu ben öbür ucunu Marius tutarak, barsakların ve işkembelerin dışarı dökülmesini bekledik. Bıçağının yalnızca ucunu kullanarak, tıpkı teyel söken kadınların makasın ucuyla dikişleri toplamaları gibi, Pépé, bunları ayırdı. Gri barsaklar tavadan dışarı taştı, ellerimizle içine tıkıştırmak zorunda kaldık. Ilıktılır ve ölüm kokusu veriyorlardı.

Domuzun karaciğeri, domuzun bir çift şeftali çiçeği gibi beyazımsı akciğerleri, domuzun yüreği, tek tek Pépé bunları dışarı çıkardı.

Gene kar yığının oraya, tepeye koştum ve başı, içi boşalmış hayvana doğru çevirdim. Başın altındaki kar biraz erimişti, kırmızı bir oyuk yaparak. Kar yığının üzerinde dururken başım, ilk yürümeye başladığım zamanlar oynadığım ahşap balkonun korkuluklarıyla aynı hizadaydı. Adamlar domuzunu üstüne kova kova su döküp ellerinde bezlerle içini dışını ovuyorlardı. Sonra yemek yemek için içeri girdiler.

Masanın ortasında, taze ekmek ve elma şarabı vardı. İki tür şarap vardı, biri daha iki ay önce ezdiğimiz tatlı şarap,

öteki geçen yıldan kalan daha kuvvetli olanı. Eskisini seçebilmek kolaydı çünkü tortulu gibiydi. Kadınların çoğu yenisinden içtiler.

Ocağın üstünde duran kocaman siyah dökme demir tencereden annem çorba çanağını doldurup masaya verdi. Yeni domuzun öldürülmesini kutlamak için, eskisinden arta kalanı bitirecektik.

Tuzlanmış omurgalardan yapılan çorbada, havuç, şalgam, turp, pırasa ve lahana vardı. Ekmek dolaştırıldı ve sonra bir dilim kesmek üzere göğüse doğru tutuldu. Sonra kaşıklar elde, çorbaya giriştik.

Erkeklerin kimisi savaştan söz etmeye başladılar. Birkaç hafta önce, yükseklerde bir yarığın içinde bir Alman askerinin cesedi daha bulunmuştu. Bu 1950 yılının kışıydı.

"Evinde otursaydı, şimdi karısıyla yatağında uyuyor olacaktı."

Kuvvetli olan elma şarabından içerek, konuşmaları dinliyordum.

Her yıl domuz kesildiğinde, bütün komşular, köy papazı ve öğretmen yemeğe davet edilirlerdi. Öğretmen masanın başında, Pépé'nin yanında oturuyordu. Pépé'ye kirpiyi anlatır mı diye korkuyordum. Kirpi, öğretmenin paltosunu astığı dolabın içinde bulunmuştu. Ona da, Kirpi derdik çünkü saçları ensesinde dimdik dururdu. Elleri de çok küçüktü. Hem gözlük takıyordu. Sınıfın önünde ayakta durmuş, kirpiyi dolaba kim koyduysa gelip çıkarmasını söylemişti. Kimse kalkmadı. Kimse benim yüzüme bakmaya cesaret edemedi. Sonra: "Kirpiler neden kokar, içinizde bilen var mı?" diye sordu. Büyük bir aptallık ederek elimi kaldırdım ve korktukları zaman koku saldıklarını söyledim.

"Madem sen bu konuda herkesten daha bilgilisin, lütfen gel çıkar onu." Ötekiler gülmeye başladılar bazıları da öyle bir Bravo! diye bağırdılar ki, suçlunun kim olduğunu anladı.

Ceza olarak, kirpiler hakkında bir sayfa yazıyı ezberletip sınıfın önünde okuttu. Kitabı ertesi gün kendisi getirdi ve ezberleyene kadar sınıftan dışarı bırakmadı. Nasıl başladığını hâlâ hatırlıyorum. "Tilkiler bir sürü küçük şeyler bilirler ama kirpi büyük bir şey bilir." Bu yazıyı kendisi okumuş muydu bilmiyorum, çünkü birkaç satır aşağıda omurilikleri yüzünden kirpilerin başka hayvanlar gibi çiftleşemediklerini, tıpkı kadın ve erkek gibi bunu yüzyüze yapmak zorunda olduklarını yazıyordu.

Korkum geçti çünkü öğretmen Pépé'yi güldürüyordu. Karşımda, bizim tarlaların aşağısında evi olan ve yanıkları iyileştiren La 'Fine oturuyordu, bacanağı Joseph hakkında bir hikâye anlatıyordu. Festival ve bando olduğu bir gün C....ye gitmişti. Gece geç vakit eve döndüğünde, *café*'lerden birinde altın bir pisuvara işediğine inanıyordu! Bandodan birinin fagotuna işediği anlaşıldı!

Annem hiç oturmadı. Masanın cevresinde dönerek servis yapıyordu. Lahana dolmasını getirdiğinde hepimiz neşeyle bağırıştık. "Hele bir tadın da!" diye bağırdı, kendinden çok emin. Sabahın erken saatlerinden beri derin bir tencere içine oturtulmuş bir filenin içinde pişmekteydiler. Önce, filenin dibine bir tabak koymuş, sonra içine bir sıra lahana yaprağı yerleştirmiş, sonra bir sıra, domuz kıyması, yumurta, yabani sarımsak ve mercanköşk otundan yapılma harcı döşemişti, sonra bir sıra lahana sonra bir sıra harç koya koya file dolup neredeyse bir kaz kadar ağırlaşana kadar devam etmişti. Daha küçükken yaparken onu seyretmiştim. Şimdi, geçen yılın elma şarabından içiyordum, bir erkek gibi.

"On bin önce hayat nasıldı, bilmek isterdim," diyordu, Pépé. "sık sık düşünürüm, bunu. Doğanın aynı olduğunu sanıyorum. Aynı ağaçlar, aynı toprak, aynı bulutlar, otları kaplayan ve ilkbaharda eriyen aynı kar . İnsanlar doğadaki değişimleri, doğayı hafife almak için abartıyorlar." Komşulardan

birinin askerden izinli gelen oğluyla konuşuyordu. "Doğa, değişime direnir. Bir şey değişecek olsa, doğa bu değişim devam edebilecek mi diye bekler , eğer devam edemiyorsa, bütür ağırlığıyla onu ezer! On bın yıl önce de nehirdeki alabalık bugünkü alabalıkla aynıydı!"

"Domuzlar herhalde aynı değildi!"

"Onun için merak, ediyorum eskiyi! bugün bizim bildiğimiz şeyler ilk öğrenildiklerinde nasıldı. Keçi peynirini ele alalım. Basit. Keçiyi sağarsın, sütü ısıtırsın, ayırıp, kaymağını ezersin. Bütün bunun yapılışını daha yürümeyi öğrenmeden önce görmüştük. Ama ilk kez,sütü ayırmanın en iyi yolunun bir oğlak işkembesini alıp balon gibi şişirip, kurutmak, aside yatırmak, un serpmek, bu undan birkaç topağı ısıtılmış sütün içine atmak olduğunu nasıl buldular? Kadınlar bunu nasıl keşfettiler bilmek isterdim doğrusu!"

Masanın öbür ucunda konuklar, bir hikâye anlatan Mémé'yi dinliyorlardı. Komşu köylerden birinde bitişik evlerde oturan iki kuzen vardı, bunlar aynı malın mirasçılarıydı...

"Onun için bilmek isterdim, eğer ağaca konan bir karga olsaydım!" diyordu, Pépé. "Bütün yapılması gereken o hatalar! Ve adım adım, yavaş yavaş ilerleme!"

İki kuzen sonunda kavgaya tutuşurlar. Biri ötekinin burnunu ısırıp bir parça koparır. İkisi de öyle korkarlar ki kavgayı sürdüremezler. Birkaç gün sonra, ısırılan kuzen bahçesini kazmaktadır, burnu bir bezle örtülüdür. Çitin öbür tarafından öbür kuzenin kapıdan çıkıp geldiğini görür. "İyi iyi!" diye bağırır, "karnın aç mı bugün? Gelip kalanını da bitir bari şu burunun!"

Tabaklardan biri boşalırsa annem hemen lahana dolmasını tepeleme dolduruyordu.

"Doğanın koparmadığı bilgi ipliği, kayada bir altın damarı gibidir," diyordu Pépé.

Yüzler sıcakta parlıyordu, masanın üstü gitgide dağılı-

yordu. Annem masaya, araba tekerleği büyüklüğünde bir elma turtası getirdi.

"Sonra birkaç bin yıl ileriye de gitmek isterdim."

"O zaman hiç köylü kalmayacak ki."

"O kadar kesin değil! Kırk bin yıl demedim, birkaç bin yıl! Yaşlı karganın bize baktığı gibi bakardım, onlara!"

Kendimi yoğunlaştırıp, dönmelerini durduramazsam, mutfağın duvarları yerlerinde durmuyorlardı. Elma tartının durduğu masada, kahve fincanları ve *gnôle* duruyordu. Kocaman yudumlarla bir miktar kahve içtim.

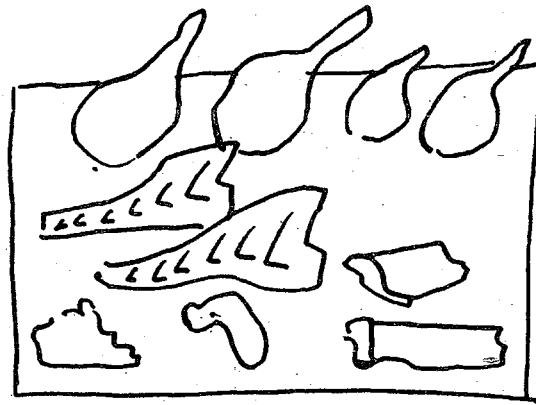
"Bütün çiftlikler düz arazilerde olacak," diye açıkladı öğretmen.

Avludaki soğuk hava beynimi temizledi. Yemeğin sonunda konuklar, "Bir dahaki sefere kadar!" diyerek ayrıldılar.

Okula gitmemek için bir bahane arıyordum. Çok şeçenek yoktu çünkü, tek bahane bir iş için gerekli olmamdı ve artık çok iş yoktu. Pépé testereyle gövdeyi ikiye ayırırken domuzun ön bacaklarını tuttum.

Omuzunu hayvanın böğrünün altından geçirdi, ben çengelden çıkardım, o ağırlığı tarttı ve avlu boyunca taşıdı, taş saboyu geçti, ve dışarıdaki ahşap merdivenden yukarıya, tonozlu mahzene götürdü. Domuzun taşıdığı bu yarısı Pépé'den daha uzundu. Ağır ağır yürüdü ve merdivendeyken bir kez durdu. İkinci tarafı taşıdığında, üç kere durup dinledi.

Ertesi gün eti kesip düzenli bir biçimde, pembe hezeran çiçekleri gibi serecekti, sehpa üzerine kurulan masaya. Her yıl şöyle dizerdi.

Sonra annem, eti tahta *saloir* içinde tuzlayacak ve altı hafta içinde Pépé'yle ben, pastırma ve beykını dumanda pişirmek için ardıç tohumu aramaya çıkacaktık.

Mutfak çalışma düzenine uygun biçimde derlenip toplanmıştı. Ovulmuş masanın üzerinde kadınlar, domuzun işkembelerini temizliyorlar, kanından *boudin* yapmak için hazırlanıyorlardı. İsteksizce dik yoldan inip okula gittim.

Dışarı çıkınca yağan kardan ötürü gözlerimi kısmak zorunda kaldım. Mémé, ayaklarımla içeriye kar getirmeyeyim diye bana bir uyarıda bulunmadı, çünkü ağlıyordu. O ve annem Pépé'yi yatağına yatırmışlardı.

Avluda yere yığılıvermişti. Yarın, bizimle yemek yiyen komşularımız ona son kez saygılarını sunmak üzere gene bize geleceklerdi.

Hiç bir dağ onun yüzü kadar soğuk ve hareketsiz değildi. Yüzünün hareket etmesini bekledim. Bütün gece beklerim, dedim. Ama onun durgunluğu beni yendi.

Dışarıya avluya çıktım, taş saboya bakmak için. Onu görmeme yetecek kadar ayışığı vardı.

Gene Pépé'nin : "Ağaca konmuş bir karga olsaydım bil-

mek isteyeceğim şey..." dediğini duydum.

Gece boyunca daha çok kar yağdı, ve ertesi sabah avludaki kar yığının ortasında beyaz bir kumaşa sarınmış gibi beklenmedik bir şekil gördüm. Domuzun kafasını unutmuştum. Bir kez daha bütün yokuşu koşup tepeye çıktım. Karı temizledim. Gözleri kapanmış, derisi buz gibi soğumuştu. O zaman işte, ulumaya başladım. Orada ne kadar oturduğumu bilmiyorum, kar yığının üzerinde uluyarak.

KÖY LOHUSASI

Anne bastırır
yenidoğmuş günü
göğsüne

turplar
kafatasları gibi
ev boyu
yığılır

kan yıkanmadan önce
gökyüzünün bacaklarından

VARLIĞINI KORUYANLARA İTHAFEN

ROUSA, adını derin vadilerde şelaleler yaparak geçtikten sonra göle ulaşan üç kardeş nehirden biri olan *Abodance*'dan almış bir soyun üyesiydi. Kızıl-kahverengi ve beyaz renkteydi ama beyaz lekeler daha çok bacaklarının iç tarafında, gerdanında ve karnında olduğu için, bir süt nehrinden henüz çıkmış kızıl-kahverengi bir inek izlenimini bırakırdı. Dört danası olmuştu. Dört kez, kızıl-kahverengi ve beyaz tüyleriyle, ileride çıkacak boynuzların yerindeki sert noktalarla, toynaklarıyla, kirpikleriyle, dişleriyle, kulaklarıyla, cinsel organlarıyla, dört kusursuz hayvan onun geniş baldırları arasındaki matriste oluşmuş ve sonra dışarı atılmıştı. Dört kez, doğum onun, bir tepenin ardından yükselen dolunayı andıran koca memelerine süt akıtmıştı.

Martine'in altı ineği vardı ve bu altısından en iyi sütü Rousa verirdi. Buzağladıktan sonra günde yirmi litre kadar süt veriyordu.

"Sütler damıtma makinalarına benzer," dedi, Martine. "İyi süt almak için iyi otlak gerekir."

Alpage'daki şalesi dağın tepesine yakındı. Orada onun yaptığı tereyağ, köyün en iyisi kabul edilirdi.

Martine'in yaşı elliyi geçmişti. Kocası, vadideki bıçkı te-

sislerinden birinde çalışıyordu. *Alpage*'da onunla birlikte , asıl adı Jean-Louis olduğu halde herkesin Joseph dediği yaşlı bir adam kalıyordu.

Joseph'in ailesi yoktu, dağların başka bir yöresinden gelmişti. Hayatı boyunca çobanlık yaptığını iddia ederdi ve bu muhtemelen doğruydu, ama kimse onun iddialarına kulak asmazdı çünkü genellikle içerken bu tür iddalarda bulunurdu. Martine ile kocasının evinde kalıyor ve kendisine sağlanan bu barınak karşısında onlara çalışıyordu. Bir konuşma sırasında : hangi Joseph? diye sorulacak olsa hep, Joseph, Martine'in hizmetçisi olan Joseph diye tanımlanırdı.

"Rousa azdı," diye bildirdi Joseph bir akşam Martine'e.

"Nedenmiş?"

"Üç kez tohum verildi, üçü de tutmadı."

"Bir dördüncü defa deneriz."

"Ayda iki kez kızışacak, sonra da çıldıracak. Onu daha önce satmanız gerekirdi," diye mırıldandı. "Aşağıdayken söylemiştim."

"Bizim en iyi ineğimiz, o."

Martine'in yumuşak, oynak bir sesi vardı.

"Elli yıldır ineklere bakıyorum," diye homurdandı, "elli yıl."

"Şarabın bitti galiba."

Masadan kalkarken söyledi bunu. Kendisi ya da arasıra uğrayabilecek konuklar için evde sakladığı birkaç litre şaraba el uzatmasına izin vermezdi. Joseph, de kendi hesabına, fazla stok yapmaktan hoşlanmazdı. Onların peynirlerini götürmek ya da ekmek almak bahanesiyle köye indiği zamanlar torbasında dört beş şişe şarapla dönmeyi tercih ederdi.

Şarabı konusunda yapılan yoruma aldırmadı.

"Kadın!" diye devam etti. "Dağlarda yapayalnız yaşarken, bir tarafa yapılacak işleri koyardım, öbür tarafa da bitmiş işleri ve her şey kolaydı. Etrafta bir kadın varsa hiçbir şey kolay değildir."

"Zavallı Joseph!"

"Şimdi de Rousa çıldırdı!"

Şalenin küçük karanlık, ahşap duvarlı bir odası vardı, tekne kamarası gibi. Kapıdan en uzak köşede yatak olarak kullanılan, tahtadan enlice bir raf duruyordu.

Joseph bir tek kelime daha söylemeden ayaklarını sürüye sürüye kapıya yöneldi. Ruh hali çok çabuk değişirdi. Neşesi yerindeyken kapıdan dans eder gibi çıkardı. Küskünken, dünyayı kendi belalarıyla başbaşa bırakmak istercesine, terkederdi odayı. Odası ahıra paraleldi ve yalnızca ahşap bölmelerle ahırdan ayrılmıştı. Martine yatağından keçilerin işemesini duyardı. Ama duvar yüz kat daha kalın olsaydı bile, o gece onu uyandıran darbe sesini gene duyacaktı. Sanki bütün şaleye bir şey çarpmış gibi ses derinden yankılandı.

İkisi aynı anda ahıra gelmişlerdi.

"Ne oldu?" diye sordu Martine.

Yaşlı adam heyecanlanlıydı, neşesi yerine gelmiş gibi görünüyordu.

Rousa ayaktaydı, gözleri fenerin ışığına dalmıştı. Öbür beş inek huzur içinde yerde yatmaktaydılar. Keçiler şaşkınlık ve alaycılık arası gidip gelen olağan çelişkili bakışlarıyla süzüyorlardı onları.

"Yıldırım sesi değildi," dedi Joseph. "Gökyüzü..."

"Ne biçim bir sesti?" diye kesti, Martine. "Duydun mu sen?"

"Evet, duydum."

"Uyuyor muydun?"

"Hayır."

"Öyleyse nasıl bir sesti?"

"Sanki birisi döşemeleri yarmak istiyordu. Sen sandım. Sesini işitemedim. Patrona bir şey oldu, dedim, kendi kendime. Bana ihtiyacı olmalı. Gidip ona bakayım."

"Dışarıya bak bakalım, ne oluyor."

Hızlı çevik adımlarla dışarı çıktı, artık ayaklarını sürümüyordu.

"Bir göl kadar sakin dışarısı," diye bildirdi. Bazı deyimleri duruma ya da yerine uygun olup olmadığına aldırmaksızın, sanki kendi geçmişinde olan bir şeye gönderme yapıyormuş gibi, lafın arasına sıkıştırma huyu vardı.

"Esrarengiz," dedi, Martine.

"Sana Rousa'ydı, diyorum."

"Çarpma sesi beni uyandırdığında rüyamda Rousa'yı görüyordum," dedi, Martine.

Yaşlı adam birkaç adım daha yaklaştı. Kaşları, şakakları, burnunun kemeri, süt kaymağı gibi kırış kırıştı. Martine, bir an ona bir şey soracakmış gibi duraksadı. Sonra herhalde vazgeçti. Joseph'in geçmişi bilinmiyordu -sorulara cevap vermediği için değil, çünkü cevap verirdi- hep yanlış sorular sorulduğu için.

"Evet, rüya görüyordum. Burada şalede değildik, aşağıdaydık. Ben mutfakta yatıyordum. Rüyamda böyleydi. Ama bundan önce senden yatağı itmeme yardım etmeni istedim, yatak odasındaki büyük yatağı, Patron'nun doğduğu yatağı, ucu pencere kenarına gelecek biçimde itmeni istedin. Birlikte ittik. Rousa dışarı atlamasın diye yaptık bu işi. Yatağı öyle koymak bir tür engel oluyordu. Ama uyandığımda Rousa'nın gitmiş olduğunu biliyordum."

"Rüyaların çoğu saçmadır," dedi.

Ertesi sabah inekleri yukarı otlamaya götürmeden önce, Martine bir gece önce onları uyandıran şeyin ne olduğunu anlamak için ahırı iyice inceledi.

Joseph'in kadınların her işi güçleştirdiklerine ilişkin yakınması haksızdı. On yıl *alpage*'da kaldıktan sonra ikisi de, her gün yapılacak işleri görüşüp tartışmaya bile gerek duymuyorlardı. Joseph ineklerle keçileri alıp gidiyordu; onları geri getiriyordu; ahırı temizliyordu; odun kesiyordu; ata ba-

kıyordu. At Patronun değil de kendisininmiş gibi davranıyordu. Belki bu yaşından dolayı böyleydi, çünkü at otuz , kendisi yetmiş altı yaşındaydı. "Atların yaşına göre," derdi Joseph, "bu benden daha yaşlı oluyor." Martine süt sağardı, tereyağ, peynir yapardı ve ikisinin yemeğini hazırlardı.

Şimdi ahırın duvarlarını, her iki yandaki kapıları, Joseph'in kürekle duvardaki bir delikten dışarı süpürdüğü inek gübreleriyle dolu çukuru, çok alçak olduğu için Joseph'in başını eğerek geçebildiği, kendisininse altından geçerken başının değdiği kirişleri, yemliği, ineklerin bağlandığı zincirleri inceledi, onları uyandıran şeyin ne olduğuna ilişkin hiçbir ipucu bulamadı.

Çatı arasına samanlığa çıktı. Samanların içinde Joseph'in yattığı yerde büyücek bir çukur vardı. Hiçbir şey düşmemişti. Joseph'in birkaç giyeceği bir kirişin üstüne asılmıştı. Martine çıkmak üzeriydi, samanların hemen kenarında kırılmış bir şarap şişesinin boynunu gördü. Çömelip şişenin geri kalanını aradı ama hiçbir şey bulamadı. Dizlerinin üzerine çökmüş dururken tahta aralıklarından aşağıyı görebiliyordu.

Ahıra döndü, eteklerini kaldırdı ve bacaklarını iki yana açarak ineklerin içine işediği tahta oluğun üstünde durdu. Kendini rahatlatırken kafasını yukarı kaldırdı. Rousa'nın yattığı yerin üstündeki döşeme tahtaları göçmüştü, hele biri bütünüyle kırılmıştı.

Joseph geri dönünce, ona tahtalardaki yaraları gösterdi.

"Tam benim yattığım yerin altı oluyor burası," dedi, Joseph, "Sana çıldırdı o diyorum."

"Zincire bağlıyken nasıl tepebilir?"

"Bir inek çıldırdığı zaman , neler yapabileceğine şaşarsın. Derisini bırakıp gider ve sonra gene içine girer de haberin olmaz."

"Belki tavanda o göçükler eskiden de vardı."

"Olabilir."

"Öyleyse o ses nereden geldi?"

"Rousa'dan !" Bütün yüzünü buruşturdu çünkü Martine bu kadar açık olan bir şeyi göremiyordu.

Birkaç gün sonra, inek Joseph'in üstüne çıkmaya çalıştı.

"Arkamdan geldiğini gördüm. Dönüp baktığım ve geldiğini gördüğüm için şanslıyım. Tepeden aşağı gemi azıya almış koşuyordu, önayakları sanki yerden kesilmişti! Beş yüz kiloluk hayvan öyle çıksaydı üstüme belim kırılırdı. Yetmiş altı yıldır sırtım beni bu bacakların üzerinde tuttu ve fena bacak değildir bunlar"

"Ne yaptın?" diye sordu Martine.

"Bunlar erkek bacağı."

"Peki, ne yaptın?"

"Yana doğru koşup yere yattım."

"Yere mi yattın?"

"Toprağın üzerine. Ona hedef olmayayım diye. Çıldırmış bir inek bile olsa, yerdeki bir gölgenin üzerine çıkamaz."

Martine elini kucağına vurdu, eğlendiği belliydi. Sofradaydılar, çorbalarını bitiriyorlardı.

"Zaten bir gölge kadar zayıfsın."

Omuzları genişti, ama bedenin geri kalanı, bol elbiselerinin katları içinde belli olmazdı.

"Yere yatarsam daha güvenli olacağımı biliyordum."

"Seni çiğneyip geçebilirdi."

"Üstüme çıksaydı, belimi kırardı."

"Tanrı korusun!"

"Ben yaşlıyım, içinden dünyaya çıktığım küçük delikten çok gireceğim büyük deliğe yakınım."

"Ama küçüğü hâlâ seni ilgilendiriyor!"

"Yarın aşağı ineceğim" dedi, hiçbir suç ortaklığına girmeden ve bardağındaki suyu içti, "yarın öğleden sonra."

"Peyniri de götürürsün," dedi, Martine.

Joseph ara sıra kalkıp kapının dışına tükürerek, karanlıkta oturup sigarasını içmekten keyif alıyordu. Ama, yatağında değilse, karanlık Martine'i huzursuz ederdi. Oturuyorsa, okumak isterdi. Sevdiği kitaplar dünyanın başka yerleri hakkında olanlardı: Çin, Paris, Tahiti. Joseph'in yüzü artık karanlıkta güçlükle seçilebiliyordu. Köydeki başka yaşlı insanların yüzlerindeki çizgiler, sarkıklıklar, tarihleri belli olan ve anlatılabilen olaylara bağlanabilirdi; onunkiler esrarını koruyordu, hiçbir hikâyeye bağlanmadan, tıpkı ağaç kabuğunun üzerindeki çizgiler gibi.

"Düşünüyorum da," dedi, Joseph, "gece onun tepesinde yattığım yerden, benim kokumu almış olabilir."

Martine başını salladı. Sessiz ahırda inekler yatmaya başlamıştı. Dışarıda, yıldızların altında dağların başı dönüyordu. O gece Joseph, kapıdan, dans adımlarıyla çıktı.

Martine üzerindeki giysilerin çoğunu çıkardı. Dışarıda, kapının yanındaki duvara asılı, bir oyun kağıdı büyüklüğünde kırık bir aynayı ikisi ortak kullanıyorlardı. Sabahları Martine saçını onun önünde tarardı, haftada bir kez de Joseph traş olurdu. *Alpage*'da hiç kimse kendisinin nasıl göründüğünü bilmez. Joseph geri döndüğünde, Martine yalın ayaktı, ayaktaydı.

"Sana çıldırdı diyorum," dedi Joseph.

"Boş ver Joseph, dediğin doğruysa, sonbaharda onu satarız."

Tahta rafın üzerine tırmandıktan sonra iki büklüm eğildi, tavanın alçaklığı yüzünden. Joseph, bulunduğu yerden onun, belirsiz ama bir kümülüs bulutu kadar dolu beyaz vücudunu ve bitki gibi uzayan bacaklarını görebiliyordu.

"Aynı köşede yatmayacağım," dedi Joseph, "onu tahrik ediyor."

"Sence doğru olan neyse onu yap."

"En iyisi dışarıda uyumak. Benim kokumu alıyor."

"Haydi Joseph, haydi, boğa değilsin ya sen."

"Yaşlı boğayım, çok çok yaşlı bir boğa."

Ahşap duvarlı odanın derinliklerinden hafif kahkahası duyuldu.

Ertesi gün aşağıya gitmeden önce, homurdana homurdana Martine'e gözünü ineklerden ayırmamasını tembih etti. Belki de, yaşlı insanların sözlerini dinletememelerinin nedenlerinden biri de, gözlemlerinin gerçekliği konusunda çok ısrar etmemeleridir; bunun da nedeni, hakkında hiç konuşmadıkları tek büyük gerçeğe kıyasla bu tür tikel gerçekleri küçük ve önemsiz bulmalarıdır.

Üç ekmek ve beş şişe şarapla döndüğünde yüzünde ağlamış bir insan ifadesi vardı. Bu, iki buçuk saat süren eve tırmanış boyunca bir şişeyi içip bitirdiği anlamına gelirdi. İnekleri geri getirmeye giderken yamaçta, yeni bir arkadaşın kollarına düşer gibi bir iki kez sendeledi. Ama bir çeyrek sonra, yalnızca beş inekle döndüğünde, oldukça ayıktı.

"Rousa gitmiş," diye açıkladı, ciddi bir tavırla.

"Daha yükseklere çıkmıştır."

"Gidip baktım, hiç izi yoktu, sesini de duymadım."

"Kulakların iyi işitmiyor," dedi Martine, "Ben de gidip bakayım."

"Sağır olabilirsin" diye cevap verdi, "ya da çok keskin kulakların olabilir ama duyulacak ses yoksa, bu farketmez."

"Daha önce hiç böyle başını alıp gitmemişti."

"Daha önce hiç çıldırmamıştı ki. Dün benim üstüme çıkmaya çalıştı. Sana ne yaptığımı söyledim mi? Onun geldiğini görünce yere yattım. Bugün havada boğa kokusu aldı."

Öteki inekler sağıldıktan sonra, ikisi Rousa'yı aramaya çıktılar. Çekirgeler, arka ayakları kalkık, yılanlar gibi tıslıyorlardı. Yirmi, otuz kilometre uzağı görebiliyordunuz. Martine, Joseph'den daha hızlı yürüyordu, belki olanlara daha çok şaşırdığı için. Daha aşağıdaki sürülerden gelen çan ses-

leri her akşam duyulan seslerin tıpatıp aynısıydı. Ama Rousa bulunamadı.

Kışları, inek çanlarının sesini tam olarak hatırlamak mümkün değildir. Örneğin, geceleri,çınlayan yıldızlar gibi bir ses çıkardıklarını unutur insan. Aynı biçimde, bir kez geçtikten sonra, hem ışığın hem dağların sonsuz gibi göründüğü Haziran gecelerinin ne kadar uzun olduğunu hatırlamak da mümkün değildir. Bu sonsuz yatay ışıkta, saat ona doğru Joseph, Rousa'yı şaleden yüz metre uzakta yerde yatarken buldu. Onu bu kadar rahat ve bu kadar yakında görmek Joseph'i irkiltti.

"İsa adına!" diye fısıldadı. "Ne zamandır buradasın?"

Gün ortasında inekler bir saat kadar yatıp geviş getirirler. O öğle vakti hepsi kalktıklarında Rousa ötekilerin yanlarından ayrılıp şalenin arkasındaki zirveye tırmanmıştı. Böyle ayrılıp tek başına uzaklaşmasında bilinmeyen bir amaç vardı zaten. Zirvede, dağ zakkumlarının yetiştiği ve bazı yerlerde yamacın otuz derece dikleştiği karşı tepeye geçen yolu buldu. Ova ineği olsa mutlaka ölürdü. Ama Rousa altı yıldır dağlardaydı. Kimse olmadığı zaman ahırın kapısını bile açabiliyordu; kapıyı o açardı, öbür inekler arkasından gelir, içeri girerlerdi. Rousa, bir sonraki vadinin aşağısındaki ormanı geçmişti ama adımlarına çok dikkat etmişti çünkü çam ağaçlarının kökleri arasında sivri uçlu kayalar ağır bir hayvanın düşüp bacağını kırması için kurulmuş tuzak gibidirler. Ormanı geçtikten sonra üçüncü bir vadiye bakan başka bir tepeye tırmanmıştı.

Bu vadide, seksen inekle iki boğanın bulunduğu bir sürü vardı. Boğalar beyazdı, Charolais cinsiydi onlar. Rousa böğürdü. Bunu iki kereden fazla yapmak zorunda kalmadı çünkü boğalardan biri ufuk çizgisinde görünen ineğin kızışmış olduğunu anlamıştı. Kararlı bir şekilde ona doğru tırmandı. İkinci boğa da arkasından geldi.

Rousa, ikinci büyük boğadan sakınmaya çalıştı mı? Yüzü yokuşa bakarak mı duruyordu yoksa arkasını mı yokuşa vermişti? Azgınlığı daha da arttığı için üçüncü bir boğayı ya da birinci boğanın tekrar geri dönmesini mi beklemişti? Yoksa birinci boğayı kabul ettikten sonra iştahı yatışmış olduğundan ,sırtına binen yük ağır mı gelmişti? Boğaların teki bin kilo ağırlığındadır. Bu soruların cevabı hiç bilinemeyecek. İki boğa aşağıya inip sürülerine katıldılar Rousa da evin yolunu tuttu.

İçinden geçeceği kapı karşında belirince üzerine bir yorgunluk çöktü ve yere uzandı. Zaferinin bu noktasında belki hâlâ herhangi bir hasar görmemişti. Biraz dinlendikten sonra ön bacakları üzerine abanıp ayağa kalkmak ve ahıra ulaşmak istedi. Ama ısrarlı talebiyle, onu ormanın öbür tarafına gitmeye zorlayan vücudunun arka tarafı, kalkacağı yerde onu sırt üstü yere devirdi ve bütün vücudu buna uydu. Yamaçtan aşağı yuvarlanıyordu. Her taklada ön ayaklarının kemeri gökyüzünün kemerli çizgisini izliyor ve yeniden yere çarparken, onları yere saplamaya çalışıyordu ve her seferinde koca gövdesinin kazandığı hız çok güçlü olduğundan bir takla daha atıyordu ve her seferinde daha çok hız alıyordu.

Joseph izi sürdü ve yüz metre kadar yuvarlandığını anladı. Ama gene de tam zamanında durmuştu. Birkaç metre aşağıda, yamaç kırk beş derece dikleşiyordu , o zaman hiçbir şey onu kurtaramazdı. Aşağıdaki kayalara çarpıp, satılması imkansız bir et ve kemik yığınına dönecekti.

"Rousa geri gelmiş!"

Martine koşarak geldi, hiç beklemediği bir biçimde onu yerde yatarken bulunca aniden durdu.

"Bacağı mı kırılmış?"

Joseph hayır anlamında başını salladı.

Birlikte Rousa'yı kaldırmak için itip çekmeye çalıştılar. Kımıldamıyordu.

"Onu kımıldatamayacağız, ikimiz kendi başımıza."

"Sabah aşağı iner yardım getiririm."

"Gece onu yalnız başına burada bırakamam," dedi, Martine.

"İnek hayvandır," dedi Joseph.

"Ben burada kalıyorum. Aşağıdaki kayalara yuvarlanabilir."

Joseph, kederli yürüyüşüyle uzaklaştı.

"Yirmi yedi yıl oluyor, ineklerimden birinin kazaya uğradığını ilk kez görüyorum." Bunu sakin bir tavırla söyledi, ineğin kulaklarını ve boynuzlarını eliyle yoklarken. "Saçma bir kaza. Saçma bir inek kazası!"

Rousa, munis gözleriyle kadının hareketlerini izledi. Boynuzları sağlıksız denecek ölçüde soğuktu.

Joseph, sırtına attığı birkaç battaniyeyle geri döndü. Bir şey onu yatıştırmıştı.

"Ben kalırım onunla," dedi.

"Nasıl olsa uyumayacağım ben," dedi, Martine.

"Ne olduğunu anlıyor," dedi, Martine.

Canı acıyan inekler genellikle hiç ses çıkarmazlar. En fazla, kocaman burun delikleriyle, derin derin solurlar.

Battaniyeleri Rousa'nın üzerine örttüler ve ondan sonra kendi üzerlerini örttüler.

Battaniyelerin altından ikisi aşağıda vadideki uzak ışıkları seyrettiler. Gökyüzü açıktı, samanyolu bir sürahinin ağzını gagalayan kocaman, beyaz dumandan bir kaza benziyordu.

"Bir hareket edebilse," diye fısıldadı, Martine, "Onu sağabilirdim."

Martine ineğin başına yakın yatıyordu, kalın ipi bileğine dolamıştı.Joseph ineğin dört bacağının arasına yatmıştı.

"Köylerde ışıklar sabaha kadar yanıyor," dedi Joseph. "Bir, iki, üç, dört,beş, altı, yedi, ama bunlardan hiçbiri benim

köyüm değil."

Cebinden bir ağız mızıkası çıkardı. Askere gittiği zamandan beri, elli yıldır bu mızıkayı yanında taşırdı. Bir zamanlar, daha gençken, yalnızca ellerini ve dudaklarını oynatarak görünmez bir boru çalıyormuş gibi taklit yapardı. İstenilirse, olmayan boruyu çalarak, bütün koğuş halkını eğlendirirdi. Bir akşam, iyi niyetli bir çavuş :"Bir çalgıyı hak edecek kadar iyi çalıyorsun. Al işte, bende iki tane var. Bu senin olsun" demişti. Böylece bir ağız mızıkası sahibi oldu.

Şimdi dağ başında çalarken, ayağını yere vuruyor ve aşağıdaki küçücük, kaşıktan dökülen şeker taneciklerinden daha büyük olmayan, ışık kümelerini seyrediyordu.

Bir polka, bir kadril, bir vals çaldı, bir de "Güzel Ormanın Bülbülü" adlı dans parçasını. Ne o, ne Martine, daha sonra onun ne kadar süre çaldığını bilemezlerdi. Gece havası soğumaya başladı. Ayağı dağ başında tempo tutarken, ayışığında elleri, sanki çalgısının üstüne konmuş bir kuşu okşar gibi, her melodiyi düzeltiyor, pürüzlerini tarıyordu. Bütün müzik bir varkalma hakkındadır, varkalanlara ithaf edilir. Rousa bir kere kımıldadı ama hissiz arka bölgesini hareket ettiremedi.

Çalmayı kesince, Martine, sanki yeni doğan bir çocuk hakkında konuyuşuyormuş gibi çok yumuşak bir tonda, "Bize ilk geldiğin zamanlar mızıkanı çaldığını hatırlıyorum," dedi.

"On iki yıl önce."

"Patron sana soruyordu," Martine şimdi gülüyordu, "Charming Rosalie'yi çalabilir misin diye."

"On iki yıl ve iki ay."

"Ayını da hatırlıyorsun!"

"Evet, Nisan'dı. Kar vardı. Kapıyı çaldım ve ambarda geceleyebilir miyim diye sordum. Evet, dedin. Ertesi gün karlar eridi ve bir sonraki gün patates ekmeye yardım ettim. Karlar erimesiydi o gün, şimdi burada olmayacaktım."

"Yalnız, kızlarımız vardı," dedi, bir açıklamada bulunmak için.

İkisi, Rousa'nın güçlükle nefes almasını dinlediler.

"Patron tilki gibi kurnaz, değil mi? Masanın üstünde para bırakırdı. Bunu biliyor musun? Dürüst müyüm anlamak için. Bir gün ona, 'Merak etme! Kendi paramı yerim ama ne seninkini ne de hanım patronunkini yiyecek değilim!' dedim."

On yıl önceki bu anın düşüncesi, Joseph'de bir şarkıyla patladı:

"Bon soir! Bon Soir!
Ayışığını verdin bana!"

Sözlerin geri kalanını hatırlayamayınca mızıkayla devam etti. Martine'e serenad yaptı. Ona Rousa'nın yere yaslanmış başının üstünden hitap etti. Arada bir, nezaketinden, gözlerini ondan ayırıp karşı zirveye bakıyordu. Dağa ve kadına müziğini çaldı. Ölülere ve doğmamış olanlara.

Sonra gülerek, gene sözlere döndü:

"Bon soir! Bon Soir!
Ayışığını ver bana.."

Son notada sesi, fırtınada çatlayan bir çam ağacı gibi kırıldı. Yamaçta bir nefes rüzgar bile yoktu. Sonra beresini kulağının üzerine çekip, uyumak için başını yere yasladı.

Beş dakika sonra Martine, "Yarın ahırda onu ayağa kaldırabilirsem, bir umut var. Ayağa kalkmak istiyor, Joseph, bunu hissediyorum," dedi.

Dizlerini bükmüş, çoktan uyumuştu. Avucu açık eli, ineğin memesinin üzerine düşmüştü. Yanında boş bir şarap şişesi duruyordu, battaniyelerin arasında getirmiş olmalıydı.

Ertesi sabah sekizde komşular her bacağına bir halat bağlayarak Rousa'yı ahıra çekmeye geldiler. Ayağa kaldırmak için makara ve ip kullanmaktan söz ediyorlardı ama ahırın tavanı bunun için çok alçaktı. Onlar gittikten sonra Martine, ineği kurtarmak için binbir çeşit yol düşünmeye devam etti.

Altına tahta kalaslar yerleştirip kaldıraç gibi kullanarak onu kaldırmayı umuyordu. Joseph'e kalasın öbür ucuna çıkmasını söyledi. Joseph bütün ağırlığıyla kalasın üstünde, pantolunu aşağı düşene kadar zıpladı. Ama hiçbir şey ineği kımıldatmıyordu. Gözlerindeki munis ifade, ilgisizliğe dönüşmeye başlamıştı. Beyaz lekeleri dışkı ve üzerinde çekildiği toprakla çamurlanmıştı.

Martine'nin emirlerini yerine getirmekle uğraşan Joseph, arada bir başını iki yana sallıyordu.

Şimdi Martine'in aklına, ineğin arka ayaklarının bulunduğu yere döşemeye tahta bloklar çakmak gelmişti, ayağa kalkmak isterse, dayanacak bir şey olsun diye. Joseph odunlardan bloklar kesip döşemeye çaktı.

Kasabın kamyonunun geldiği gün, Rousa kapıdan çıkarılıp, kamyonun arkasına konan köprüden çekilerek arabaya bindirildi. Hiç ses çıkarmadı. Yaptığı tek şey gözlerini çevirmekti, yukarı doğru, ta dipteki gri-mavi göz çukuru görünene kadar.

Kamyonda son kez, ölü vücudunun bütün ağırlığını, kendisini bir boğa uğruna çıldırtan ve onu günde yirmi litre süt veren bir inek yapan kaslarını, dokularını, organlarını, geçitlerini kaldırmayı denedi. Dağın soğuğu sırtının içine işliyordu.

Martine kamyona adımını atıp, bir kucak dolusu samanı Rousa'nın böğrü ile arka tekerliği kaplayan keskin madeni çıkıntı arasına sıkıştırdı. Aşağıya inen yol çukurlarla doluydu, Martine, kımıldayamayan hayvanın derisinin madene

sürtünerek berelenmesini istemiyordu.

"Alt tarafı bir inek!" dedi, adamlardan biri, arka kapıyı kapatırken.

"Zavallı bir hayvan," dedi bir başkası.

Joseph, kamyonun arkasından baktı, gözden kaybolduktan çok sonra bile orada ayakta duruyordu.

"Hey, Joseph!" diye seslendi bir komşu.

Döndü, el salladı ve üç dans adımı yaptı.

"Gel, bir şey içelim!"

Ahıra girip gözden kayboldu, kendisinden daha yaşlı olan ata baktı.

GÜNBATIMI

Bir alabalık gibi
yıkanıyor dağımız
batan güneş ışığında

ışık seyrelirken
ölür alabalık
ağzı açık

gece
çamdan kanatlarıyla
dağ uçar

ölmüşlere

PARANIN DEĞERİ

YÜZÜ ince, vücudu gürbüzdü. Altmış üç yaşında, saçı hâlâ siyahtı. İş atı Gui-Gui'ye bindiği zaman ikisi arasında göze çarpar bir benzerlik olurdu: ikisi de sıkı etliydi, hafifçe sıkılmış bir yumruk gibi. O atın yelesine yakın, yüksekte otururdu, orada sağlam otururdu, kısrak ise kalın kısa bacaklarıyla dik yamaçları göğüslerdi.

Köyde hâlâ elma ağacı diken tek kişiydi. Elma şarabı ezildikten sonra bir kucak dolusu posa alıp bahçesinin bir köşesine dikkatle gömerdi. Ertesi yıl birkaç filiz fışkırırdı. Onları ayırıp saman ve yaprak tabakaları arasında saklardı, üç yıl sonra meyve bahçesine ekilecek kadar büyümüş ve sağlamlaşmış olurlardı. Daha sonra aşı yapardı.

Başkaları, bu eski ağaçların -bazıları belki iki yüz yaşındaydı- kendi ömürlerinin sonuna kadar dayanacakları, ondan sonra da meyve bahçelerinin zaten sahipsiz kalacağı gibi bir mantık yürütüyorlardı.

Ben öbür dünyaya göçtükten sonra, çiftliğe bakacak kimse kalmıyor, dedi, içlerinden biri.

Ölüler bahçesinde olacağız! diye bağırdı, bir başkası, sesinin yüksekliği henüz o bahçede olmadıklarını belli ediyordu.

Marcel ise filozoftu. Akşamları, gün içinde olanları kendi kendine açıklamaya çalışır ve sonra bu açıklamaya göre davranmaya çalışırdı.

Yeni elma ağaçları ekmeyi şöyle açıklıyordu.

Oğullarım çiftlikte çalışmayacak. Hafta sonları serbest olmak, tatil yapmak ve sınırlı saatlerde çalışmak istiyorlar. Ceplerinde para olsun istiyorlar, harcayabilmek için. Para kazanmaya gittiler ve bu işe bayılıyorlar. Michel fabrikada çalışmaya gitti. Edouard ticarete atıldı. (Ticaret diyordu çünkü, en küçük oğluna karşı katı davranmak istemiyordu.) Sanırım ikisi de yanılıyorlar. Bütün gün bir şeyler satmak, ya da haftada kırk beş saat fabrikada çalışmak bir insan hayatı olamaz- böyle işler cehalete yol açar. Bu çiftlikte bir daha çalışmaları imkansız görünüyor. Çiftlik ben ve Nicole ile son bulacak. Sonu gelmiş bir şey için neden bu kadar özen ve çaba gösteriliyor? Buna cevabım şu: Çalışma, oğullarımın yitirdikleri bilgiyi korumanın bir yolu. Çukurları kazarım, ayışığını beklerim ve o özlü filizleri ekerim, böylece iligilenirlerse oğullarıma örnek olmuş olurum, ilgilenmezlerse, kendi babama ve onun babasına bana emanet ettikleri bilginin hâlâ terk edilmediğini göstermiş olurum. Bu bilgi olmadan, ben hiçbir şeyim.

Hiç kimse Marcel'i hapishanede göreceğini beklemezdi. Bir insanın kaderi, kendi eylemlerinin sonucu olarak ansızın değişirse, çoğu zaman hikâyenin tam ne zaman başladığını kestirmek güçtür. Ben bir önceki ilkbahara kadar geri gideceğim.

Kışlık gübreyi arabasıyla tarlaya taşıyor, iki metre aralıklı yığınlar halinde dağıtıyordu. Daha sonra bu yığınları tırmıkla çimin ve toprağın üzerine düzgün bir biçimde yayacaktı. Gübreyi Gui-Gui'nin çektiği bir arabayla getiriyordu. Atla adamın vucut yapısının benzerliğinin yararı da vardı. Araba dört yüz kiloluk yükle dolunca, genç kısrak olanca gü-

cüyle bir hamle yaparak bayırdan yukarı tırmanmak için hız almaya çalışırdı. Başının hizasında gemi tutan Marcel, onunla aynı hizada yürürdü ve kısrağın ön ayaklarıyla Marcel'in adımları tam bir uyum içinde olurdu. Hızlı bir uyum. Yol boyunca sık sık durup, devam edebilmek için nefes almak zorunda kalırlardı. Birlikte çalışırlarken, Marcel onunla konuşurdu ama nefesinden tasarruf etmek için çok kısa seslerden oluşan bir dil kullanırdı. Bu sesler, aslında belirli emir ya da küfür sözcüklerinden türetilmişti; şimdi anlamları geride kalmış, yalnızca onların tırmanan bacaklarının hareketine katılan, eşlik eden bir şeydi. Bazan B....'de, hapishanedeki hücresinde bu sesleri çıkarıyordu.

Kümesin kapısındayken Nicole, tanımadık bir traktörün yoldan aşağı geldiğini gördü. Nerede sapacağını görmek için bekledi. Tekerleklerin ezmediği yolun orta bölümünde ilkbahar otları daha şimdiden büyümüştü. Yanda, bankette, menekşe kümeleri vardı.

İsa adına! Şimdi Marcel ne diyecek? diye kendi kendine sordu, Nicole, traktör çiftliğe yaklaşırken.

Şoför koltuğunda oturan oğlu Edouard'a el salladı. Oğlu, gübre yığınından arta kalmış olan küçük birikintiyi geçti ve bahçeye girdi. Traktörden indi, motoru çalışır durumda bırakmıştı. Traktör maviydi.

Ucuza aldım, diye bağırdı annesine. On iki yaşında!

Nicole, onaylayan bir gülümsemeyle karşıladı sözlerini. Geçmiş sıkıntıları, bunlar bittiği an unuturdu ve gelmekte olanları görmezlikten gelirdi.

Sadece kendisi kullanmasını bilmediği için buna karşı çıkacak! dedi, Edouard.

Baba, boş araba ve kısrağı bahçeden içeri getirdi. Traktörü görünce durdu ve kollarını göğsünde kavuşturdu.

Bu nedir? diye sordu, sanki hayatında hiç traktör görmemiş gibi.

Satın aldım bunu! dedi, Edouard, motor gürültüsünün arasında.

Oğlan, dirseklerini titreyen kaputun üzerine dayamıştı, sanki bir kızın omuzuna yaslanır gibi ve bir ayağı küçük ön tekerleğin üzerindeydi. Pazara gittiğinde giydiği kıyafeti vardı üzerinde: pembe gömlek, blucin, ve eski-asker malı süet botlar.

Baba daha yakına gelmiyordu ve bulunduğu uzaklıkta, motor sesi hiçbir şeyin duyulmasına izin vermiyordu.

Ne için aldın bunu?

Bin dokuz yüz altmış üç! diye haykırdı Edouard. On iki yaşında.

Yeni kısrağı alalı daha dört ay oluyor. Marcel, söylediklerini kimsenin işitmediğinin farkında değil gibiydi. At kasabı, eski Gui-Gui'yi almaya geldiğinde, elimde boş yularla, beygirin on beş yıl boynunda taşıyıp çalıştığı yularla, mutfağa geldiğimde sana dedim ki: Bunun anlamı nedir, biliyor musun? Sen de cevap verdin: bu traktör demektir! Ve ben sana dedim ki: Hayır, bu Gui-Gui'nin gittiği anlamına gelir! Tanrı aşkına traktör anlamına hiç gelmez!

Yirmi ton yük çeker!

Motor sesi aksadı ve durdu.

Ne diyorsun? diye sordu Edouard.

Diyorum ki bunun bize bir yararı olmaz! dedi, Marcel, İkinci Gui-Gui'nin yularını çıkarıp, atı ahıra sokarken.

Akşamları Marcel'in çok uykusu gelirdi. Kurşun rengi gözlerinin üzerine göz kapakları iner, alt dudağı hafifçe sarkardı. O zaman yaşını gösterirdi.

Biraz nankörce davrandın, dedi Nicole. Kendi biriktirdiği parayla aldı.

Bir şey satın almadan duramadığı için aldı, diye cevap verdi, Marcel, esneyerek.

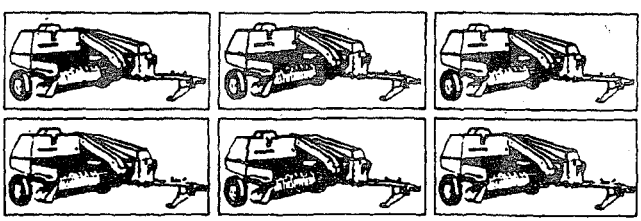
Nicole, onu dirseğiyle dürttü, öfkeyle değil, ama sertçe,

ve bir broşür uzattı. Bunu bana verdi, sana göstereyim diye.

Sayfaları çevirdi, sanki günün en son işiymiş gibi dikkatle yapıyordu bunu. Ellerinin üstü pürüzsüzdü, bir fırıncı eli olabilirdi bunlar; avuçlarıysa nasırlı ve at arabasının tahtaları gibi pürtüklüydü.

Çok güzeller, nasıl güzel olmasınlar? dedi. İnsanlar yüzyıllardır bunlar gibi makinaları hayal edip duruyor. Benim annemin toprağı elarabasıyla aşağıdan yukarı kadar on gün hiç durmadan taşıdığına kim inanır? Traktörle yarım gün, öğleden akşama kadar sürerdi bu iş.

Şu makinadan olsaydı, samanı sekiz günde kaldırırdık!

LIBERATOR
avec encore plus de *confort**

İnsana her şeyi verecekler. Renklerine bak- sarı, kırmızı, mavi, yeşil; dünyayı vaadediyorlar!

Kapıya yürüdü. Sahte vaadler! Bu iki kelimeyi çok bağırarak söyledi.

Birkaç dakika sonra, düğmelerini ilikleyerek geri döndü .

Bu makinalar ne işe yarar biliyor musun?

Toprağı sürer, samanı döver, gübreyi dağıtır, süt sağar, makinasına bağlı, diye cevap verdi, Nicole.

Hepsinin yaptığı bir tek iş vardır.

Nicole'ün gözlerinin içine en büyük ciddiyetiyle baktı. Bütün tecrübelerine karşın, Nicole'ün gözleri masumdu. Hastalık görmüşlerdi , çiftlik yangınları görmüşlerdi, insanların mezara girene kadar çalıştıklarını görmüşlerdi, kadınların doğum acılarını görmüşlerdi ama hiç bir zaman birilerinin bir haritanın üzerine eğilip bir plan çizdiklerini görmemişlerdi.

Onların işi bizi yeryüzünden silmek.

Edouard'ın bütün yaptığı biriktirdiği parayla elden düşme bir traktör almak, dedi Nicole.

Marcel beresini ve deri ceketini çıkardı, gömleğinin düğmelerini çözmeye başladı. Nicole dosdoğru ona baktı.

Her şeyin aynı kalacağını bekleyemezsin, Marcel.

Buraya almaya değer yalnızca iki makina var..

Nicole sözünü kesti...

Ne düşünüyorum biliyor musun?

Saçındaki tokaları çıkarıyordu. Çözülünce beline kadar

(*) Marka adı Liberator, "kurtarıcı" anlamına geliyor. Reklam sloganı, ise daha da konforlu.

geliyorlardı.

Bence, kullanmasını bilmediğin için traktöre öfkeleniyorsun!

İsteseydim öğrenebilirdim! diye cevap verdi Marcel.

Bu Nicole'ü güldürdü. Kolları kırk yıldır inek sağmaktan çok etliydi, gülerken dans eder gibi oynuyorlardı.

Neden olmasın? diye sordu.

Aman, aman, aman! diye içini çekiyordu, kahkahalar arasında. Piyangodan bana çıkana bak!

B....'deki hapishanede Marcel bu soruya cevap veriyordu: Nicole bilmeden bir haydutla evlenmişti.

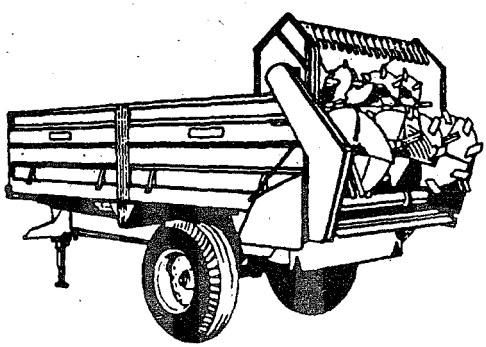
Edouard'ın traktörü getirdiğinin ertesi günü, Marcel, kış gübresini dağıtmaya devam etti. Elma ağaçlarında yaprak tomurcukları açılıyordu, öylesine küçük ve körpeydiler ki, henüz renk almamışlardı ve kırış kırıştılar, yeni doğan her şeyin derisi gibi. Marcel bedeninin yaşlandığını hissediyordu, kışın etkisiyle bütün eklemleri katılaşmıştı. Her tırmık dolusu gübre arabaya kadar kaldırılmak zorundaydı. Üç arabayı doldurduktan sonra ve her seferinde kısrakla birlikte evden yüz elli metre daha yüksekte olan tepedeki tarlaya arabayı çektikten sonra belkemiği ağrıyordu. Her kaldırdığı yükle iki ağrı çizgisi karnının altından içe doğru burulup taşaklarına iniyordu. O gün Gui-Gui'ye çıkardığı sesler bazan yalnızca kendi bedeninin şikayetleriydi.

Bir gün önce on iki araba yükü taşımıştı. Yanında yürürken, kısrağın yakasına bağlı koşum takımındaki bir çengele sürtünmekten sağ dirseği hafifçe berelenmiş, kanıyordu. Bir arabadan dört yığın çıkıyordu; üçünü tırmıkla atıyor, dördüncüyü arabayı eğerek boşaltıyordu.

Durup, çiftliğe, vadiye, köye, mezarlığa ve dışarı açılan yola baktı. Orada durukun bedeninin hiçbir parçasını kımıldatmadı, her parçası dinlensin diye. Mezarlıkta tam nerede yatacağını biliyordu. Yukarıdan mezarlığa bakarak, maki-

naları kendisine açıkladı.

Düz ovalarda, yoksulların, zenginler için çalışmaktan başka çareleri yoktur. Yoksullar kendi başlarına yalnızca para için çalışırsa, zenginliği yaratacak enerji ve istek gösteremezler. Makina, çok eskiden, işin içine burada girdi. Makinalar bir maymunun yaptığı işi bile üretken hale getirir ve yarattıkları zenginlik makinaların sahibine gider. Ovada olsaydım, bu fıtık ağrısını çekmezdim çünkü yükü bir makina kaldırıp, dağıtmaya götürecek başka bir makinaya boşaltacaktı.

Bahçede arabayı tekrar doldururken, durup sırtını doğrulttu. Ormanın yanında, tepedeki tarlada, geometrik aralarla üç sıra düz çizgi halinde konmuş gübre yığınlarını görebiliyordu. Bu mesafeden, tespih tanelerinden daha büyük görünmüyorlardı. Yetmiş iki tane Ave Maria.

Ovalarda artık köylü kalmayacak.

Akşam olduğunda, on üç araba yükü taşımıştı.

Dört çocukları vardı. En büyük oğulları Michel ile iki kızları, Marie Rose ve Danièle, evliydiler. Hâlâ onlarla birlikte evde kalan Edouard ise en küçükleriydi. Bölgedeki okulu bi-

tirdikten sonra Edourda A...'da teknik okula gitmişti ve oradan motor tamircisi diploması almıştı. Bölgedeki garajlarda iş bulamayınca bir fabrikaya girmişti. Birkaç ay çalıştıktan sonra, fabrikada birtakım *forain*'lerle* ahpap olmuş ve çevredeki pazarlarda onlarla birlikte çalışmak üzere fabrikadan ayrılmıştı. Erken yaşlarından beri Edouard tembel olmak gibi bir üne sahipti. Kendisi şöyle derdi: benden sonraki kişi kadar çok çalışmaya hazırım, ama aptal değilim onun için de boşu boşuna çalışmam.

Belki *forain*'lerin, Edouard'a en çekici gelen yanı, hiç bir zaman kendilerini aptal yerine koydurmamaktan duydukları gururdu.

Önce bisküvi ve şeker sattı, sonra, ayna ve boyalı tepsiler. Bir seferinde eve annesine bir tepsi getirmişti. Üzerinde bir geyik resmi vardı. Babası keyiflenmişti. Şuna bakın, deyip, düşüncelere dalmıştı, ormanda! Bunu tepsi olarak kullanmak yazık!

Traktör ayrı bir konuydu. Babası onun varlığını kabul etmek istemiyordu. İki ay geçti.

Haziranda bir gün, bütün aile, harmana yardım etmeye geldiğinde, dört yetişkin çocuk aralarında anlaşıp, babalarının muhalefetine aldırmamaya karar verdiler.

Taş kafalı, o! dedi, Danièle. Traktörümüz varsa neden kullanmayalım?

Marcel arkasını dönünce, kısrağı, elma ağacının gölgesine götürüp bağladılar, şaftların kilidini açıp saman arabasına mavi traktörü bağladılar. Herkes yaşlı adamın itiraz edip, atı yerine bağlamalarını emretmesini bekliyordu. Onlar da itiraz edeceklerdi. Ama beklenenin tersine Marcel tek kelime bile söylemedi. Her zamanki gibi arabanın üstünde, yükü düzenlemek üzere yerini aldı. Önce ayakta duruyordu,

(*) *forain:* seyyar satıcı.

sonunda yük iki üç metre yükselince, çömeldi. Arabanın yanında, bayırda kadınlar tırmıkla çalışıyorlardı. Erkekler samanı çatalla kaldırıp ona veriyorlardı. Her çatalı, samanın konması gereken yere doğrultuyordu, köşeleri oluşturmuştu ve samanı köşelerden ortaya doğru itiyordu. Göksel bir hallaç gibiydi ve arabanın toprak üzerinden nasıl götürüleceğini unutmuşa benziyordu.

Samanlıkta yeni samanın sıcaklığı ve kokusu daha şimdiden hayvan nefesi kokuyordu. Marcel yukarıda unutulan bir tırmığı almak için merdivenlerden birini tırmandı. Son saman henüz konmamıştı. Çatının keresteleri arasından sızan alacakaranlıkta, saplar hafifçe sallanıyorlardı. Bazı duvar kaplamalarında delikler vardı, budak delikleri. Bu deliklerden aydınlık, ağaç dalları gibi incecik ışınlarla giriyordu. Bir saman sapı böyle bir hüzmenin içinden geçerken, bir an için ışığını yakalıyor ve kıvılcım gibi parlıyordu.

Samanın üzerinde, gene kendi kendine makinaları açıkladı. Makinaların var olduğunu bilmemizi istiyorlar. O andan itibaren, makinasız çalışmak daha zordur. Makinası olmamak bir babayı oğluna geri-kafalı gösterir, kocayı karasına cimri gösterir, komşuya yoksul gösterir. Bir süre makina almadan yaşadıktan sonra, ona traktör alması için borç para verirler. İyi bir inek yılda 2,500 litre süt verir. On inek yılda 25,000 litre süt verir. Bütün yıl boyunca inekten elde ettiği gelir bir traktör parası eder. Onun için verilen borca ihtiyacı vardır. Traktörü satın alınca ona şöyle derler: Şimdi bu traktörü tam kapasite kullanmak için ona uygun makinaları da almalısın, makinaları alman için gereken borcu verebiliriz, her ay taksitle ödersin. Bu makinalar olmasza traktörü tam anlamıyla kullanmış olmazsın! Bunun üzerine bir makina alır, sonra bir makina daha ve gitgide boğazına kadar borca batar. Bunun üzerine satmaya başlar. En başında Paris'te (başkentin adını tiksinti ve tanıma ile, önce tiksinip sonra

tanıyarak, tellaffuz etti) planlanan da budur zaten! Dünyanın her yerinde insanlar aç dolaşıyor, ama traktörsüz köylü ülkesinin tarımı açısından beş para etmez biri sayılıyor!

Haziranda bir gün, sanki Marcel bir inek kendisi de boğaymış gibi, düve Marquise, Marcel'in sırtına çıkmıştı. Marquise daha tam büyümemişti. Memeleri bir kadın eldivenının parmaklarından daha uzun değildi. Marcel öne doğru, dizlerinin üzerine düştü. Bir hafta sol dizi ağrıdı, birkaç kez kafasında erteledikten sonra A...'da çıkıkçıya gitmeye karar verdi.

Pazarın kurulduğu gün olduğu için otobüs doluydu. Marcel, otobüse binmeyeli sekiz yıl olduğunu hesapladı. Yarım saat sonra, artık yanlarından geçtikleri köylerin ve çiftliklerin hiçbirinin adını bilmiyordu.

Çıkıkçı, yaşlı adamın dizini soğuk elleriyle kavradı. Bembeyaz bacağında hiç yağ yoktu. Çıkıkçı dizi çevirdi ve bir yağ sürdü. Marcel üç bin franklık ücreti ödedi ve buna bir de bir kavanoz bal ekledi. Çıkıkçı balı fazla buldu.

Bal bizim kendi arılarımızdan, dedi, Marcel.

Dönüş otobüsü, öğleden sonradan önce yoktu, böylece pazarı dolaştı. Tezgahlardaki domatesler Nicole'inkilerden daha iyiydiler. Mevye ve sebzeleri arkada bırakarak, satılmak üzere asılmış halıların arasında dolaştı. Büyücek yığınlar halinde de dizilmişlerdi, görünüşleri onu susattı. Bir *café*'de iki bardak soğuk beyaz şarap içti. Dışarı çıktığında çoğu kadın olan kalabalığın bir daire çevresinde toplanmış olduğunu, kendisinin göremediği bir şeye baktıklarını gördü. Arkadakiler ayaklarının ucuna basarak duruyorlardı. Dairenin ortasından bir erkek sesi duydu, sesi açılmış bir radyodan çıkan ses gibiydi. Marcel tembel tembel en çok hangisi hoşuna gidecek diye kadınları gözden geçirdi. Geniş kalçaları vardı, üzerinde ayı gülünü andıran çiçek desenli bir elbise vardı, bir çocuğun elinden tutuyordu. Görünmeyen konuşmacının

sesi devam ediyordu:

Hanımlar, ben dolandırıcının birine benziyor muyum? İçinizden birinin evet dediğini mi duydum? Elbette ya! Hanımlar hep şüphecidirler. Erkeklerle uğraşmak zorunda olsaydım, ben de sizin gibi şüpheci olurdum!

Birdenbire Marcel, sesi tanıdı. Dairenin ortasındaki adam kendi oğluydu. İhtiyatla yaklaştı. Görünmeden görmek istiyordu. Edouard'ın üst kısmı çıplaktı, bir önlük takmıştı. Omuzları ve sırtı harman yapmaktan kararmıştı. Önünde, üzerinde birtakım şişler ve teneke kutular duran, açılır kapanır ufak bir masa vardı. Bir şişe aldı ve kırmızı mürekkebe benzer bir sıvıyı beyaz önlüğünün üstüne döküverdi. Leke, arka bacaklarından asılmış bir tavşan biçimi aldı, yalnızca patilerinden biri ötekinden daha büyüktü. Marcel'in dizleri titriyordu. Oğlu bir başka şişe aldı ve yeşil bir sıvı döktü, bu tavşanın üstünden bir nehir gibi aktı. Ses hiç durmuyordu.

Çocuklarımız varsa, bilirsiniz hep üstlerine başlarına bir şeyler dökerler, eğer kocanız varsa -hayır Madame, ben evli değilim- arabanın motoruna bakacağı zaman gömleğini değiştirmek aklına gelmez, akşam gezmeye giderken acele etmenizi söyler, siz sinirlenirsiniz, elbisenizin üstüne oje şişesini döküverirsiniz...

Edouard, kendi oğlu, iki parmağıyla, gümüş cilasını karnının üstündeki kırmızı tavşanın üzerine sıvadı. Marcel şimdi beyaz şarabı içtiğine pişmandı, kalabalıkta ve sıcakta bacaklarının titremesine engel olamıyordu çünkü.

Bir fırça, biraz su ve herhangi bir sabun alıyorum...

Edouard, göbeğini fırçaladı. Yüzü terden pırıl pırıl olmuştu, kelimeler arasında durakladıkça, ağzını gülümsemek için açık tutuyordu.

Gördüğünüz gibi, sabun bu lekeleri çıkaramaz...

Upuzun, esmer kollarının ucunda parmakları kırmızı, yeşil, gümüş rengindeydiler. Ön sıralardaki kadınlar, gözlerini

omuzlarına dikmişlerdi, önlüğündeki maskaralığa değil.

Şimdi, yağ, mürekkep, şarap, et suyu gibi bütün lekeleri - yağlı boya hariç çünkü yağlı boya lekesi günah gibidir, çıkmaz- temizleyen bu eşsiz tabletle ovuyorum...

Marcel'in annesi, Edouard'ın büyükannesi, bahçedeki yalakta çamaşır yıkarken: Su her şeyi temizler, günahlar hariç, derdi.

Leke çıkarıcı tabletimi alıyorum ve usulca sürtüyorum. Yukarından aşağıya...

İsa adına! dedi, Marcel, yüksek sesle.

Edouard kollarını İsa gibi iki yana açmış, boynundan yeniden beyazlaşmış önlüğü sarkıyordu.

Yirmi frank istemiyorum sizden. On beş frank bile istemiyorum. Ona verirdim. Ama ayı gülü desenli genç ve güzel bayanın hatırına, evet bayan siz , kalbimi yumuşattınız. SİZDEN SADECE SEKİZ FRANK İSTİYORUM BİR TANESİNE. İKİ TABLET ONBEŞ FRANK. ÜÇ TABLET YİRMİ!

Ancak aradan birkaç gün geçtikten sonra Marcel oğluyla yüzleşti.

Seni geçen gün A....'da gördüm, dedi, babası.

Orada olduğunu duydum.

Sabun satıyordun.

Onu bıraktım bile. Boşluk doldurmak için yapıyordum.

İki adam mutfakta ayakta duruyorlardı. Marcel, döşemenin sadece çıplak tahtadan olan ucunda, Edouard, lavabonun bulunduğu, muşambayla kaplı ucunda. İki adam da yere bakıyorlardı. Marcel başını kaldırdı.

İnsanları soyuyordun. Bu otoriter bir suçlamaydı.

Bir sürü lekeyi çıkarıyor ama, diyerek gülümsedi, Edouard.

Maskaralık! Neden kendi işini yapmıyorsun?

Açık havayı seviyorum, galiba. Bir an durakladı sonra avazı çıktığı kadar bağırdı, Bu bana senden geçmiş olmalı!

Sen olsan bir gün zor dayanırsın fabrikaya!

Babası, ağırlığını bir ayağından öbürüne aktardı, sanki birisinin saldırmasını bekler gibi bacaklarının arasını açtı.

Pazarda yaptığın şey sahtekârlıktır!

Hayır, mal satıyordum.

Sahtekârlıktı!

Mal satıyordum!

Ekimde, Nicole ile Marcel, son patatesleri kaldırdılar. Kasım geldiğinde, ağaçlardaki küçük elmalar kızarmıştı. İnekler hâlâ meyve bahçesinde otlarken, Marcel dalları silkelemek için ağaçlara tırmandı. Elmalar, yere serdiği örtülerin üstüne dökülürken Nicole başlarında bekliyordu. Her akşam, Marcel, atı ve arabayı alıp eve on çuval elma daha getiriyordu. Hepsi birden altmış çuval vardı, kırkı elma, onu armut dolu.

Öğle sonraları kısalmaya başladıktan sonra, Marcel şarap için elmaları ezmeye başladı. Bütün bahçe elma koktu. Bahçeyi defalarca geçiyordu, kovalar dolusu elma suyunu kilerdeki fıçılara ve çuval çuval posayı büyük varile boşaltmak için. Büyük varil, neredeyse kendi boyundaydı ve çapı bir buçuk metre kadardı.

Bir gün, artık kar yağması beklenen günlerde, Edouard, presin bulunduğu dışodaya gitti. Marcel kepçeyle bir bardak elma suyu uzattı ona. Edouard, istemem anlamında başını salladı.

Bana ishal yapıyor.

Presi açabilirsin.

Edouard kemerli pardösüsünü çıkarıp bir çiviye astı.

Biliyor musun, bunu antika olarak satabilirsin, dedi, Edouard, üzerinde 1802 kazılı bir ahşap pres makinası.

Meşedir bu!

A... da, buna yarım milyon verecek bir satıcı var.

O ne yapacak bununla?

Bir bankaya ya da otele satar.

Ne?

Dekorasyon için.

Dünyanın ayakları yerden kesilmiş, dedi, babası.

Ya peki yerde ne vardı? diye öfkeyle sordu oğlu. Buradaki insanların yarısı karınlarını doyurabilmek için göç etmek zorunda kaldı! Çocukların yarısı daha büyümeden öldüler! Neden bunları açık açık söyleyemiyorsun?

Hayat her zaman bir mücadele olmuştur. Başka bir şey olabileceğini düşünebiliyor musun?

Bok gibi yoksuldunuz!

Marcel bir tek kelime söylemeden, sürgüyü kaldırıp presin iki yanını açtı. İçi, bir korse gibi kaburgalıydı. Edouard, bir araba tekerleği kadar büyük olan posayı pencere kenarındaki bir sıranın üzerine dik olarak koydu ve baltayla parçalamaya başladı. Nemli kepek kıvamındaydı ve ilkbahardan beri meyve bahçesinde olan her şeyin kokusu ona sinmişti.

Bunu öğütme makinasına koysaydın daha çabuk olurdu, dedi, Edouard.

Daha çabuk olurdu ama bunun kadar iyi olmazdı.

Madem öğütme makinan var, neden kullanmıyorsun? diye üsteledi, Edouard.

Elle kırılırsa, *gnôle* daha iyi olur.

Neden?

Marcel omuzlarını silkti. *Gnôle* öyledir. Nedenini bilemem.

Edouard, tekerleğin kalan bölümünü elindeki baltayı şiddetle savurarak parçaladı.

Babam manyak, diye dişlerinin arasından soludu, bir manyak bu adam!

Varil dolunca, Marcel posanın üzerini örttü. Örtünün ilk tabakası gazete kağıdıydı. Eve her hafta düzenli olarak gelen

gazete yerel gazeteydi, yerel meclislerin raporları, belediye başkanının konuşmaları, ölümler, pazar fiyatları, doğumlar ve Tarım Bakanlığı'nın bildirileriyle doluydu. Bu haberlerin üzerine ceviz yaprakları serdi. Ve yaprakların üzerine, toprak serdi. Her geçen gün posa, mayalanıp küçüldükçe, bu örtüyü biraz daha bastırarak aşağıya itiyordu.

Varil ona keyif veriyordu, samanlığın samanla dolu olması gibi, ya da yüksek yatağının üzerinde tavandan iple sarkan dumanda pişmiş domuz sosisi gibi. Kar yerde her şeyin izini silerken, bunlar ona çiftliğin kışa hazır olduğunu hissettiren başarılardı. Kış geldi.

Her bir iğne yaprak kırağıyla örtülmüştü, tilki orada şaşkın şaşkın duruyordu, sanki bu mevsimde daha gizlenmesi gerekmezmiş gibi.

Tanrı adına, tüfeğimin yanımda olmadığını anlıyor! diye fısıldadı, Marcel.

Tilkiyi öldürme aracına sahip değildi ve tilki bunu biliyordu. Bu, harmandan önce, otların gizlenmesine izin verecek kadar yüksek olduğu bir mevsimde, kümese girip, Nicole'ün sekiz tavuğunu çalan tilkinin ta kendisiydi. Şimdi sıskacıktı, postu kahverenginden çok griye çalıyordu. Ne adam ne hayvan kımıldamadan durdular. İkisi de uzaktaki bir çiftlikte öten bir horozun sesini dinlediler.

Başını ona böyle sallatan nedir? İsa ve Meryem adına! Amma kurnaz, öyle kurnaz ki, bütün tilkileri biraraya toplasan bu hepsinden daha kurnaz!

Tilki, kendi haklarından emin bir şekilde, hiç acele etmeden, ardıç çalılarının arasından yamaca tırmandı ve kayalarla çam ağaçları arasında gözden kayboldu.

Orada durdum, diye açıklıyordu, Marcel, ellerim boş, kendi kendime dedim ki: yarın posayı alacağım. Kararımı verdiren tilki oldu.

Mühürü açtı ve posadan yayılan ilk koku soğuk havaya

bir tür sıcaklık verdi. Kürekle çuvallara doldurdu ve çuvalları da arabaya yükledi. Köye inen yolda çuvalların üzerinde oturarak arabayı sürdü. Mezarlığa gelince arabadan indi çünkü burada yol dikleşiyordu.

Kar yağmaya başladı, Marcel küfretti. Gökyüzüne doğru başını kaldırıp bakınca uzakta iki ampul gördü, makinanın üstünü örten çinko levhadan sarkıtılmıştı. Ampuller yanıyordu. Oraya vardığında, damıtıcı Mathieu, bu soğukta yüzündeki teri siliyordu. Makinanın altında safra renginde, buharı tüten bir posa yığını vardı ve yığının üzerine düşen her kar tanesi, yığının sarısını açıyordu.

Hanım Patron nasıl? diye sordu Mathieu, Marcel'e. O, evlendiği yıl bütün gelinlerin en güzeliydi, annelerin en güzeli oldu, şimdi de büyükannelerin en güzeli! damıtma makinasının sahibi, beline kadar yere eğildi.

Mathieu, damıtma makinalarıyla ev ev dolaşırken çoşkulu ve heybetli görünürdü. Yaptığı işin temposu ve devletten bir miktar vergi kaçırıyor olmak onu esinlendiriyordu. Yılın geri kalan bölümü bir mobilya fabrikasında çalışırken, sessiz ve kararsız biri olurdu.

Kayınağacı, iyi biftek ve güzel bir zevce- kim bulursa elinden kaçırmasın! dedi, Marcel.

Sesi, soğuktan katıydı, kaşlarına düşen kar taneleri erimemişti. Makinanın yanında bekleyen beş altı adamla tokalaşırken hâlâ kendinden gurur duyarak gülümsüyordu.

Makina, bir şasi üzerine oturtulmuş bir kazan, üç huni ve bir kondansatörden oluşur. Huniler, ahşapla izole edilmiştir. Kazandan buharı hunilere ve buradan da kondansatöre taşıyan bakır borular boğa boynuzu kalınlığındadır. Ve boynuz gibi kıvrılırlar. Kondansatörün altında boşaltma borusu ve onun altında *gnôle*'le dolan bakır bir kova vardır. Bu devasa, sarsılan, bakır-boynuzlu boğanın ürününün, küçük bir kuş gagasından daha geniş olmayan bir kanaldan , böyle

damla damla gelmesi, onun esrarının bir belirtisidir. Hunilerin içine doldurulan, emektir; gagadan dışarı akan ise hayalgücü.

Mathieu'nün yüzü trajik bir ifade aldı, kollarını sallayarak avazı çıktığı kadar bağırdı.

Kapatın!

Yardımcılarından biri kazanı kapattı, öbürü, hunileri kapaklara bağlayan kolları gevşetti. Yakıcı buhar gevşeyen kapakların altından tıslayarak dışarı taştı ve duman gibi kalınlaşıp apak oldu. Sıra bekleyenleri kötü havadan korumak için çinko çatıdan bir muşamba sarkıyordu. Makine ile muşamba arasında, beyaz buhar adamların kendi kollarını bile görmelerine imkan vermiyordu.

Geldiler! dedi, içlerinden biri, kendisi görünmüyordu.

Kim, Tanrı aşkına?

Müfettişler!

Beyaz dumanın içinde hepsi birlikte bu şakaya güldüler çünkü müfettişler daha iki gün önce gelmişlerdi.

Buhar dağılınca, Mathieu'nün çekicinin sapına bağladığı bir dizi parıldayan siyah sosisi havaya kaldırıp tuttuğunu gördüler.

Bana bir tabak verin! diye bağırdı.

1897'de doğan Emile, bir tabakla yaklaştı ve yemeğe hazırlık olarak şapkasının kürklü kulaklıklarını çözdü.

Gnôle'de pişmiş vişneçürüğü renginde sosisler insanın yüreğini ısıtır çünkü sıcaktırlar, iştah kabartırlar çünkü tuzludurlar, ferahlatıcıdırlar çünkü odun kömürü kokarlar, güç verirler çünkü maddesi ettir ve rüyaları serbest bırakırlar çünkü içlerine alkol sinmiştir. Katranlı muşamba ve makina arasına sığınan adamlar yemeğe oturdular. Yerken, ceketlerinin yakaları yanaklarına değiyor, ağızlarının kenarından yemek suları akarken keyifli hırıltılar çıkarıyorlardı.

Amin! dedi, Emile.

Posa çuvalını huniye doldurma sırası Marcel'e geldiğinde sabahın yarısı geçmişti. On iki çuvalı vardı, üç huniyi iki kez dolduracak kadar. Bir kez daha boğa-makina dönüştürme işine başladı.

İki güğüm *gnôle*, doldurmuştu ki yaşlı bir kadın yakınlardaki bir evin penceresini açmış, bağırıp çağırıyor, el kol sallıyordu.

Bu Marie, diye homurdandı, Emile, hiç bırakmaz yakamı.

Emile, isteksizce makinanın yanından ayrıldı ve bastonuna dayanarak karın üzerinden eve doğru yürüdü. Eve girmesiyle çıkması bir oldu, gene bastonunun sallıyordu.

Makinanın başındaki adamlar da ona el salladılar ve bakır-boğanın sesini dinlemeye devam ettiler. Çok geçmeden gene, *Amin*, diyeceklerdi.

Mathieu! Mathieu! diye bağırdı, Emile. Ancak makinanın yanına ulaştığında, yaşlı adamın ne demek istediğini anladılar.

Müfettişler geliyor! dedi, soluk soluğa.

Nereden biliyorsun?

Fırıncı telefon etti. Yarım saat önce arabayla onların oradan geçmişler. Hat çalışmamış, telefonu ancak şimdi edebilmişler.

Herkes Marcel'e döndü.

Kaç litre var bende? Yüz mü ? diye sordu.

Maalesef galiba öyle! dedi Mathieu

Üç bin litre elma şarabı! Hatırladığım kadarıyla bu en iyi yıl! Geçen yıl elma yoktu,çok azdı, presten geçirmeye değmezdi. Sen de diyorsun ki maalesef öyle!

Marcel aptal numarası yapma! Hâlâ huninin içindelerse belgeleri düzenlemenin imkânı yok.

Böcekler, kar fırtınasında bile gelebilyorlar, diye fısıldadı, Emile.

Bir şey saklamıyoruz ki, dedi, Marcel.

Mathieu ona acıyarak baktı.

Evvelsi gün geldiler, dedi, daha genç olan yardımcısı.

Köprünün üzerinde bir araba durdu.

Böcekler gene geldiler!

İki adam dışarı çıktı, üzerlerinde kentlilerin giydiği türden paltolar vardı, ayaklarında pırıl pırıl lekesiz, Wellington çizmeler, başlarında ise yün ponponlu ekose bereler vardı.

Günaydın!

Başmüfettiş, tokalaşmak için elini uzatmayacak kadar akıllıydı. Genç olanı uzattı ve hiç kimse bunu karşılamadı.

Beyler, diye patladı, Emile, her zaman neyin vergisini toplamışlardır bunlar? Yoksullara keyif veren ne varsa. Tuz, tütün, *gnôle*! Yoksulların zevk denen şeye hakkı yoktur. Olsaydı, zenginlerin şevki kırılırdı.

Başmüfettiş bilerek, yaşlı adamı duymazlıktan geldi. Bu kadar çabuk döneceğimizi beklemiyordun, galiba? dedi Mathieu'ye.

Bölgede otuz kadar damıtma makinası vardı ve iki müfettiş düzenli çalışırsa, teftişleri arasında bir ay süre oluyordu.

Şu yedek musluk sorunu bizi bu kadar çabuk geri getirdi.

Başmüfettiş sanki çocuklara ders anlatır gibi konuşuyordu, sonra eldivenlerini çıkardı , burgulu kondansatörün tıpasını kontrol etti, içine parmağını soktu ve parmağının ucunu kokladı.

Keçi boku! diye homurdandı, Emile.

Müfettişler tekin olmayan bir tiyatrodaki oyuncular gibiydiler, tekin olmayan bir tiyatro çünkü oyuncuların hitap ettikleri, varolmayan bir otoriteydi.

Birazını içinden çekmişsiniz, dedi, müfettiş, kollarını göğsünde kavuşturarak.

İçinden çıkarılan, dedi, Marcel, başıyla güğümlerini göstererek, işte şurada!

Senin mi bunlar?

Benim.

Yazılı belgen?

Yazılı belge bana değil, size ait.

Doldurdun mu ?

Nasıl doldurayım? Posamın ne kadar vereceğini önceden nasıl bilebilirim?

Bu hunilerin hepsi senin mi?

Evet, benim.

Bunlar, yirmi litrelik ölçüden biraz fazla eder, değil mi? Başmüfettiş, görünmez otoriteye gülümsedi.

Mathieu, kazanın ibresini incelermiş gibi bakıyordu.

Bu yıl iyi elma oldu, dedi, genç müfettiş, sevimli görünmeye çalışarak.

Başkan, cebinden bir kalem çıkardı.

Bu ne demek biliyor musun? Marcel soruyu kara hitaben sormuş gibi yaptı. *Gnôle*, hemen biraz önce boşalttığı bakır kovaya damlıyordu.

Bu, kendi ürünüm için para ödeyeceğim anlamına geliyor!

Açık bir mezarın başında bir papazın, dua okuması gibi, ağır ağır ve ciddiyetle çıkıyordu kelimeler ağzından.

Marcel'in posası yüzde elli oranında, toplam yüz altmış litre *eau-de-vie* verdi, bu demekti ki, seksen altı litre için, dört yüz frank, yani, dört yaşında bir kısrak fiyatının yarısını ödeyecekti.

Eve dönüş yolunda, kar Marcel'in ve Gui-Gui'nin gözlerinin içine giriyordu. Daha sonra söylediğine göre, arabayı sürerken, hiçbir açıklama kafasında yer etmiyordu. Bütün görebildiği, bir sonraki eyleminin gittikçe yaklaşmakta olduğuydu.

Gui-Gui'nin koşumlarını çözdü ve onu ahıra soktu. Atın bölmesi, mutfaktaki büyük masa, *gnôle* şişesinin durduğu tavan kadar yükselen dolap, kilerin kapısı -şişe boş olduğu için damacanadan doldurulması gerekti- içinden tüfeğini aldığı

yatak odasındaki dolap, çizmelerini değiştirmek için üzerine oturduğu yatak, dokununca böylesine sahici, eski, cilalı, kardan soğuktan korunmuş, o daha doğmadan önce eve yerleştirilmiş, ormandan getirilen keresteden yapılmış, şimdi pencereden bakınca, yağan karın arkasındaki karanlıktan başka bir şey olmayan ormandan getirilmiş keresteyle yapılmış bu eşyalar, daha önce hiç bilmediği bir güçle, ona, bütün ailesindeki ölüleri, bu aynı çiftlikte çalışıp ölen insanların hepsini hatırlattı. Kendisine bir bardak *gnôle,* doldurdu. Bu duygu ayaklarına kadar yayıldı. Ataları evde onunla birlikteydi.

Öğleyin, damıtıcıların hâlâ çalıştığı kulübeden gelen yolun kenarında duruyordu. Deri ceketini çıkarmış, paltoyla kasket giymişti. Yarım saat bekledi. Savcı için bu yarım saat, eyleminin önceden tasarlandığı anlamına gelecekti.

Sonunda bir araba ağır ağır köşeyi döndü. Yolun ortasında durarak Marcel, kollarını salladı, tüfeği paltosunun altında saklıydı. Araba durdu.

Başmüfettiş oturduğu taraftaki karla kaplı camı indirdi.

Ne var? diye sordu.

Marcel, tüfeğininin namlusunu gösterdi.

Bu yıl iyi elma oldu! dedi.

Pencere silecekleri durdular. Yalnızca motorun hırlayan sesi duyuluyordu.

Kontak anahtarını bana ver. Teşekkür ederim. Şimdi arkadaşına söyle farların yanında dursun. Kapıyı kapamasını söyle. İyi. Bir dakika bekle, dur bakayım. Onunla ben arkaya oturacağız. Arabayı sen süreceksin, ben nereye dersem, oraya.

Karda bu alıkoyma, diyecekti başmüfettiş, savcının sorgulaması sırasında, Yeti'yle karşılaşmak kadar korkunç bir şeydi.

Yargıç Yeti'nin ne olduğunu sordu. Yeti, Himalayalar'da yaşayan insana benzer bir canavardır.

Birkaç dakika sonra Marcel müfettişe arabayı durdurmasını söyledi. Çam ağaçları karın ağırlığı altında bükülmüşlerdi ve yolun solunda çok dik bir hendek vardı.

Buradan sonra yürüyeceğiz, dedi. Verin anahtarı bana. Bekle bir dakika, dur bakayım. Evet, şoför mahallinin yanındaki kapıyı aç.

Hendeğe doğru inen bir yolda ilerlediler. Yalnızca Marcel yolun nereye varacağını biliyordu. İki tutsağı, düştüler, eldivenlerini kaybettiler, bellerine kadar gelen karın içinde debeleniyorlardı. Doğrusunu söylemek gerekirse, diyecekti, genç olanı, ifadesinde, uçurumdan yuvarlanmaktan *çok* korkmadım çünkü zaten bizi idam edeceği yere götürdüğünü düşünüyordum.

Hendeğin dibinde, eskiden bir çiftlik vardı. Yanmıştı. Yalnızca, bir atın ahırdaki bölmesi kadar küçük olan ahşap ambar duruyordu yerinde.

Marcel, müfettişe, bir çekiç kadar büyük bir anahtar verdi.

Alt kapıyı aç.

Kapı göğüslerinin hizasına ancak geliyordu. Müfettişler içeri girmek için eğilmek zorunda kaldılar. Hiç pencere yoktu. Yer taştı. Ahşap duvarlar, kapının kendisi kadar kalındı. Ambarlar, kasa gibi yapılırlar.

Ne yapacaksın? diye sordu, başmüfettiş.

En sonunda şimdi artık, varolmayan otoritenin hesabına konuşmuyordu. Tüfeği tutan ve kapıda oturan adama doğrudan doğruya hitap ediyordu.

Kapıyı kapatıp, dışarıdan kilitleyeceğim.

Bunu yapamazsın. Donar ölürüz.

Marcel başını salladı.

Elbiselerimiz ıslak.

Kururlar.

Penceresi yok. Boğulur, ölürüz.

Kapının önündeki silüet gene başını salladı.

Işık yok.

Hayır, yok ışık.

Bizi aramaya ekip çıkarırlar!

Henüz değil.

Bak söylüyorum sana, bizi burada bırakırsan, soğuktan ölürüz.

Size bir şişe *gnôle* bırakıyorum. Marcel, şişeyi yere koydu.

Ne kadar bekleyeceğiz?

Cevap vermeden Marcel ayağa kalktı, karın içine yürüdü ve kapıyı kilitledi. Maliye Bakanlığı'nın Yolsuzluk Soruşturma Özel Dairesine bağlı olan müfettişler tavanı yumrukluyorlardı.

Marcel, yolun tepesindeki arabanın yanına gelince duraksadı. Hendeğin kenarına doğru itmek istedi onu. Çizmeleri karda kaydı. On metre götürecek kadar araba kullanmasını biliyordu. Traktör kullanmasını öğrenmenin kendisi için zor bir iş olmayacağını söylerken haklıydı. Temkinle, şoför koltuğundan kalktı. Bu sefer, itmesine bile gerek kalmadı. Araba öne doğru sürüündü ve kaygan eğimden aşağı yuvarlanmaya başladı. Bir çam ağacına çarpınca durdu, ters döndü ve daha aşağılara yuvarlandı. Sonunda yan yattı ve kar üzerini örtmeye başladı.

Arabaları hâlâ orada duruyor mu? diye sordu, Nicole'e, bir kez B...'de hapisanede onu ziyaret ettiği sırada.

Gece bastırmadan ambara döndü. *Gnôle* kokuyordu. Mahpuslar, karanlıkta şişeyi yere devirdiklerini söylüyorlardı. Marcel, şişenin çoğunu içtiklerini, sonra da kırıp, camından kesici bir alet yapmak ya da silah olarak yararlanmak istediklerinden şüphelendi. Genç olanın elinde kan izi vardı.

Biz *gnôle*'ü antiseptik olarak kullanırız, dedi, Marcel. Aynı zamanda, konuklarımıza ikram etmek için kuruttuğumuz meyve ve otlar için kullanırız.

Ailelerimiz polise haber vermiştir, diye uyardı başmüfettiş.

Hayvanların, diye devam etti, Marcel, ağrılarını dindirmek için kullanırız.

Başkan, ekose kasketini çıkarmış, bir ileri bir geri yürürken, ellerini içine sokup ısıtmaya çalışıyordu. Her iki yöne de çok kısa iki adım atabiliyordu.

Resmi görev başında, devlet memurlarını kaçırmak, dedi, başmüfettiş, yerde daireler çizerken, hıyanet suçuna girer. Mahkemeye çıkıp cezalandırılacaksın. Bu konuda yanılmayasın. Bizi çoktan armaya çıktılar!

Marcel, tüfeği dizlerinin arasında , kapı aralağında oturdu, tutsaklarını inceliyordu.

Hiç bir kaçış umudun yok, dedi, başmüfettiş. Her kelimeye, bir sonrakini söylemeden önce verdiği ağırlık, sarhoş olduğunu akla getiriyordu.

Marcel, merakla ona baktı.

Ansızın, başmüfettiş daireler içinde dönmekten vazgeçip yere diz çöktü.

Dinle dostum, söyleyeceklerimi iyi dinle. Bizi bırak. Bizi arabamıza götür. Bu konuyu raporuma yazmak zorundayım ama sadece bir şaka olduğunu söylerim. Kaba bir şakadan daha ciddi bir niyet yoktu derim. Buna şaka diyeceğiz! Tamam mı, şaka?

Başmüfettiş, anlaşmayı bitirmek için elini uzattı.

Size, ekmek, su, iki battaniye, kibrit ve mum getirdim, dedi, Marcel. Mum bütün gece dayanmaz, idareli kullanın.

Başmüfettiş ayağa kalkmıştı, tekrar daireler içinde dönmeye başladı. Son defa, diye bağırdı, avazı çıktığı kadar, yaptığını bir şaka olarak kabul edeceğimizi söylüyorum!

Marcel oradan ayrıldı, eve taşımak zahmetinden kurtulmak için tüfeğini, ambarın çatı arasına sakladı. Buz gibi bir soğuk vardı, kendi ayak izlerine basa basa yürürürken çiz-

meleri gıcırdıyordu, bundan sonra ne yapacağını düşünmeye koyuldu.

Aynı gece, komşusu, Jean-François'ya gitti. Bütün köy, Marcel'in müfettişlere yakalanmak gibi bir şanssızlığa uğradığını artık çoktan duymuştu. Jean-François onun derdini paylaştı. Olan oldu, dedi, Marcel . Ama henüz hiç kimse müfettişlerin kaybolduğunu bilmiyordu. Marcel, hemen ziyaretinin maksadına geldi.

Altı koyununu ödünç istiyorum senden.

Alah allah, ne yapacaksın onları?

Bir şaka.

Kime?

Söyleyemem.

Bana mı?

Hayır.

Jean-François gülmeye başladı. Bana yapmayacağına göre, söyle ne yapacağını? Olmayacak bir yere koyacaksın, değil mi? Akla koyun gelmeyecek bir yere. Şapel'e? Tanrım! Amma düşünce! Şapele çıkaracaksın onları!

Söyleyemem.

Ne kadar sende kalacaklar?

Birkaç gün.

Birkaç gün mü? Öyleyse devamı olan bir şaka yani?

Bir ders.

Ders! Şimdi anladım. Okula götüreceksin! Birkaç ders için birden. Niye altı tane istiyorsun, bir tane yetmez mi?

Bana altı tane lazım.

Ertesi gün Marcel, atarabasıyla koyunları getirdi. Gri tüylerinin üzerine mavimsi bir kırağı tabakası oluşmuştu, burunlarını birbirlerinin böğrüne saklıyorlardı. Arabaya bakınca yalnızca bir tane, endişeyle kaldırılmış kafa gördü. Ötekiler birbirine yumulmuştu, başlar aşağı inik.

Koyunları ambara indirmek için teker teker omuzunda

taşımak zorundaydı. Ambarların üst katlarındaki odada, şişelenmiş, konserve meyveler, bal, yatak takımları, yün, gelinlik, beşiğin cibinliği saklanırdı; alt kattaki odada, çuvallarla un ve tahıl, saf tereyağ, domuz salamı ve damacanalarla *gnôle*, dururdu. Ambarlar her zaman çiftlikten belirli bir uzaklığa yapılırdı, evde yangın çıkarsa, temel gereksinim maddeleri ve birkaç değerli aile eşyası korunabilsin diye.

Marcel aşağıdaki kapıyı açtı. Sidik kokuyordu. Karşı duvara doğru bükülmüş duran iki adam ellerini yüzlerini örtüp birden gelen ışıktan gözlerini korumaya çalıştılar.

Yukarı taşınıyorsunuz, dedi Marcel.

Arkadaşımın doktora ihtiyacı var, dedi, genç müfettiş. Midesinde şiddetli bir sancı var.

Yukarıda daha rahat eder. Ellerinizi yukarı kaldırın, ikiniz de. Haydi! Dur bakayım. Evet, soldaki merdivenden çıkın.

Küçük kapıdan geçmek için eğilen iki mahpus, merdivende de sırtlarını dikeltmek zahmetine girmediler ve dört ayak üstünde tırmandılar. Genç olanı iterek yukarıdaki kapıyı açtı ve kendini bir koyunla gözgöze buldu.

Burada yer yok, diye kekeledi, koyun dolu burası.

Size bir zararları dokunmaz.

İmkansız! dedi, başkan.

Marcel, bir küfür savurdu ve tüfeğiyle dürttü.

İki büklüm, adamlar içeri girdi, koyunlar meledi.

Köşede bir saman balyası var, dedi, Marcel.

İki mahpus, balyanın üzerine oturdular. Oturma pozisyonunda hayvana-benzer halleri biraz azaldı.

Biz burada bir geceyi daha çıkaramayız, dedi başmüfettiş, ciddi bir sesle. Bize bir tür işkence uyguladığının farkındasın, değil mi?

Koyunları onun için getirdim. Büyükannem derdi ki: Ahırda yatmak odundan tasarruftur. O dağların öbür yakasından gelmişti buralara, orman olmayan, onun için de odu-

nun pek bulunmadığı bir yerden.

Bütün gece titredik, dedi, genç olanı.

Bu gece koyunlar sizi ısıtır.

Arkadaşımın doktora ihtiyacı var. Ülserli, midesi fena sancıyor.

Sütünüz ve ekmeğiniz var.

Bize ne yapacaksın?

Dinlemeye hazır olduğunuz zaman konuşacağım.

Konuşacak mısın?

Adalet hakkında.

Adalet mi! diye haykırdı, başmüfettiş.Koyunlar başlarını çevirdiler ve ürkmüş gözlerle ona baktılar. Adalet hakında konuşacaksın, ha! Yakında adalet kaçağı olacaksın!

Koyunlar, bir çıkış yolu bulmak için dönüp duruyorlar, ama yalnızca duvarlara ve iki tutsağın bacaklarına tosluyorlardı. Bir koyun kuyruğunu kaldırıp işedi. Dışarıda, merdivende ayakta duran Marcel doğruldu, artık yüzü odanın içinden görünmüyordu. Sanki şimdiden iki adam odada koyunlarla yalnız kalmış gibiydiler ve hayvanlarla bu kadar yakın olmaları, başka her şeyden koparılmış olmalarını daha belirginleştiriyordu.

Haklısın, dedi, müfettiş. Elbette, konuşalım.

Marcel bu sözü duydu ama başını tekrar kapıdan içeri sokmadı.

Söyle bana, diye devam etti, müfettiş, bizim için ne kadar istiyorsun? Belki gerçekçi olmayan bir miktardır istediğin - öyleyse sana yardımcı olabiliriz.

Marcel dizlerini büktü ve bir kez daha tutsaklarına baktı.

Bir milyar istiyorsan, bu çok fazla olur. Bizim için bu kadar para vermezler. Ailelerimizle, bakanlıkla temas kurdun mu?

Marcel, soruyu duyduğuna ilişkin hiçbir belirti göstermedi.

Ama bilmek hakkımız. Ne kadar istiyorsun? Elli milyondan fazla mı? Ben derim ki, bizim gibi adamlar için en fazla elli milyon öderler.

Ansızın, çığ sesi kadar geri çevrilemez bir umutsuzluk Marcel'i bütünüyle kavradı.

Çok da istesem, neredeyse ağzı kapalı konuşuyordu, size ne?

İkimiz de evli barklı adamlarız, çocuklarımız var. Ailelerimizi merak ediyoruz.

Bir kez daha Marcel duymamış gibi göründü.

Ne kadar istiyorsun, diye üsteledi, başmüfettiş. Bizim, paranın değerini senden daha iyi bildiğimizi kabul etmelisin.

Marcel yumruklarını en yakınındaki hayvanın postuna bastırdı sanki onunla konuşur gibi. Paranın değeri! diye bağırdı. Paranın değeri!

Öbür üç koyun, başlarını kapı aralığında bağıran adama doğru kaldırıp, melemeye başladılar. Paranın değeri! Paranın değeri! Yünü avuçladı.

Yavaş yavaş yumruğu açıldı. Koyunlar sakinleşti. İki tutsağına baktı ve konuşmaya başladı.

Merak içindesiniz. Ne yazık ki, merak ettiğiniz için bir vergi ödemek zorundasınız. Ayrıca, sancı ve üşeme için de vergi var. Bir titreme bin frank! İkiniz de bütün gece titredik diyorsunuz, değil mi? Keşke biriniz üşümeseydiniz, paranızı kurtarırdınız! Gene de bu gece koyunlar sayesinde binlerce frankınızı kurtarabilirsiniz. Ama dün gece için ödemek zorundasınız! Sancı belgenizi doldurdunuz mu? Ülserden söz ettiniz, o fena bir sancıdır, sancı ne kadar şiddetli olursa, vergi de o kadar yüksek oluyor!

Çıldırmış bu! Genç müfettiş yaşlı olanı omuzlarından tutup sarsmaya başladı. Çabuk bir şey yapın, aklını kaçırmış bu.

Başmüfettiş cüzdanını çıkarıp koyunların üzerinden köylüye fırlattı.

Cüzdan en üst basamağa düştü. Marcel çizmesiyle bastı ve bir kertenkele öldürür gibi ayağını çevire çevire ezdi. Sonra, tek kelime bile söylemeden oradan ayrıldı.

Arabaya binmedi. Gui-Gui'nin yanında yürüdü. Yürümek düşünmenin bir biçimidir. On dakika sonra, ata şöyle dedi:

Yenilgiyle sonuçlanıyor çünkü ancak kendin gibi olanlardan intikam alabilirsin. Yukarıdaki o ikisi, başka zamanın insanları. Bizim tutsaklarımız ama intikam mümkün değil. Neyin intikamını aldığımızı hiçbir zaman anlamayacaklar.

Ertesi sabah, her zamanki gibi Nicole ve o, sütü sağdıktan sonra, ahırda kalıp, bütün hayvanların kaba etleri cilalı ceviz ağacı gibi parlayana kadar tımar edip fırçaladı. Sonra Gui-Gui'yi arabaya koşup ambara gitti.

Kapıyı açık bırakarak, bir koyunu sırtlayıp götürürken, tutsaklar dışarı çıkmak için bir harekette bulunmadılar.

Neden gitmiyorsunuz?

Silahın var.

Sizi serbest bırakıyorum.

Neden? diye sordu, başmüfettiş, kuşkuyla.

Onu da bilmek zorunda değilsiniz.

Alçak kapıdan çıkmak için sırtlarını eğerek, iki adam dışarı adım attılar, kardan yansıyan ışıktan korumak için ellerini gözlerine siper ettiler. Elbiseleri pislik içindeydi. Yüzleri kırışmış, sakalları uzamıştı. Orada durdular, bundan sonra ne yapmaları gerektiği konusunda kararsız gibiydiler.

O gün öğleden sonra, polis Marcel'in bileklerine kelepçe geçirirken gökyüzünde hiç bulut yoktu ve mavi en uzak dağlara kadar uzayıp gidiyordu. Zirvelerdeki kar, uykudan yeni uyanmış bebekler kadar geçmişten habersizdi.

Devlet memurlarına isyan, silahlı soygun ve kamu malına bilerek zarar vermekten suçlanıyordu. İki ay tutuklu kaldı sonra yargılandı ve iki yıl hüküm giydi.

B...'deki hapishanede , kucağında ağır ve boş duran elle-

rine baktı. Benden alman şey, dedi, çalışma alışkanlığı. Bir daha hiç, on üç el arabası yük doldurup Gui-Gui'ye tepeye tırmanmayacağım.

SAMAN

Seherde ıslak
çiçekleri saçlarının
öğleye kurumuştur bile

Önlüğü asılı boynunda
ellere benzeyen taşlar
ceplerine bastırır

Yarın
oraklar soluk soluğa kalacak
elbisesi sıyrılırken

Bu yamaçta yatacak
elleri eğimin omuzunda
ayakları aşağıdaki yolda

Sıraya giren
horozları çömelecek
ayışığında çiftler gibi

Ertesi gün ağarınca
elleri üzerinde yürüyecek
ateş kadar kurumak için

Kadınlar tarayıp
erkekler kaldıracak
ve o kusulacak atarabalarına

Ön tekerler frenli
çubuklarına sırık sıkıştırılmış
onu indireceğim yamaçtan

Kucakladığım zaman
damımın altında ikinci karım
terim köreltecek gözlerimi.

LUCIE CABROL'UN ÜÇ HAYATI

COCADRILLE, 1900 yılının eylül ayında doğmuştu. Beyaz bir bulut yumağı, ahırın açık kapısından içeri duman gibi üfürüyordu. Marius Cabrol süt sağıyordu. Karısı, Mélanie, ahır duvarının öbür tarafında, yatağındaydı, kız kardeşi ve komşulardan biri yanındaydı. Birinci çocuk oğlan olmuştu, Emile adıyla vaftiz edilmişti. Baba Marius, ikincisinin de oğlan olacağını umuyordu. Ona büyükbabasının adını verecekti, Henri.

Cabrol çiftliği, Brine adlı köyün biraz yukarısındaki bir yamacın üzerindeydi. Evin güneye bakan yanında toprak düzdür, burada bir ayva ve birkaç erik ağacı vardır. Yan tarafta ise, büyükbaba Henri'nin testereyi çalıştırmak için kanal açtığı bir dere akar. Buradan bir kütük yuvarlanmaya başlasa aşağıda kiliseye varana kadar durduramazsınız. Bu kadar yüksekten aşağıya yuvarladığım kütükleri düşünmek hoşuma gidiyor! Kütük düz değilse bir hayvan gibi sıçraya sıçraya gider. Yukarıdan seyrettiğinizde dört nala giden bir hayvan gibidir. Eğim giderek azaldıkça kütük yavaşlar. Artık durdu sandığınız anda bir kez daha sıçrar. Düz toprağın yuvarlanan bir kütüğü öldürmesi epey zaman alır.

Yatağında Mélaine karyolanın başını yakaladı. Mutfak-

ta, ocağın üzerindeki su çoktan kaynamıştı. Kız çok çabuk doğdu. Doğuşunu hatırladığım zaman zihnim dağılır ve hep onu balık tutarken görürüm. O on dört yaşındaydı, ben de ondan üç yaş büyüktüm. Nehirin yukarısına doğru yürüyordu, her iki kıyıyı da dikkatle gözleyerek. Sopasıyla bir taşın altını yoklayınca iki kara gölge nehrin öbür kıyısına kayıvermişti. O andan itibaren gözlerini bir daha nehirden ayırmadı. Eteklerini beline sıkıştırdı, ayaklarının hizasına hiç bakmadan, karşı kıyıya geçti. Orada hiç kımıldamadan durdu. Kalçalarına çarpan su sesi, sabit kayalara çarpan su sesinin aynısıydı. Alabalıklardan biri kıyıdaki oyuktan fırlayıp bir kayanın altına attı kendini. Bu kız, küçük olduğu için mi bu kadar hızlı davranıyordu? Yoksa uyarılara aldırmadığı için mi başkalarının göremediği işaretleri okuyabiliyordu? Kayanın altını yoklayarak balığı yakaladı ve küçücük elini bütün gücüyle kayaya bastırdı. Balık, oraya tutturulmuş uzun bir dili andırıyordu. Ve uzun bir dil gibi kendini içeri çekmeye çalışıyordu, suyun boğazından içeri. Kendini boğazdan dışarı fırlatmaya da çalışıyordu. Yana dönmeye de çalışıyordu. Bastıran elinin gücünü hiç azaltmadan yavaşça, küçücük parmaklarından birini dil ile taş arasına, iki parmağını da dil ile kendi avucu arasına soktu. Bütün bunları tek eliyle yaptı. Üç parmağıyla tuttuğu balık bir an için sakinleşince hemen sudan çekip çıkardı, iki parmağı hayvanın sırtına yaslanmıştı.

Kız oldu! diye bağırdı komşu kadın.

La Mélanie şefkatle, şaşkınlıkla, başaşağı tutulan turp rengindeki küçük vücuda baktı.

Verin bana.

Bebeğin kırış kırış yüzünde, alnında koyu kırmızı bir leke vardı.

İsa adına! Bağışla tanrım beni! diye çığlığı bastı La Mélanie. Yüzünde aşerme işareti var!

Kadınlar hamileyken bazan bir şey yemek, içmek ya da

bir şeye dokunmak için özel bir istek duyarlar. Bir tür doğa buyruğu ile istediğini yapmak annenin hakkı sayılır. Ama çoğunlukla bu isteği yerine getirmek imkansızdır, işte o zaman anne dikkatli olmalıdır. Çünkü bu isteklerinden biri yerine getirilmediği zaman anne kendi vücuduna dokunursa, bu rahmindeki ceninin vücudunda aynı yere işaret bırakır. Onun için bu istek yerine gelmemişse annenin ayağının altına ya da poposuna dokunması gerekir: yoksa farkında olmadan yanağına ya da kulağına dokunursa bu çocuğun yüzünde güzel olmayan bir işaret bırakır.

İsa adına! diye haykırdı La Mélanie, bir kez daha. Kızın yüzüne aşerme işareti yapmışım.

Mélanie, sakin ol. Bu aşerme işareti değil. Daha önce de sık sık rastladım bu olaya. Dışarı çıkarken yüzü sürtündü, dedi kızkardeşi.

Komşu kadın, başı güzel bir yuvarlak olsun diye bastırmak için bebeği ondan aldı.

Taze balık yemek istediğimde oldu! diye üsteledi La Mélanie.

Kızkardeşi haklı çıktı, birkaç gün içinde kırmızı leke kayboldu, ama ancak çok daha sonraları Mélanie, kızının başka bir istek işareti taşıyıp taşımadığını kendi kendine sormak zorunda kalcaktı. Daha küçücük bir çocukken bile onda iki olağandışı şey görünüyordu. Hep küçük kaldı. Ayrıca, daha emeklemeye başlar başlamaz ve yürümeye başladıktan sonra, bir an içinde ortadan kaybolabiliyordu.

Bir düğmeyi nasıl kaybederseniz bunu da öyle kaybediyorsunuz, derdi La Mélanie.

Lucie'yi -böyle vaftiz etmişlerdi- beşiğindeyken düşünüyorum. Küçücük bir bebekle bir hayvan arasındaki fark nedir? Hayvan dosdoğru kendi yolunda ilerler. Bebek, düz gitmez, bir o yana bir bu yana sapar. Yüzü ya gülücükler, kahkahalarla aydınlanır ya da kırış kırıştır, avaz avaz bağırır.

Altı yaşındayken Lucie, bir tam gün ortalıktan kayboldu. Şimdi kapıdan dışarı çıkıp ineklerin otladığı tepeye doğru birkaç adım ilerlersem, onun gittiği yolu görebilirim.

Ayın yükseldiği ufuk çizgisine giden yol. Ağustosta inekler orada otlarken sanki çok büyük, çember biçiminde bir fenerin ışığıyla silüetleri çizilmiş gibi görünürler. Oradan yol, zirve boyunca, neredeyse bir ev büyüklüğünde buzultaş kayaları geçip, dağ sıçanlarının bulunduğu bir geçite ve en sonunda eğik yüzey biçiminde aşağıya doğru genişleyen büyük ormana varır.

Akşama Lucie şapkası mantarlarla dolu olarak eve döndü. Ama o zamana kadar, Brine'li Marius bir arama ekibi çıkarmıştı yola. Ekipteki erkeklerin fenerlerine parafin doldurmalarını hatırlıyorum.

Evde yapacak iş olmadığı zamanlar okula giderdi, Lucie. Köy öğretmeninin adı Masson'du. *Voltaire'in Hayatı*'ndan parçalar okurdu, köyün papazı ise Kilisede bu kitaba karşı vaazlar verirdi. *Voltaire'in Hayatı* beni bir konuda etkilemişti. Kıtlık sırasında, Ferney'deki köylülere çuval çuval tahıl dağıtması. Onun dışında *Voltaire'in Hayatı*, hep var olduğunu bildiğimiz ama hayalimizde bir türlü canlandıramadığımız bir yaşam biçimini anlatan kitaplardan biriydi yalnızca. Günün hangi saatinde insanlar bu kitabı okuyordu, mesela? diye sorardık kendi kendimize.

Masson Verdun'de öldürülmüştü. Adı savaş anıtında yazılıdır. Her sabah birinci ders başlamadan önce Masson, haftanın hangi gününde olduğumuzu, ayın kaçında olduğumuzu, ve yüzyılın hangi yılında olduğumuzu kara tahtaya yazardı. Savaş anıtında yalnızca onun öldüğü ay ve yıl yazılı: Mart 1916. Tarihi yazdıktan sonra, biz çocukların defterlerimize kopye ettiği ünlü bir söz eklerdi:

Hakaretler kuma yazılmalıdır
Övgüler mermere.

Lucie'ye Cocadrille takma adı okulun son sınıfına geldiği zaman verildi. Cocadrille, gübre yığını içinde kuluçkadan çıkan horoza verilen addan gelir. Yumurtadan çıkar çıkmaz en uygun olmayan yere gider. Kendisinin görmediği birisi tarafından görülürse, ölür. Yoksa kendisini savunabilir, istediği hayvanı, sansar dışında, öldürebilir. Zehiri gözlerinden gelir ve bakışları yönünde akar.

Lucie'nin doğmasından az sonra, La Mélanie'nin bir oğlu daha oldu ve Henri adıyla vaftiz edildi. İki yaşına geldiğinde, o sıralarda at üstünde bile oturabilen, ocağa odun taşıyan, tavuklara yem veren Lucie'den daha iriydi. Onun ufacık bedeni, kıskançlığı kışkırtıyordu belki. Cılız çocuklar normal olarak kendi çaplarına göre hak talep ederler. Nedeni her ne ise, Henri kızkardeşinden nefret ediyordu. Bundan kırk yıl sonra Belediye Başkanı'na şu sözleri söyleyen oydu: Bu kızkardeşimiz ailemize utançtan başka bir şey getirmemiştir.

Bir gün Mélanie tavuklarından üçünü ölü buldu. Katil bir tilki ya da sansar değildi çünkü tavuklara dokunulmamıştı.

Lucie öldürdü onları! diye bağırdı, Henri, Lucie onlara bakınca tavuklar öldü.

Hiç elimi sürmedim!

Lucie bir Cocadrille!

Cocadrille! Cocadrille! diye bağırdı Henri.

Değilim! Değilim!

Bırakın şu atışmayı, diye söylendi anneleri.

O sefer bu takma ad tutmadı. Bir sonraki sefer tuttu.

Paskalya ile yedinci pazar arasında bir zamandı. Sonraları, ben Arjantin'deyken, bir kez daha bu dağlarda Mayıs ayını görmeden ölmeyeceğimi söyler dururdum. Çayırlarda

otlar diz boyu yükselir yollarda tekerlek izlerinin arasında da fışkırırlar. Yolda bir arkadaşınızla birlikte yürüyorsanız, aranızda otlar vardır. Ormanda kayın ağaçları yapraklanmıştır, dünyanın en yeşil yaprakları. İnekler ilk kez ahırdan dışarı salıverilirler. Sıçrarlar, havaya çifte atarlar, daireler çizerek dönerler, keçiler gibi hoplarlar. Mayıs ayının kendisi eve dönüş gibidir.

Ağabeyi Emile sonbaharda, Samaritaine mağazalarında kalorifer dairesinde ateşçi olarak çalışmak üzere evden ayrılmıştı. La Mélanie gelen kartpostalı okuyamazdı, Lucie'ye verdi.

Emile eve dönüyor!

Ne zaman?

Pazar.

Cuma günü Marius kara tavşanlarından en irisini seçti ve kulaklarından tutup, tüylerinin altından etini yokladı.

Seni koca düzenbaz seni, evet, Emile eve dönüyor!

Bir kez daha hayvanı okşadı sonra tek bir darbeyle bayılttı. Titizlikle iki gözünü oyup çıkardı. Kenarındaki kirpiklere dokunmamıştı bile, arka ayaklarından astığında iki oyuktan dışarı kan akıyordu. Pazar günü Mélanie derisini yüzdü ve elma şarabına yatırıp pişirdi.

Emile'in Lucie'ye getirdiği armağan gümüş renginde boyanmış bir Eiffel kulesiydi.

Gördün mü? diye sordu heyecan içinde.

Nereye gitsen görüyorsun. Üç yüz metre yüksekliği var.

Yemeğin sonunda La Mélanie masada her tabağın yanına bırakılmış ince kemik yığınlarını eliyle topladı. Kemikler öylesine temizdi ki, üzerinde hiç et bulunmayan fildişinden ya da boynuzdan yapılma olduklarını sanırdınız. Mélanie mutluydu. Eve dönen oğlu çoktan odasında uykuya dalmıştı.

Her akşam Henri ve Lucie sütü mandıraya götürürlerdi. Lucie'nin ufak tefek yapısı gücünü hiç etkilemezdi. Bir dağ

keçisi kadar sağlamdı. Henri gibi o da sırtında yirmi litre süt taşıyordu, bir okul çantası gibi arkasına bağlı güğümde. O akşam biraz uyuduktan sonra kalkan Emile de onlarla birlikte mandraya gideceğini söyledi.

Sütü bana ver, Lucie.

Kabul etmedi. Başı, Emile'in bel hizasına ancak varıyordu.

Bana Paris'te bir iş bulabilir misin?

Bir fırında çalışabilirsin.

Çalıştığın yerde mi kalıyorsun?

Metro'ya biniyorum. Metro tren gibi bir şey, yerin altından giden elektrikli tren...

Trenler sabahları kaçta işlemeye başlıyor? diye sordu Henri.

Çok erken, ama Parisliler o saatlerde yataktan kalkamazlar. Onun için hep aceleleri vardır. Onları trene yetişmek için tünellerde koşarken görmelisin.

Trenler durmuyor mu? diye sordu, Cocadrille.

Köyden aşağı inen yol bir dere kıyısını izliyordu, bitimine yakın bir yerde de bir leylak vardı. Açtığı zaman kokusunu otuz metre öteden duyardınız.

Paris'i biraz daha anlatsana.

İnsanlar sokaklarda uyuyor.

Neden?

Barınacak bir yer isteseler, Parisliler asla onları evlerine almazlar.

Neden baraka yapmıyorlar kendilerine?

Çünkü baraka yapacak kereste bulamazlar.

Hiç ağaç yok mu?

Yasak.

Büyükbaba Revuz'un ne yaptığını biliyor musun? diye sordu Lucie.

Belediye başkanı ona bir akasya ağacını kesemeyeceğini

söylemişti. O da kesti ve o çalının yapraklarının, belediye başkanın kıçını silemeyeceği kadar küçük olduğunu söyledi! Madem bu kadar küçük yaprakları var o halde bu zaten akasya ağacı olamaz dedi.

Revuz baba akıllı olduğunu düşünebilir ama Paris'te onun canına okurlar, dedi, Emile. Orada kaç at var tahmin edebilir misin?

Elli bin diye tahmin etti, Henri.

İki milyon, dedi, Emile, gururlanarak.

Bir dahaki sefere beni de götürür müsün, diye sordu, Lucie.

Seni orada içeri tıkarlar! dedi, Henri.

Mandıradan içeri girince, peynirci belini doğrultup bir elini uzatarak bağırdı:

Demek 'Mile Paris'ten dönmüş, ha!

Yalnızca yaz için.

Kaç yaşında oldun sen?

On altı, diye cevapladı Emile.

Küçük sayılmazsın artık!

Karısının sürekli boynuzladığı peynirci, göz kırptı.

Henri ile Lucie sırtlarına bağlı güğümleri çözdüler. Mandıranın ortasında kocaman bir kazan, darağacına benzer sırıklara asılmıştı. Mandıranın yeri iyi seçilmişti çünkü yazın bile çok serindi. Peynircinin karısı, kocasının ayaklarının sürekli buz gibi olduğundan yakınırdı.

Tepeye tırmandın mı? diye sordu Lucie Emile'e.

Hangi tepeye?

Eiffel kulesinin tepesine!

Yukarıya asansörle çıkılıyor, dedi Emile.

Asansör mü?

Evet, asansör.

Asansör nedir?

Cocadrille hiçbir şeyden anlamaz, diye kahkahayı patlat-

tı, Henri. İçinde doğduğu gübre yığınından başka bir şeyi bilmez o.

Hiç kimse kıza bakmıyordu. Süt güğümünün kapağını kaldırdı. Güğümü kaldırıp kovadan su boşaltır gibi litrelerce sütü Henri'nin suratından aşağı döktü. Henri'nin saçından sütler aksarken Lucie bağırıyordu:

Sansar olmasaydın hemen şimdi öldürürdüm seni!

Peynirci küfrederek ona vurmaya çalıştı ama Lucie kazanın çevresinde dönüp kapıdan fırlayarak gözden kayboldu.

Hikâye çok geçmeden Brine'li Marius'un kulağına erişti. Kızını yalağın başında buldu ve dövmeye başladı. Bağırıyordu:

Süt su değildir! Süt su değildir!

Birkaç darbe vurduktan sonra durdu. Lucie pırıl pırıl mavi gözlerini ona dikmişti. Gözleri, unutma-beni çiçeği rengindeydi. Bakışları, Marius'u, onu kollarının arasına çekip yüzünü göbeğine bastırmak zorunda bıraktı.

Ah, benim Cocadrille'im. Sen doğuştan böylesin, değil mi? Elinde değil değil mi? Doğuştan böylesin.

Küçücük ayaklarıyla onun çizmelerinin üzerine bastı, Marius onu bahçeye kadar böyle taşıdı, durmadan, Cocadrille! Cocadrille! deyip gülüyordu.

İşte böylece hem nefretten hem sevgiden doğan Cocadrille adı Lucie adının yerini aldı. On üç yaşındayken bir gün köye bir sirk geldi, çadırını köyün meydanına kurdu. Sirk ekibi, bir aile, dünyanın en küçük süt sağma taburesi üzerinde durabilen bir keçi ve iki taydan oluşuyordu. Baba sunucuydu, anne akrobat, oğulları da palyaçoydu. Öğleden sonra oğlan boru çalarak köyün *café*'lerini dolaşıp o akşamki programı duyurdu. Erkekler boruyu duyunca gülümsemeye başladılar ama makaraya alınmaktan çekindikleri için, çocuğu masalarına çağırıp içki ikram etmediler.

Sirkin bir de fili vardı. Fil, üzerine hortum dikilmiş gri

bir kumaş parçasıydı. Sunucu çocukların oturduğu sıralara dönüp seyirciler arasından gönüllü birini sahneye davet edince ben yerimden fırladım. Ben filin önü oldum, sonradan çığ altında kalarak ölen Joset, arkası. İkimiz birlikte palyaçonun çaldığı akordeon müziğiyle dans etmiştik.

Şimdi de dişi bir fil için iki kişi davet ediyorum, diye bağırdı sunucu, elinde başka bir gri kumaş parçası sallayarak. İki güzel kız, lütfen! İkinci kumaşın üzerinde boyun kısmına boyayla, inci gerdanlık yapılmıştı ve kocaman kulaklarından altın rengi küpeler sarkıyordu. Halkalar atların geminden yapılmaydı.

Kızların hepsi çok utangaçtı. Kimse elini kaldırmadı. Filin başını örten kumaşı kaldırıp, kızlara bakarak avaz avaz bağırmaya başladım:

Cocadrille! Cocadrille! Cocadrille!

Ve geldi! Çadırdaki herkes alkış tutmuş, filin öbür parçası olacak o ufacık tefecik kıza kahkahalarla gülüyordu.

Sunucunun oğluna eğilip fısıldadığını işittim:

Bu kız cüce. Git yaşını öğren.

Bir an Cocadrille orada yalnız başına durdu, gözleri ışıl ışıldı. Sonunda, sıraların üzerinden atlayarak bir kız daha gelip ona katıldı. Cocadrille'in yanında o kız dev gibiydi. Palyaço müzik çalmaya başladı - bu kez keman çalıyordu. Cocadrille ancak filin arkası olabilecekti ve belinden öne doğru eğilmek yerine, dimdik ayakta durarak, kumaşı kuvvetle çekerek hayvanın sırtının sarkmamasını sağlayabiliyordu. Şimdi tamamdı, iki fil, bir boğa, bir de inek olmuştuk, keman da bize eşlik ediyordu.

Okul kitaplarımızda fil resimleri vardı çünkü Annibal'den Napoleon'a kadar yabancı generallerin çoğu dağları aşmak için hep fillerden yararlanmışlardı. Dördümüz arenanın ortasında dans ediyorduk, bir an duracak olsak sunucu kırbacıyla sırtımıza vuruyordu, kalabalık ise: Bir daha! Bir

daha! diye bağırıyordu. Arada bir Cocadrille'in çıplak ayağı gözüme çarpıyordu -sabolarını çıkarıp atmıştı ayağından- gri dişi filin arkasında sıçraya sıçraya dans ediyordu.

Sonunda bizi bıraktılar. Palyaço oğlan, Cocadrille'in kulağına bir şey fısıldadı, sonra babasına dönüp başını salladı, o da omuzunu silkti.

Onu bundan sonraki görüşümde, okulda, sirk hakkında ne düşündüğünü sordum. Fillerin dansından hiç söz etmedi. En çok sopaların üzerinde yürüyen palyaçodan hoşlandığını söyledi. Ona da bir çift böyle ayak yapabilir miydim? Yaparım, dedim.

Ama yapmadım. Elli yıl geçtikten sonra bana -gözleri artık taş rengindeydi- bir çift sırığı olsaydı, bütün vadiyi on adımda geçebileceğini söyledi. Bu, onun haftada yüz kilometre yol yürüdüğü zaman söylenmişti. On adım, diye tekrarladı.

Brine'deki Cabrol çiftliği *advet*'dedir, güneye bakan yamaçta. Onun ters yönünde, kuzeye bakan *ubac*'da, Lapraz adında bir köycük vardır. Her köyün horozları için ayrı şarkılar vardır. Daha az güneş gören Lapraz'daki horoz şöyle der:

Fırsat buldukça öterim.

Brine'deki ise:

Canım çekerse öterim!

Buna *ubac*'taki şöyle cevap verir:

Haline şükret!

Lapraz'a bakan bu yamaçta, 1914'te, Cabrol ailesi arpa ektikleri yeri orakla biçerken, aşağı vadide kilisenin çanının çaldığını duymuşlardı.

Savaş başladı, dedi Marius.

Dünya kıyımı başladı, dedi, La Mélanie.

Kadınlar, genellikle, büyük felaketlerin boyutlarını erkeklerden çok daha iyi bilirler. Belediye başkanı sevk kağıtlarını dağıttı. Çağırılanların çoğu coşkuluydu. Bundan sonra bir daha hiç, bir kerecik bile olsun, köyün *café*'leri sevkedilen

adamların gittiği akşamki kadar kalabalık olmadı. Ötekilerin çoğundan daha yaşlı olan Marius -otuz altı yaşındaydı- biraz düşünceliydi. *Café*'lere çıkmadı, geceyi evinde geçirdi, kar yağmaya başlamadan önce yapılması gereken işler konusunda Emile'e talimat verdi, o zamana kadar eve dönecekti, savaş bitmiş olacaktı.

Erkekler, düzlüğe kadar, kenarından dere akan yol boyunca bando eşliğinde uygun adım yürüyerek köyden çıktılar. Bando her zamankinden daha küçüktü çünkü çalanların yarısından çoğu giden askerler arasındaydı. Ben bir yıl önceki yaz bandoya katılmıştım, en genç davulcuydum.

Marius, kar yağmaya başlamadan dönmedi, yeni yıl akşamından önce de dönmedi, ilkbahardan önce de dönmedi. Bitmek tükenmez bilmez savaş zamanı başlamıştı. Mevsimler değişti, yıllar değişti, bütün hayatlarımız geçti, hiçbir şey hatırlamayan en küçük çocuklar dışında, her şey duraklamıştı. 1916 yılının başlarında Emile ile ben de askere çağrıldık. Küçük erkek çocuklarla yaşlılar dışında hiç kimse kalmamıştı. Dolgun erkek sesi işitilmiyordu. Atlar kadınların emir verme sesine alıştılar.

Çiftliği La Mélanie, Cocadrille ve Henri işletiyordu. Yapılacak o kadar çok iş vardı ki, Henri kız kardeşiyle açıkça kavga etmeyi göze alamıyordu. Henri Cocadrille'i kızdıracak olsa, hemen ortadan kayboluyor, bütün gün bir daha meydana çıkmıyordu ve Henri birkaç saat için bile olsun onun emeğinden vazgeçilemeyeceğini anlamıştı.

Boyuna posuna rağmen yorulmak bilmezdi. Göç zamanı gelince, Meksika Körfezine kadar bin kilometre yolu giden küçük arı kuşu gibiydi. Evin ikinci kadını gibi değildi, daha çok çiftlik işlerini görmesi için tutulmuş ücretli erkek işçi gibiydi. Zor bir kişiliği olan, ne yapacağı önceden kestirilmeyen cüce bir adam. Kısrağı sürüyor, odun taşıyor, Henri saban sürdüğü zaman atı çekiyor, inekleri yemliyor, bahçeyi

kazıyor, elma şarabını, meyve konservelerini yapıyor, koşumları onarıyordu. Hiçbir zaman çamaşır yıkamaz, dikiş dikmezdi. Başına yerleştirdiği küçük bir yastık üzerinde sekiz kilo saman taşıyabiliyordu. Onu arkadan seyrettiğiniz zaman sihirli bir şey görmüş gibi olurdunuz: içi saman dolu keten çadır bezi vücudunu bütünüyle saklıyordu, böylece bayırda tek başına aşağıya yürüyen bir yığın görürdünüz. Henri ve La Mélanie her ikisi de mutfakta Lucie ile birlikte otururken ondan korkarlardı. Söyledikleri bir sözü nasıl karşılayacağını hiç kestiremezlerdi.

1918'de, Brine'deki aile, Emile'in Compiegne yakınlarında ağır bir yara aldığını bildiren bir telgraf aldı. Cocadrille, her akşam, tahta kovada köpüklenen süte bakıp ondan, ağabeyi Emile'in hayatta kalmasını rica ediyordu.

Hayatta kaldı ve birkaç ay hastahanede yattıktan sonra eve döndü. Marius da, sonunda dönebildi. Mélanie oğlunun kocasından daha yaşlı göründüğünü farketti. Köyde hiç kimse zaferden söz etmedi, herkes savaşın bitiniş olmasından konuşuyordu.

Seferberliğin bitmesinden bir yıl sonra Marius, Emile'e La Mélanie'nin yeni bir bebek beklediğini söyledi.

Bu yaşta ha! dedi, Emile.

Marius başını salladı: Bu bizim sonuncu çocuğumuz olacak.

Öyle olmak zorunda, zaten.

Oğlanın yüzündeki ayıplama ifadesi arttıkça baba daha çok gülüyordu.

Bütün savaş boyunca içimden hep buna söz verdim.

Ya annem!

Sonunda sağ kalabildim.

Öyleyse dört kişi oluyoruz, sonucuna vardı Emile.

Mirasın dörde bölüneceğini kasdediyordu.

Evet, Cocadrille'i de sayarsan.

Çocadrille'e söyledin mi?

Henüz değil.

Merak ediyorum, bakalım o ne diyecek?

Annen söyleyecek, ona.

Bu haber Cocadrille'i değiştirecek.

Nasıl?

Bu onu değiştirecek. Cocadrille'le ben artık evlenme çağına girdik, kendi çocuklarımızın sahibi olabilirdik. Ama Cocadrille'le kim evlenir? Bana gelince, hastalıktan evlenemeyeceğim. Sıra bizdeydi ama siz bir çocuk daha yapıyorsunuz.

Canım, yaşlı bir adamın son günahı de, gitsin! Marius ne kadar utansa da gülmekten kendini alamıyordu.

1919 Aralığında La Mélanie'nin son çocuğu doğdu ve onu Edmond adıyla vaftiz ettiler. Ben orduda bir yıl fazladan kaldım, makina ve teknik kurslarına gittim. Köye, 1920 yılının başında döndüm.

Bir sonraki Haziran ayında bir gün dört erkek, *alpage*'a çıkan dik yolu tırmanıyorlardı. Genç oldukları için çabuk çıkıyorlardı. Yanlarında bir akordeon, sekiz somun ekmek ve inekler için bir çuval kaya tuzu vardı. Bütün gün çalışmışlardı, artık gün batmak üzereydi.

İçlerinden en önde gideni, yolun her iki yanında kimyon otunun çok bol yetiştiği noktada durdu, yedi yüz metre aşağıdaki köye baktı.

André'nin koyunları görünüyor, dedi Robert.

Köyden çıkıp, nehir boyunca düzlüğe kadar inen yol da görünüyordu.

Yavaş adam, şu André.

Honorine'in ölümünden beri işleri iyice ağırdan alıyor.

Yeniden evlenmesi gerekir.

Kiminle?

Philomène, ile!

Aşağıya köye bakıp gençliğin verdiği güvenle güldüler:

gençlerin her şeyi net olarak gördükleri için yaşlıların hatalarına düşmeyecekleri inancından gelen bir güven. Philomène, André'den daha güçlü erkekleri bile evden dışarı atmıştır!

Ya da aklını başından almıştır!

Otlağa vardıklarında, küçük kuşlar otlara değecek kadar alçaktan uçuşuyordu. Bu kuşların uçuşu, bir dikiş çizgisi gibidir, kanatlarını kelebekler kadar hızlı çarparlar, böyle yükseklik kazanırlar; sonra süzülürler, gene alçalırlar ve bir daha kanatlanarak yeni bir dikiş çizgisine başlarlar. Uçtuklarında, kastanyet sesini andıran bir cıvıltı duyulur.

Ellerinin hizasında uçan kuşlar buraya, görmeye geldikleri kızların gözlerini, adlarını getirdi erkeklerin aklına. Biraz sonra kuşların uçuşu sona erecek, gece bastıracaktı.

Zaman zaman gezgin bir *archprêtre,** genç kadınların *alpage*'da yalnız dolaşmalarının ahlâk dışı olduğuna ilişkin vaızlar verirdi. Bizim köyün papazı ise başka bir şık olmadığını bilir. Evin evlenmemiş kızıdır, ineklere bakan, peyniri yapan, aşağıdaki işlerden en kolay zaman bulup dağdakilere koşan. Yaşlı kadınlar hâlâ *alpage*'da geçirdikleri yazları anlatırlar.

O gece dört genç adam kız ziyaretinden önce, şarkı söylemeye karar verdiler. Sesleri, kilise korosu gibi yankılayan, üç yanı kayayla kaplı bir yer vardır. Orada, hayallerinde çoktan seçtikleri genç kadınlara, geldiklerini duyurmak üzere, şarkı söyleyeceklerdi. Ama bunun sürpriz olabilmesi için, şalelerin çoğunun toplandığı bölgeyi kenardan dolaşıp, görünmeden atnalı biçimindeki kayalığa gitmeleri gerekiyordu. Bu yoldan gidince yalnızca bir şalenin yakınından geçerdiniz, o da önemli değildi, çünkü Cocadrille'inkiydi.

Dördü yaklaşırken, Cocadrille kapı önüne çıkmıştı. Ufak tefekliğini daha da abartan şey, üzerine kadın elbisesi giy-

(*) *archprêtre* : baş vaiz

miş de olsa ne göğüslerinin ne de kalçasının olmamasıydı. İdeal hizmetçi vücudu vardı onda, ufak tefek ama atak, yaşsız ve cinsiyetsiz. O yaz yirmi yaşına basmıştı.

Akordeon getirmişsiniz.

Evet.

Dans edebilirim.

O sabolarla değil!

Saboları ayaklarından fırlatıp attı, tıpkı filin arkasında dans ettiği zaman yaptığı gibi. Ayakları kirden kapkaraydı. Müziği bile beklemeden dizlerini yukarıya kaldırıp, ineklerin giriş çıkışıyla otların düzeldiği ahırın önünde, şevkle dans etmeye başladı. Sırf bu dansıyla Robert'i birkaç akor çalmaya zorlamıştı.

Dur! diye bağırdım. Müzik sesinden burada olduğumuzu anlayacaklar.

Akordeon sesi öldü. Cocadrille, dümdüz bana baktı, hiç göz kırpmadan ve ayağını tekrar takunyalarının içine soktu. Bakışlarındaki rahatsız edici şey, sabitliğiydi. Sanki başı ve boynu birdenbire felç olmuş gibiydi.

Yolumuza devam etmeliyiz artık.

Biriniz bir fıçı taşımak için bana yardım edebilir mi? diye sordu. Robert bir adım öne çıktı.

Yok, sen değil, dedi, askerden yeni gelen olsa, daha iyi.

Omuzlarımı silktim, arkadaşlarıma beni beklemelerini söyledim.

Bırak gitsinler, dedi.

Kaba kaba gülümseyip, elleriyle birtakım hareketler yaparak gittiler.

La Nan'a söyleyin, geleceğim! diye bağırdım arkalarından.

Fıçının içinde, kandil yağı vardı. Taşıdıktan sonra Cocadrille bana kahve ikram etti. Önceleri, şalenin içini zor seçiyordum. Orada, elimde fincanla ayakta durdum, hiç sorma-

dan içine *gnôle* doldurdu. Fincanıma *gnôle* doldurmak için kolunu omuz hizasından daha yukarıya kaldırmak zorundaydı.

Bir bacaya sığacak kadar küçüksün, dedim, söyleyecek başka bir şey bulamadığım için.

Ben bir kadınım, diye cevap verdi, ve bacalarına sıçayım.

Neredeyse görünmediği alacakaranlıkta, sesi bir kadınmki gibiydi.

Bu sonbahar çalışmaya Paris'e gidecek misin?

Evet.

Yanında götüresin diye senin için bir dağ sıçanı yakalayacağım.

Nasıl?

O benim sırrım.

Uykudayken mi yakalıyorsun?

Eiffel Kulesine çıkacak mısın? diye sordu, benim soruma aldırış etmeden.

Ötekiler bekliyor, dedim. Kahven için teşekkürler.

Şarkı söylüyorlar, dedi. Duymuyor musun?

Hayır.

Kapıyı açtı. "*Mon pere a cinq cent muttons*"u* söylüyorlardı.

Gidip sana biraz tereyağ getireyim.

İstemez.

Evinizde çok var galiba, başkasının verdiği tereyağını istemiyorsunuz?

Beni bırakıp kapıdan ahıra geçti. Artık ay yükselmişti, ışığının birazı tozlu pencereden içeri süzülüyordu, açık duran bir kitaptan daha büyük değildi, tahta bacadan aşağı ışığı geliyordu. Ölgün küllerin çevresinde ayışığı havuzları oluşmuştu.

(*) "Babamın beş yüz koyunu var."

Cocadrille geri döndüğünde, soluğum kesildi. Bluzunu ve iç gömleğini çıkarmıştı. Göğüslerini görebiliyordum, her biri tahta bir kaşığın çanağı kadar ancak vardı. Geldi, tam önümde durdu, göğüslerinin esmer uçlarından süt damladığını gördüm.

Ertesi sabaha kadar, ahıra gittiğinde göğüslerine inek sütü serptiği hiç aklıma gelmedi. O sırada, boynuma doladığı incecik, sıcak kollarından başka bir şey düşünmedim.

Yatağa yatmaya gittik, odanın uzak bir köşesinde ahşap bir raf. Yatakta uzanırken onu okşadığımda büyümeye başladığı izlenimine kapıldım. Kendimi üzerine atmak zorunda olduğum toprak kadar büyüdü.

Beni nasıl çırpındırıyorsun! diye haykırdı. Sütümü çırpındırıyorsun!

Bundan başka bir kadınla yatmam yalnızca bir kez, L ... garnizon şehrinde bir genelevde olmuştu. Orada ışıklar pembeydi, fahişe de domuzlar kadar tombul ve pembe beyazdı. Sonradan kendime, Cocadrille, bunun için mi içlerinden askere gitmiş biri olarak beni seçti, diye sordum.

Saat ikide giyindi, tereyağını unutmamamı tembih etti. Çıkarken, uzanıp arkamdan saçımı yakaladı parmaklarını kafatasıma geçirerek. Aşağıya giden yolu ezbere biliyordum.

Birdenbire bir bulut ayı karartti, hiçbir şey göremez oldum. Çalıların arasında bir ses beni durdurdu. Her yanımda çalılar hışırdıyordu, üzerlerine birileri bastığı için. O gece üçüncü, dördüncü kez, kalbim çılgınca atmaya başladı ama bu kez öbürlerinden farklı olarak bütün vücudum buz gibi olmuştu. Tabanları yağladım. Hiç durmadan on dakika koştum, sanki cehennemden kaçmaktaydım.

Daha sonra Cocadrille'in göğüslerine inek sütü sürdüğünü düşününce, yolda gelirken uyuyan keçileri ürkütmüş olduğumu da düşündüm.

Ertesi gece beni oraya sürükleyen, neydi? Neden arka-

daşlarıma haber vermekten kaçınarak, bile bile tek başıma oraya tırmandım?

Gördüğüne hiç şaşırmamış gibiydi.

Demek tereyağını bitirdin!

Biraz daha verebilir misin?

Olur, Jean. Pest sesiyle adımı telaffuz etti. Sanki bu adı o kendisi yaratmıştı. Hiç kimse adımı daha önce böyle söylememişti. Rahatsız olmuştum, çünkü bu beni Jean ya da Théophile ya da François gibi adları olan bütün başka erkeklerden ayırıyordu.

Kahve yaptı. Neler yaptığını sordum, gün içinde yaptıklarını anlattı. Bana, kendim hakkında hiçbir şey sormadı ama ara sıra yüzüme bakıp, sanki söylediği adın karşılığı mıyım değil miyim anlamaya çalışıyordu. Karanlıkta masanın başına geçip, yüzlerimiz birbirimize dönük, karşılıklı oturduk. Şimdi dışarısı da içerisi kadar kararmıştı. Başka şalelerin pencerelerinde ışıklar belirecekti. Lambayı neden yakmadığını biliyordum: herhangi bir ziyaretçi uyuduğunu sanabilirdi. Ahırda bir inek başını oynattığı zaman, çıngırak sesi odayı dolduruyordu ve bu da birazdan ne yapacağımızı bize hatırlatır gibiydi. O ana kadar ikimiz de konuşmamıştık. İneklerin solumasını bile duyuyordum. Hemen o an oradan çıkıp gitmeyi geçirdim aklımdan. Ama artık çok geçti. Dışarıdaki her şey çok uzaktı, bir gemide dümenin başındayken kıyıyı görmek gibi.

Yatağın yanına bir mum koymuştu. Tek kelime söylemeden mumu yaktı. Yatak örtüsü beyazdı ve güneşin kokusu sinmişti. Sabahleyin inekleri otlattıktan sonra çarşaftaki kanı yıkamış olmalıydı. Uzanıp soyunmasını seyrettim. Elbiselerini masanın üzerine fırlatıp yatağa doğru ilerledi.

Çırpındır beni! dedi, üzerime çıkarak.

Bağırmaya başladım. Ona bağırarak yakası açık sözler söyledim. Vücudunun belli yerleri için hayvan vücudundan

söz ederken kullandığımız kelimeleri söyledim. Bütün yaptığı gülümsemekti, sonra üstüme oturdu, sanki ben bir atmışım gibi. Gülmesi beni de güldürdü. Bağırmam kesildi. Atın kişnemesi gibi bir ses çıkardım. Ben kişnedim, o kulaklarımın arkasındaki saçı yeleymiş gibi tuttu. Sonradan, bütün bunları bana nasıl yaptırdı diye kendi kendime soracaktım.

Sanki bütün köyün gücünü toplamış gibi tahta yatağın üzerinde oynadık ve seviştik. Belki de bütün bunlar yaşlı bir adamın böbürlenmesidir. Onu tek kolumla kaldırabilirdim, ama ayağımı yere değdirmeyi denediğim her seferinde beni geri çekmeyi başarıyordu. Bunun, savaşın ilk yıllarında, yanından sık sık geçtiğim, tarlada yalnız başına çalışan, küfreden, daha o zamandan bir tür yorgunlukla beli bükülmüş o aynı kadın olduğuna inanmak çok güçtü. Vücudunun her parçasını benimkiyle ölçerek onu güldürdüm. Bugün, mutfak kapısının çerçevesine, onun boyunu işaretledim, hepimiz gibi yaşlanıp küçülmeden önce, gerçek boyunu unutmayayım diye. İşaretlediğim yer bir metre yirmi beş santimdi. Geri kalanı ölçülebilir boyutta değil.

Sonunda yorulduk, açık havada biraz soluk almak için kalktım. Cabrol şalesinin arkasındaki yamaçta, toprakta saban izi gibi derin bir kat vardır. İçinde bir su akar. O su burada yetişen çiçekleri azdırır; çukurun iki yanında milyonlarca *ranuncili* vardır, ineklerin yemediği küçük, beyaz taç yapraklı çiçekler. Gidip bu çiçeklerin ortasına oturdum, Cocadrille de, başında bir erkek şapkasıyla gelip yanıma oturdu. Öteki şaleler sessizlik içindeydi. Cırcır böcekleri çoktan susmuştu. Aşağıda köyün damları oyun zarlarından daha küçük görünüyordu.

Orada otların, *ranunculilerin* arasına uzanıp, yıldızların da çiçeklerle aynı biçimde göründüğü gökyüzüne baktı, sırtüstü uzanmış olarak konuşmaya başladı. Kendinden, kardeşi Emile'den, bir gün ona miras kalacak topraktan, inekler-

den, köyün papazı hakkındaki düşüncelerinden, nasıl hiç evlenmeyeceğinden söz etti. Önceleri söylediklerine pek dikkat etmeden dinliyordum. Sonra yavaş yavaş bütün bunların öyle olmayabileceğini düşünerek anlattığını anlar gibi oldum. Bir şeyi tersinden anlatarak başka bir şeyi öne sürüyordu. Hiç evlenmeyeceği doğru değildi. Beni kocası yapmak için plan kuruyordu. Şimdi hamile olduğuna, böylece onunla evlenmek zorunda kalacağıma inanıyordu.

Lucie! diye sözünü kestim, çiçekler göğünün ortasında otururken. Neden onun gerçek adını kullandığımı bilmiyorum.

Evet!

Bir daha yukarı gelmeyeceğim.

Gelmeni beklemiyordum, Jean.

Verdiği cevap en kötü kuşkularımı doğrulamıştı. Çoktan tuzağa yakalandığım anlamına geliyordu.

İşte tereyağ burada, dedi ve bana bakışındaki o sabitlik beni korkuttu, kendimi yalnız ve herkesten ayrı hissediyordum, tıpkı ilk gelişimde adımı öyle tuhaf biçimde söylediğinde olduğu gibi.

Ertesi gece erkek kardeşimle aynı yatakta uyurken rüyamda onu gördüm. Cocadrille bizim eve gelmişti, korkusuzca, gözleri parlayarak. Yalnızca bir tek kişi çocuğumun babası olabilir, dedi, rüyamda, bu adam Jean'dır! Doğru mu? diye sordu bana dönerek babam. Cevap veremedim. Cocadrille'den mi? diye bağırdı. Hayır, inanmıyorum! diye kükredi. İspat edebilirim, dedi. Öyleyse ispat et! diye emretti babam. Arkasındaki benleri saydım, dedi Cocadrille. Kaç taneymiş? diye sordu annem. Cocadrille sayıyı söyledi. Üçünün önünde pantolonumu çıkarmak zorunda kaldım, babam benleri saydı. Hayatını mahvettin, dedi babam. Boşuna mahvettin! Sayı doğruydu. Korku ve ter içinde uyandım.

O yaz bir çok akşam, hamile mi değil mi öğrenmek için

alpage'a tırmanmak istedim. Her seferinde gitmemenin daha iyi olacağını söylüyordum kendime. Böylece meraklı bir bekleyişle aşağıda kaldım. Sonunda Ağustosta, bir düğün sırasında onu kilisenin kapısında gördüm ve şükürler olsun beni başkalarından hiç ayırmadı.

Ben iki kışı Paris'te geçirdikten sonra, Brine'li Marius hastalanıp yatağa düştü. Temmuz ayıydı, köye dönmüştüm. La Mélanie kocasının başucunda oturuyor, ona cesaret vermeye çalışıyordu, Cocadrille ise, *alpage*'a tırmanıp, karnındaki sancıyı dindirmek için buz taşıyordu. Dördümüzün şarkı söylediği at nah biçimindeki kayaların yakınında hiç güneş ışığı almayan bir mağara vardı. Burada kırdığı buzları bir tenekeye dolduruyor, üzerine şalını örtüyor ve oradan Brine'e kadar koşarak getirmeye çalışıyordu. Keçilerden kaçtığım o ilk akşam geçtiğim yoldu bu. Geldiğinde buzların yarısından çoğu erimişti, sancıdan gerilmiş karnının üzerine koymak için ancak birkaç kırık buz parçası kalmıştı. Mağaraya böyle üç sefer yaptı, üçüncü gidişinin dönüşünde, öğleden sonraydı, Marius ölmüştü.

Marius'a son görevimi yapmak için gitmiştim. Siyah takım elbisesini, siyah botlarını giydirmişlerdi. Yatağın ayak ucunda, Cabrol ailesi nöbet tutmaktaydı. Cocadrille annesininki gibi, yas elbisesi giymişti, yüzü öne eğikti, görünmüyordu. Elimdeki şimşir dalıyla durmuş kalbinin ve başının üzerinde haç çıkardım. En küçük oğlu Edmond henüz üç yaşındaydı.

Konuklara yemek ve içki hazırlanmıştı. Cocadrille odadan çıktı, bana elma kurabiyeleri ikram etti. Yerken bana baktı. Gerilmiş, gözyaşlarına batmış yüzünde, siyahla çerçeveli mavi gözleri, hatırladığımdan daha da keskin görünüyorlardı. Nisanda ilk unutma-beni çiçekleri gökten düşen kar taneleri gibi beliriverir. Köklerinden koparılıp eve getirildiklerinde içeriye iyi hava getirirler. Gözleri aynı mavidendi.

Demek bizleri bırakıp gidiyorsun? dedi.

Evet. Bu kez yalnızca Paris'e de değil, Güney Amerika'ya gidiyorum.

Ölmeden önce buraya dön, dedi derinden gelen sesiyle.

Bunu söylemesi beni öfkelendirdi. Bir kez daha taziyelerimi söyleyip ayrıldım. Babasının ölümünden sonra Cocadrille, çiftlikte çalışmaya devam etti.

Savaşta aldığı yaralar yüzünden, sonunda 1936'da Emile öldü. İki yıl sonra La Mélanie de kocasının ve büyük oğlunun ardından öbür dünyaya göçtü. Henri, komşu köyden Marie ile evlendi. Cocadrille inekleri sağıyor, ahıra bakıyor, sebze yetiştiriyor, odun taşıyor, inekleri otlatıyordu. Eltisi Marie ondan yakınıyordu:

Bir kümes kadar pis. Mutfakta iş oldu mu parmağını oynatmaz. Ne biçim kadın bu?

Yıllar geçti. İkinci dünya savaşı patladı.

Bir sabah Cocadrille, elma ağaçlarının arasında, kimseye el sürdürtmediği orağıyla ot biçiyordu. Orağın bıçağı yıllar yılı bilenmekten incele incele neredeyse başparmak tırnağı kadar incelemişti. Parasını verseniz bile bunun gibisini bulup satın alamazsınız, derdi, Lucie. Yalnız ve yalnız yirmi yıllık işle bir orak bu kadar hafif olur. Yirmi yaz bu orağı oğlum gibi bağrıma bastım. Bu yıllarda böyle kendine özgü bir konuşma tarzı da edinmişti.

Hava hâlâ, çimenlerin altındaki topraktan daha soğuktu. Meyve bahçesinin arkasında orman henüz gün ışığını tam almıyordu. Başını kaldırınca Cocadrille iki erkeğin ona ağaçların kenarından işaret ettiğini gördü. Erkek kardeşleri, onun işi bıraktığını farkettiler ve bakışlarını izlediler. Ormanın kenarındaki iki adam, çocuk sanarak işaret yaptıkları kişi ile buğday tarlasından parmaklarıyla onları gösteren iki köylüyü görmüş olmalıydılar. Yıl 1944'tü.

Allah kahretsin! dedi, Henri.

Bunlar direnişçi, dedi Edmond, artık tam bir erkek kadar iriydi ve yüzünde çok bilmiş bir insan ifadesi vardı.

Başka ne olabilirler ki! diye homurdandı, Henri.

İsa adına! Başka gören olmasa bari!

Cocadrille hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi davranıyordu. Her zaman konuşan Edmond, bekleyen ve sonra kurnazlığıyla övünen gene Henri olurdu.

Marie onlara yiyecek bir şeyler verir, giderler, dedi Henri, uzun bir sessizlikten sonra.

Kim oldukları bilinmeyen iki adamdan biri yamaçtan aşağı inmeye başladı. Yarı yola gelince, dağın gölgesinden çıkıp sabah güneşinin ışığına girdi. Kısa boylu, boğum boğum bir adamdı, köylü gibi yürüyordu.

İki kardeş, herhangi bir hareket hoşgeldin anlamına çekilebilir korkusuyla hiç kımıldamadan, heykel gibi durdular. Birkaç metre kalınca yabancı, günaydın, dedi.

Tarlada amaçlı suskunluk güçlü bir silahtır. Henri hiçbir şey demedi, kapı bekleyen bir bekçi köpeği gibi başını omuzlarına gömdü. Edmond ellerini kalçasına dayamış duruyordu, bakışları hakaret doluydu.

Yirmi dört saat için barınacak bir yere ihtiyacımız var, ikimizin, dedi yabancı, sessizliğin anlamını anladığını belirtecek kadar uzun bir bekleyişten sonra.

Bizim çiftliğimize gelmenizi kim söyledi size?

Kimse. Yalnız kimin çiftliğine gidilmemesi gerektiğini biliriz biz.

Tanrım sen bilirsin! diye homurdandı Henri. Biley taşını alıp orağını bileylemeye başladı. Taşın metal üzerinde çıkardığı ses, bir önceki sessizlik gibi, daha fazla konuşmak istenmediğinin ikinci bir belirtisiydi.

Yabancı, elma ağaçları arasında orak biçme işini sürdüren öbür kişiye yöneldi.

Günaydın, küçük kız, dedi Cocadrille'e.

Cocadrille başını çevirince, yabancı, yüzü derin çizgilerle kırışmış, orta yaşlı, annesi olabilecek bir kadınla konuştuğunu gördü.

Görmemiştim... diyerek özür dilemeye çalıştı.

Burası benim de çiftliğim oluyor.

Yabancı ormanda bekleyen arkadaşına bir işaret yaptı. İkinci adam topallıyordu, her iki elinde de birer tüfek taşıyordu.

İki erkek kardeş, Cocadrille'in direnişçilerle konuşmasından çekinerek, elma ağaçlarının yanına sokuldular.

Nerelisiniz? diye sordu Edmond.

Ben Dranse'danım. SS'ler babamın oradaki çiftliğini yaktılar.

Demek kaybedecek bir şeyin kalmadı? dedi, Edmond.

Hiç.

Bu tek kelimede bir tehdit vardı. Bu kez sessizliği yalnızca Cocadrille'in orağının ot biçerken çıkardığı soluma sesi doldurduruyordu.

Size yiyecek veririz, sonra gitmeniz gerek, dedi Henri.

Olmaz, yarına kadar burada kalmalıyız.

Topallayan ve tüfekleri taşıyan adam da yanlarına gelmişti. Gençti, sakalı uzamış yüzü bitkindi, acı çektiği belliydi.

En iyi saklanma yolu, dedi Henri, kurnazca, bizimle birlikte iş yapmanız. Samanı kaldırmak zorundayız.

Buradaki arkadaşın yarasının sarılması gerekiyor, dedi, Dranse'lı köylü.

Burası hastahane değil!

Cocadrille, orağına dayandı, karşıdan, genç adama baktı. Yaran nerede? dedi.

Sağ kalçamda.

Ben sararım.

Ya Almanlar gelirse? diye bağırdı, Henri. Eve sokmayız onu.

Haklısın, diye araya girdi, Dranse'lı köylü. Burada kalmamız daha iyi.

Yani Almanlar, peşinizde mi demek istiyorsun? diye atıldı, Edmond.

Olabilir.

Buraya yaralı bir adamla geliyorsun ve Almanlar peşinizde, yani sizi kurtaracağız diye bizim de hayatımızı tehlikeye atmamızı istiyorsun!

Kümeste saklanabilirler.

Hayır, sizinle çalışırsak daha güvenli olur. Samanı kaldırmaya yardım etmek için gelen yeğenleriniz. Aşağıda evde kimse var mı?

Karım var.

Demek dört kişisiniz.

Evet, Cocadrille'le birlikte dört ediyoruz.

Hanım, siz sıcak su ve sargı getirebilir misiniz? Biz de bu arada silahları saklarız.

Çiftlikten kesilmiş bez parçalarıyla dönünce, yaralı adamı, büyükbabasının testereyi çalıştırmak için kullandığı derenin yanındaki düzletilmiş yere götürdü. Bu kalçanın yukarısındaki yara, herhangi bir neslin yarası gibiydi.

Siyah elbisesiyle, adamın kalçalarının yanına çömeldi, sıcak suyla yıkarken, yaranın üzerine eğildi. Eski sargı bezini bütünüyle çıkarması uzun bir zaman aldı. Yara, bir biftek kadar kırmızıydı. Biraz *gnôle* sulandırdı, yaraya bastırdı. Canını yaktığında, otların üzerine uzanan eli, Cocadrille'in baldırını buldu ve elbisesinin üstünden sıktı.

Teşekkür ederim, dedi, sonunda yara yeniden sarılınca. Elleriniz çok yumuşak.

Otların üzerine uzanmış bedeni, uzun ve çıplak bacakları, haçın üzerindeki bedeninki kadar ince görünüyordu.

Yumuşak mı! Yumuşak olamayacak kadar çok iş yaptılar. Çok fazla bokun içine girip çıktılar.

Genç adam gözlerini kapadı.

Kaç yaşındasın? dedi Cocadrille.

On dokuz.

Annen hayatta mı?

Sanırım.

Baban?

Yargıçtır.

Çok muntazam dişlerin var. Buralardan değilsin sen.

Değilim, Paris'liyim.

Hiç saman kaldırdın mı?

Size bakar, aynısını yaparım.

Ayağa kalkmasına yardım etti. Bir süre sonra, durup yüzünü gömleğinin ucuyla sildi.

Ona bir şişe uzattı. Saman kaldırırken ne kadar içersen iç hiç çişin gelmez!

Öğleyin, çiftliğe bir araba geldi.

Hiç aldırmamış gibi yapın, diye emretti Dranse'lı köylü, çalışmaya devam edin.

İki üniformalı adam indi arabadan.

Bunlar Milis değil, dedi, Edmond, Alman bunlar.

Paris'li genç adamın yanında duran Cocadrille, birdenbire uzanıp eliyle boynuna bir tokat attı.

Ne? diye bağırdı.

Az daha bir at sineği ısıracaktı.

Çok geçmeden, hâlâ yamacın eğiminin gizlediği Almanların ağır solumaları duyuldu. İlk görünen, beli kemerle sıkılmış ve düz siperlikli, şapkası kulaklarına kadar çekilmiş bir subaydı. Onu, hafif makinalı tüfek taşıyan bir çavuş izledi.

Herkes buraya! diye bağırdı subay. Beş işçiyi inceledi: dört köylü ve bir cüce kadın.

Altı suikastçı arıyoruz. Kim olduklarını biliyoruz. Buraya sabah gelenler kim?

Söyleyeyim, dedi Cocadrille. İnsanın beynini tazelemesi

gerekiyor. Durmadan dağılıyor. Çarşıda satsalar ve benim de yenisini alacak param olsaydı, yarın değiştirirdim. Düğmeleri açılmış elbisesinin önünü iliklediı. Bu sabah bir araba geçtiğini gördüm, yoksa dün sabah mıydı? Şuradan bir ordu geçse farkına varmam. Bu arabayı görünce, kendi kendime, garip, dedim. Bir subay kullanıyordu, sizinki gibi bir şapkası vardı. Tahta tırmığını subayın yüzüne doğru kaldırıp göstererek: çavuş onu geri itti. Kendi kendime dedim, bu adam kılık değiştirmiş birine benziyor. Belki, efendim, aradığınız suikastçilerden biriydi o. Tıpkı sizinki gibi şapkası yüzünün yarısını örtüyordu, sanki yüzünü saklamak ister gibi. Bu sabah mıydı, dün sabah mıydı, arabayı gördüğümde? Arabayı, çalmış olabilirdi, efendim. Dün müydü yoksa? Keşke bilebilsem. Kulağına parmağını soktu. Siz daha iyi bilirsiniz efendim, yeğenlerime sorun. Tırmığıyla direnişçileri gösterdi.

Dranse'lı köylü, buradan hiç kimse geçmedi, dedi. Gün ışıdığından beri kimseyi görmedik. Beşte kalkmıştık. Kimse buralara gelmedi, ama ormana girdilerse, biz görmemiş olabiliriz.

Dranse'lı köylü uzaklardaki kar kaplı mavi gökyüzüne yaslanmış beyaz yastık gibi duran dağ tepelerine boş boş baktı ve osurdu.

Subay, Edmond'a yaklaşıp, gözlerinin içine bakabilsin diye yüzüne hafifçe dokundu.

Buraya gelemezlerdi, dedi, Edmond, tam bir yağcı gibi, bizim kimden yana olduğumuzu bilirler.

Hayır! dedi, subay, hepiniz bizden nefret edersiniz!

Ya sen? diye sordu çavuş, silahıyla genç Parisliye işaret ederek.

Saman artık kurudu, dedi. Cüce kadının oğluymuş gibi, yavaş yavaş ve bir salak gibi konuşmuştu.

Bu sabah neler gördün?

Sinekler, atsinekleri.

Ormandan gelen hiç kimse gördün mü?

Sinekler ve atsinekleri.

Aptallığı çavuşu sinirlendirmişti, tüfeğinin kabzasını oğlanın midesine indirdi. Cüce kadın karşı çıkarcasına tırmığını kaldırdı. Subay, samanların kayganlaştırdığı yarın tepesinde bir dalaşmadan korkarak kaşlarını çattı.

Vakit kaybediyoruz, dedi, kısaca çavuşa. Köylülere ise: Yalan söylüyorsanız, sözüme inanın geri döneceğiz, tıpkı T...'ye döndüğümüz gibi.

Bir kış önce, Almanlar bir gece T... köyüne gelmişlerdi, iki zırhlı kamyon, bir subay otomobili, bir de ışıldaklı araba ile. Kapı kapı bütün evleri dolaşmışlardı. Kadınları ormana kovalamışlardı. Erkekleri sıraya sokup kurşuna dizmişlerdi. Hayvanlar ve ahırlar yanarken Alman birliği şarkı söylüyordu.

Önce çavuş ayrıldı. Subay, aşağı inerken topuklarını toprağa gömerek, kaymamaya çalışıyordu, samanın tozu, cilalı çizmelerinin topuklarını kaplamıştı.

Araba gittikten sonra, biraz önce olanların ya da bundan sonra olabileceklerin hiçbir belirtisi yoktu.

Bu teyze çok güzel konuştu! dedi Dranse'lı köylü. Cocadrille, onu aptal mı sanıyor diye düşünerek kaşlarını çattı. Birinci hayatı boyunca Cocadrille başkalarının kendisi hakkında söylediklerine hiçbir zaman ilgisiz kalmazdı.

Artık güvendeyiz. Bütün köyü sorguya çekmeden önce gelmezler, dedi, sargılarını değiştirdiği adama. Gidip saman yığının üzerinde dinlenebilirsiniz.

Çalışması gerekir, diye karşı çıktı, Henri, baştan öyle konuşmuştuk. Geri dönüp onları...

Bacağını dinlendirmesi gerekir.

Tanrım! Yakacakları senin çiftliğin değil!

Saman yığının üzerinde uzanabilirsin, gelseler de, samanın tepesinde çalışıyor olabilirsin, dedi, Cocadrille.

Ya uyuyakalırsa?

Ben yanında beklerim.

Yanında mı kalacaksın? Tanrı aşkına! Bu samanı içeri taşımayacak mıydık?

Teyze haklı, dedi, Dranse'lı köylü, onu dinlemelisiniz.

Samanlığın yarısı boştu; öbür yarısına yığılan yeni saman neredeyse tavana değecekti. Kapıyı kapatınca, içerisi alacakaranlık oldu. Oğlu olacak yaştaki yaralı adama, hiçbir koşul altında samanın içinde saklanmamasını söyledi, çünkü geçen yıl bir başka çiftlikte saklanan bir direnişçi kendini samanların arasına gömmüştü ve İtalyan askeri, tırmıkları samana saplaya saplaya samanlığı aramışlardı. Çatalın bir ucu boynuna saplanmıştı ama adam korkudan hiç sesini çıkarmamıştı, İtalyan askerler, ambarda çiftçinin karısıyla eğlenip şakalaşmışlardı. Yaralı adamcağız, kan kaybından ölmüştü, kankırmızı samanların arasında.

Artık yenildiklerini biliyorlar. Subayın gözünden okunuyordu, dikkat etmedin mi? dedi, genç adam.

Cocadrille omuzlarını silkti.

Savaş bitince ne yapacaksın?

Okulumu bitireceğim.

Sonra baban gibi yargıç mı olacaksın?

Hayır, ben başka bir tür adaletten yanayım, halk adaletinden, senin gibi köylüler, işçilerden yana bir adalet, işçileri çalıştıkları fabrikaların sahibi yapan köylüleri ektikleri toprağın sahibi yapan bir adalet istiyorum. Bunları söylerken utangaçca gülümsüyordu, sanki çok mahrem bir şey söyler gibi.

Baban zengin mi? dedi.

Epey.

Parası sana kalmayacak mı?

Hepsi bana kalacak, ölünce.

İşte aramızdaki fark burada.

Ayağındaki saboları fırlatıp, çıplak ayaklarıyla bacağını ovmak gibi bir huy edinmişti.

O parayla bir gazete çıkaracağım. O zamana kadar basın özgür olacak. Kitleleri tam anlamıyla harekete geçirmek için basının özgür olması bir önkoşuldur.

Senin ayakların da kızdı mı? diye sordu.

Saman tozuna bulanmamışlar, dedi. Söylediği her şeyi aynı ciddiyetle düşünüyordu.

Bu arada tehlikedesin!

Senden daha fazla değil.

Doğru, bugün eşitiz.

Kardeşlerin de senin gibi mi düşünüyorlar?

Ben düşünmem.

Onlara güvenmedim, dedi.

Bir keçinin arka bacağı kadar düzdürler. Artık dinlenmelisin. Sonra sargını değiştireceğim. İlk adın ne?

Bana *St. Just** derler!

Hiç böyle bir ad duymamıştım. Haydi şimdi dinlen bakalım, St. Just.

Hiç kımıldamadan uyudu. Akşam ötekiler yemek yerken, Cocadrille ona ekmek ve bir tabak çorba götürdü.

Kendimi daha güçlü hissediyorum.

Yarana tekrar pansuman yapayım.

Hayır, sadece yanımda otur.

Yanına oturunca, başını onun kucağına koydu, Cocadrille parmaklarını saçlarının arasında gezdirdi.

Çok yumuşak ellerin var, dedi, ikinci kez.

Samanları tırmıklamaya benziyor, dedi gülerek.

Hikâyenin bundan sonrasını anlatmadı. Seviştiler mi bilmiyorum. Bu soruyu belki sadece kendi anılarımın etkisiyle soruyorum. Ama Cocadrille'in buluştuğu erkeklerle ilgili an-

(*) Kutsal Adalet

lattığı hikâyelerde hep sizi böyle merakta bırakan bir olurdu.

İki direnişçi ertesi gün çiftlikten ayrıldılar. Kırk sekiz saat içinde bütün köy, bir direnişçi kampının Milisler tarafından basıldığını, esir alınıp, A...'ya götürüldüğünü ve orada bir tarlanın ortasında kurşuna dizildiklerini öğrendi. Altı kişilik bir gruptu, içlerinde, Dranse'lı bir köylüyle, St. Just vardı. Milisin, eğer bir ihbar olmasa, kesinlikle bu kampı bulamayacağı söylendi.

Cocadrille haberi duyunca çığlık çığlığa bağırdı. O gece, akşam yemeğinde bile kan çanağına dönmüş gözleriyle hâlâ ağlıyordu.

Tanrı aşkına, sus be kadın! diye bağırdı, Henri'nin karısı, senin yaşında bir kadında biraz utanma olur!

Köpekle yatanlar, pirelerle uyanır, dedi, Edmond.

Bu doğru! diye bağırdı, Henri. Bu doğru! Köpeklerle yatanlar, pirelerle kalkarlar!

Bu hakareti hiçbir zaman bağışlamadı. Çocukken yaptığı gibi, ortadan kaybolmaya başladı. Kardeşlerine haber vermeden, bütün bir gün, bazan iki gün bir gece ortadan kayboluyordu. Ona herhangi düzenli bir iş için güvenmek imkansızdı artık. Yavaş yavaş her işten elini çekti, çünkü her iş ona aşağlayıcı görünüyordu. İşin kendisi değil, onu bağışlayamadığı iki erkek için yapmaktan utanç duyuyordu.

Çok geçmeden evde konuştuğu tek kişi kalmadı. Ahırda yatmaya başladı. Yemeklerini yalnız yiyordu. Günde bir kereden fazla yemek zahmetinden kurtulmak için sigara sarmaya başladı. Kardeşleri, bilerek ya da bilmeyerek çiftlikte yangın çıkaracağından korkuyorlardı. Ahırda sigara içerken yakalarlarsa onu döveceklerini söyleyerek tehdit ettiler. İntikam almak için onlardan birinin yaklaştığını gördüğü an ağzına yanmayan bir sigara koyuyordu.

Köyde Cocadrille'in hırsızlık yaptığından ilk söz eden

Henri oldu. Karısının kümesinden yumurta çalıyordu. Çalışmadığına göre, diyordu, yumurtalarda hakkı yok, sonra da parayla satıyor.

Kimileri ona inanıp acıdılar; kimileri ne de olsa kızkardeşidir, hem mirasta onun da hakkı vardır dediler. Sonra yavaş yavaş, başka bahçelerden de çaldığı anlaşıldı. Birkaç salata, biraz erik, bir iki kabak, Henri ile Edmond'dan başka kimse bu hırsızlıkları ciddiye almadı. Ama onlar utanç duyuyordu.

Her şey bir yangınla geldi. Cabrol'lerin ambarı bir sonbahar sabahı yanıp kül oldu. İki erkek kardeşi bilerek yangın çıkardı diyè Cocadrille'i suçladılar.

Belediye başkanını görmeye gittiler, ona artık kız kardeşlerinin yaptıklarından sorumlu olamayacaklarını anlattılar. Deliliği hırsızlık ve kundakçılık olarak ortaya çıkıyordu. Belediye başkanı konuyu dışarıdan bir yetkiliye devretmekte gönülsüzdü. Sonunda bir çözüm bulan, belediye başkanının karısı oldu. Başkan bu çözümü Henri ve Edmond'a anlattı. Sevinçle kabul ettiler. Ve bu öneriyle Lucie Cabrol'un birinci hayatı sona erdi.

Lucie Cabrol'un İkinci Hayatı

UZAK mesafelerin köylüye nasıl göründüğü, toprağını nasıl ektiğine bağlıdır. Kiraz ağaçları arasında kavun yetiştiriyorsa, beşyüz metre oldukça uzak bir mesafedir. Dağda bir otlakta inek otlatıyorsa, beş kilometre uzak sayılmaz. Kendisine ait bir toprağı kalmayınca artık hiçbir şey ekip biçmeyen Cocadrille için, yirmi kilometre kısa bir mesafe haline geldi. Hızlı yürüyordu. Kocamış bir kadınken bile insanlar onun ne kadar çabuk ortadan kaybolduğunu söylerlerdi. Bir an onu yolda görürlerdi: hemen sonra ufukçizgisi bomboş olurdu. Genellikle bir çuval taşırdı, bazan da sırtına kocaman mavi bir şemsiye bağlı olurdu.

1967'de bir Eylül sabahı erkenden yola çıktı. Varmak istediği yer şimdi oturduğu yerden sekiz kilometre uzakta, yüksek, ormanlık bir yaylaydı. O ormanda yıldırım çarpmasıyla ya da fırtınayla kökleri topraktan sökülüp devrilen bir çam ağacı, gövdesi külrengine dönene kadar, kışın kar altında, yazın güneşin yakıcı sıcağında, düştüğü yerde kalır. Orada hiç yol yoktur. Devrilmiş yüzlerce kütüğün üzerinde sistematik biçimde dağılmış ve sincaplar tarafından yenmiş kozalakları, ilkbaharda karların erimesinden bu yana hiç dokunulmamış bir durumda görürsünüz. Her yerde, köklerin ve kayaların üzerine tırmanan, dağ çilekleri büyür.

Dallar kendi boyundan daha yüksekti. Onları toplarken karga sesi çıkarıyordu. Bu yılanları korkutmak içindi. Sol eliyle eğiyordu dalları, altlarından sarkan meyvalar yukarı gelsin diye; sonra, sağ elinin başparmağı ve işaret parmağıyla topluyordu meyvaları, bir öbekten öbürüne giderek; bazan da yüzükoyun düşecek gibi eğiliyordu dalların üstüne. Kökünden kolayca ayrılmayan bir meyve olursa hemen bırakı-

yordu. Topladığı böğürtlenleri sol elinin avucuna yerleştiriyordu. Böğürtlenler sıcak ve meme ucu gibi börtlekti. Nasırlaşmış, kir çizgileri yerleşmiş avucunda bunları hiç ezmeden tutuyordu. Avucu iyice dolunca, içindekileri, ince ağaç kabuğundan yapılma bir sele içine boşaltıyordu. Ormanda ileri doğru yol aldıkça, arkasında içinden meyveyi kopardığı binlerce beyaz zarf bırakıyordu.

Onu seyrediyordum. Aynı sabah ben de iri cins mantar aramak için ormana tırmanmıştım. Ormanın en uzak köşesinde, artık çam ağaçlarının yetişmediği yüksekliğe. Ağaçların arasında, siyah elbiseli, ufacık yaşlı bir kadın görmek beni çok şaşırttı. Dönüşümden beri yalnızca başkalarından işitmiştim Cocadrille'in lafını.

Buenos Aires'den döndükten sonra Cocadrille'i çok az düşünmüştüm. Aklıma gelse de, onun beni tuzağa düşürmesinden yakamı kurtarabildiğim için kendimi kutlama anlamında hatırlıyordum onu. Beni evliliğe sürüklemek istediğine inanıyordum. Allahtan başaramamıştı. Muhtemelen kısır olduğu için. Zaman geçtikçe, beklenenin tersine, onu daha sık düşünmeye başladım. Onunla hayat boyu bağlanmamamda şansımın yaver gitmesini olağan kabul ediyordum. Kentin sıcak, havasız gecelerinde ve en berbat varoşlara çok uzak olmayan bir yerde, kendimi yazın Alplerde hayal ederdim. Hatırladığım şeylerden biri Cabrol şalesinin hemen yanındaki uzamış otlardı. Ve o zaman onun beni tuzağa düşürmeye çalışması bile, tasasız ve masum bir hayata aitmiş gibi görünürdü.

Ormandaki ağaçların arasında, ara sıra doğrulup bir iki meyva yiyordu. Beni görmesin diye saklandım. Ona farkettirmeden izlemek istiyordum.

Arjantin'de yirmi beş yıl kaldıktan sonra, kuzeye, Montreal'e gittim, orada bir süre para bakımından bayağı iyiydim. Kendi barım vardı. Bazan keçileri ve Cocadrille'le geçirdiğim

geceyi anlatırdım. Bir seferinde müşterilerden biri sormuştu: Kadın cüce miydi? Açıklamak gerekiyordu. Hayır cüce değildi, sadece ufacıktı, gelişmemişti, cahildi, cüce gibiydi ama cüce değildi. Müşteri, eğer fiziksel olarak cüce gibiyse, basbayağı cücedir diye akıl yürüttü. Hayır, dedim.

Ormana doğru bir daha baktığımda, gözden kaybolmuştu. Tek bir dal bile kıpırdamıyordu. Kızıl kozalaklar, hareketsiz asılı duruyorlardı, o yıl, müstehcence kırmızı bir renk almışlardı. Hayatımda hiç bu kadar kızarmış görmedim kozalakları, şebek kıçı kadar kırmızıydılar. Onun varlığını belirten en ufak bir belirti bile yoktu. Kendi kendime, herhalde hayal gördüm dedim. Biraz önce bulunduğunu sandığım yere gittim, dağ çileği dalları temizlenmişti, her yerde topladığı meyvaların beyaz zarflarını görebiliyordum.

Birkaç gün önce, okul çocuklarının onun hakkında şöyle konuştuklarına kulak misafiri olmuştum.

Sokakta onunla karşılaşmak bile beni korkutuyor.

Neden orada oturuyor, o kadar uzak bir tepede, yarın hemen kıyısında?

Annem dağ sıçanı yakalayıp, derisini yüzdüğünü söylüyor.

Babam, yukarılarda bir yere gömülü hazinesi olduğunu söylüyor.

Neden arkadaşlık edeceği bir köpeği bile yok?

Cadıların köpeği olmaz, kedisi olur.

Eğer yüzüne bakarsa, ağzın açık kalır -buna dikkat ettin mi- kapatamıyorsun!

Başım öne eğik yürüyordum, mantar aradığım için. Yaşlandıkça kulaklarım biraz ağır işitmeye başladı. Bir şey başımı yana çevirmeme neden oldu. Siyah elbiseli kadın, on metre bile diyemeyeceğim bir uzaklıkta, bir ağacın altına çömelmiş oturuyordu, eteklerini, sıyrıklarla çizilmiş dizlerinin üzerinde tutarak.

Yoldan geçen, diye gakladı, oturup sıçana her zaman şapkasını çıkarmalıdır.

Beremi çıkardım ve kahkahalar gakladı.

Sanırım beni tanımamıştı çünkü ayağa kalkıp birkaç adım yaklaşınca, eteğini düzeltip durdu ve çığlık attı.

Jean, bu!

Başımı salladım.

Tanıdın mı beni?

Sen Cocadrille'sin.

Hayır! dedi ve gülüşü bıçak gibi kesildi.

Neden beni izliyorsun? dedi.

Buraya büyük mantar aramaya geldim.

Buldun mu bari?

Neyi?

Buldun mu? diye üsteledi.

Çıkınımı açtım. Saçları ağarmıştı, ağzının kenarlarındaki çizgiler çok derindi, şakaklarında ter izleri gördüm. Dudaklarının kenarında yediği meyvalardan mor lekeler kalmıştı. Bu, derin çizgili yüzü ve beyaz saçıyla birlikte ona vaktinden önce ihtiyarlamış bir çocuğun hissettirdiği ölüm havasını veriyordu. Ya da çocuğa dönmüş bir yaşlı insanın.

Bunları bana ver. Gözleri, bulduğum iyi cins mantarlara dikilmişti.

Neden?

Benim onlar, diye iddia etti.

Oturduğu yerin on kilometre çapında toprakta yetişen ve insan eliyle dikilmemiş ne varsa tartışmasız biçimde kendine ait sayıyordu.

Çıkınımı bağladım. Başını salladı ve çekildi, sessizce kendi kendine küfrederek.

Demek geri döndün.

Evet, döndüm.

Çok uzun kaldın. Artık çiçeklere değil de kyanit dediği-

miz bir taşa benzeyen mavi gözlerinin yoğun bakışlarını bana dikti.

Yukarıya çıkan yolu hatırlıyorum, dedim.

Beni ispiyonlamaya gelmiştin.

İspiyonlamaya mı?

Evet ispiyonlamaya!

Neden seni ispiyonlayacakmışım?

Öyleyse mantarları bana ver.

Olmaz.

Neden reddettim? Mantarları ben bulmuştum onun için de benimdiler. Adaletin en basit çıkış noktasıydı bu. Oysa adaletin ne benim ne onun hayatıyla hiçbir ilgisi olmadığını biliyordum. Tamamen alışkanlıkla reddetmiştim.

Çuvalından boş bir sele çıkardı ve toplamaya başladı. Seleler bu kadar dolu olunca bunları meyvaları bozmayacak biçimde çuvalın içine nasıl yerleştirdiğini merak ettim.

Sen oralardayken, her şey değişti, dedi omuzunun üstünden.

Sen ayrıldıktan sonra çiftlikte çok şey değişmiş olmalı.

Ben ayrılmadım. Beni mirastan çıkardılar.

İlerledi, meyvalara doğru giderken benden uzaklaştı. Çok geçmeden benim orada olduğumu unutmuş gibiydi. Meyvanın özellikle bol olduğu bir sapı kendisine doğru büktü.

Teşekkür ederim, küçük tohumcuğum, diye gakladı. Teşekkür ederim!

Oradayken evlendin mi? diye seslendi.

Evet.

Çalıların arasından geçmeye çalıştım, onu daha iyi duyabileyim diye. Ayaklarına çizme giymişti, ama çorapları yoktu ve çizikler sıyrıklarla berelenmiş bacakları bir ineğin ön bacakları kadar yağsızdı.

Neden öyleyse yalnız döndün?

Karım öldü.

Dulsun yani.

Dulum.

Çocukların var mı?

İki oğlum var. İkisi de Amerika'da çalışıyorlar.

Para her şeyi değiştirir, dedi. Yaban çiçeği dolu sol elini içi parayla doluymuş gibi havaya kaldırdı. Parası olmayan adam dişsiz kurt gibidir. Çevresine dönüp ormana baktı sanki bütün dünya orasıymış gibi. Ve parası olan biri, parayla her şeyi yapar. Para yemek yer ve dans eder. Para kirliyi temiz yapar, iğrenilecek adam saygı görür. Para cüceyi bile büyük yapar.

Cüce kelimesini kullanması beni sarstı.

İki milyonum var! diye gakladı.

Umarım paranı bankada saklıyorsundur.

Siktir! diye küfretti. Siktir, defol!

Ormanın değil de bir odanın kapısından dışarı kovarmış gibi eliyle işaret ediyordu. Köyde herkes onun hiçbir şeyden korkmadığını söylüyordu. Bunun doğru olduğunu sanmıyorum. Karşısındakini korkutabileceğine güveniyordu. İnsanların kendisinden korktuğunu biliyordu. Şimdi para biriktirdiğini açıkladığı için bana kızıyordu; herhalde bunu sır olarak saklamak istiyordu. Sözünü dinleyip hemen gitseydim, ilgilenmediğimi sanacaktı. Orada durmakta ısrar edersem, merakımı itiraf etmiş sayılacaktım. Onun için yanından ayrıldım.

Büyük mantarların yeryüzüne ilk çıktıklarında büyük olduğu söylenir. Bir sabah hiçbir şey yoktur, ertesi sabah mantarlar en sonunda ne kadar büyük olacaklarsa tam o boyda çıkıverir. Küçük bir mantar, körpe büyük bir mantar değildir. Küçücük kalacaktır, Cocadrille'in küçük kalması gibi.

Zaman zaman mantar toplamaya çıktığımda, onu solmuş mavi şemsiyesiyle uzakta görürdüm. Şemsiyenin mavisi gözlerinin mavisi gibiydi. Yıllar geçtikçe renginden bir şey kay-

betmemişlerdi. Yalnızca kurumuşlardı, taş gibi.

Öğleye doğru, hayatımda gördüğüm en iri mantarı buldum. Bir süre bakıp bakıp ne olduğunu anlamamıştım. Çevresini oluşturan eğreltiotu, yosun, ölgün ağaç kabukları, gri iğne yapraklar ve toprağın arasında belirivermişti - sanki gözümün önünde hiçlikten çıkıvermişti. Çapı otuz santimdi ve yuvarlak bir ekmek somunu kadar kalındı. Bazan rüyamda mantar bulurum ve rüyamda bile kendime şunu söylerim: hemen koparma, önce güzelliğini seyret. Bu bulduğum iki kiloydu ve hâlâ tazeydi.

Ormanın başka bir yerine, ladinlerin yerini başka bir tür olan karaçamların aldığı, ve toprağın bir hayvanın karnı kadar yumuşak halı gibi kesekle kaplı olduğu bir bölgesine yürüdüm. Orada öğle yemeğimi yiyip sonra da artık alışkanlık haline gelen kısa bir uyku çekecektim. Gözüme güneş girmesin diye beremi yüzüme örttüm. Kendi memleketinden hiç ayrılmamış yaşlı bir adama benziyor olmalıyım, diye düşündüm uykuya dalarken. Bu düşünce ve bulduğum mantarlar, içtiğim şarap, keseklerin yumuşaklığı yatıştırıcı bir etki yapmıştı üzerimde. Bir kere daha oturup torbamdaki dev mantara baktım. O da eve dönüşümün bir başka kanıtıydı.

Allah belasını versin!

Eğer küfretmeseydi, beni uyandırmayacaktı. O keseklerin üzerinden bir ordu geçse ayak sesini duymayabilirdiniz. Ekmek somunu büyüklüğündeki mantarı tutmuş bakıyordu. Çıkınımın askısını sırtına geçirmişti bile. Kalkıp oturduğumu gördü. Bu onu hiçbir biçimde durdurmadı. Abartılmış ölçüde uzun adımlarıyla ormanın öbür yanına doğru ilerlemeye başladı. Neden karşı çıkmadım? Bütün bir sabah boyunca topladığım bütün mantarlardan olmak, hayatımda bulduğum en büyük mantardan ve üstüne üstlük çıkınımdan olmak, avaz avaz bağırmama yetebilirdi. Arkasından koşup, onu tartaklayabilirdim. Orada durdum. Onun hakkında işit-

tiğim bütün hikâyeler doğruydu. Utanmaz bir kadındı. Hırsızdı. Bütün mantarlarımı satacağından hiç kuşkum yoktu. Neden bir kere daha sorup benden istememişti? Birazını ona verebilirdim. Bu sefer, yalnızca bu sefer istediğini almasına ses çıkarmamalıyım, diye düşündüm.

Torbam bana da lazım, diye seslendim.

Evimi biliyorsun.

Bunu, yapabileceği en haklı açıklamaymış gibi suratıma bağırdı.

Birkaç gün sonra torbamı almaya evine gittim. Köyün kenarından doğuya doğru tırmanan yarım saatlik bir yol sizi, üzerinde küçük bir Madonna heykeli bulunan taş bir sütuna götürür. Heykel kollarını uzatmış, sanki gelenlere hoş geldiniz demek için bekler gibi avuçları yola doğru açık durur. Madonna'nın her iki yanında da demir parmaklık vardır çünkü arkasında, Jalent nehrinin altmış yetmiş metre derinliğinde çakıllı dibine diklemesine inen bir yar vardır.

Yolun ikinci dönemecinden sonra, Cocadrille'in ikinci hayatını yaşadığı ev gelir. Bitişiğinde, evin damının hizasına kadar yükselen ve tepesinde bir dişbudak ağacı bulunan bir kaya vardır. Arkası uçurumun kenarına dayanan evin bu kayadan uzaklaşarak yola bir çıkıntı yaptığı gibi bir izlenim edinirsiniz. Bu ev aslında Birinci Dünya Savaşı sırasında bir yol işçisi için yapılmıştı. Yılın birkaç haftası, yolun bu ücra köşesinde çalışmak gerektiği zaman atıyla birlikte burada kalırdı. Kamyonların ortaya çıkmasından sonra evin bir işlevi kalmadı ve kapatıldı, anahtarı Belediye Başkanına teslim edilerek kapatıldı. Belediye Başkasının karısının önerisi, Cocadrille'in kira bedeli istenmeden bu eve yerleştirilmesi olmuştu. Burada, köyden kimseyi rahatsız edemeyecek kadar uzakta olacaktı böylelikle de ona karşı yasal bir işlem yapmaya gerek kalmayacaktı.

Yol işçisinin kulübesine karşıt yönden yaklaşırsanız, tam

yanına gelene kadar evi göremezsiniz çünkü üzerinde ağaç olan kayanın arkasına hiç görünmeyecek biçimde gizlenmiştir. Kaya içi taşla dolu ikinci bir eve benzer. Benim yaklaştığım yönden bakınca, içinde oturulan evin, perdesiz bir penceresini görebiliyordum.

Kapıyı çaldım.

Kim o?

Jean.

Çok geç kaldın.

Daha saat sekiz buçuk olmadı.

Kapı hafifçe aralandı.

Ne istiyorsun?

Torbamı almaya geldim.

Bu saatte mi!

İçeri girmeyeceğim.

O zaman kapıyı ardına kadar açtı.

Bir fincan kahve hak ettin.

Oda, karton kutular ve çuvallarla doluydu, görebildiğim kadarıyla, iki kucak odun, bir masanın kenarında yalnızca tek bir sandalya, masanın üzerinde gazete yığınları, bir öbek fındık ve bir örgü işi vardı. Mavi şemsiye bir köşede duruyordu. Tavan isten kapkaraydı, jambon derisi renginde. Oda, küçük bir kamyon büyüklüğündeydi.

Ben kapıyı çalmadan önce yaptığı işe devam etti. Fındıkları bir sepete topladı ve teraziye koydu, şu geleneksel demir teraziyi kullanıyordu, hani bazı memleketlerin banknotlarında, Adalet simgesi olan bir kadının göğsünün önünde tuttuğu terazi.

Bok, bok bok! diye homurdandı. Bu ışıkta hiçbir şey seçemiyorum.

Gözlüğümü takıp omuzunun üstünden demir çubuğun üzerindeki sayıları okumaya çalıştım.

Altı kilo, üç yüz, dedim.

İçine hiç güneş ışığı sızmayan bir orman toprağı gibi kokuyordu, yaban domuzu gibi kokuyordu.

Tarttıktan sonra fındıkları karton kutulara yerleştirdi.

Üç yıldır kimse ziyaretime gelmedi. Sesini duyabilmek için kulaklarımı zorluyordum. Sanki kendi kendine konuşuyordu. Son misafirim, Haziran 1964'te geldi, Köy Papazı. Benimle uğraşmamak için buraya attılar. Şu gözlüğünü çıkarsana! Papaza benziyorsun.

Okuyamıyorsan sen de tak.

Okumak mı, diye gakladı, okumak!

Önlüğünün cebinden bir paket tütün çıkardı, ağır ağır bir cigara sardı. Ocağın üzerinde süt kabını sağa sola çevirerek yanan ateşten gelen ışığa tutuyordu.

Bir arkamı dönecek olsam hemen taşarsın, dedi süte.

Bitişikteki ahırdan gelen bir horoz kapıdan içeri girdi. Bir ayağını havaya kaldırıp durdu.

Sandalyeye otur! dedi. Eski papazdı gelen, bu yenisi değil. Sağlığı hep bozuktu. Başka bir yere giderken yolunun üzerinde olduğu için uğrardı buraya. Ona bir bardak su verirdim. Ah, derdi, içeri girer girmez: sen toprağın çocuğusun, Lucie, derdi. Topraksız, derdim ben. İçinde garaz biriktirmemelisin, şükredecek çok şeyin var, derdi. Ne demek istediğini anlardım. Yani bu evi kastediyorsun - herkes kira vermediğimi söylüyor, ama ne yer! Bir adamla bir at için yapılmıştı burası -sütü ateşten indirdi- ve at ölünce artık burada kimse oturmaz oldu. Bu evde yaşayan tek kadın benim. Papaza, burada bir başına oturabilecek başka bir kadın varsa köyde, söyle, dedim. Onların hiçbiri toprağın çocuğu değil, diye tekrarladı. Bir gün öyle olduğumu hepinize kanıtlayacağım, dedim, hepinizi şaşırtacağım! Sesinin ne kadar ciddi olduğunu hatırlıyorum- çok fazla şey beklemek tehlikelidir, dedi; dünyayı hoşnut edemezsin ve onu kıskanman için bir neden de yok. Horozu ahıra kışkışladı. Peder, dedim, ben mutluluğa

inanırım! O zaman ne oldu biliyor musun? Yüzü bembeyaz oldu ve koluma yapıştı. Lucie, biraz daha su var mı? diye fısıldadı. Ona biraz *gnôle* verdim, su gibi içti. Kilisede İncil'i okur gibi konuşmaya başladı. Keder yüzünden çok insan ölmüştür, diye yazar, dedi, ve kimse kederden kârlı çıkmaz. Mutluluğa inanmakta haklısın, kızım. Uzanın Peder, dedim, biraz dinlenin. Nereye? dedi. Yatak yok burada. Onu masaya götürdüm. Uzandı gözlerini yumdu ve tebessüm etti. Yakubun merdivenini inip çıkan meleklerin kanatları vardı, diye mırıldandı, ama gene de merdivenin dereceli basamaklarını tek tek inip çıkarlardı, hiçbir zaman uçmazlardı. Bardağı ona tuttum ve elbiselerinin sıktığı yerlerde düğmelerini çözdüm. Gözlerini hiç açmadı. Uyandığında utanacak, dedim, kendi kendime. Bunları söylediğimi duydu çünkü, şimdiden utanıyorum ama kendimi daha iyi hissediyorum, dedi. Yavaş yavaş, Peder, dedim, bırak kendini, yavaş yavaş kuvvetin geri gelsin. Bu bana gelen son ziyaretçi oldu. Kahvelerimizi doldurdu.

Henri ile Edmond hiç gelmediler mi sana?

Ağabeyleri ve direnişçilerle ilgili hikâyeyi işte o zaman anlattı bana. Ocağın yanında bir çuvalın üzerine bağdaş kurup oturarak anlattı. Mutfakta karanlık gitgide koyulaşıyordu. Ocağın içindeki ateşin kızıllığı ile beyaz saçının pırıltısından başka hiçbir şey görünmüyordu. Dışarıda çok sert bir ay vardı. Onlar hain, diye ekledi, hikâyesini bitirince.

Hain mi?

Milise ihbâr edenler onlardı.

Kanıtın var mı?

Kanıta ihtiyacım yok. Çok iyi tanırım onları ben.

Neden böyle bir şey yapmış olsunlar? Savaş neredeyse bitmek üzereydi. Herkes Almanların yenileceğini biliyordu.

Sen ne biçim vatanseversin? Bin kilometre ötelerde.

On bin, dedim.

Yere tükürdü, döşeme tahtası üzerindeki tükürüğünü ayağıyla dağıttı.

Kardeşlerimin buraya tek gelişleri, eşyalarımı getirdikleri gündü. Bütün gün, patates ekmeye gitmeleri gerektiği gibi bahaneler sayıp durdurdular. 1949'un Nisanıydı. Çorbalarını içtikten sonra ancak, arabayı yüklediler. Ondan sonra karanlıkta yola çıktık. Neden? Çünkü gün ışığında kardeşlerini evden dışarı atmalarının görünmesinden utanıyorlardı. Buraya vardığımızda, şimdi nasılsa öyle kapkaranlıktı. Aynı ananın sütünü emen, aynı babanın dölünden olan, öz kardeşlerim, burada gecenin birinde karanlığın içinde bırakıp gittiler. Bir lambam bile yoktu. Her ay bana para göndereceklerdi. Bok ödediler! O gece onları şu pencereden son görüşüm oldu.

Arabanın uzaklaşmasını seyrettim, diye devam etti, artık uzaklaştığına kanaat getirince arkasından izledim. Madonna'ya kadar gittim. Odanın karanlık penceresine doğru gitti ve dışarıyı seyretmeye daldı.

Uzun, ince, balık biçiminde beyaz bir bulut vardı, gökte, diye devam etti, bir daha hiç görmedim onu. Madonna sütununun dibinde durup bekledim ve anamla babamla konuştum. Oğullarınızı daha iyi tanımalıydınız, dedim onlara. Onları hep beşikteki halleriyle bildiniz. Bok! Onların kötülüğünün nereden geldiğini bilmiyordunuz, değil mi? Bir çocuk yapmak için, bir erkek bir kadın bir de şeytan gerektiğini bilmeden, ölüp gittin, değil mi, baba? Onun için o kadar yoldan çıkarıcı, değil mi! Madonna'nın ayaklarının dibinde durduğum o anda babamın anneme ne yaptığını görüyordum. Kösnüyüp anama giriyordu. Annem de onu kendine çekiyordu! Hayattayken, pek az yapıyordun, değil mi, ya hep çok yorgundun, ya sırtın ağrıyordu. Devam edin. Sizi kutsuyorum. Devam edin, dedim, onlara. Burada hiçbir şeyiniz kalmadı. Oğullarınız size hiçbir şey geri vermeyecek. Yüksek sesle ko-

nuşsanız bile duymayacaklar. Bir an durup beni görseydiniz çok acı duyacaksınız. Acı çekmene izin vermeyeceğim, baba. Acı çekmene izin vermeyeceğim, anne, çünkü yaşamayı becereceğim. Cesetleriniz her şeye sırtını dönsün! Size acı çektirmeyeceğim. Yemin ediyorum. Yaşayacağım.

Karanlıkta oda çuval ve toprak kokuyordu. Yoldan yukarı bir araba geliyordu, farları, onun durduğu pencereye vurdu, bütün odayı aydınlattı. Bu ışıkta oda, her zamankinden çok ambara benziyordu. Köşede, ocaktan uzakta, bir merdiven ve tepesinde çatı kapağı vardı. Araba geçtikten sonra, tam bir karanlık oldu. Motorun gürültüsü dindi, ikimiz de tabutlarımızda olabilirdik.

Benimle bir çorba içmek ister misin?

Yanımda bir şişe şarap var.

Öyleyse, kalmaya niyetliydin!

Yok, evde içerim diye kendime almıştım.

Kırk yıl ortalıktan kayboldıktan sonra, gösterebileceğin ne var? Bir şişe şarap!

Biraz daha fazla.

Ne?

Bir de Sırtüstü Yatanlar Bulvarına taşınana kadar yetecek geçim parası.

Demek buraya ölmeye geldin.

Artık genç değiliz.

Ben daha ölmeye hazır değilim, diye beyan etti.

Ölüm, hazır mısın diye sormuyor.

İyi yaşayacak mısın? diye sordu.

Zengin değilim. Hayal ettiğim serveti toplayamadım. Şansım yaver gitmedi. Hep böyle karanlıkta mı oturuyorsun?

Güney Amerika'da ne buldun- elektrik mi? Karanlıktan göremez olunca yatıyorum. Annenin köydeki evini elde tutmayacak mısın?

Kardeşlerimden satın aldım.

Ne zaman yaptın bu işi?

İkimizin de birbirimizi görmediği bu sorgulama, bana kilisedeki günah çıkarma bölmesini hatırlattı.

Parayı topladığım zaman yollamıştım onlara.

Düşüncelerimi okumuş olmalıydı, çünkü bir sonraki sorusu şu oldu: Karına sadık kaldın mı?

Bir erkeğin etiyle yaptıkları, dedim, onun kendi bileceği iştir.

Yirmi yıldır karanlık bastıktan sonra tavuklarım ve keçim -eskiden vardı- dışında hiç kimseyle konuşmadım.

Torbamı ver, yavaş yavaş kalkayım.

Yok, dur lambayı yakayım.

Bir kibrit çakıp, dolabın yolunu buldu, içinden bir mum çıkardı.

Isındın mı? diye çorbaya sordu, tencerenin kapağını, bana ilk kez kapıyı açarken gösterdiği ihtiyatla kaldırarak.

Senin için bir tek patates bile ekemedim, hepsini aldılar. Lambayı aşağı doğru tutar mısın? Yoksa sandalyanın üstüne çıkmam gerekecek.

Lamba, ocağın üzerindeki raftaydı. Yaktım. Köşedeki merdivenden tavanarasına çıktı ve ikinci sandalyeyi indirdi. Ocağın arkasındaki duvardaki çividen kalaylı kepçeyi alıp siyah elbisesinin eteğine sildi.

Sonunda masanın başına karşılıklı oturduk. Tabaklarda çorbalarımız tütüyordu. Geceyarısından sonra olmalıydı

Demek, bir şey getiremedin! Yüzüme baktı.

Büyük bir servet getiremedim.

Bu belli.

Bardağını bana uzattı, şarap doldurayım diye.

Ben ölmemeye ve zengin olmaya yemin ettim ve zengin oldum, dedi. Dünya yüzünde bir tek adamın, benim paramla ödenmiş bir kadeh beyaz şarap içmeye hakkı yoktur! Şu an-

dan itibaren akşamları şarap içeceğim.

Sabahları kaçta kalkıyorsun? diye sordum. Gitme vakti geldi.

Süt sağma vaktini geçirmeden kalkarım.

İneğin yok ki.

Süt sağma zamanı kalkarım. Buraya geldiğim yirmi yıldan beri, her sabah.

Beşte mi?

Başını salladı.

Çalar saatin var mı?

Burada. Beyaz saçlarının arasına işaret etti.

Ya yarın sabah?

Bu kural dışı bir gece, bardağını doldurayım diye uzattı. Bu gece sana aradan geçen yirmi yılı anlatacağım.

Benimle ne ilgisi var?

Dilenci gibi döndün ama hiç değilse dünyayı gördün.

Madonna'nın ayakları dibinde yemin ettiği zaman, nasıl zengin olacağı konusunda hiçbir fikre sahip değildi. Benim Buenos Aires'e gitmek üzere gemiye bindiğimde kafamda olanlar bile onun o andaki durumuna göre bir şey sayılır. Bütün bildiği, köyde zengin olunamayacağıydı.

Köye yeni bir ad verdim, dedi. Köye, Cocadrille'in Yeri adını verdim! Gülmekten katılıyordu, renksiz dudaklarını pembe diliyle yaladı.

Sınırın hemen elli kilometre ötesinde, B... şehri vardı. Brine'li Marius, birçok kez onun zenginliğinden söz etmişti, tıpkı kendi babasının da eskiden yaptığı gibi. Marius, ayrıca B...'de oturanların hiçbir şeyi elden çıkartmadıklarını anlatırdı; öylesine cimriydiler ki, fukaralara sadaka verecek olsalar karı eritip suyunu verirlerdi! Cocadrille anasıyla babasını, birbirlerine sarılmış olarak gördüğünde, paranın gerçekten bulunabileceği yerin B... olduğuna karar vermişti. Köye gelen para, serseri paraydı. O, paranın ürediği yere gitmeliydi.

B...'de satmak için ne götürebilirdi? O zamanlar oğlaklasın kesildiği günlerdi, Cocadrille'in ise bir keçisi bile yoktu. Bir yaz öncesinin peynirlerinin yenmesine hazırlanılan günlerdi ve onun bir ineği bile yoktu. Tavukları kuluçkaya yatırma zamanı gelmişti, o daha kümes bile yaptırmamıştı. Apaçık göründüğü gibi çözümü hemen bulamadı. Madonna'nın sütunundan eve, ayışığının aydınlattığı yoldan yürüyerek döndü.

İlk gece aşağıda yattım. Yukarı taşınmam bir yıl sürdü. Ahırdaki hayvanları özlemiştim, gökyüzüne yakın, soğukta uyumak hoşuma gitmemişti. Yerde yatmayı tercih ederim, ya sen?

Bir süre on sekizinci katta kaldım.

Ne kazandın?

Banknot sayar gibi işaret parmağını baş parmağına sürterek parayı simgeleyen hareketi yaptı. Sonra parmağıyla elime dokundu.

Yol işçisinin evinde kaldığı ilk gece rüyasında Madonna'yı gördü. Rüyasında, Madonna onunla konuştu ve insanların dışarı çıkıp topladığı her şeyi onlardan önce toplamasını ve şehre götürmesini söyledi. Madonna'nın avuçlarının açık ve yolun kenarındaki çayırları işaret ediyor olmasının nedeni de buydu.

Ertesi gün köyün en tepesindeki düzlüklere tırmanan yolu tuttu. Orada yükseklik 900 metredir, otlar daha yeni bitmeye başlamıştı. Salata için kara hindiba topladı, yaprakları hâlâ çok körpe, sapları süt gibi beyaz olanlardan. İki kilo toplayana kadar aşağı inmedi. Sonra beş yüz metre aşağıda meyva ağaçları ve tarlaların bulunduğu yere indi, kara hindibaların çoktan çiçek verdiği, otların kasıklarına kadar tırmandığı yere ve siyah mantar topladı. Parmakları onu götürdü onların olduğu yerlere, armut ağaçlarının diplerine, ısırgan aralarına, duvar yarıklarına.

Hâlâ mantarların insanı nerede bekleyeceğini bilirim, tıpkı köpeğe kızışmış bir kancık gibi.

Günün sonunda bir sepet doldurmuştu.

Günbatımında, bir kez daha çıkıp, ormanın kenarında menekşe ve çuhaçiçeği topladı. Menekşeleri, nemli bir bezin içine yerleştirip minik buketler biçiminde düzenledi, çuhaçiçeklerini kökleriyle birlikte çıkardı, üzerlerinde toprak hâlâ duruyordu. Gece karanlığı bastırınca, yoldan yürüyerek Madonna'nın sütununa gitti ve kaidesinin altındaki otların arasına çuhaçiçeklerinden bazılarını ekti.

B...'nin hemen bitişiğindeki sınır şehrine giden bir tren vardı. Hatta, bu tren hakkında bir de şarkı vardı, eskiden La Mélanie söylerdi bazan. Şarkıdaki tren öğleyin kalkıyordu, ve lokomotiften çıkan dumanlar gökyüzüne savrularak nehir boyunca gidiyordu, ama öyle yavaş ve öyle çok durarak gidiyordu ki hava kararmadan köye vardığı görülmüş değildi, bu da âşıkların çok hoşuna gidiyordu çünkü, hava kararıktan sonra, trenin yumuşak, sıcak koltuklarında rahatsız edilmeden sarılıp koklaşmak mümkündü. Şarkıyı söylerken La Mélanie, âşıkların sarılıp öpüşmelerini taklit ederdi. Cocadrille bu trene bindi. Şarkıdaki trenin gittiği yönün tam tersine ve çok hızlı gidiyordu. Yolculuk iki saatten az sürdü. Yadırgadığı tek şey trenin yağ gibi akıp gitmesiydi. O, atın çektiği arabanın tahta korkuluklarına çarpıp orasını burasını çürütmemek için bedenini kastığı atlaya zıplaya gitmeye alıştıktı. Trenin pürüzsüz gidişi onu tuttu: sanki artık altında toprak yoktu.

Tren perona girdikten sonra, istasyondan dışarı çıkan insanları izledi. Sınırın nerede olduğunu sormak için, tanıdığı bir insana rastlamadı. Erkeklerin çoğunun gittiği yönde ilerlemeye karar verdi. Henüz sabahın çok erken saatleriydi, erkeklerin bir çoğunun çalışmak için günübirliğine B...'ye gittiğini biliyordu.

Sınırda, gümrük memuru, bildireceği bir mal var mı diye sordu. Bomboş bir ifadeyle baktı. Yanında neler var? diye sordu. Biraz mantar. İyi fiyat verirsen satarım!

İki saat aradıktan sonra pazar yerini buldu. Boydan boya yürüyüp kendi getirdiği malların başkalarında da olup olmadığına baktı. Menekşe kimsede yoktu ve çuhaçiçeklerinin üzerindeki etiketi de yanlış okuduğunu sandı. Yüz gramı iki yüz ediyordu. Bir kilosu iki bin! B... şehrinin zenginliğini daha iyi anlıyordu, şimdi. Mantarların kilosu beş binden gidiyordu! Gölgede bir köşe buldu, sepetlerini iki ayağının yanına yerleştirdi ve müşterileri beklemeye başladı. Bütün sabah bekleyip durdu. Öğleyin, bütün öbür pazarcıların tezgahlarını toplamaya başladıklarını gördü. Hiçbir şey satamamıştı. Ağzını bile açmamıştı.

Sınıra dönerken bir *café*'de durup bir bardak su istedi. Yollarda hiçbir çeşme ya da tulumbaya rastlamamıştı. Mal sahibi mantar dolu sepetlerine göz attı. Tek kelime söylemeden birini aldı, parmakları arasında evirip çevirmeye başladı.

Bu sepetin hepsine bin veririm.

Burada iki kilo var. İstersen tart.

Gerekmez.

Pazarda bir kilosunu beş bine satıyorlar, dedi, bu kadarı da ayıp dercesine.

Adam omuzlarını silkti, arkasını döndü. Cocadrille, gözlerini ona dikmişti, çenesi, adamın çinko tezgahının hizasına geliyordu. Omzunun üzerinden bakıp, sessiz ağzını açarak kaba bir kahkaha attı.

Sen kendin kaç kilo geliyorsun? diye sordu. İyi tartsın diye sepetin içine kendin de girsen olur! Sana bin iki yüz veririm.

Parayı kabul etmek zorunda olduğunu anladı, bu son şansıydı.

B...'nin yolunu yordamını öğrenmesi bir yıl sürdü. Bue-

nos Aires'te şehre yeni gelen köylüler görmüştüm, hepsinde aynı hava vardı, büyük bir ürkeklik ve tam bir kafa karışıklığı. İçlerinden çoğu sonuna kadar bunu yenemiyordu. Ben ve Cocadrille, yenebildik. İkimizin içinde o, daha hızlı olanıydı. Evde, köyde, her şeyi yapan sizsinizdir ve bütün bunları yapmanız size bir otorite verir. Bir sürü aksilik, kaza olur, birçok şey sizin denetiminiz dışında olur ama bunların sonuçlarına katlanacak olan da sizsinizdir. Bir sürü şeyin olup bittiği, bir sürü şeyin yapıldığı şehre gittiğinizde, hayretler içinde anlarsınız ki hiçbir şey sizin denetiminizde değildir. Cama karşı uçan arıya benzer. Olayları, renkleri, ışıkları görürsünüz ama gene de bir şey, ne olduğunu görmediğiniz bir şey sizi ayrı tutar. Köylüde, her şeyi halletme ve yapma alışkanlığı ister istemez askıya alınır. Ellerinin gömleğinin manşetlerinden aşağı bu kadar aptalca sarkmasının nedeni budur.

Aylar geçtikçe, Cocadrille, her bir malını satmak için en iyi yerin neresi olduğunu daha iyi öğreniyordu. Her bir malı, mevsimine göre dağlarda arayıp tarıyordu: yaban çilekleri, vadi nilüferleri, salyangoz, mantar, böğürtlen, ardıç tohumu, kimyon, ökseotu, yaban mersini, ağaççileği, rodadendron ve *trolle*.

Şehirde seyrettiğiniz her olayın bir oyun kadar önemsiz olduğunu anlamalısınız. Şehirde sizi etkileyen her şey bir yanılsamadır. Kolay değildir bu. Aynı anda hem etkilenmek hem etkilenmemek! Şehirde gerçekten olup biten, gizlenmiştir. Gerçekten bir şey elde etmek istiyorsanız, bu gizli olarak düzenlenmelidir.

Café'lere girip çıkıyor, hiç bir göz kırpmasını, baş işaretini kaçırmıyor, laf arasında verilen hiçbir adresi unutmuyordu. Şehrin bir haritasını satın aldı ve üzerine, Andre Masson'nun hepimize öğrettiği o yuvarlak büyük harflerle müşterilerinin hepsinin adresini işaretledi.

O haritayı görmek istersen parayı bastırmak zorundasın!

Son şarapları doldurdum.

Alpage'a çıkan patikada kimyon yetişen yeri hatırlıyor musun? Büyük bir kova dolusu toplayıp sırtımda aşağı indiriyorum, sonra ahırda kurutuyordum. Gazete seriyorum tohumların altına, dökülenleri toplamak için. Yüz gram kimyonu bin beş yüze satabiliyorum!

Fiyatı söylerken bir elinin bütün parmaklarıyla masanın kenarını tıklatıyor, tabağındaki kaşık da çıngırdıyordu. B...'ye giderken tren biletine para vermenin şart olmadığını fark etmişti. Yolda kamyonları, arabaları durduruyordu, onlar da onu alıyordu. Haftada iki kez şehre gidiyordu. Yılın başka bütün günleri, kar olmadığı zamanlar, şafak sökerken başlayıp gün batana kadar bir çöpçü gibi mal topluyordu.

Şoförler beni tanımaya başladılar. Tekrar elime dokundu. Bazan benden faydalanmaya kalkışanlar oldu ama ikinci bir denemeyi göze alan olmadı.

Elektrikçi René, bir gün onu arabasına almıştı.

Sınıra kadar gidiyor musun? diye sormuştu, Cocadrille.

René, evet anlamında başını salladı, o da arkaya bindi. Dikiz aynasından bakmıştı. Arabayı yeni almıştı, o da çuvalını yere yerleştirmiş, arkadaki pırıl pırıl parlayan koltuğun tam ortasında, dimdik oturuyordu. René, yanında oturan çırağı dirseğiyle dürttü.

Kızışan tekenin hikâyesini duymuş muydun?

Hayır.

Yıllarca önce bir horozun yumurtladığı çiftliğin keçisiymiş.

O nasıl oluyor?

Köylünün karısı eminmiş çünkü bir sabah kümese gitmiş, bakmış ki tavukların kutularından birinin üstünde kuluçka sesleri çıkararak bir horoz tünüyor. Kadın horozu kışkışlamış ama yumurtayı da görmüş! Kocasına hiçbir şey de-

meden, yumurtayı alıp oracıktaki gübrenin içine gömmüş. Dört hafta sonra...

Bir gıdaklamayla lafı kesilmişti. Arkasına döndü. Cocadrille, bacakları çizmeleri havada, arka koltuğu yatmıştı, yanındaki koltuk, kırılmış yumurtalara bulanmıştı. Yumurtaları içinden çıkardığı gazete kağıtları hâlâ kucağında duruyordu.

Bitirsene hikâyeni! dedi, Cocadrille, tekeye ne yapmış?

René bir daha ağzını açmadan arabayı sürmüştü. Sınırda gümrükçü onları durdurup, beyan edecekleri bir şey var mı diye sorunca, Cocadrille öne eğilip:

Bu iki bayın bildirmesi gereken bir dolu kırılmış yumurta var.

René başını iki yana sallayıp, gümrükçüye göz kırptı.

Yere bakarsanız, kırılanları sayabilirsiniz, diye üsteledi, Cocadrille, on iki tane ve parasını da hâlâ ödemiş değiller. Şu gıcır gıcır araba altlarında, ondan sonra da yaşlı bir kadına bir düzine yumurtaya verecek paramız yok diyorlar!

Nasıl kırıldı yumurtalar? diye gülerek sordu gümrükçü.

Bir teke ezdi onları... diye açıkladı, Cocadrille, sonra ne bir teşekkür ne de allahaısmarladık demeden arabadan inip, tramvay raylarını izleyerek yürüdü.

Paranın, sınırın iki yanında aynı değerde olmadığını anladı. Satın alınan her şeyin ucuz ya da pahalı olduğu bir taraf vardı. Parayı öbür tarafa geri getirmenin saçma olduğunu anladı: orada daha pahalıya satabileceği bir şey getirmek daha az saçmaydı.

Doğal sınırlarla çevrelenmişiz: kar, dağlar, kayalardan-duvarlar, nehirler, yarlar. Bunun yanısıra yüzyıllardır görünmez bir siyasal sınırın da yanıbaşında yaşadık. Tam nereden geçtiği, yabancı hükümetlerin ve orduların gücüne göre değişir. Bu sınır, zengini yoksuldan ayırır ve geçmesi en kolay olan sınırdır. Kamçılanmak, sürgüne gönderilmek,

idam edilmek, giyotin tehdidi, erkeklerin ve kadınların, bu sınırı geçip kaçakçılık yapmalarını hiçbir zaman engelleyememiştir. Çoğu tek başına kaçakçılık yaptı, kimileri ise küçük ordular gibi çeteler kurdular. Bu çete önderlerinin adlarını ezbere biliyordu: Le Grand Joseph, Le Dragon, La Danse a L'ombre, ve V...'de idam edilen büyük Louis Mandrin.

Bugün bildirecek neyin var büyükanne?

Buradan aşağıya kadar hiçbir şey, dedi göbeğinin altına işaret ederek, bunun altında bir hediyem var, isteyen delikanlılar için!

Bana göstermediği haritanın dışında bir de tarihli not defteri vardı. Her yıl, mevsimin hani ayında hangi ürün tam nerede çıkıyorsa, yazmıştı. Haftanın yedi günü, çünkü Pazarları da mal toplamaya çıkıyor, kırları tarıyordu. Bir karga gibi her şeye dikkat ediyordu.

Yalnızca yolları değil, sayılmayacak kadar çok, düzlük, kayalık, pınar, devrilmiş ağaç, korunaklı çukur, çatlak, bayır, zirve de biliyordu. Yalnızca B... şehri için haritaya gereksinim duyuyordu. Yaban çileklerini bulmak için ormanın kenarında tam nereden emekleyerek gitmek gerektiğini biliyordu. Siklamenin, yaban domuzları köklerini yediği için domuz ekmeği denen minik siklamenlerin, tam hangi çam ağaçlarının altında yetiştiğini biliyordu. İlk rodedendrumun hangi sarp tepede çiçek verdiğini biliyordu. Büyük salyangoz yuvalarının hangi duvarların arasında gizli olduğunu biliyordu. Büyük kökleri olan sarı gentianaların, toprağın en az taşlı olduğu ve böylece de çok kolay söküldüğü yerlerde bulunabileceğini biliyordu. Tek başına çalışıyor ve topluyordu.

Güneş çıkınca gölgemle konuşurum, ikimiz birlikte o günkü talanımızın ne edeceğini hesaplamaya çalışırız. Uzman olduk, ikimiz. Çuvalın ağırlığı, elimizdeki diken yaraları, kaç saatlik iş var diye dertleşiriz. Bazan senin gibi, biz de öğlen biraz kestiririz.

Ansızın sandalyasını geri itti, dolabın yanına gitti.

Hâlâ *gnôle* içiyor musun?

Çok geç, diye yakındım.

Kahkahasındaki küçümseme odayı doldurdu. Şişeyi bardaklara boşalttı.

Bunun bir şişesini dokuz bine satıyorum!

Döndüğümden beri gentiana'ya ağzımı ilk kez değdiriyordum. Tadı çok kuvvetlidir. Gentiana köklerinde toprak tadı vardır, toprakta da dağ tadı vardır.

Ulaşılabilecek her yaban kirazının yerini biliyordu. Yanında kendi boyunu geçmeyen küçük bir merdiven taşıyordu, bununla ağaçlara çıkabiliyordu. Kirazların arasında, sırtı bir dala dayalı, botları bir başkasına dayalı ve sepeti çengelinden gereken hizaya asılı durumda hiç bakmadan meyvaları toplayabiliyordu. Ağacın üzerinde, tıpkı bir baykuş gibi, gözleri kapalı durabilirdi, parmakları sapları bulup anında koparıyor, bir seferde dört beşini birden sepete boşaltıyordu. Gözleri yarı kapalı olduğu halde, meyvalara hiç dokunmaksızın sapından koparıyordu.

Mallarını lokantalara, ot dükkanlarına, çiçekçilere, otel yöneticisi hanımlara satıyordu.

Gümüş rengi devedikenine üç bin veririm, diyordu, otel yöneticisi hanım, sağır mısın, duyuyor musun beni? Beş binlik bir banknot uzattı.

Bozuğum yok, dedi, Cocadrille.

Bozuk paran yoksa, her gün buraya kadar nasıl geliyorsun? diye öfkeyle sıkıştırdı yönetici.

Özel arabayla!

Yönetici gidip parayı bozdurmak zorunda kaldı. Gebersin! diye ekledi, Cocadrille.

Bir gün öğle üzeri birdenbire yağmur boşandı, Cocadrille, bir kadın kalabalığı içinde sürüklenerek kendini büyük mağazalardan birinin camekan kapısının önünde, sonra da bir-

kaç genç kızın, çorap ve dantel iç çamaşırı sattığı bir reyonun önünde buldu. Siyah dantellere hayranlıkla bakarken, gene arkasından itildi ve bu sefer kendini bir sürü kadınla beraber bir asansörün içinde buldu. Asansör yukarı çıkarken haç çıkardı ve kendi kendine şöyle fısıldadı:

Emile, şu anda beni bir görebilseydin!

Kendi yaşlarında bir adam olan bandocu üniforması kılıklı asansörcü: Çay, kahve, pasta, *Madame*, dedi. Asansörün kapıları kayarak açıldı ve halıyla kaplı iki zemin bir kez daha karşılıklı geldiler.

Bundan sonraki on yıl boyunca, her hafta, bütün malları sattıktan sonra üst kattaki bu pastahaneye geldi. Pastahaneye girmeden önce, tütüncüye uğrardı.

Emredin, *Madame*.

Sekiz yüzlük Malboro istiyorum.

Tütüncü dört büyük kartonu, sarı yaldızlı bir torbaya doldururdu. Yaldızlı torba elinde, büyük mağazaya girip, asansöre yönelir ve asansörcünün ona hitaben: Kahve, çay, çukulata, pasta, *Madame?* demesini bekledi.

Dördüncü katta, tuvalete giderdi. Orada kendini bir tuvalete kilitleyip, uzun siyah eteğini yukarı topladı. Altında, kalçalarının hizasında, kumaştan bir bandaj vardı. Bu bandajı, La Mélanie'nin keten önlüklerinden birinden yapmıştı. Cepleri, fişeklikler için dikilenlerden daha büyüktü. Dikmeden önce, dikkatle ölçmüştü. Çift astarlı ceplerine, otuz dokuz paket Malboro yerleştirdi.

Bu otuz dokuz kırmızı beyaz paketle, ona göre dünyanın en tatsız tütünü, gelirini iki katına çıkarmıştı. Amerikan sigaraları, sınırın onun yaşadığı tarafında, iki kat daha fazla fiyata satılıyordu. Eteğini düzeltip, geniş hırkasını üzerine çekince, sifonu çekip tuvaletten çıkardı, elinde şapkasıyla. Lavabonun üzerindeki aynaya bakarak saçını düzeltirdi.

Görünümü bir dilenciye benziyordu ama aynı zamanda

inatçı bir yüz ifadesi vardı. Bu karışım, şehirde, delilik anlamına gelir.

Pastahanede kendine ısmarladığı kakaoyu içmesi bir tören havasındaydı ve buna, kartondan ayırdığı bir paketten çıkarıp içtiği bir iki sigara eşlik ederdi. Aslında kendi sardığı sigaraları tercih ediyordu. Böyle bir dekorda, onları içmenin uygunsuz kaçağını farketmesi, bu olaya özel bir anlam yüklemesindendi.

Garsonlar dışında hiç kimseyle konuşmasa da, bütün hafta boyunca, insanlar arasında geçirdiği tek an buydu. Orada, ikinci hayatı başlamadan önce hiç görmediği, yaldızlı hasır sandalya üzerinde otururken, köpüklü kremasının üzerine rendelenmiş fındıklar serpilmiş kakaosunu yudumlayıp kusursuz bir silindir biçimindeki filtreli uzun sigarasını tellendirirken, eteğinin altındaki bandajı sertleşmiş parmaklarıyla yerinde duruyor mu diye ara sıra yoklayıp, geleceğe ilişkin tasarılarının gerçekleştiğini hayal etme hakkını kendine bağışlardı. Öbür müşterileri incelerdi, hemen hemen hepsi alış verişe çıkmış kadınlardı. Ellerine, makyajlı yüzlerine, takılarına, topuklu ayakkabılarına dikkat ederdi. Onlarla konuşmak içinden gelmiyordu, kıskanmıyordu da, ama görünüşleri hoşuna gidiyordu. Onlar, paranın neler yapabileceğinin haftalık kanıtları gibiydiler. Her ay, sınırdan kaçırdığı sigaraların parasının en az yarısını biriktiriyordu. Bir an için bile, biriktirdiği toplam miktarın ne olduğunu unutmazdı. Bu toplam miktar her hafta ona yeni bir teşvik oluyordu. Bir baba gibiydi. Sabah karanlığında onu yataktan kaldırıyordu. Daha güneş yükselmeden, sabah çiğinin eteğinden geçip bacaklarını ta çoraplarına kadar ıslattığı halde yirmi kilometrelik yolu yürürken ona, eğer yağmur başlamazsa bir saat sonra üstünün kurayacağını o hatırlatırdı. Karnı acıktığında, şikayet etmemesini, biraz sonra nasıl olsa yemek yiyebileceğini söylerdi. Sırtı ve omuzları ağrıdığında, dağdan

aşağı inerken dizleri acıdan onu bağırtacak kadar kesilip kenetlendiğinde, bir gün kendisine yeni bir yatak alacağını hatırlatırdı. Gölgesiyle konuştuğunda, ona, sonunda bir gün köye taşınacaklarına dair söz verirdi.

Kakaosunu içerken, biriktirdiği toplam -her zaman o gün alacağını da eklemiş olurdu- süslü tavanlara yakın bir yerde duran kolonlardan gelen müziğin sesi kadar yatıştırıcıydı. Her hafta, her yıl, her on yıl, bu toplam artıyordu.

Yeterince paran olduğu zaman, çırılçıplak, tepe üstü durabilirsin!

Bunu, bir tütüncüde, kürklü bir kadınla birlikte olan bir adama söyledi. Kadın küçük bir çığlık attı, adam ise dilendiğini sanarak, pantalonun cebini karıştırıp bozuk para aradı. Cocadrille almadı. Bende çok var, diye tısladı, adama. Bende çok var, diye tekrarladı, bana da, masanın karşı ucundan.

Gnôle'ünü yudumladı, kendine bir sigara daha sardı.

Çok geçmeden kış gelecek, diye devam etti. O zaman yalnızım. Kar yüzünden içeriye tıkılı kalıyorum. Noel'de B...'ye ökseotu götürürüm. İyi bir demete binlik verirler. Geri kalan zamanımda yün örerim. Başka bir şey yapmasını bilmem. Hiçbir zaman annem gibi dokuma yapmayı öğrenemedim. Zaten koyunlarım yok. B...'deki bir dükkana vermek için kayak başlıkları ve kazak örerim.

Gnôle'ün kalan kısmını bir yudumda bitirdi.

Yüncü dükkanının bitişiğinde bir antikacı var. Şu anda vitrininde tahta bir beşik var. Benimki bende olsaydı, satardım. Bir kez içeri girip bir süt sağma taburesinin fiyatını sordum. Kaça sattıklarını tahmin edebilir misin? Bu o kadar ediyorsa, ben kaç para ederim? dedim, onlara. Beni parça parça satabilirsiniz. Süt sağan ellerime yüz bin isteyebilirsiniz. Süt sağan kollarıma elli bin, isteyebilirsiniz. Gerçek bir köylü kadın kıçına, dedim, kaç para isteyebilirsiniz?

Sigarasından bir nefes çekti.

Bütün kış boyunca örgü örerim. Günler birbirini izler ve burada ben ve iki şişten başka hiçbir şey yoktur. Bir araba, durmadan geçerse ve zaten hiçbir zaman durmazlar, arabayı kullanan adamı vurmak isterim. Neden olmasın?

Neden bütün bunları bana anlatıyorsun?

Ne söylediğimi anla diye.

Yalnızca odanın köşeleri hâlâ karanlıktı. Lambanın alevi sarı sarı görünüyordu ve gün ışığı, tozlu, yağlı camdan içeri süzülüyordu. Lambayı aldı, söndüreceğini sandım. Oysa, köşedeki bacanın yanına gitti, lambayı başının üstünde tuttu.

Bak! dedi, emredercesine.

Şöminenin üzerindeki rafta kiraz ve çiçeklerle süslü birkaç porselen tabak, bir kayanın üstünde, başı havaya kalkık bir dağ keçisi heykelciği, ve St. François de Salles'in beyaz porselen bir büstü duruyordu. Odadaki her şeyin tersine, bunların tozu alınmıştı, özenle yerleştirilmişlerdi ve pırıl pırıl parlıyorlardı.

Gerçekten iki milyon biriktirdin mi? diye sordum.

Başını bir yana eğdi, bir salyangozu taşta ezmeye hazırlanan bir karga gibi.

Bütün gece dinledim, dedim. Benden bir şey gizlemek ister gibi değilsin!

Lambayı üfledi, sırtını döndü ve bir kelime daha söylemedi.

Üç gün sonra, akşam eve döndüğümde, bükülüp anahtar deliğime sıkıştırılmış bir not buldum. Cocadrille, köyden geçerken uğrayıp kapıyı kilitli bulmuş olmalıydı. Kocaman, yuvarlak harfli elyazısıyla yazılmış notta kısaca şöyle diyordu: *Daha fazlasını duymak istiyorsan, daha sana anlatacağım çok şey var.* Onu gün içinde ziyaret etmek anlamsız olacaktı çünkü çalıştığı çok geniş alanda herhangi bir noktada olabilirdi; böylece ertesi akşam, Madonna'nın sütununa giden yola koyuldum. Köşeyi dönünce, yol işçisinin kulübesinin pen-

ceresinde daha şimdiden ışığın yandığını görünce, şaşırdım. Kapıyı vurdum.

Kim o?

Jean! diye cevap verdim. Yalnız mısın?

Kilidi açtı.

Seni beklemiyordum.

Notunu buldum.

Hangi not?

Dün kapıma bıraktığın notu.

Dün ben köye inmedim.

Başka kim olabilir?

İmzalı mıydı?.

Bunu muzur bir edayla sormuştu, sanki cevabı zaten biliyormuş gibi.

Hayır, değildi.

Depo-oda, değişmemişti, yalnızca, merdivenin altındaki köşede, birkaç şişkin çuval vardı, kokudan, içlerinin gentiana köküyle dolu olduğunu anladım. Tıpkı bu kökler gibi elleri de toprakla pişmişti.

Ne yaptın? diye sordu.

La Roche'daki panayıra gittim.

Ben, Le Foret du Cercle'deydim.

Kafamda, Cocadrille değilse, o notu kimin yazmış olabileceğini düşünüyordum. Her kim ise, notu yazanın Cocadrille olduğuna inanmamı bekliyordu: onu ziyaret ettiğimi bilen biri olmalıydı bu kişi.

Neden lambayı bu kadar erken yaktın?

Yazı yazacaktım.

Bana bir başka not mu yazacaktın?

Başkasına.

O zaman, bana söylediğinin tersine, Cocadrille'in başka ziyaretçileri olduğu aklıma geldi. Ve bunlar erkekti, bundan emindim. Hikâyelerini, esprilerini, kısa süreli bir birliktelik,

masada karşılıklı bir içki -onun için yalnızca tek şişe şarap getirmem üstünde durmuştu- ve belki bir tür kötülük duygusuyla, adamların karılarıyla dalga geçmek için yem gibi kullanıyordu. Daha önce onu ziyaret eden böyle biri o notu bana bırakmış olmalıydı.

Otur, dedi, çorbayı ısıtacağım.

Çok uzun kalamam.

Ne çok işin var!

Ateşi üflemek için çömeldi ve fısıldadı: Sana sormak istediğim bir şey var. Bunu bana mı yoksa ateşe mi söylediği belli değildi.

Ahıra gitti, ellerini bir kova suyun içinde yıkadığını duydum.

Sana borcum ne? diye sordu, dönünce.

Biraz kırmızı.

Her şeyi burada, sırtımda taşırım!

Beyaz şarap daha mı hafif?

Bu sözüme güldü ve suç ortağıymışım gibi yan yan baktı.

Bekle! dedi, emir tonuyla ve merdiveni tırmandı.

Ocaktaki odunlar alev aldıkça çatırdıyorlardı. Çorbayı koklamaya gittim - yaşlandıkça obur oldum: çok yediğimden değil, yalnız yaşarken kendime öyle özel yemekler yaptığımdan da değil, sadece, yemeği eskisine göre daha çok düşünüyorum ve yemeği düşünmek, beni, yemeği verilmemiş kediler gibi huzursuzlandırıyor. Başımı kaldırıp, şöminenin üzerindeki rafa baktım, kiraz ağacı dallarıyla süslü porselen tabaklara. Parmağımla dokunup toz tutmuş mu diye baktım ve: şu Cocadrille'in ne yapacağı önceden hiç bilinmez! diye düşündüm.

Dışarıda, Cehennem Kayasının ardında güneş batmıştı. Çevresinde kimyon yetişen uzak kaya yüzü pembeleşip soluk mercan rengine döndüğü için bunu anlayabiliyordum. Normalde odun külü rengindedir. Eşikten dışarı attım adımımı.

Aşağıdan Jalent'in sesi geliyordu. Köyde Cocadrille'in çok seyrek çamaşır yıkadığını anlattılar. Bir çamaşır kirden çürüyünce yardan aşağı atıverirmiş.

Nehrin öbür tarafında, meyve ağaçları ve otlaklar vardı, inekler geziniyordu. Tahta bir tereyağlığın üzerindeki oyma süs gibi görünüyorlardı. La Mélanie'nin tam böyle, aşağıda nehir, ortasında iki inek ve biraz ötede birkaç elma ağacı bulunan bir tereyağlığı vardı. Bu Cocadrille'in elli yıl önce *alpage*'da kullandığı tereyağlıktı.

Kümesin arkasına baktım, üzerinde ağaç bulunan kayanın çevresini dolaştım, köşeye kadar yoldan aşağı yürüdüm, yukarıdaki dağları inceledim. Kimse yoktu ortalıkta. O notu yazan her kimse bu gece bize bir şaka yapmayacaktı. Hafifçe hayal kırıklığına uğramıştım çünkü gelselerdi, orada yolun üstünde, Cocadrille'in yaptığı numaraları birbirimize anlatırdık. Hava serinlemeye başlamıştı, içeri döndüm.

Tencere ocağın üstünde tütüyordu.

Demek üstünde oturduğum kayaya baktın!

Başımı kaldırıp baktım. Merdivenin yarısında duruyordu. Elbiselerini değiştirmişti. Ayakkabı giymişti sabo yerine, bir tür ipek çorap giymişti yün çorapları yerine, ağır ipekten bir siyah etek, beyaz bluz, eteğe uygun bir ceket ve başından omuzlarına doğru inen tülden bir duvak vardı. Kadınların evlenmek üzere kiliseye gittiklerinde giyindiği kılığa bürünmüştü.

Tanrı aşkına! Ne yaptığını sanıyorsun? diye bağırdım.

Bakışları o kadar yoğundu ki, deliliğini paylaşmaya zorluyordu insanı. Şöyle düşündüğümü hatırlıyorum: İlk kez sana neden Cocadrille dediklerini anlıyorum. Gözleri, ikimizin de upuzun hayatlarını tek bir andan ibaretmiş gibi gösterdi.

Zavallı Jean'cığım, altına edeceksin!

Merdivenden indi, ocağın yanına geldi ve kepçeyi çorbaya daldırdı. Yıllarca önce, ahırdan içeri girişi beni öyle şaşırt-

mıştı ki, ertesi gün ancak anlamıştım ne yaptığını; ancak o zaman, göğüslerinin üzerine inek sütü serptiğini anlayabilmiştim. Bu sefer daha dikkatliydim. Besbelli birkaç gece oturup bu siyah kostümü dikmişti. Belki de, öyle olması da çok mümkündü, La Mélanie'den kalmış olmalıydı bunlar ona. Gene de Cocadrille'e göre çok büyük gelmiş olmaları ve iyice küçültmesi gerekirdi. Bu sahneyi tasarlamış olmalıydı. Bu bir planın bir parçasıydı.

Tiyatrocu ruhu var sende, kesin!

Yaptığımın tiyatroyla ilgisi yok!

Neden böyle süslendin öyleyse?

Son sefer soyunmuştum! Kahkahasını bastırmak istercesine ellerini kaburgalarının üzerine koydu.

Ekmeği bölüp çorbanın içine daldırdık. İkimiz de konuşmuyorduk, sessizliği, kaşığını emerken çıkardığı ses doldurdu. Dişlerinin yarısından azı yerindeydi. Bitirince, tabağını itti, ayağa kalktı ve bir şişe *gnôle*'le döndü. Onun hakkında işittiğim hikâyelerin hiçbirinde, her akşam içki içme alışkanlığına dair bir ipucu yoktu. Ayakkabıları yepyeniydi - elbette öyle olacaktı çünkü başka hiç kimsenin ayakkabısı ona olmazdı.

Köyden buraya erkek davet ettiğin akşamları hep böyle mi giyiniyorsun?

Sertçe, *gnôlü*nün hepsini içti. Bir tavuk, başını sersemce kaldırıp nasıl içerse öyle içmişti.

Eğer, param yeterli olmasaydı, bir on yıl daha beklerdim. Ama yeter derecede var. Yirmi yıl çöp topladım. Hayatımın geri kalanının tadını çıkarmak istiyorum. Köye geri dönmek istiyorum. Senin köyde bir evin var, başka da pek bir şeyin yok. Şimdi, senin evinin bir hissesini satın almaya hazırım, ölümüme kadar benim olsun, hemen ödeyebilirim. Biriktirdiklerimin geri kalanını kendim için saklıyorum. Bunlar seni ilgilendiriyor mu?

Ev çok küçük.

Biliyorum.

Senin yaşama tarzın -bilerek mutfak tarafına baktım- benim yaşama tarzıma uygun değil. Bu yaşımda değişemem.

Ben değişebilirim. Onun için tabakları ve bibloları sana gösterdim.

Başımı hayır anlamında salladım. Neden müstakil bir ev kiralamıyorsun?

Hiç ev yok. Hem çok para gider.

Seni yanına alması için kimseye sordun mu?

Bir tek *sen* beni biliyorsun! Bunu fısıldayarak söylemişti, sanki bomboş bir düzlüğe varan terkedilmiş bir yolun üzerindeki tek evde yalnız değilmişiz gibi.

Notu sen mi yazdın?

Başını salladı. Bu gece de gene sana yazıyordum.

Senin asıl istediğin, diye bağırdım, seninle evlenmem!

Evet, dedi, kilisede, bu duvakla.

Sen aklını kaçırmışsın!

Bu sefer sana engel olacak kimse yok. Yalnızsın, dedi.

Tanrım beni koru.

Evlendiğin için ayrı bir para vereceğim. Sana drahoma vereceğim.

Bu kadar da zengin olamazsın!

Prensipte anlaşır anlaşmaz, parayı konuşabiliriz. Elini elimin üstüne koydu.

Seninle evlenemem.

Jean!

Tekrar, adımı kırk yıl önce söylediği gibi söyledi ve tekrar beni bütün başka erkeklerden ayırdı, başka bir yere koydu. Dağlarda geçmiş hiçbir zaman arkanızda değildir, hep yanda durur. Akşam karanlığında ormandan inersiniz ve kulübede bir köpek havlıyordur. Bir yüzyıl önce aynı noktada günün aynı saatinde, bir köpek, ormandan aşağı bir adamın

geldiğini farkedince havlıyordu ve bu iki olay arasındaki ara, havlamaların arasındaki aradan fazla değildir.

Onun benim adımı aynı biçimde iki kez söylemesi arasında, kendimi belirli planları olmayan küçük bir oğlan olarak hatırladım, en küçük olduğum halde büyük emellerim olduğu için Masson'nun beni herkesten biraz daha zeki olduğuma ikna edişini, dünyanın merkeziymiş gibi beni etkileyen Paris'e gidişimi, bir gün L'Etoile'den başlayıp dünyanın bir ucuna giden yollardan birini katetmeyi aklıma koyuşumu, ailemle son vedalaşmamı, ben atın koşumlarını taktığımda babamın arabaya çantamı yerleştirdiği bütün zaman boyunca gitmemem için yalvaran annemin sesini. Orası ölüler ülkesi, dedi. Gemiyle yaptığım yolculuğun her günü, köye nasıl geri döneceğimi hayal ettim, gururlu ve zengin, anneme armağanlar almış olarak, rıhtımda, levhaların hiçbirinin ne anlama geldiğini bilmeyerek, ve büyük bulvarlar ve obelisk, bir ineği satmayı bir aylık tartışma konusu yapan babama yazdığım bir mektupta anlattığım et paketleme bölümünün görkemini, babamın ölüm haberini, beş yıl oturduğum pansiyonun penceresinden duyduğum tren gürültüsünü, Carmen'in kürekleğim kömür rengindeki saçlarını, öfke buhranları ve kendisinin sahibi olacağı bir bar açma tasarısını, gecekondu mahallesinde salgın hastalık, sonsuzluğa gider gibi görünen düz demiryolları; kendimi Patagonya'da güneydeki Rio Gallegos'a giden trende gördüm, koyun kırkarken ve rüzgar tıpkı benim ev hasretim gibi, hiç dinmeyen, Mar del Plata'da kendi düğünümü gördüm, Ursula'nın ailesinden yetmiş üç kişinin katıldığı, altı ay sonra Gabriel'in doğumunu, on sekiz ay sonra Basil'in doğumunu, ve onu Basil adıyla vaftiz edebilmek için ailesiyle yaptığım kavgayı, Ursula'nın terziliğini, annesinin borçlarını, Gilles ile arkadaşlığımı ve yeniden kendi dilimi konuşmanın tadını, Gilles'in ölümünü gördüm, Ursula'nın onun cenazesine gitmeyi reddedişini, oğlanların git-

mesine de izin vermeyişini, Montreal'e uçakla gidişi, çocukların, benim hiç konuşamadığım İngilizce'yi öğrenmeleri, annemin ölüm haberini, Ursula'nın ölüm haberini, barda çıkan yangını, polis soruşturmalarını, kendimi gece bekçisi olarak çalışırken gördüm, Pazarlarımı ormanda geçirdiğimi, eve dönüş biletimi almamı, bu ara içinde sıkıştırılmış kırk yılı gördüm.

Bu kez beni adı Jean, Théophile ya da François olan bütün erkeklerden ayıran, sözcüklerden çok daha güçlü olan istek değildi, bir yitiriş duygusu, herhangi bir anlayıştan çok daha derin olan bir yeisti şimdi beni ayıran. *Alpage*'daki şalede de ilk kez benim adımı söylediğinde, yaşamak üzere olduğum hayattan bir başkasını teklif ediyordu bana. Geriye bakınca, kendi seçtiğim hayatın umutsuzluğunu ve bana sunduğu öbür hayattaki umudu, şimdi görüyordum. İkinci kez adımı söyleyerek, sanki sadece bir an duraklamıştı, ve teklifini tekrar ediyordu; ama artık umut yok olmuştu. Hayatlarımız o umudu eritmişti. Ondan nefret ediyordum. Onu seve seve öldürebilirdim. Hayatımı ziyan olmuş bir şey gibi görmemi sağlamıştı. Orada duruyordu ve gördüğüm her şey - şaraplık elma kadar kırışmış yüzü, bütün bölgeyi bir yaban domuzunun dişleriyle sökmesi gibi kökünden kazıyan, ve şimdi, sanki yalvarıyormuş gibi göğsünün üzerinde kavuşturduğu katı, şiş elleri, incecik duvağı, dudağını yapışmış sigara kağıdı parçası, hepsi, teklifinin eridiğinin işaretiydi. Gene de- bu hayatta ilk ve son kez olmak üzere- ona şefkatle cevap vermeye zorlandım.

Bana düşünecek zaman ver, Lucie!

Gerçek adını kullanmam yüzünde bir gülümseme yarattı ve gözleri doldu. Bir an için gözlerinin olağandışı keskinliği bulutlandı, göz yaşlarını belli etmemek için gerince, çevresindeki bir kırışık, iki katına çıktı.

Ne zaman istersen, gel bana söyle, Jean.

Düşündüğüm cevabı ona vermeden önce, öldü.

Cesedini, yola bakan pencerenin kırılıp, menteşelerinin üstünde sallandığını farkeden postacı buldu. Ertesi sabah kapıyı çaldı ve içeri girdi. Bir baltayla vurulmuştu. Balta kafatasını ikiye yarmıştı. İşaretlere bakılırsa, direnmişti, pencereden dışarı bir şişe fırlatmıştı. Çok geniş araştırmalara rağmen, servetini sakladığı yer hiçbir zaman bulunamadı. En akla yakın açıklama, katilin, biriktirdiği paraları çalmaya gelip, tam giderken ona yakalanması ve öldürmesiydi. Balta onunkiydi, ahırdan almıştı. Polis, içlerinde ben de olmak üzere, hemen hemen köyde herkesi sorguya çekti ama hiç kimseyi tutuklamadılar ve katil teşhis edilemedi.

La Toussaint'den bir ay önce gömüldü. Yüz kişiden az insan vardı cenazesinde; ölümü köyümüz için biraz yüz kızartıcı bir olay gibiydi. Serveti için öldürülmüştü ve yalnızca köyden biri bu serveti bilebilirdi. Tabutunun üzerine birçok çiçek konmuştu, benim ısmarladığım ama üzerinde adım olmayan çelenk hemen göze çarpmıyordu.

Lucie Cabrol'un Üçüncü Hayatı

ALTI yaşındayken bir sabah babam: İnekleri dışarı salarken Fougère'i çıkarma, bugün mezbahaya gidecek o, dedi. Öbür ineklerin zincirlerini çözdüm- kollarımı kafamın hizasına kaldırdığımda, ancak zincirlerin kilitlerine erişebiliyordum- ve köpek onları dışarı kovaladı. Daha sonra inekleri, Nimes dediğimiz yerdeki bayıra götürecektim. Ahırda yalnız kalan Fougère çevresine endişeyle baktı, kulaklarını gerilmiş kanatlar gibi açmıştı. Öğleden sonra olunca, ölmüş olacaksın, dedim. Önündeki yemlikten, saman yemeye başladı. Birkaç ağız dolusu aldıktan sonra, her seferinde başını şöyle bir savuruyordu, yeniden çevresine bakınıyor, sonra gene başını indiriyordu. Öteki inekler çoktan dışarda otlamaya başlamışlardı. Çanlarının sesini duyabiliyordum. Ahırın ahşap duvarlarındaki deliklerin arasından içeri güneş ışığı sızıyor, süpürürken kaldırdığım tozlarda hüzmeler yapıyordu. Babam, Fougère'in boynundaki geniş deri yakalığı çözdü. Bu deriye, beş kilo ağırlığındaki çanı da bağlıydı. Yakalığı ve çanı duvara asmadan önce döndü ve hayvana baktı: benim zavallı budalam, bir daha Nimes'e gidemeyeceksin.

Kilisede cenaze töreni yapılırken, biz erkeklerin çoğu dışarıda bekliyorduk. Bu ağırbaşlı, hareketsiz ayakta duran insan şekilleri, dağların yüzünden cüceleşir. Cinayet hakkında alçak sesle konuşuyorduk. Herkes, polisin katili bulamayacağı konusunda hemfikirdi. Herkes bunu, sanki sadece kendisi gerçeği biliyormuş havasında söylüyordu. Çok korkusuzdu, dediler, Cocadrille'in hatası buydu.

Tabut kiliseden dışarı çıkarılınca, kalabalık, toplu halde mezarlığa kadar arkasından gitti. Şimdi kimse konuşmuyordu. Tabut o kadar küçüktü ki, bir çocuğun cenazesi sanırdı-

nız. İlk kez mezarlıkta sesini duydum. Ne söylediğini duymakta hiç güçlük çekmedim, oysa fısıldıyordu.

Kim olduğunu söylememi istiyor musun? Aranızda, hırsız burada mezarlıkta:

Cinayet, diye mırıldandım.

Benim bağışlayamadığım, hırsızlık!

Sesi beni korkuttu. Başkalarının duymayacağını farkettim. Korktuğum şuydu; aniden bağırırsa benim tepkimden birisiyle konuştuğum apaçık belli olacaktı.

Adını bağırırsam, ne yaparsın, dedi, düşündüklerimi farkederek.

Duymazlar.

Jean, sen duyacaksın, Jean dersem, duyarsın, değil mi?

Evet, dedim ve tabutunun üzerinde haç işareti çıkardım.

Tabut bir kez önlerinden geçtikten sonra, kalabalık dalgalanıp, hızlandı.

Ben değildim.

Beni öldürmeyi düşündün.

Mezarlığın kapısının dışında kardeşleri Edmond ve Henri, gelenek gereği ölünün en yakın akrabalarına ayrılan duvarın dibinde duruyorlardı. Taşların hisleri olsaydı, oradakiler kan kırmızı rengine dönerlerdi, şimdiye kadar orada duranların çoğunun çektiği acıdan.

Kardeşlerim, ağırbaşlı ve umutlu duruyorlar, değil mi?

Ağırbaşlı ve umutlu!

Kalabalık dağıldı, erkekler içmek için *café*'lere dağıldılar. Birkaç kişinin davetini geri çevirerek, onun sesini eve götürmek istedim, kimse görmeden konuşabileceğimiz yere.

Evde, benimle evlendikten sonra oturmayı tasarladığı aynı evde, onunla konuşmaya çalıştım. Cevap vermedi. Tabiî, benimle gelmediği izlenimini edinmiştim. Belki *café*'lerden birine gitmişti.

Ertesi sabah erken uyandım, pencereden dışarı baktım.

Aşağıdaki vadi, ışık geçirmez beyaz bir sisle doluydu; bittiği yerde, birkaç saydam bulut dizisi, buhar gibi gökyüzüne doğru tütüyordu. Vadi bir çamaşırhane gibiydi, lanetlilerin sonsuz kirli çamaşırları, buhar çıkararak, köpürerek, sabunlanarak, kabararak, teknenin kayalardan oluşan kenarına çarparak mutlak bir sessizlik içinde. Kayaların üzerindeki liken, lanetlilerin sesiydi.

Benimle evlenmemeye karar verdin mi?

Daha karar vermemiştim.

O halde kararını verene kadar seni yalnız bırakayım.

La Toussaint'de mezarlık çiçek doluydu ve birçok insan mezarların ayak ucunda durmuş, sevdiklerini dinlemeye çalışıyorlardı. O gece gene sesini işittim. Sanki yanımdaki yastıktaymış kadar yakındı.

Bir şey öğrendim, Jean. Dünyanın her yerinden ölüler *La Toussiant*'da içki içiyor. Herkes içiyor, kimse reddetmiyor. Her yıl aynı şey oluyor, sarhoş olana kadar içiyorlar. Yaşayanları ziyaret etmek zorunda olduklarını biliyorlar. Onun için sarhoş oluyorlar!

Neyle sarhoş oluyorlar?

*Eau-de vie!** Kahkahayla sarsıldı ve kulağımda tükrüğünü hissettim.

Nefesini tekrar topladığında, devam etti: onun için hiç bilmiyorlar, yaşayanlar göründükleri kadar kemik kafalılar mı yoksa ölüler bu kadar sarhoş oldukları için mi onlara böyle geliyor!

Sen de şimdi sarhoş gibisin.

Neden beni öldürmeyi düşündün?

Biliyorsun değil mi paralarını benim çalmadığımı?

Neden beni öldürmek istedin?

Sarhoşsun, sen.

(*) Eau-de vie: hayat suyu, hikâyelerde çoğu zaman gnôle yerine kullanılıyor.

Sana söyledim, bugün ayık olan hiç kimse gelmez.

La Mélanie de geldi mi?

Kahve yapıyor.

O seni ayıltır işte!

Hayır, ölülerin acı kahvesi ayıltmaz. Bir kez daha kahkahayı patlattı.

Demek öyle, benimle her konuşmanda sarhoşsun.

Hayır, ölüler, canlıları unuturlar, ben daha unutmadım.

Unutmak ne kadar sürüyor?

Beni neden öldürmek istediğini biliyorum.

Öyleyse neden soruyorsun?

Senden duymak istiyorum.

Yalnız mısın, Lucie?

Görüyorsun ya.

Karanlıkta hiçbir şey görmüyorum.

Bana doğruyu itiraf et, o zaman göreceksin.

Evet, öyle giyinip süslendiğin gece, seni öldürmeyi düşündüm.

Yataktan kalktığını duydum, ayağının altında tahtaların gıcırdadığını işittim.

Seni öldüren adamı görmeye mi gittin?

Beni igilendirmiyor.

Hırsızı asla unutamayacağını söylüyordun.

Fikrimi değiştirdim. Artık biriktirdiğim paralara ihtiyacım yok. Neden beni öldürmeyi düşündün?

Seninle evlenmeye zorlayacaktın beni.

Seni zorlayacak mıydım! Zorlamak mı! Neyle?

Sonra gitti.

Odada yaban domuzu kokusu vardı. Orada olduğunun, bundan başka izi kalmamıştı.

Aralığın on üçü onun isim günüydü, *St. Lucie.*

Eski takvime göre -bunu bir almanakta okumuştum- Saint Lucie günü eskiden ayın yirmi üçündeymiş, kış gündö-

nümünden hemen sonra.

Saint Lucie gününden sonra
Günler uzar, bir sinek boyu

Aralığın ne on üçünde ne de yirmi üçünde geri dönmedi. Günler uzamaya başladı.

En sonunda havalar ısındı. Kan dolaşımım düzeldi. Yaşlı adamın kan dolaşımı güneşe biraz az olsun cevap veriyor. Elma ağaçları çiçek açtı, patatesler ekildi, inekler otlaklara çıkarıldı. Saman biçildi. Bir akşam vadi, parça parça sis ve bulut doluyken, lanetlilerin çamaşırhanesine benzediği bir zaman, kendi kendime: bundan sonra havanın iyi olduğu ilk gün, Nimes'e tırmanıp, yaban mersini toplayacağım, dedim.

Gökyüzü açıktı, sakinliği, karlı tepelerin en uzakta olanlarından da uzağa devam ediyordu. Yaban mersini, ağaçların yetiştiği son sınırın da ötesindeydi, genellikle batıya ya da doğuya bakan yamaçlarda bulunuyordu. Güneye bakan yamaçlar çok güneş alır. Annem eskiden yaban mersinini dallarıyla birlikte kuruturdu, ishal olan ineklere vermek için.

Toplamaya başladığım yamaçtan, Cabrol'lerin şalesini görebiliyordum, bir az sağda, aşağıda. Bu şale benim ömrümü zor çıkaracak, dedim kendi kendime. Henri ya da Edmond bunu elden geçirmeyeli yıllar olmuştur. İneklerini yukarıya getireceklerine, fazladan başka otlak kiralıyorlar. Kiremitlerde eksikler var, olukların çoğunun da değişmesi lazım. Kar içeri sızacak, saçaklar çürüyecek, sonra günün birinde çatı olduğu gibi çökecek. Gelecek yıl, gemi enkazına benzeyecek; rüzgar, kar, eğim, ahşabı kapkara yakan yaz güneşi, tıpkı denizin ve dalgaların yaptığı gibi, keresteyi yer.

Cocadrille yaban mersini toplamak için bir tarak kullanırdı. Bizim gençliğimizde tarak yoktu. Ayının pençesine benzer, tahtadan yapılmıştır, tırnaklıdır. Her tırnağının ara-

sında kepçe gibi toplar yaban mersinlerini, her yaban mersinini baş parmak ve işaret parmağı arasına alıp koparmaya göre bu tarakla toplamak on kat daha hızlıdır. Seçmeden toplar: tırnağın arasından geçen her şeyi, tahta pençeleri arasında saklar. Olgun mersinler kadar hamlarını da bulursun, ayrıca yaprakları, incecik dalları, minicik beyaz sümüklüböcekleri, çiçek tohumlarını. Sonra ayıklamak için toprağa bir tahta parçasını belirli bir açıda koyarsın, tahtayı suyla ıslatıp, kovadan bir avuç mersin alıp, ıslak tahtadan yuvarlanmasını sağlarsın; olgun olanları aşağıya koyduğun kabın içine yuvarlanır, sümüklüböceklerin, yaprakların, çalı çırpının çoğu, ıslak tahtaya yapışıp kalır.

Cocadrille, tahta parçasını, yol işçisinin kulübesinin arkasındaki kayanın önüne koymuştu. Tek başınıza yaparsanız, çok sıkıcı bir iştir. Yemişleri bir kişinin yuvarlaması, öbürünün de kapta toplananların arasındaki ham olanları ayıklaması gerekir. Birkaç avuç yuvarladıktan sonra, yere kabın yanına bağdaş kurup oturmuş, sonra biraz daha yuvarlayıp, gene oturmuş, ve öyle öyle yapmış olmalıydı.

Yamaca doğru eğilmiştim, yüzüm yere yakındı. Çekirgeleri görebiliyordum. Çiftleşen bir çift vardı. Bedenleri, parlak yeşildi, üzeri ince sarı beyaz çizgili. Yaklaşık üç santim uzunluğundadır ve, üç kısa çatlama ve bir yılan tıslaması gibi salıverilen uzun bir nefes sesi çıkarırlar.

Çıtttt çıttt, tıssssss.

Mersin yemişlerini nemli tahtadan yuvarlarken yarın altında, Jalent'in gürlemesini ve mersin yemişlerinin kabın içine pıt pıt dökülüşünü duymuş olmalıydı.

Mersin yemişleri nemlenince koyulaşıp mürekkep rengini alırlar. Güneşte ısınıp kuruyunca üzüm gibi ışıldarlar. Tarakladığınız zaman, biraz yukarıda ya da biraz yanda olanları da farkedersiniz, ayının pençesiyle onları da süpürürsünüz, sonra onlar size yenilerinin yerini gösterir, onlar da baş-

kalarının. Mersin yemişi toplamak otlamak gibidir.

Meyveleri ayıklarken, ikinci hayatında kaybettiği şeyleri hatırlatan yarın öbür tarafındaki meyve ağacı bahçelerini ve tarlaları seyretmiş olmalıydı.

Kovam yarısına kadar dolmuştu. Toplamaya başladığım yer artık gözden kaybolmuştu.

Jean!

Onu duyduğuma tam inanamamıştım.

Ne kadar topladın?

Yarın kova.

Eskisi kadar yavaşsın! diye dalga geçti.

Çenemin altında nasır var, diye bağırdım, çünkü hayatım boyunca kürek sapına yasladım çenemi.

Bunun onu güldürdüğünü sandım. Emin olamadım çünkü tepemizde küçük bir karga uçuyordu. Ve duyduğum kahkaha onun sesi olabilirdi: Drru, krruu, kruuuu! Druu krrı krrı!

Toplamana yardım edeyim mi?

İstersen.

Toplamaya devam ettim, artık çekirgelerden, kargadan ve ara sıra çok uzaktan rüzgar estiğinde inek çanlarından başka bir şey duymuyordum.

İnek çanlarının nasıl konuştuğunu çocukken öğrenmiştim.

O benim! O benim! Devam edebilir mi? Devam edebilir mi? Edemez! Edemez!

Pençeyle taraklamaya devam ettim, mersinlerin izinden giderek, gitgide yukarıya doğru topladım. Kabı ikinci kez kovama doldurduğumda, meyvelerin geldiği hiza öncenin iki katı yükselmişti, ya da bana öyle geldi.

Doğruldum ve ölümünden bu yana ilk kez onu gördüm. Çalıları tarıyordu arkasındaki yeşil bayıra yaslanmış, başı ufuk çizgisinin üzerinde, masmavi gökyüzünün önünde silüeti belirmişti. Başına bir eşarp bağlıydı. Ben bakınca, tır-

manıp ufuk çizgisine çıktı.

Bir düğme kaybetmek kadar kolay, dedi La Melanie.

Kovamı bırakıp zirveye kadar tırmandım. Öbür tarafta, ölü gibi uzanmış yatıyordu. Çiçek zamanı çoktan bitmiş olan rodeandrum yaprakları arasında, kabarık otların üzerinde yatıyordu, başında eşarbı, üzerinde siyah eteği ve ayaklarında çizmeleri ve çorapları vardı. Dizleri çıplak ve çizik çizikti. Gözleri kapalı ve kolları tıpkı bir ölümünkü gibi göğsünde çapraz kavuşturulmuştu. Bunu düşünmem garip çünkü ölü olduğunu biliyordum. Tabutunun toprağa indirilişini görmüştüm. Şimdi tabutun kapağı yoktu, toprak yoktu, hiçbir şey yoktu, üzerindeki maşmavi gökyüzünden başka.

Hiç düşünmeden, beremi çıkarıp elimde sıkıca tutarak durup ona baktım. Yüzü, alt tabakalardan toprağın yüzeyine çıkan bir mermer parçası gibi griydi. Bir kaya kadar hareketsizdi. Dağlarda başkalarının göremediği şeyleri görmenin kolay olduğunu bilirim. Sonra parmaklarına dikkat ettim. Mürekkep gibi mavi-kara lekeliydiler. Andre Masson'un sınıfına giden bizlerden birinin parmakları gibiydi. Bu, daha bu sabah onun mersin yemişi toplamış olmasının kanıtıydı. Eylül'de katledildiği zaman, mersin yemişleri daha çıkmamıştı.

Şimdi beni görebiliyor musun? Bunu söylediğini işittim, dudaklarının hiç kıpırdamamasına rağmen.

Hiç cevap vermeden, yanına uzandım ve gökyüzünü seyre daldım. Gökyüzü iyilikle doluydu ve küçük kargalar hâlâ tepemizde daireler çizerek uçuyorlardı.

Ben kaç yaşındayım? diye sordu.

1920 sınıfındaydın sen. Öyle dersek, altmış sekiz. Yok altmış yedi.

Sabah doğmuştum. Babam ahırda süt sağıyordu. Kapının aralığından içeri beyaz bulutlar duman gibi üfürüyordu. Annemin yanında kızkardeşiyle bir de komşu kadın vardı. Çok çabuk doğmuştum. Komşu beni önce ayaklarımdan ba-

şaşağı tutup, kız oldu! diye bağırdı. Ver onu bana, dedi, annem, sonra bir çığlık attı. Tanrım beni bağışla! Aşerme işareti çıkmış. Mélanie, dedi, komşu, sakin ol. Aşerme işereti değil o.

Şimdi hayatınla ilgili her şeyi biliyorsun, dedim.

Bildiğim her şeyi sana anlatacak olsam, altmış yedi yıl sürer, dedi.

Başımı ona çevirdim, bana gülümsüyordu, mavi gözleri açıktı, yanaklarına pislik sürünmüştü, eşarbından birkaç siyah saç teli çıkmıştı; yüzü yirmi yaşındaki Cocadrille'in yüzüydü. Kolumu kendi bedenimden uzaklaştırıp elini bulmak istedim. Dokununca, hatırladım.

Elimden tutup dağın kenarına götürdü beni. Toprağın yüzeyine çıkmış bir kayalığı geçince durdu ve ayak parmağıyla işaret etti.

Kuş gübresi içinde kiraz çekirdeği! Güldü. Ta buraya kadar bunlarla birlikte uçuyorlar.

Gittiğimiz yolu tanıyamadım. Önce hafızamın zayıflığına verdim. Kırkaltı yıl az zaman değil. Çok geçmeden, bu gerçekten bir yol mu diye şüphelenmeye başladım. Yol gittikçe dikleşiyordu, önümüzü açmak için, toprağa güneş ışığının bile sızmasına izin vermeyecek kadar birbirine yakın büyüyen çamların dallarını iterek geçiyorduk. Asırlık çam iğneleri vardı ve çizmelerim bileklerine kadar aralarına gömülüyordu. Yün çoraplarımdan içeri girmeye çalıştıklarını hissediyordum. Çam iğneleri ya kül rengi ya da siyahtılar, ağaçların en alçak dalları kadar renksizdiler. Kaymamak için, halata asılır gibi dallara tutunuyorduk.

O önde yolu gösteriyor, ben izliyordum. Bir yerde yol öylesine dikleşti ki, sanki tırmandığımız bir ağaçtan aşağı iniyorduk. Ansızın şöminesinin üzerindeki rafta duran yaban keçisini hatırladım. Hâlâ yerinde duruyor mu diye merak ettim. Keçi avına çıkan en az üç kişi bu dağda ölmüştü. Uma-

rım Cocadrille nereye gittiğini biliyordur, diyordum. Bir daha yukarıya tırmanabileceğimden kuşkuluydum. Dizlerim daha şimdiden kesilmiş, titriyorlardı. On iki yaşındayken, Slyvestre, yaşlı bir adam, dağda tuzağa yakalanmıştı.

Ne yukarı tırmanabiliyordu ne aşağıya inebiliyordu. Tam gece bastırmadan önce alarm verilmişti. Yirmi kişi, fenerlerle onu aramaya çıktık. Eğer Cocadrille gözden kaybolursa, ben de, Slyvestre gibi olacaktım.

Şeytan yaşlanınca, diye bağırdı bana, keşiş olur!

Bulduğumuzda, Sylvestre ölmüştü.

Allahtan yolu biliyordu, bütün yolları bildiği gibi. Bu dağda bilmediği bayır, yar, ya da pınar yoktu. Ağaçların arasından güneşe çıktık. Üzerindeki yolları ineklerin yüzyıllarca ezdiği bir otlaklaydık, ayak izleri, aşağı inebilmemiz için yapılmış merdiven basamakları oluşturmuştu.

Montreal'de radyoda çalışan bir adam bir kez bana antik bir Roma tiyatrosu resmi olan bir kartpostal göndermişti. Otlardan aşağı inen basamaklar, o tiyatronun oturma yerleri gibiydi. En altta çok geniş bir otlak vardı, çevresi ormanla kaplı. Ormanın önünde, çalışan adamları görebiliyordum.

Ottan basamakları inerken birdenbire henüz tam büyümediğim çağlardaki kadar tasasız hissettim kendimi. En kısa gün olan Saint Lucie Gününün tam karşıtında en uzun gün olan Saint Audrey'in günü vardır. Temiz bir gömlek giyersiniz, anneniz yeni ütülemiştir -omuzlarınıza dokunuşu, ütünün düz ve soğumuş altı gibidir- saçınızı tarar aynada kendinize bakarsınız, gördüğünüz, bu Pazar, başına herhangi bir şey gelebilecek on altısında delikanlıdır. Köyden aşağı inen delikanlıların arasına karışırsınız. Meydanda durup beklersiniz. Olan her şey bir hazırlığın parçasıdır. *Café*'de bir şey içersiniz. Geleceğin işaretlerini okursunuz -büyük çoğunluğu şakadır- ama gene de cahil kalırsınız. Bu cehaletle, zaman kolay ve uzundur. Öbür köye yürürsünüz. Bir kavga

çıkar. En ufak eylemlerinizin sonuçlarına dikkat edersiniz ve bu sonuçlar hiçbir zaman başka sonuçları pekiştirmez. Ayışığında yürüyerek geri dönersiniz. Kızlar eteklerini dalgalandırırlar. Hakkında konuşulmuş olan hemen hemen hiçbir şey henüz olmamıştır. Baba uyumuştur, tavandan sarkan füme sosislerin altında. Pantolonunuzu dikkatle katlarsınız, taşaklarınızı kaşıyıp uykuya dalarsınız. Pazar, pazarı izler, mevsim mevsimi, ve siz bir ağaçtan bir ağaca gidersiniz: henüz orman yoktur. Sonra birgün gelir ve yalnız orman vardır artık, ve siz onun içinde yaşamak zorundasınızdır: o zaman bütün günler ister yaz ister kış olsun, hep çok kısadır. O ormandan bir gün çıkabileceğimi hiç ummadım, gene de işte burada, sanki bütün hayatım önümde serili duruyormuş gibi otun içinde açılmış basamaklardan aşağı iniyordum.

İlk kez okulda, seni herkesten ayırmıştım, dedi, Cocadrille, öbür oğlanlardan daha az gürültü yapıyordun ve çok metodiktin. Her zaman bir çakı olurdu yanında, her zaman bir dal oyardın. Bir seferinde elini kestin, mikrop kapmasın diye yaranın üzerine işerken gördüm seni.

Çimenlerin arasındaki çiçeklerin içinde bir tür karanfil vardı. Onların pembesi, dünyanın bütün festivallerinde kullanılan pembe kağıt bayrakların pembesindeydi.

Neredeyiz?

Buraya inşa edeceğim.

Sahibi kim?

Ben.

Sen mi!

Ölüler her şeyin sahibidir, dedi.

Demek şimdi toprak sahibi oldun.

Toprak var ama mevsimler yok.

Nasıl ekiyorsun?

Ekmiyoruz, gerekmiyor, dünyadaki bütün anbarlara girebiliriz, onlar dolu zaten.

Ya boş olurlarsa?

Sonsuza kadar dolu, onlar.

Neden öyleyse, açlara patates vermiyorsunuz?

Veremeyiz.

Birazını kaçırabilirsiniz.

Geçen yıl, senin için füme salam seçtim, yedi kilo çekiyordu ve çok güzel kurumuştu, dumanda pişirilirken iki gün başında bekledim, Emile ardıç dallarını kestiğinde oradaydım; yanan dalların üzerine daha çok duman çıksın diye su döktüğünde de oradaydım, altı hafta önce boynu kesilecek domuzu götürdüm, parmaklarımla gözünü kapadım ki, bedeninden canı dışarı çıkarken sakin dursun, doğduğu gün onu emzirsin diye dişi domuzun yanına götürdüm, füme salamı da sizin eve taşıdım, müslin kumaşa sarıp tavanarasına astım, ve iki gün sonra sen gelip onu bulunca sadece bir kemik kalmıştı. İpi bile çürümüştü ama gene de sen onu, kilerin yerinde beyaz kalsınlar diye toprağa gömdüğün beyaz şalgamların içinde buldun.

O kemik! diye mırıldandım.

Ve sen dedin ki: ben çocukken öldürdüğümüz bir domuzun salamı olabilir. Bunu söylediğini duydum ve artık sana hiçbir şey veremeyeceğimi anladım.

Yalan söylüyorsun.

Böyle demedin mi ve alıp onu duvarın ötesine fırlatmadın mı?

Evet, öyle yaptım.

Omuzlarını silkti.

Uzaktan gördüğüm insanlar bir kereste üzerinde çalışıyorlardı, toprağın üzerine çatılmış üç büyük çerçevenin köşelerine çivi çakıyorlardı; kaldırdıklarında, bu çerçeveler bir şalenin çatısını ve duvarlarını içine alacaktı. Her çerçevenin beş dikey kalası vardı ve her kalas, altmış yaşında bir ağaç kalınlığında ve on iki metre yükseklikteydi. Ağaçları geçen

Eylül ayında devirdiler, dedi, Cocadrille, baltayla öldürüldüğüm gün. Özsuyu akarken.

Yerdeki çerçeveler, kabuğu soyulmuş çam rengindeydi. Çekiç vuran adamlardan biri belini doğrulttu. Merius Cabrol'du bu. Onu en son ölüm döşeğinde görmüştüm. Kalbinin üzerine, kutsal suya bandırdığım bir şimşir dalıyla haç işareti çıkarmıştım. Onu, kendi kızı giydirip yatırmıştı. Bize selam verişi beni tedirgin etti, çünkü halinde bütün bunları hatırladığı ya da tanıdığına ilişkin hiçbir belirti yoktu. Sanki az önce birlikte bir kadeh bir şey içmişiz gibi selamladı beni.

On beş çam sütunlar için, dedi, çatı kirişleri için de bir düzine, aşıklar için kırk tane, yirmi yaşında ağaç, döşeme için ne gitti, hatırlamıyorum. Hepsini, onun başına balta saplandığı zaman kestik. Sonradan bize, ormanda testere sesi duyduğunu söyledi.

İlk yaptığım, size elma, şarabını, peyniri ve ekmeği getirmek oldu, değil mi? Senin tam nerede olduğunu biliyordum.

Acıkmaya başlamıştık, dedi, Marius, gülümseyerek.

Cocadrille elimden tuttu ve en yakınımızdaki kalasların üstünden atladık. Yaşlı bir adama yol gösteren bir genç kız halindeydi. Çekiç vuran adamlar, çerçevenin üzerine yan oturmuşlardı, çiviler kocamandı, tahtaya çakabilmek için çekiçlerini taa omuzlarına kadar kaldırmaları gerekiyordu.

Tamam mı, Lucie, beğendin mi? Bunu erkeksi bir sesle kabaca bağırarak söyleyen, Jalent'in sularına kapılıp boğulan Armand'dı. Onun yanında çekiç vuran kişi, dağdan düşen Gustave'dı. Dilenci olacağını bildiği için kendini asan Georges, minicik bir çamın dallarına kağıttan çiçekler dikiyordu, bu çiçekler gümüş gibi beyaz ve altın gibi sarı renkteydiler. Ormanda devrilen bir ağacın altında ölen, Adeline, bir ip bağlamaya çalışıyordu. Yıldırım çarpmasıyla ölen Marius, sarı bir cetvelle ölçü alıyordu. Sonra Michel'i tanıdım, atın tepmesi sonucu iç kanamadan ölmüştü, ve sonra bir çığ-

da kaybolan Joset'yi gördüm.

Neden hepsi buradalar? diye sordum.

Bize yardıma geldiler, her biri yiyecek, içecek getirdi, bu akşamki yemek için, hepsi iyi komşu.

Neden yalnız-.

Yalnız ne, Jean?

Şiddetli bir biçimde ölenler.

Onlar ilk, gördüğün gibi.

Ya huzur içinde ölenler?

Yatağında ölenlerin sayısı çok değil. Burası yoksul bir yer.

Neden ilk onlar-? Bir tuzağa düşme korkum gittikçe artıyordu.

Eğil.

Yanağımdan öptü beni ve korkularım çok gülünç kaçtı. Ağzı, bembeyaz dişlerle doluydu ve teni ot kokuyordu. Elli yıl önce aklı başında hiç kimsenin evlenmeyeceği kız gerçekten bu muydu?

Herkes diyor ki, senin baş derdin korkusuz olmanmış.

Ne istediğimi biliyordum.

Güldü. Bluzunun düğmeleri arasından, göğüslerinin çok hafif kabarıklığı gözüme çarptı. Toprağın üzerinde iki yaprak gibi.

Biliyor musun, burada ölüler arasında yolumu izimi bulmam, B....'de yolu izi tanımamdan daha uzun zaman aldı.

Bunu söylerken sesi yaşlandı ve çatallaştı. Yan gözle ona baktım. Sırtında bir çuvalı olan yaşlı bir kadındı ve deliye benziyordu.

Şalede kim oturacak?

Arkamdan biri gelip beremi gözlerimin üzerine geçirdi. Marius'du bu, onun babası. Bir kez daha sırıtıyordu.

Yatakta karın olunca daha iyi ısınırsın. Bütün savaş boyunca bundan başka bir şey düşünmedim, yatakta La Mélanie'yi okşamaktan başka bir şey düşünmedim. Marius'un ko-

nuşmasında, bir okşamanın tatlı dilliliği vardı. Eşeklerle cinsel ilişkiye girenler vardı, benim hiç ilgimi çekmemiştir, bir hayvan bu iş için yeterince yumuşak değildir, sonunda eve dönünce onu yatağa soktum ve dördüncü çocuğumuz oldu. Yaşlanıp, sıcaklığımı kaybettiğim zaman bile, tarlada yalnız başıma çalışırken yatmayı düşünürdüm, bazan bunu düşünmek bile beni ısıtırdı. Bana tembel diyenler olmuştur. Bu benim mutluluktan anladığım şeydi, kendiniz de anlayacaksınız, eğer şimdiye kadar anlamadınızsa- yalnız uyumaktan çok daha iyidir.

Cocadrille uzaklaştı, sırtına mavi şemsiye bağlıydı ve omuzunda bir çuval taşıyordu.

Kızınızın bütün ömrü boyunca evde kalmış kız olduğunu, unutuyor gibisiniz.

Ah! Jean'cık, zavallı,müstakbel damadım, o daha şimdi evlenme çağına giriyor. Yoksa neden ona şale yapayım?

Siz hiç marangoz olmadınız, hem de altmış sekiz evlenme çağı değildir!

Biz her şey olabiliriz. Onun için burada adaletsizlik olması imkânsızdır. Doğum kazası olabilir ama ölüm kazası olamaz. Kimse bizi olduğumuz gibi kalmaya zorlamıyor. Cocadrille, on yedi yaşında olabilirdi, uzun boylu, geniş kalçalı ve gözlerini ayıramayacağın kadar güzel göğüslü- ama o zaman sen onu tanıyamazdın, değil mi?

Bir kez daha, henüz ormana girememişim gibi bir duyguya kapıldım, bütün hayatım hâlâ önümdeymiş gibi.

Burada çalışırken gördüğün bütün adamlar, diye fısıldadı, Marius -göğüslerindeki sütü hatırladım- hepsi onunla evlendiler!

Georges olamaz! diye bağırdım.

Georges ilkiydi. Cenazesinin ertesi günü hemen evlendi onunla. Nedimeler çiçekleri, mezarın üzerinden topladılar. Şiddet yüzünden ölenler, birbirlerinin kolları arasına düşerler.

Ben de şiddet yüzünden ölecek miyim?

Onunla evlenmek istiyor musun? Artık gülümseyişi şehvete bürünmüştü.

Her şey hazır! diye bağırdı adamlardan biri.

Çerçeve yerde çakılmış, işi bitmiş, havaya kaldırılmaya hazır yatıyordu. Böyle bir çerçeveyi kaldırmak için otuz-beş kırk adam gerekir. Her bir yönden gelmeye başladılar. Tanıdıklarımın hepsi ölüler arasındaydı. Bazıları merdiven getirmişlerdi. Bazıları birbirleriyle konuşup şakalaşıyorlardı ve sözlerini işitemiyordum. Hepsi, sabliere'in-çerçeve dikey bir şekilde kaldırıldığında içine oturtulacağı enlemesine geniş kereste- yanında ayakta duran Brine'li Marius'u selamladılar. Marangozluk bilmezken usta olmuştu şimdi.

Çerçevenin ahşabında, çok kuvvetli bir çam reçinesi kokusu vardı. Cilayla karışınca, bu reçine, siyatiği tedavi eden iyi bir lapa olur, bayırlarda ağır yük taşıdığımız için çoğumuz siyatikliyizdir. Hep birlikte eğildik, çerçeveyi elimizle kaldırmak için.

Marius, herkes aynı anda hamle yapsın diye bağırıyordu.

Çeeeek, çeeek, Kaldır!

Ve bir daha. Çeek, çeek, Hışşş!

Ölüler dirseklerinden kollarını büküp çerçevenin altına soktular. İki kat eğildiler, bir bebeği kucaklar gibi çerçeveyi kucakladılar.

Çeek, çeeek, hışşşş!

Demir iki bin yıldır bazı insanlar için ne demekse tahta da bizde o anlama gelir. Tahtadan dişli takımı bile yapmışızdır.

Her seste çerçeveyi biraz daha yükseğe kaldırdık. Kollarımızı baldırlarımıza yaslayarak biraz dinlendirebiliyorduk. Orta direği -damın en yüksek ucunu tutan dikey direk- kaldıran ölüler, tabut taşıyanlar gibi kümelenerek, omuzlarını alttan kaydırmayı başardılar.

Çerçeve artık ellerimizle kaldıramayacağımız kadar yükselince, sopalarla ittik. Her kalasa bağlı bir sopa vardı. Her birinin başına altı yedi kişi toplaştı, sopaları yukarıya itmeye uğraşırken elleri havada birbirine değiyordu. On el, elli parmak, yaralı, kaza geçirmiş olanlar dışında bu parmakları birbirinden ayırt edemezdiniz. Kimbilir kaçımızın parmağını testere kopardı? Gene de hayatın kurtulmuş, bir parmaktan daha önemli, deme âdetini edinmişti yaşayanlar.

Her abanışta hırıldanıyorduk. Hırıltılar midemizin dibinden geliyordu. Bazan, bu zorlamadan, ölü bir adam osuruyordu. Cocadrille geri dönmüştü, gelip benim yanımda durdu, başında gene aynı eşarp vardı, beyaz saçları dışarı sarkıyordu.

Neden samanlık istiyorsun? Senin toprağın yok ki? diye iç geçirdim.

Çeeek, çeek! Hiişşt!

Üç oda, bir ahır ve bir samanlığı -tahta döşemelerin üzerinde katırların çektiği yüz arabalık saman alacak kadar büyük- kapsayacak olan devasa çerçeve her hamlede sallanıyordu. Ya da daha doğrusu biz sarsılıyorduk.

Samanımızı koymak için.

İneğin yok ki senin.

Günde otuz beş litre süt, peynir ve tereyağ almak için.

Çeek, çeeek! Hisst!

Yemeğe ihtiyacın yok, dedim.

Kendimizi geçindirmek ve çocuklarımıza miras bırakmak için gerekiyor! Gülümsedi, bana elli yıl önce tereyağını verdiğinde gülümsediği gibi.

Ölülerin yüzü, sımsıkı tutma, hamle etme ve kaldırma çabasından ötürü kıpkırmızı olmuştu, ağızları gerilmişti, gözleri fırlamıştı, boyunlarındaki damarlar ve kaslar derilerinin altından ip ya da halat gibi çıkmışlardı.

Hep, ölülerin, bir hayat boyu çalıştıktan sonra sonsuza

kadar dinlendikleri söylenir, diye homurdandım.

Geçmişlerini hatırladıkları zaman çalışırlar, dedi. Başka ne hatırlayacaklar?

Gömleklerini çıkarmış olanların omuzları terden parlıyordu, gene de çerçeve hâlâ kırkbeş derecelik açıya varmamıştı.

Tekrar! Çeek, çeek! Kaldır!

Devasa, çıplak çerçeve kımıldamadı bile. Sanki başka bir kırk adam öbür taraftan itiyordu.

Daha çok yardıma ihtiyacımız var, gidin komşuları dolaşıp birilerini daha getirin.

İsa, Meryem ve Joseph adına!

*A menage à trois!**

Çabuk olun!

Cocadrille ormana doğru koştu. Çerçeveyi yere yıkmak mümkün değildi. Böyle bir ağırlığı yükseltmek, indirmekten daha kolaydır, hem indirirken birinin altında kalması tehlikesi de vardır. Bir ilerideki direği tutan Pierre bir kez çerçevenin altında kalmış, iki eli ve iki bacağı kırılmış, iki yıl sonra da ölmüştü.

Hiç kimse aynı acıyı iki kere çekmemeli.

Toprağa birkaç direk dikmeyi başardık. Birkaç merdiveni destek yaptık. Ağırlığın çoğu üstümüzden alınmıştı ama gene de kimse elini direklerden çekmiyordu. Büyük çerçeve gökyüzüne işaret ediyordu, ama üzerimizdeki koyu mavi gökyüzüne değil, uzaklardaki dağların tepesindeki açık mavi gökyüzüne. Bir tür küçük karga -aynısı mıydı bilemeyeceğim- çerçevenin üzerinde daireler çiziyordu. Bir an, üzerine konacağını sandım. Hiçbir şey kımıldamıyordu, ölülerin hiçbiri kımıldamıyordu.

Cocadrille ormandan döndüğünde gene gençti; arkasın-

(*) Karı koca, metres hep bir arada!

dan birkaç adam geliyordu. Onca yıl öncesi gibi, ne kadar hızlı koştuğuna şaşırmıştım.

Evet, onunla evlenmeliydim! dedim, yüksek sesle. Ölüler kendi düşüncelerine dalmışlardı. Kimse cevap vermedi.

Yeni gelenler her bir direğin çevresindeki gruplara katıldılar.

Çeek! Çeek! Hiişşt!

Çerçeve beş ya da altı derece yükseldi. Birlikte bunu altedecektik. Yarıya gelmenin işareti olan kırkbeş dereceyi geçer geçer geçmez, artık kolaylaşacaktı iş.

Bir önlem olarak adamların bazıları, halatları tutuyorlardı, neredeyse dikey hale gelen çerçevenin çok eğilip içe doğru düşmesinden korkarak. Çerçeve dikey hale getirilince, uzun ve sivri dişi dişler *sablière*'in* erkek dişlerinin arasına geçirilecekti. Ağaçların özgün kuvvetinin yerini insan geometrisi almalıydı. Dişi dişler, *sablière*'e geçirildi, hemen beşi birden aynı anda.

Seninle evleneceğim, diye mırıldandım, ona dönerek.

Beni dehşete düşüren bir şekilde, Lapraz'lı 'Mile onun yanında duruyordu. Kıpkırmızı olmuştu ve içki içmiş gibiydi. Topu topu bir hafta önce onu köyde görmüştüm. O an, arkasından getirdiği bütün erkeklerin yaşayanlar arasından seçildiğini anladım.

Sen şahit olacaksın, dedi, 'Mile'e.

Neredeyiz? diye mırıldandım. Köyden uzakta değil miyiz?

Kilisenin hemen yanındayı Jean, cenazelerde herkesin yaslandığı, evlenme törenlerinde ise yeni evlenenlerin fotoğrafının çekildiği duvarın yanında.

Yüzüm, içimdeki kaygıyı belli etmiş olmalıydı.

Çok da kollar kendini, dedi, Lapraz'lı 'Mile, sıçmadan önce kıçını siler!

(*) Çatılarda taban kirişi.

Sen konuş bakalım, diye çarptı, Cocadrille. Ömrün boyunca yalnız yaşadın, yalnız başına sarhoş oldun, yatağın içki fabrikası gibi kokuyor. Jean dünyanın ta öbür ucuna gitti, evlendi, çocukları oldu, geri döndü, mersin yemişlerini çok yavaş topluyor, evet, sağır numarası yapıyor, beni öldürmek istedi, bekledi, ama en sonunda, son dakikada benimle evlenmeyi kabul etti, senin bunu yapacak cesaretin hiç yoktu, 'Mile.

Artık birinci çerçeve yerine konmuş olduğu için, elinde bir şişe ve bardakla herkesin yanına uğruyor, içki ikram ediyordu.

Dinlendikten sonra Brine'li Marius, ikinci çerçeveyi kaldırmaya çağırdı. Kütük gibi kalın kalaslarıyla, üçgen kenarları gökyüzünü çerçeveleyerek, dimdik duran birincinin görünümünün verdiği cesaretle ikinci çerçeveyi de kaldırdık, bağıra bağıra:

Çeek, çeeek! Hişşt!

Hiç durmadan kaldırdık ve kalasların dişi çivileri *sablière*'in ağzına girdi. Üçüncü çerçeveyi ikinciden de daha çabuk kaldırdık. Bazıları, ağacın daha kuru olmasından ötürü bunun bu kadar hafif olduğunu söylediler.

Elli adam, şalenin bütün boyutlarını gösteren üç çerçeveye bakarak duruyorlardı; bu, mavi gökyüzüne, yemyeşil otlaklara ve karanlık ormana karşı çizilmiş bir beyaz taslak gibiydi.

Bu şalede kimse kendisini öldürmeyecek, dedi.

Cocadrille'in köyden getirdiği adamlar, artık onlara ihtiyaç kalmadıysa gideceklerini söylediler. Brine'li Marius, iş biter bitmez başlayacak olan ziyafete kalmaları için onları, elinden geldiği kadar kandırmaya çalıştı. Onlar da gitmeleri gerektiğini söylediler.

Daha sonra gelin, diye üsteledi, Marius, kadınlarınızı alıp gelin, ziyafete!

Köylüler herhangi bir vaadde bulunmadılar.

Ölülerden birkaçı gelip onlara teşekkür etti. Hiç değilse size bir bardak içki daha verelim.

Bize teşekkür borcunuz yok, diye cevap verdi, yaşayanlar, siz de bizim için aynı şeyi yapardınız.

Sözünü bile etmeye gerek yok, bir ev yapıldığında, mutlaka orada oluruz.

Köylülerin ormana doğru uzaklaşmalarını seyrettim. Yavaş yavaş tek sıra haline girdiler, her biri tek başına yürüyordu. Gitmeleri beni rahatsız etti. Gene ölülerin arasında yalnız kalmıştım. Aynı zamanda gitmelerinden rahatlık da duyuyordum. Sorulara cevap vermek zorunda kalmayacaktım. Buenos Aires'te ne dil konuşurlar? Ne kadar zamandır, dulsun? Gerçekten yeniden evlenmeyi düşünüyor musun? Seni nasıl ikna etti?

Geriye kalan iş, daha çok parçalı ve daha az gerilimliydi. Çatı boyunca uzanan kirişleri kaldırmamız, yerlerine yerleştirmemiz ve eklem yerlerini çivilememiz gerekiyordu.

Her kiriş numaralanmıştı, Andre Masson'un bize okulda öğrettiği numaralarla ve her eklem, her tahtanın üzerine iki kere, büyük harflerle yazılmıştı. Ölülerin bazıları merdivenlerin üzerlerine çıkmışlardı, bazıları yerde çalışıyordu. Önceye göre daha çok laf üretiyor, daha çok şakalaşıyorlardı. Yerdekiler, geleceğin duvarları olacak kısma geçici dayanaklar koyuyorlardı, payanda gibi. Bunların arasından, halatlarla kirişleri indirip çıkarıyorlardı.

Yerine ilk takılacak olan en alçaktakiydi, beşik çatının bordürünü oluşturacaktı. Bu çatının altındaki duvarın tam karşısında, ocak için kullanılacak tahtalar depolanacaktı, yağmurdan, kardan zarar görmesinler diye. Çatının koruduğu güneye bakan duvarın altına, salata ve maydanoz ekecekti ve aynı yatağın bir ucuna, dünyadaki en değerli taşların rengine sahip olan, türlü türlü renklerde hercai menekşeler

dikecekti. Birinci kalasın arkasındaki dama serçeler yuva yapacaktı ve çitin sırıklarının üzerine, bu sırıklar henüz kesilip sivriltilmemişlerdi, bir çift karga oturup, onun gelip tavuklara yem vermesini bekleyecekti. Onlara seslenmesini işitir gibi oldum.

Elimi, kaskatı, nasırlı, avuçlayan, koparan yaşlı kadın elinin içine aldı. Artık onu genç haliyle düşünmem imkansızdı.

Senin çalışmana gerek yok, dedi, yeterince adam yardım ediyor, güneşte oturabiliriz biraz.

Ya yemek? Her şey hazır mı?

Her şey.

Hiç masa, sandalya görmüyorum.

Onlar kilisede, dışarıya çıkarmak bir dakika bile sürmez.

Cenazesinde, insanlar hâlâ mezarını toprakla örtmeye uğraşırken, Belediye başkanı Veterinere: ondan sonra ona yol işçisinin evini verdik, düşünebildiğimiz en iyi yer orasıydı. Şunu da unutmamalısın ki, eğer şehirde yaşasaydı, yıllarca önce bir yere kapatırlardı.

Bak! dedi, omuzuma hafifçe vurarak, yakında hepsi bitecek.

Orada yanyana oturuyorduk, dağları seyrederek, adamlar çalışıyorlardı. En yaşlıları bizdik, çalışan bütün ölüler bizden gençti. Cocadrille'in yüz çizgileri ve benim ellerimin üstü, yaşlarımızı ele veriyordu. Cocadrille cinayete kurban gittiğinde altmış yedi yaşındaydı, ben ondan üç yaş büyüktüm.

Böyle işte, kaçak malım benim, kaçırdım seni buraya, dedi. Yakılmamış bir sigara, hafif sarkık ve yediği mersin yemişinden mor mor lekelenmiş alt dudağından sarkıyordu.

Sonsuz bir vaat duygusu, gençliğimden beri hiç tatmadığım bir şey, içimi doldurdu, kucakladı beni. Babamı tavşan kafesi yaparken gördüm, ben de ona çivileri uzatıyordum. On bir yaşında olmalıydım, annemin dikkatli gözetimi altında,

ilk tavşanımın derisini yüzüp, kanını süzmüştüm. Kateşizm dersinde, Cocadrille benim hiç hatırlayamadığım soruların cevabını ezbere bilirdi.

Açgözlülük nedir?

Açgözlülük hayattaki iyi şeyler, özellikle para için duyulan aşırı bir özlemdir.

Dünyada iyi şeylere duyulan sevgi haklı çıkar mı?

Evet, hayatın iyi şeylerine duyulan sevgiyi haklı çıkaran bir şey vardır ve bu sevgi öngörüyü ve tutumluluğu yaratır.

Arjantin'de, bayram günlerinde, *peon*'lar, hindi kesip yerler: göç etme bana yeni imkanlar yeni ufuklar sunmadı. Place d'Etoiles'in vaadi ve Buenos Aires'teki Arenna Corientes'in vaadi, daha önce köyde umduklarımın tekrarıydı sadece. O yerleri köydeyken gözümde canlandıramazdım, ama zevki, bana vaadetikleri ama vermedikleri zevki hayal edebilirdim.

Zevk her zaman size aittir ve ancak acı kadar değişir ondan daha çok değişmez. Acıya alışmıştım, ama şimdi hiç ummadığım bir anda, zevk umudu, on bir yaşımda tattığım zevk, ağzında yanmamış sigara olan, bana kaçak malım diyen kadından geliyordu. Hayatım nereye gitmişti? diye sordum kendime.

Ölüler çatmalara çivi çakıyorlardı. Kırkı, hepsi birden yerlerini aldıklarında güneş alçalmış, çatının kalasları şalenin yanındaki çimenlerin üzerine, karanlık kafesleri andıran gölgeler yapmışlardı. Kalaslar gölgelerdi.

Buketi de çivilemek ister misiniz? diye seslendi, Brine'li Marius.

Cocadrille cevap vermemi bekledi. Yarı kapalı gözleri arasından beni süzdüğünü hissediyordum. Cevabımın gücüne kendim de şaşırdım.

Kırış kırış, kısılmış gözlerinin kenarlardan usare gibi yaşlar aktı. Dümdüz göğsünü katı elleriyle kapamak için

kollarını kavuşturdu. Ağzı bir gülümsemeyle gerildi. Göz yaşları ağzının kenarlarındaki derin çizgilerin arasına aktı ve üst dudağını yaladı.

Git, dedi, bana.

Marius bana çekici ve çivileri uzattı, ben de birinci merdivenin başına gittim. Georges oradaydı, dilenci olacağını ve kışın kalanların yarısının kaçık olduğu yaşlılar yurduna gönderileceğini bildiği için kendini asan Georges'un yanına. Bu yurdu yapmak için parayı, bölgede yaşayan ve uzaklarda bir yerlerde bir çok köprü, demiryolu ve yol inşaatı yapan zengin bir mühendis vermişti. Georges, intiharını çok dikkatli tasarlamıştı, mühendisin köprüleri planladığı gibi, bir çengelli tel alıp uzun bir tahta sırığa raptetmişti, teli sırıktan aşağı dolamış ve bu sırığın yardımıyla köyün yakınlarında, hiç kimseyi rahatsız etmeyeceği tenha bir yerde yüksek gerilim hattına değmişti. Öldüğü an, köydeki bütün evlerde ışıklar söndü. Şimdi Georges bana, sarı beyaz kağıt güller yapıştırdığı çam dalını uzatıyordu. Omuzumda, süpürgecinin sopası gibi güller, Georges'un benim için tuttuğu merdivenden tırmandım.

Tepede, tanımadığım bir adam çapraz bir kirişin üzerinde oturuyordu. Merdivenden adımımı atarken sendelemeyeyim diye, kolumu tutmak üzere elini uzattı. Başımı salladım, hayır anlamında. Çok uzun bir süredir dama çıkmamıştım ama yardıma ihtiyacım yoktu. Hepimiz gibi, bende de doğuştan gelen bir yetenekti. Neden içimizden bu kadar çoğu Paris'e baca süpürgeciliği yapmaya gidiyor? Damda yaşardık; attığımız ilk adımlar damlarımız kadar dik bir bayırdadır. Bir merdiveni tırmanabildiğim, bir ayağımı öbürünün önüne kaldırabildiğim sürece yardıma gerek yok.

Kimsin sen? diye sordum, buralı değilsin.

Lucie beni, Saint-Juste adıyla tanır, diye cevap verdi.

Direnişçiydin!

Mezarlarımızı kazmamızı emrettiler ve kurşuna dizdiler.

Sana bir şey anlatacağım, dedim. Kurtuluştan sonra, kaçan Naziler Arjantin'e sığındılar, adlarını değiştirdiler ve bey gibi yaşadılar.

Sadece bir süre için kaçabildiler ama.

Emin olamazsın ki.

Hak yerini bulacak.

Ne zaman?

Yaşayanlar ölülerin çektiği acıları anlayınca.

Bunu, sesinde en ufak bir kin olmadan söylemişti, sanki dünyanın bütün sabrı ondaydı.

İkinci bir merdiven çıktım, sırtımda çam ağacıyla ve damın kenarına yanlamasına oturdum. Hafif bir esinti vardı; kollarımda hissettim. Ormandaki ağaçları görüyordum. Doğuda, dağlardaki kar, çok açık bir gül kırmızısı rengine ya da, bir hayvan kesildiğinde ırmağın renginin aldığı kızıllığa dönmüştü. Açık damdan aşağı, orada ben ne yapıyorum diye yukarı bakan ölülerin yüzüne baktım.

Bandoyu o sırada farkettim. Şalenin ucunda, ilk çerçevenin yanında duruyorlardı. On dört yaşımdayken trampetçi olarak katıldığım bandoya benziyordu. Askerleri köyden geçiren bando. Güneş o kadar alçalmıştı ki pirinç ve gümüş çalgıların parlamasına elverişli değildi. Çalgıların metalleri, dağlardaki göller gibi donuk bir ışık saçıyordu.

Damın kenarında -epey bir güçlükle- ilerlemeye başladım. Sonuna varınca, yukarı bakan yüzlere baktım; kafatası gibi sırıtıyorlardı. Ağacı omuzumdan aldım ve dimdik havaya kaldırdım. Şimdi yapmam gereken şey, onu orta direğe çakmaktı. Ansızın arkamdan iki ince kol kaburgalarımdan bana yapıştı.

Ağacı tut, dedim.

Yetişemedi.

Omuzuna çıkıp oturayım, dedi.

Aşağıdaki seyirciler alkış tuttular. Köyün bütün hatırlanan ölüleri oradaydı, erkeklerin yanında kadınlar ve çocuklar da vardı. O ağacı tuttu, dört çivi çaktım.

Küçük ağaç gökyüzüne doğru bakıyordu. Şimdi arkamda oturuyordu. Kollarını serbestçe bana sarmıştı. At sırtında tarlaya işine giden bir çift gibiydik. Ellerini kucağıma bırakmıştı.

Bandocular çalgılarını ağızlarına doğru kaldırdılar, davulcular sopalarını çıkardılar. Bir an, tam bir sükunet oldu, hiç kımıldamadan yere çakılı gibi durdular ve sonra çalmaya başladılar.

Dama çakılan çiçek biten bir işin onurunun işaretiydi. Geriye kalan iş sadece, damı kiremitle kaplamak, döşemeleri yerleştirmek, duvarlara kaplamaları çakmak, kapıları pencereleri yapıp takmak, bacayı yapmak, dolapları yapmak, yatak için kerevet yapmaktı. Bütün bunlar birkaç ay sürerdi. Ama, asıl ağırlığı taşıyan ve korunağı vaad eden ana çatı oradaydı.

Bandonun neler çaldığını size nasıl anlatayım. Melodiyi mırıldanabilirim ama siz duyamazsınız. Bandocular ölmüş adamlardı ve sessizliğin müziğini çalıyorlardı. Paskalya gününde, bando köyden dışarı bayırlara, meyva bahçelerinin arasına gider ve karşısına bir iki çiftlik çıktığında durup çalmaya başlar. Üç yaz boyunca, iş aramak için buradan uzaklaşmadan önce, onlara davulcu olarak katıldım. Müzik, *bassin*'deki sesi boğar, pınarların sesini boğar, guguk kuşunun sesini boğar. Her çiftlikte bize ya elma şarabı ya da *gnole* verirlerdi. Bir kuş gibi çalan saksofoncu, hep sarhoş olurdu. Siperli şapkamızın ve pirinç düğmeli ceketimizin altında terleyerek avaz avaz, elimizden geldiğince çalardık ve ne kadar yüksek sesle çalarsak, dağların ve ormandaki ağaçların sessizliği de o kadar büyürdü. Yalnızca sağır kelebekler etrafta pır pır uçuşmaya, kanatlarını açıp kapamaya devam ederler-

di. Paskalya Günü, ölülere çalardık, ölüler, hareketsiz dağların ve ağaçların ardından bizi dinlerlerdi. Şimdi her şey tersine dönmüştü, şalenin dibinde ölüler çalgı çalıyordu, damda yan oturan ben de dinliyordum. Çatı kerestelerinin altındaki çimenlerin üzerinde bütün köy, çalan müzikle dansa başladı. Cocadrille elleriyle bacaklarımın üstünde müziğin ritmine uyarak tempo tutuyordu. Yasla kanımın sandığım kadar donmamış olduğunu farketmeye başladım. Müzik bittikten sonra da ellerini orada tuttu.

Bando yeniden başladı.

Bekle beni, diye fısıldadı.

Ayağa kalkarak, çatının kenarında bir *chamois* gibi yürümeye başladı. O aşağı inerken, tecrübeyle öğrendiklerim için, kendimden gurur duydum. Dönüşü şaşırtıcı ve beklenmedik bir biçimde olacaktı. Hâlâ kızışmış bir durumda, nasıl döneceğini önceden tahmin etmeye çalıştım: belki yirmi yaşında dönecekti, nehirde yıkanmış gibi çırılçıplak.

Bandoculann üniformalarını seçmek imkansızdı. Ara sıra, bir çalgı, üzerine üflediğinizde parlayan bir kor gibi ışık veriyordu. Çaldıkları dans parçalarını ezbere biliyorlardı çünkü çalgılarına iliştirilen nota kağıtları okunamayacak kadar kararmıştı hava. Şimdi ışık iyiden iyiye azaldığı için dans edenler, şalenin çevresinde toplaşıyorlardı. Ama karanlık, vücudunun beyazlığının tıpkı, ağaca dikilen beyaz kağıt çiçekler gibi hafif bir ışık vermesini engelleyecek kadar kaplamamıştı her şeyi.

İlk merdiveni, ayağımla yoklayarak indim. Dans edenler ileride ineklerimizi sağacağımız ahır olacak yerde toplanmışlardı şimdi. İnekler oradaydı. Biri yanındakinin kafasını yalıyordu. Dili o kadar güçlüydü ki, komşusunun gözünün kenarını yaladığında, göz açılıverdi, gözünüze bir şey battığı zaman açıp içine baktığınız zaman olduğu gibi.

O gözü görerek, gerçeği gördüm. Cocadrille geri dönme-

yecekti. Ya da dönse bile hiç olarak dönecekti.

Lucie! Lucie!

Çatının kerestelerinin arkasında yıldızlar parlıyordu. Bazı okyanusların üzerinde de *alpage*'daki gibi parlarlar. Çok parlak olurlar ama benzerlik bu parlaklıkta değildir: sadece uzaklıkları yanıltıcı değildir. Terkedilmiş Cabrol şalesinin yanındaki tepede akan derenin kenarında düğünçiçekleri nasıl katlana katlana gidiyorsa, Saman Yolu da gökyüzünde öyle katlanıyordu.

Ayağımı şaşırdım, bir kütük gibi dik bayırdan aşağı yuvarlandım. Beni kurtaran, hiç düşünmeden, içgüdüsel olarak yapıştığım rodendrum çalıları oldu. Kendimi hiç kaybetmedim. On metre daha aşağıda yüz metre derinliğinde bir uçurum vardı. Bir kolum ve bir omzum kırılmıştı.

Ortalık aydınlandığında, her nasılsa, aşağıda, kimyonların bolca yetiştiği patikaya çıkmayı becerdim, kolum, bir çanın dili gibi gevşek sarkıyordu.

On gün sonra, köyde Laprazlı 'Mile'e rastladım.

On gün önce neredeydin, 'Mile?

Evdeydim.

Tam olarak neredeydin, ne yapıyordun?

Cuma günü, yani?

Evet, cuma.

Dur bir dakika. Hatırladım, hasta yatıyordum, yatakta. Karnım feci ağrıyordu. Sanki beyaz bir gelincik içerden kemiriyordu. Yemin ederim, sonum geldi sandım. Anlaşılan daha beni istemiyor. Onun için hâlâ buradayım. Sana bir içki ısmarlayayım.

Kafenin tezgahında durduk, kadehini tokuşturdu, sonra suç ortağıymışız gibi: seninle beni almadılar! dedi.

Daha sonra, kolum hâlâ alçıdayken yol işçisinin kulübesine gittim. Kolumdaki alçı demir gibi ağırdı. Yolu ağır ağır tırmandım, bir bacağımı yerleştirip öbürünü kaldırarak. Vü-

cut, bir o yana bir bu yana yavaş yavaş sallanan beşiğinkine pek de uzak olmayan bir ritme alışıyor. Bir iki saat böyle bir tırmanıştan sonra yapmak üzere kendinize zevkli bir şey vaad edersiniz: bütün gece hiç kımıldamadan yatma zevki.

Hastahanede, röntgenlerde bir şey bulunamadı, gene de en azından bir kaburgamın çatladığından kuşkum yoktu. Her soluk alışımda sol tarafımda kalbe yakın bir yerde bıçak gibi saplanıyordu. Bir kez durdum ve aşağıya vadiye ve uzağa giden yola baktım. Cocadrille'in papazın eve tırmanırken hastalanmasıyla ile ilgili anlattığı hikâyeyi hatırladım. Masanın üzerinde düğmelerini çözdüğünde söylediği sözler neydi?

Duvak takıp samanlıktan indiği akşamdan beri Cocadrille'in evine gitmemiştim. Kayaların oradan tavuk kümesleri alınmıştı, kapı yarı aralıktı. Kapıyı vurdum, aşağıda Jalent'i işitebiliyordum. Kapıyı açtım. Masa ve sandalye hâlâ yerindeydi. Şöminenin üzerindeki raf bomboştu. Tabakları kim almıştı? Ocağı açtım. Yakın bir zamanda yapılan piknikten kalan artıklarla doluydu. Dolabın yanındaki duvara birilerinin adının baş harfleri kazınmıştı, ne onunki ne benimkiydi ve bunların yanma bir baykuş suratını andıran, ortasından ok geçen, bir kalp resmi çizilmişti.

Ahırda bazı çuvallar ve ayı pençesini buldum. Mavi şemsiye yerinde yoktu. Merdivenden samanlığa tırmandım. Cocadrille, merdiveni rüyasında görmüştü. O samanlıkta, yatağındaydı ve genç bir adam merdiveni tırmanıp, birlikte yatmak için onu soymaya başlıyordu. Onun yakışıklı olduğunu görebiliyordu. Genç adam yanına, battaniyelerin arasına girdi, tam onun sıcaklığını hissettiği anda Cocadrille uyandı. Yatak da alınmıştı.

Daha altı yaşıma varmadan, ineklere bakmaya başlamadan önce, belki sadece iki ya da üç yaşındaydım, kış sabahları henüz ortalık gece gibi karanlıkken babamı mutfaktayken seyrederdim. Çömelip demirden bir hayvan beslerdi, yanına

yaklaşırsam bana bağırırdı. Hayvanın bir yanına demir bacaklarının arasına çömelir ve derin derin nefes alarak ona fısıldayarak bir şeyler söylerdi. Babamı kilisede dua ederken görürdüm. Mutfakta uzun soluklu dualar ederdi, üfleyerek, içini çekerek. Demir hayvanın yüzünü hiç görmedim, yüzü karnının içindeydi. Biraz sonra mutfağa yayılan sıcaklığı farkederdim, babam hayvanın yanına gidip otururdu, ayaklarını onun bacakları arasında ısıtırdı, çizmelerini giyip öbür hayvanları yemlemeye gitmeden önce. Şimdi sabahları ocağı ben yakarken, kendi kendime konuşuyorum: ben ve bu ateş bu evdeki tek canlılarız; babam, annem, kardeşlerim, at, inekler, tavşanlar, tavuklar, hepsi gitti. Ve Cocadrille de öldü.

Bunu söylerim ama bütünüyle de inanamam. Bazan ormanın kenarına yaklaşıyormuşum gibi geliyor bana. Bir daha hiç on altı yaşımda olmayacağım: ormandan ayrılacak olursam, öbür tarafa gitmek için olur bu. Yaşlı ve yorgun olduğum için mi böyle hissediyorum? Şüpheli. İhtiyar hayvan gücünün azaldığını hissedince, kendini ormanın göbeğinde saklar, içinden çıkıp gitmeyi hayal etmez. Yoksa bir hayvanın hiçbir zaman hissedemeyeceği gibi, bir ölüm özlemi mi bu? En sonunda beni ormandan ölüm mü kurtaracak? Başka değişik şeyler gördüğüm anlar da oluyor, mavi gökyüzünün bana Lucie Cabrol'ü hatırlattığı anlar. Öyle anlarda, ağaçlardan yaptığımız, birlikte havaya kaldırdığımız çatıyı görüyorum yeniden, ve o zaman ormandan Cocadrille'in sevgisiyle ayrılacağıma inanıyorum.

PATATES

Horoz öter
toprak onun gerilmiş siyah tüyleri
taşları ayıklar
ve yumurtalarını bırakır

Hemen toplamayın
ışık saçarlar çünkü
ay ışığı zarlarından
ölülere

Kar zamanı
kilerlerde yığılı
özlerini katarlar
çorbaya

Çıkmadıkları zaman
sabanın eti kalmaz
ve insanlar büyük ayı gibi
açlıktan ölür kış geceleri

TARİHSEL SONSÖZ

"Toprak neyin değerli neyin işe yaramaz oldugunu gösterir." Jean Pierre Vernant'ın *Myth et Pensee Chez les Grecs* (II. cilt Paris, 1971) adlı kitabında alıntıladığı bir köylü atasözü.

"Köylülük, basit araçların yardımıyla ve aile içi emekle, temelde kendi tüketimleri ve siyasal ve iktisadi gücü elinde tutanlar için üretim yapan, küçük tarım üreticilerinden oluşur." Theodor Shanin. *Peasants and Peasant Societies.* (Londra, 1976).

ON dokuzuncu yüzyılda, romancıların, hikâyecilerin ve hatta şairlerin, genellikle önsöz biçiminde, okurlarına yapıtlarının bir açıklamasını suunma geleneği vardı. Bir şiir ya da hikâye, kaçınılmaz olarak belirli bir yaşantıyla ilgilidir: bu yaşantının, dünya ölçeğinde gelişmelerle nasıl ilişkilendirileceği yazının kendi içinde örtük olarak belirtilmelidir- bu tam olarak, bir dilin (bir anlamda her dil, tıpkı bir anne gibi her şeyi bilir) "rezonans"ının ortaya koyduğu bir meydan okumadır; bununla birlikte bir hikâye ya da romanda, genellikle, tikel ile evrensel arasındaki ilişkiyi tam anlamıyla açık ola-

rak göstermek mümkün değildir. Böyle yapmaya çalışanlar sonunda mesel yazmaya varırlar. Yazarın , yapıtı ya da yapıtları çevresinde bir açıklama yapma isteği bundan ileri gelir. Gelenek tam da on dokuzuncu yüzyılda yerleşti çünkü bu bireyle tarih arasındaki ilişkinin bilinçli bir ilişki olmaya başladığı devrimci değişimler yüzyılıydı.

Bizim yüzyılımızda değişimin çapı ve hızı bundan çok daha büyük. Ama yazarın kitaplarını açıklamaya çalışması şimdi daha ender bir olay. Bunun arkasındaki tez, yarattığı hayalgücüne dayalı yapıtın kendi içinde yeterli olması gerektiğidir. Edebiyat kendini saf sanat düzeyine çıkardı. Ya da öyle varsayılıyor. Gerçek şu ki, ister seçkinlere ister kitlesel okura hitap ederek yazılmış olsun bütün edebiyat saf eğlence düzeyine indi.

Ben bu gelişmeye birçok nedenden ötürü karşıyım, içlerinden en basiti, bunu okurun, iletilen yaşantının ve yazarın kendisinin gururunun aşağılanması olarak görmemdir. Aşağıdaki denemeyi bu nedenle yazdım.

KÖYLÜ hayatı bütünüyle varkalmaya adanmıştır. Belki de dünyanın her yerindeki köylülerin ortak olarak paylaştığı tek özellik budur. Araçları, ürünleri, toprakları, efendileri farklı olabilir ama ister kapitalist bir toplumda, ister feodal bir toplumda, ya da bu kadar kolay tanımlanmayan başka toplum biçimlerinde olsun, ister Cava'da pirinç yetiştirsinler, İskandinavya'da buğday, ya da Güney Amerika'da mısır eksinler iklim, din, ve toplumsal tarihleri ne kadar farklı olursa olsun, köylülük her yerde varkalma çabasında bir sınıf olarak tanımlanabilir. Şimdi bir buçuk yüzyıldır, köylülerin varkalma konusundaki inatçı yetenekleri, bütün yöneticileri ve kuramcıları şaşırtmaktadır. Günümüzde hâlâ dünyanın büyük çoğunluğunu köylülerin oluşturduğu söylenebilir. Ama bu olgu, bundan çok daha önemli bir olguyu maskele-

mektedir. İlk kez, varkalmacı sınıf varkalmayabilir. Bir yüzyıl içinde artık hiç köylü kalmayabilir. Batı Avrupa'da, ekonomi planlayıcılarının hesapları doğru çıkarsa, yirmi beş yıl içinde artık hiç köylü kalmayacak.

Son zamanlara kadar, köy ekonomisi, ekonomi içinde bir ekonomiydi. Onun, daha büyük ekonomilerin -feodal, kapitalist, hatta sosyalist- global dönüşümlerinin ardından varkalmasını sağlayan da budur. Bu dönüşümlerle birlikte, köylülerin varkalma için mücadele biçimleri genellikle değişime uğradı ama asıl belirleyici değişimler ondan artı değeri almak için kullanılan yöntemlerde içkindi: angarya, vergi, kira, ortakçılık, borçların faizi, üretim kuralları vb.

Başka bütün çalışan ve sömürülen sınıflardan farklı olarak, köylülük her zaman kendi kendine yeterli oldu ve bu onun hep farklı sınıf olarak kalmasına yolaçtı. Gereken artıdeğeri sağladığı ölçüde, tarihsel-ekonomik-kültürel sistemle bütünleşiyordu. Kendi kendine yeterli olabildiği ölçüde, bu sistemin sınırındaydı. Ve sanırım bunu, köylülüğün nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu zamanlar ve yerler için bile söyleyebiliriz.

Feodal ya da Asyalı toplumların hiyerarşik, kabaca piramide benzer yapısı düşünülecek olursa, köylülük piramidin taban cephesindeydi. Bu, bütün cephe topluluklarında olduğu gibi, siyasal ve iktisadi sistemin onlara en az ölçüde korunma sağladığı anlamına geliyordu. Bunun için, dönüp kendilerine bakmak zorundaydılar - köy cemaati ve geniş aile içinde. Kendi yazılı olmayan yasalarını ve davranış kodlarını, kendi törenlerini, ve inançlarını, kendi sözlü bilgelik ve bilgi iletme yollarını, kendi tıplarını, kendi tekniklerini ve bazan kendi dillerini geliştirdiler ya da bunlara uyarak yaşadılar. Bütün bunların, egemen olandan ve onun ekonomik, toplumsal ya da teknik gelişmelerinden bağımsız bir kültür oluşturduğunu düşünmek yanlış olur. Köy hayatı, yüzyıllar

boyunca tam olarak aynı kalmadı, aina köylülerin öncelikleri ve değerleri (varkalma stratejileri) tarihte görülebilecek herhangi bir gelenekten çok daha uzun ömürlü bir geleneğin içine oturdu. Açıkça beyan edilmeyen bu köylü geleneği, verili herhangi bir anda, egemen sınıf kültüründen genellikle bir sapma gösterirdi ve aykırıydı. "Hiç bir şeyden kaçma" der, bir Rus atasözü, " ama bir şey de yapma." Köylünün evrensel olarak geçerli kurnazlığı bu gizli ve aykırı eğiliminin tanınmasıdır.

Köylüler kadar ekonominin bilincinde olan herhangi bir başka sınıf yoktur ve olmamıştır. Ekonomi, bir köylünün verdiği her kararı bilinçli olarak etkiler ve belirler. Ama bu ekonomi, tüccarın ekonomisi de değildir, burjuvaların ya da Marksistlerin ekonomisi de değildir. Yaşanan köylü ekonomisi hakında en kavrayışlı yazıları yazan kişi, Rus tarımcısı Çayanov'dur. Köylüleri anlamak isteyen kim varsa, başka bir çok şey arasında en çok Çayanov'a dönmelidir.

Köylü kendisinden alınanı artıdeğer olarak anlamıyordu. Buna karşı, siyasal bilinci olmayan proletaryanın da, patronu için yarattığı artıdeğerden eşit derecede habersiz olduğu savı öne sürülebilir, ama bu karşılaştırma yanıltıcıdır çünkü ücret için, para ekonomisi içinde çalışan işçi, ürettiği şeyin değeri konusunda kolayca aldanabilir oysa köylünün toplumun geri kalanıyla *ekonomik* ilişkisi her zaman saydam olmuştur. Ailesi, geçinmek için gerekli olanı üretirdi ya da üretmeye çalışırdı, ve o, ailesinin bu ürettiğine bir başkasının, bunda hiç emek payı olmayan bir başkasının el koyduğunu görebilirdi. Köylü kendisinden alınanın pekâlâ farkındaydı ama bunu birincisi maddi, ikincisi epistemolojik olan iki nedenden ötürü artıdeğer gibi görmüyordu: 1) Bu artıdeğer değildi çünkü ailesinin gereksinimleri bile henüz karşılanmamıştı 2)Artıdeğer, bir son-üründür, uzun bir çalışma ve gereklerin yerine getirilmesi gibi geniş bir zaman dilimi

içinde tamamlanan bir sürecin sonucudur. Zorla kabul ettirilen bu toplumsal ödev, köylüye başlangıçta *birincil* bir *engel* gibi görünüyordu. Bu engel genellikle aşılabilir bir şey değildi. Ama köylü ekonomisinin işlediği yer, ailesinin kendi gereksinimlerini karşılamak için üzerinde çalıştığı toprak gibi, işin öbür yanındaydı.

Bir köylü, kendisine zorlanan görevleri, doğal bir ödev gibi düşünebilir, ya da kaçınılmaz bir adaletsizlik gibi, ama her iki durumda da bunlar, varkalma mücadelesi açılmadan *önce* katlanılması gereken şeylerdi. Önce efendileri için çalışmak zorundaydı, sonra kendisi için. Ortakçı olarak çalışırken bile, kendi ailesinin temel ihtiyaçlarından *önce*, efendinin payı gelirdi. Köylünün sırtına yüklenen inanılmaz iş yükü ile zorunlu görevleri sürekli bir handikap biçimini alıyorduu. Daha o anda eşitsiz olan o doğayla mücadeleyi, aile, *bütün bunlara rağmen*, kendi emekleriyle kendi geçimlerini kazanmak için açmak zorundaydı.

Böylelikle köylü, kendisinden sürekli olarak bir "artıdeğer" alınması gibi bir engele karşı kendini savunmak varkalmak durumundaydı; kendi geçim ekonomisi için çalıştığı o hayatın yarısında -tarımın bütün tehlikeleri gözönüne alınırsa- kötü mevsimler, fırtınalar, kuraklıklar, seller, salgın hastalıklar, kazalar, ölü toprak, hayvan ve bitki hastalıkları, ürünün bozuk çıkması karşısında varkalmak zorundaydı; ve bundan da ötesi, taban cephede, en az korunmayla, toplumsal, siyasal, ve doğal felaketlere karşı varkalmak zorundaydı - savaşlar, salgınlar, eşkiyalar, yangın, talan vb.

Varkalmacı sözcüğünün iki anlamı vardır. Belirli bir sınavı atlatan insanı gösterir. Aynı zamanda, başkaları yok olurken ya da ölürken yaşamaya devam eden birini de gösterir. Ben köylülere ilişkin olarak, sözcüğün bu ikinci anlamını kullanıyorum. Genç ölenler, göç edenler, dilenciliğe düşenlerden farklı olarak, köylüler çalışmayı sürdürdüler. Belirli

anlarda varkalanlar, elbette küçük bir *azınlıktı.* Nüfus istatistikleri bu felaketlerin boyutları hakkında biraz fikir veriyor. Fransa'nın nüfusu, 1320'de on yedi milyondu. Bir yüzyılı biraz geçtikten sonra sekiz milyon. 1550'ye gelindiğinde, yirmi milyona tırmandı. Kırk yıl sonra, on sekiz milyona düştü.

1789'da nüfus yirmi yedi milyondu bunun yirmi iki milyonu kırsal bölgede yaşıyordu. On dokuzuncu yüzyılda, devrim ve bilimsel ilerleme, köylülere toprak ve daha önce hiç görmediği türden fiziksel koruma sağladı; aynı zamanda onu, sermaye ve pazar ekonomisiyle karşı karşıya bıraktı. 1848'de köylülerin kente büyük göçü başlamıştı ve 1900'e gelindiğinde yalnızca sekiz milyon Fransız köylüsü kalmıştı. Terkedilmiş köy, herhalde, her zaman -ve elbette bugün de böyle- kırsal yörenin bir özelliği: hiçbir şekilde varkalamayanları yansıtan mekan.

Endüstri devriminin ilk yıllarındaki proletarya ile bir karşılaştırma, benim varkalanlar sınıfı sözü ile ne demek istediğimi açıklığa kavuşturabilir. Proletaryanın ilk günlerinde, çalışma ve yaşama koşulları, milyonlarca proleterin erken ölümüne ya da sakatlanmasına yolaçtı. Ama gene de sınıf, bir bütün olarak, sayısı , kapasitesi, gücü yönünden büyüyordu. Sürekli bir büyüme ve dönüşme sürecine bağlanmış ve boyun eğmiş bir sınıftı. Onun temel sınıf özelliğini belirleyen, varkalmacılar sınıfında olduğu gibi, uğradığı felâketlerin kurbanları değildir, daha çok kendi talepleri ve bunlar için mücadele edenlerdir.

On sekizinci yüzyıldan sonra, bütün dünyada nüfus tırmandı, önceleri yavaş yavaş, sonra birdenbire. Ama yeni bir hayat güvencesi niteliğindeki bu genel deneyim, köylülerin yüzyıllardır gelen sınıf anılarını unutturamadı, çünkü yeni koşullar, yeni tarımsal teknolojilerin sağladığı iyileştirme, yeni tehlikeleri de beraberinde getiriyordu; tarımın büyük çapta ticarileşmesi ve kolonileştirilmesi, gitgide küçülen top-

rakların bütün bir aileyi besleyemez hale gelmesi, ve bundan ötürü, köylülerin kız ve erkek evlatlarının büyük çapta bir göçle kente gitmeleri ve orada yeni bir sınıfın içinde erimeleri.

On dokuzuncu yüzyılda köylüler hâlâ bir varkalanlar sınıfıydı, ama şu farkla, kaybolanlar, artık kıtlığın ve hastalığın kurbanları değillerdi, köyü terkedip, ücretli emekçi olmak zorunda kalanlardı. Şunu da eklemek gerekir ki, bu süreçte birkaç köylü zengin oldu, ama öyle olduklarında bir iki kuşak sonra köylü olmaktan da çıktılar.

Köylülerin bir varkalmacılar sınıfı olması, kentlerin alışılmış küstahlıklarıyla köylüler hakkında belirttikleri bir yargıyı doğrulamak gibi görünebilir- onların geri, geçmişin kalıntısı oldukları. Ne var ki köylüler kendileri, böyle bir yargının örtük olarak içinde barındığı zamana bakış açısını paylaşmazlar.

Bitmez tükenmez bir biçimde, hayatı topraktan çıkarmaya *(interlude)* didinen, sonsuz işe yükümlü köylüler, hayâtı bir ara parça olarak görürler. Bu köylünün, doğum, hayat, ölüm döngüsüne günlük aşinalığıyla doğrulanır. Böyle bir bakış onu dine açık tutabilir, gene de din, onun tavrının kökeninde yoktur ve her ne durumda olursa olsun köylülerin dini hiçbir zaman yöneticilerin ve rahiplerin dinine bire bir uymamıştır.

Köylü hayatı bir ara parça olarak görür; bu, onun zamanının akışındaki, duygu ve düşüncelerinin zıt ikiliğinden ötürüdür bu ikilik ise, köy ekonomisinin ikili doğasından kaynaklanır. Onun hayali, engellenmemiş bir hayata dönmektir. Onun amacı, varkalma araçlarını (mümkünse, kendi babasından kalana göre daha güvenlikli bir duruma getirilmiş bir halde) çocuklarına devretmektir. Onun idealleri geçmiştedir; ödevleri geleceğe yöneliktir, kendi hayatı bunları görmeden son bulacaktır. Ölümden sonra geleceğe nakledil-

meyecektir - onun ölümsüzlük kavramı farklıdır: o geçmişe dönecektir.

Geleceğe ve geçmişe uzanan iki hareket, ilk göründükleri kadar çelişik olmayabilirler çünkü köylünün temelde döngüsel bir zaman kavramı vardır. Bu iki hareket bir dairenin çevresini dönerken farklı yollardan gitmeye benzer. Yüzyılların birbirini izleyişini, mutlaklaştırmadan kabul eder. Çizgisel zaman görüşünü benimseyenler, döngüsel zaman anlayışıyla uzlaşamazlar: bütün ahlaki yapıları neden ve sonuça dayandığı için, ahlaki bir yükseklik korkusu yaratır bu. Döngüsel zaman kavramına sahip olanlar, yalnızca dönen bir tekerleğin izin demek olan tarihsel zaman göreğini kolayca benimserler.

Köylünün hayal ettiği, kendini ve ailesini doyurmadan önce, artıdeğer için çalışmak zorunda olmadığı, adalet bozulmadan önceki zamanlarda olduğu gibi, engellenmemiş bir hayattır. Yiyecek insanın ilk gereksinimidir. Köylüler kendilerine yiyecek sağlamak için toprakta çalışırlar. Ama kendileri aç kalmak pahasına, önce başkalarını doyurmaya zorlanmaktadırlar. Tarlada kendi elleriyle ekip biçtikleri tahılın -kendi tarlalarında ya da toprak sahibinin tarlasında- başkalarını doyurmak ya da kâr amacıyla başkalarına satılmak üzere alınıp götürüldüğünü görürler. Ne kadar kötü olursa olsun, bir hasat, Tanrının işi sayılır, efendi/toprak sahibi her ne kadar doğal efendi sayılsa da ya da, hangi ideolojik açıklama verilirse verilsin, temel olgu çok açıktır: kendilerini doyurabilenler bunun yerine başkalarını doyurmaya zorlanıyorlar. Böyle bir adaletsizlik, köylünün akıl yürütmesine göre, her zaman varolmuş olamaz, onun için başlangıçta adil bir dünya olduğunu farz eder. Başlangıçta, birincil bir adalet durumu, insanın birincil bir ihtiyacını karşılaşmak üzere, birincil bir çalışma vardır. Bütün kendiliğindenci köylü ayaklanmaları, adil, eşitlikçi bir köy toplumunu diriltme amacını gütmüştü.

Bu alışılagelmiş cennet rüyası değildir. Cennet, şimdi bizim anladığımız gibi, görece varlıklı ve rahat bir sınıfın icadıydı elbette. Köylünün dünyasında, iş hâlâ gereklidir. İş eşitliğin bir koşuludur. Hem burjuva hem Marksist eşitlik idealleri bir bolluk dünyası farz ederler; herkese bereket önünde eşit hak talep ederler, bilim ve bilimsel ilerlemenin sağladığı bir bolluk/bereket özlerler. İkisinin eşit haklardan anladığı elbette çok farklıdır. Köylünün eşitlik ideali, kıtlık dünyasını tanır ve onun vaadi kıtlığa karşı kardeşçe dayanışmayla ortak mücadeledir ve işin ürettiğinin adil paylaşımıdır. Kıtlığa karşı varkalmış biri köylünün kıtlığı tanımasına yakından bağlantılı bir şey de insanların görece bilgisizliğini kabullenmesidir. Bilgiye ve bilginin meyvalarına hayranlık duyabilir ama bilginin büyümesinin bilinmeyini azalttığını bir an olsun aklından bile geçirmez. Bilinmeyen ile bilme arasındaki bu antogonistik olmayan ilişki, onun bazı bilgilerinin, dışarıdan bakılınca, hurafe, büyücülük gibi göründüğünü de açıklar. Onun deneyiminde onun nihai nedenlere inanmasını sağlayacak hiçbir şey yoktur, tam da deneyiminin çok geniş olmasındandır bu. Bilinmeyen ancak, laboratuvar deneyiminin sınırları içinde elenebilir. Bu sınırlar ona naif görünmektedir.

Köylünün duygu ve düşüncelerinde geçmişteki adalete yönelen hareketin karşısında, kendi çocuklarının gelecekte varkalmalarına yönelik duygu ve düşünceleri yer alır. Çoğu zaman bu ikincisi daha güçlü ve daha bilinçlidir. Bu iki hareket, onu, ancak ikisi birlikte, şimdiki zaman arasının, kendi terimleriyle yargılanamayacağı konusunda ikna edebildiği ölçüde, birbirini dengeler; şimdiki zaman hakkında bu yargı, ahlaki yönden geçmişe dönük olarak, maddi yönden ise geleceğe dönük olarak verilir. Kesin konuşmak gerekirse, hiç kimse köylüden daha az fırsatçı (o andaki fırsatı başka bir şeyi gözetmeden yakalamak) değildir.

Köylüler gelecek konusunda ne düşünür, neler hissederler? Yaptıkları iş organik bir sürece müdahale etmek ya da yardım etmek olduğundan köylülerin eylemlerinin çoğu geleceğe yöneliktir. Bir ağaç dikilmesi açık bir örnektir, ama aynı ölçüde peynir, tereyağ yapmak için bir ineğin sağılması da öyledir. Yaptıkları her şey, bir şeyi önceler - bu nedenle hiçbir zaman bitmez. Bütün eylemlerini, bir pusu dizisi gibi rehin bırakmak zorunda oldukları bu geleceği, bir pusu dizisi gibi görürler. Risk ve tehlike pusuları. Çok yakın zamanlara kadar gelecek için en büyük tehlike açlık tehlikesiydi. Köylünün durumunda temel çelişki, kıtlık olduğunda açlıktan ölme olasılığı en yüksek olan sınıfın, köylü ekonomisinin ikili yapısının doğası yüzünden, besini üreten köylülerin kendileri olmalarıydı. Bir varkalmacılar sınıfı, garantilenmiş bir güvenlik ve refah noktasına varılabileceğine inanmayı göze alamaz. Gelecek için tek ama büyük umut, varkalmaktır. İşte ölülerin, artık hiçbir risk barındırmayan geçmişe dönmelerinin daha iyi olması bundandır.

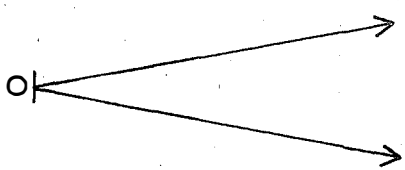
Gelecekteki pusuların arasından geçen geleceğin yolu, geçmişte varkalanların geldiği eski yolun devamıdır. Bir yol imgesi çok uygun çünkü, kuşaklar boyu yürüyen ayakların yarattığı ve sürdürdüğü bir yol izlenerek, çevredeki ormanların ya da dağların ya da bataklıkların bazı tehlikelerinden kaçınılabilir. Yol, öğretme, örnekler ve yorumlarla devredilen gelenektir. Bir köylü için, gelecek, bilinen ve bilinmeyen risklerin belirsiz genişliği içindeki bu daracık gelecek yoludur. Köylüler, bir dış güce karşı koymak için işbirliği yaptıklarında (ve bunu yaptıran itki hep savunmacıdır), gerilla stratejisine başvururlar - bu da tam anlamıyla, belirsiz düşman bir çevrede bir dar yollar ağıdır.

KÖYLÜNÜN, benim burada anahatlarını çizmeye çalıştığım gibi, insan kaderi konusundaki görüşü, modern tarihin baş-

langıcına kadar, başka sınıfların görüşlerinden farklı değildi. yalnızca Chaucer'in, Villon'nun, Dante'nin şiirlerini düşünmek yeter; bunların hepsinde Ölüm, kimsenin kaçamayacağı ölüm, gelecek önünde genelleştirilmiş bir belirsizlik ve tehdit duygusunun vekilliğini üstlenmiştir.

Çağdaş tarih, hem amacı hem de tarihin motoru olarak,ilerleme ilkesiyle -farklı yerlerde farklı tarihlerde- başlar. Bu ilke, yükselen bir sınıf olarak burjuvaziyle birlikte doğdu ve bütün modern devrim kuramlarına miras kaldı. Yirminci yüzyılda, kapitalizm ve sosyalizm arasındaki mücadele, ideolojik bir düzeyde, ilerlemenin içeriği konusunda bir kavgadır. Günümüzde gelişmiş dünyada bu mücadelede inisyatif, hiç değilse geçici olarak, sosyalizmin gericilik ürettiği tezini savunan kapitalizmin elindedir. Dünyanın gelişmemiş bölümünde, kapitalizmin "ilerleme"si beğenilmez.

İlerleme kültürleri geleceğin genişlemesini tasarlar. İleri-dönüktürler, çünkü gelecek hep daha büyük umutlar vaad eder. En kahramanca anlarında bu umutlar Ölümü cüceleştirir (*La Rivoluzione o la Morte!*). En önemsiz anlarında onu görmezlikten gelir (tüketimcilik). Gelecek, klasik perspektifin bir yol çizgisine yaptığının tam tersidir. Uzaklaştıkça persfektif gitgide daha daralacağı yerde gitgide daha geniş görünür.

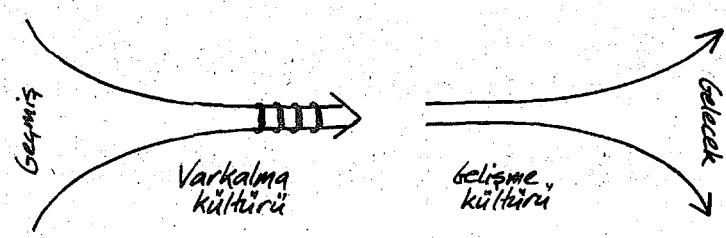

Varkalmacı bir kültür, geleceği, varkalma edimlerinin tekrarlandığı bir dizi gibi görür. Her edim, iğne deliğinden

bir iplik geçirmektedir ve bu gelenek bu ipliktir. Toptan bir artış tasarlanmaz.

Eğer şimdi, iki kültürü karşılaştırırken, onların geleceğe bakışları kadar geçmişe bakışlarını da göz önüne alırsak, bunların bir ayna düzenindeki gibi birbirlerinin karşıtı olduğunu görürüz.

Bu, bize, neden, varkalmacı kültür içinde bir deneyimin, ilerlemeci bir kültür içindeki benzer bir deneyimle karşıt *öneme* sahip olabildiğini açıklar. Örneğin sık sık öne sürülen, köylünün tutuculuğu konusunu ele alalım, değişmeye dirençlerini; genellikle (ama her zaman değil) köylünün sağ kanattan bir güç sayılmasına yol açan bütün tavır ve tepkiler bütününü inceleyelim.

İlkin, bu saymanın, ilerleme kültürüne ait, sağ ve sol karşıtlığına dayanan tarihsel bir senaryayo göre, kentlerde yapıldığına dikkat etmeliyiz. Köylü bu senaryayo reddeder ve reddetmesi aptallık değildir çünkü, ister sağ ister sol olsun, bu senaryoya göre kazanan onun yok olmasını tasarlamaktadır. Yaşama koşulları, sömürülme derecesi ve çektiği

acılar çok büyük boyutlarda olabilir ama bildiği her şeye, ki bu tam da onun varkalma iradesidir, anlam veren şeyin ortadan kaybolmasını aklı almaz. Hiçbir işçi hiçbir zaman bu konumda değildir, çünkü onun hayatına anlam veren, ya onu dönüştüreceğini ilişkin devrimci umududur ya da bir ücretlinin hayatına karşı, değişim değeri olarak aldığı, ve "gerçek hayatında" bir tüketici olarak harcayacağı paradır.

Köylünün hayal ettiği herhangi bir dönüşüm, onun eskiden olduğu "köylü"yü tekrar olabilmesiyle ilgilidir. İşçinin siyasal hayali, şimdiye kadar onu bir işçi olmaya mahkum eden her şeyin dönüşmesidir. Bu, işçilerle köylüler arasında bir ittifakın ancak , eğer belirli bir amaç içinse (bir dış düşmandan kurtulmak, büyük toprak sahiplerini mülksüzleştirmek) mümkün olmasının nedenlerinden biridir.

Köylü tutuculuğunun önemini, köylü yaşantısının toplamına ilişkin olarak anlamak için, değişim düşüncesini başka bir optikten incelemeliyiz. Değişim, sorgulama, deneycilik düşüncelerinin kentlerde doğduğu ve oradan yayıldığı, tarihsel bir klişedir. Genellikle görmezlikten gelinen, günlük kent yaşamının, araştırmaya bu kadar ilgi uyandıran niteliğidir. Kent, yurttaşlarına görece bir güvenlik, süreklilik, kalıcılık sağladı. Sunulanın ölçüsü, yurttaşın ait olduğu sınıfa bağlıydı ama köylüyle karşılaştırıldığında bütün yurttaşlar belirli bir güvenlikten yararlanabiliyordu.

Isı değişimlerine karşı ısıtma sistemi vardı, geceyle gündüz arasındaki farkı azaltan ışık vardı, mesafeyi azaltan ulaşım vardı, yorgunluğu dindiren görece bir konfor vardı; saldırı karşısında duvarlar ya da başka savunma gereçleri vardı, uygulanan yasalar vardı, hastalar ile yaşlılar için yoksullarevi, ve başka hayır kurumları vardı, kalıcı bilgi için kütüphaneler vardı, geniş bir hizmetler yelpazesi -fırınlardan kasaplara, makinadan, inşaata, doktorlara ve cerrahlara kadar uzanan- vardı, hayatın olağan akışını tehdit eden bir şey

olunca başvurulacak hizmetler, yabancıların uymak zorunda oldukları görenekler (Roma'dayken....), ve sürekliliğin vaadi ve anıtı olarak tasarlanmış yapılar vardı.

Son iki yüzyılda, kente ve değişime ilişkin teoriler gitgide daha ateşli bir duruma gelirken, buna karşılık olan günlük korunmanın etkililği de arttı. Son zamanlarda kentli insanın yalıtılmışlığı öylesine bütünselleşti ki boğucu bir noktaya vardı. Tek başına, hizmetlerle çevrili bir zindanda yaşıyor-kırsal yörelere karşı yeni yeni uyanan, ama kaçınılmaz olarak naif ilgisi de işte bundan.

Tam bunun karşıtı olarak, köylü, korunmasız bırakılmıştır. Köylü, yaşantısında her gün, başka her sınıftan çok, değişimle karşı karşıyadır. Bu değişlerin bazıları, örneğin mevsimler, ya da yaşlanma, enerjinin tükenmesi gibi, önceden görülebilen türdendir; çoğu ise -bugünden yarına değişen hava gibi, ya da bir ineğin patates yerken boğulması gibi, yıldırım düşmesi gibi, çok erken yağan ya da geciken yağmur gibi, bir çiçek tomurcuğunu öldüren sis gibi, artıdeğeri alanların sürekli gelişen talepleri gibi, bir salgın gibi, çekirge saldırısı gibi- önceden bilinemez.

Aslında, köylünün değişim listesi, çok daha uzun ve kapsayıcı herhangi bir listenin akla getirebileceklerinden çok daha yoğundur. İki nedenden ötürü. İlkin onun gözlem kapasitesi. Bir köylünün çevresini kuşatan şeyler arasında, gökyüzündeki bulutlardan, bir horozun kuyruğundaki tüylere kadar hiçbir şeyin onun gözüne çarpmadan ve o bu konuda geleceğe ilişkin bir yorumda bulunmadan olup bitmesi söz konusu değildir. Etkin gözlemi durmak bilmez, onun için değişimi, sürekli kaydeder ve üzerinde düşünür. İkincisi ekonomik konumu. Bu öyledir ki, kötüye giden en ufak bir değişim bile -geçen yıldan yüzde yirmi beş daha az veren bir hasat, harman ürünlerinin piyasa fiyatında bir düşüş, beklenmedik bir masraf- felaket ya da felakete yakın sonuçlar doğurabilir.

Değişimin en hafifinin bile, onun gözleminden kaçmasına izin yoktur ve sürekli borca battığından bütün bunlar gerçek ya da hayal edilmiş bir tehdit olarak kat kat büyütür.

Köylüler, saat saat, gün gün, yıl yıl, kuşaktan kuşağa yaşarlar değişimi. Onların hayatında bir değişmez olan, hemen hemen hiçbir şey yoktur, sürekli çalışma zorunluluğu dışında. Bu iş ve onun bağlı olduğu mevsimler çevresinde, onlar kendileri, belirli bir anlam ve değişimin fütursuzluğuna karşı bir sürekliliği yakalamak için, törenler, rutinler ve alışkanlıklar yaratırlar: bir ölçüde doğal, bir ölçüde içinde yaşadıkları ekonominin çarkının bitmez tükenmez dönüşünün bir sonucu olan bir döngü.

İşe ve iş hayatının çok değişik evrelerine (doğum, evlenme, ölüm) bağlanan bu rutin ve törenlerin çok büyük bir çeşitlilik göstermesi, sürekli bir akışa karşı köylünün kendi yarattığı bir korunmadır. İş rutinleri geleneksel ve döngüseldir- ve bazan her gün tekrarlanırlar. Bu gibi gelenekler korunmuştur çünkü, işin başarılı olması için en iyi fırsatı sağlar görünüşte onlar, ama aynı zamanda aynı rutini tekrarlamakla, aynı şeyi aynı tarzda, babasının ya da komşusunun babasının yaptığı gibi yaparak, köylü kendisi için bir sürekliliğ olduğunu farz eder ve kendi varkalışını bilinçli olarak yaşar.

Oysa temelde bu tekrarlama, yalnızca biçimseldir. Bir köylünün iş rutini, çoğu kentlinin iş rutininden çok farklıdır. Bir köylünün bir işi her yapışında değişen bir çok öğe vardır. Köylü her zaman doğaçtan bir şey yapıyordur. Geleneğe bağlılığı hiçbir zaman el yordamından fazla bir şey değildir. Geleneksel rutin, işin törensiliğini belirler: içeriği, bildiği başka her şey gibi, değişime tabidir.

Köylü yeni bir çalışma yöntemi ya da tekniğiyle karşılaştığı zaman direnmesinin nedeni onun olası yararlarını görememesinden değildir- tutuculuğu ne kör ne de tembeldir-

ama şeylerin doğası gereği, bu yararların garantili olamayacağını ve eğer bir hata olursa, varkalma rutininden kopmuş, yalıtılmış olacağını ve yalnız kalacağını düşünür. (Daha iyi üretim için köylülerle çalışmak isteyenler bunu hesaba katmalıdır. Köylünün zekâsı onu değişime açık tutar, hayal gücü ise süreklilik talep eder. Kentlilerin değişim talebi genellikle bunun karşıtı olan bir temele dayanır: bu aşırı iş bölümü nedeniyle ortadan kaybolma eğiliminde olan yaratıcılığı görmezden gelir ve hayal gücüne yeni hayatlar vaadeder.)

Köylü tutuculuğu, köylü deneyimi bağlamı içinde, ayrıcalıklı bir yönetici sınıfın ya da dalkavuk küçük burjuvazinin tutuculuğuyla hiç benzeşmez. Birincisi, ne kadar boşuna olursa olsun, kendi ayrıcalıklarını mutlaklaştırma çabasıdır; ikincisi ise, başka sınıflar üzerinde bir miktar delege edilmiş iktidar sahibi olmak karşılığında, bir çeşit, güçlünün yanında yer almaktır. Köylü tutuculuğu hemen hemen hiç bir zaman bir ayrıcalık savunusu değildir. Birçok kentli teorisyen ve siyasetçiyi çok şaşırtan bir olayın, köylülerin çoğu zaman varlıklı köylülerden yana tavır almalarının bir nedeni de budur. Bu bir iktidar tutuculuğu değil, bir anlam tutuculuğudur. Bu, sürekli ve sonsuz biçimde değişim tarafından tehdit edilen bireysel hayatların ve kuşakların biriktirip koruduğu anlamlar deposunu (ambar) andırır.

Köylülere özgü yanlış anlaşılan, ya da tam tersi bir anlam verilen -ayna çizelgesinin daha önce gösterdiği gibi- köylüye özgü birçok davranış biçimi ya da tutum vardır. Örneğin köylülerin kafalarının hep paraya işlediği düşünülür, oysa bu düşünceye yol açan davranış, para konusunda derin bir şüpheden kaynaklanır. Örneğin köylülerin hiç bağışlayacı olmadıkları söylenir, ama bu özellik, doğru olduğu ölçüde, adalet olmadıkça hayatın anlamsız olacağı inancından kaynaklanır. Bağışlanmadan ölmek bir köylü için ender bir olaydır.

ŞİMDİ şu soruyu sormalıyız. Kendilerinin de bir parçası oldukları dünya ekonomik sistemi ile köylüler arasındaki çağdaş ilişki nedir? Ya da soruyu, bizim köylülerin yaşantılarını inceleyen yaklaşımımızın terimleriyle ifade edersek, global bir bağlamda bu yaşantı ne gibi bir önem taşıyor?

Tarım zorunlu olarak köylü gerektirmiyor artık. Britanya köylüsü (İrlanda ve İskoçya'da bazı bölgeler dışında) bir yüzyıldan epey önce bütünüyle yok edilmişti. ABD'de modern tarihte hiç köylü olmadı çünkü para değişimi temeli üzerinde yükselen ekonomik gelişme fazla hızlı ve fazla bütünseldi. Fransa'da şimdi her gün, 150.000 köylü toprağını terk ediyor. AET'nin ekonomik plancıları, köylülüğün yüzyılın sonunda, daha önce olmazsa, sistematik bir biçimde sileneceğini öngörüyorlar. Kısa vadeli siyasal nedenlerle, silinme kelimesini değil modernleşme kelimesini kullanıyorlar. Modernleşme küçük köylülüğün, (yani asıl çoğunluğun) ortadan kalkmasını ve kalan azınlığın bütünüyle değişik bir toplumsal ve ekonomik varlığa dönüştürülmesini gerektiriyor. Yoğun makinalaşma ve kimyasallaştırma için sermaye yatırımı, yalnızca pazar için üreten bir çiftlik için gereken boyutlar, ürünün bölgeye göre ayrışması, bütün bunlar köylü ailesinin üreten ve tüketen bir birim olmaktan çıktığı anlamına geliyor ve bunun yerine köylü, hem onu finanse eden hem ondan satın alan çıkarların bağımlısı durumuna geliyor. Böyle bir planın bağımlı olduğu oturduğu ekonomik baskı, tarımsal ürünün düşen piyasa değeriyle sağlanıyor. Fransa'da bugün bir çuval buğdayın satın alma gücü, elli yıl önceye göre üç kat daha az. İdeolojik ikna, tüketimciliğin tüm vaatleriyle sağlanıyor. Kendi içinde bütünleşmiş bir köylülük, tüketimcilğe karşı içten yerleşmiş bir direnç gösteren tek sınıftı. Köylülük dağıtılınca, pazar genişledi.

Üçüncü Dünya'nın birçok bölgesinde, toprak mülkiyeti sistemi (Latin Amerika'nın büyük bölümünde toprak sahip-

leri çiftlik topraklarının yüzde altmışının ve en iyi topraklarının yüzde yüzünün sahibidir), korporatif kapitalizminin çıkarları için, monokültürlerin zorla benimsetilmesi, kendine yeterli çiftçiliğin marjinalleştirilmesi ve yalnızca bu etmenlerden dolayı tırmanan nüfus, gitgide daha çok köylünün öyle mutlak bir yoksulluğa düşmesine neden oluyor ki, ne toprak, ne tohum, ne umut olmadan, daha önceki toplumsal kimliklerini bütünüyle unutuyorlar. Bü eski-köylülerin çoğu, daha önce hiç görülmemiş bir biçimde, kentlerde milyonlarla ölçülen kitleler oluşturuyorlar, durağan bir gezginler kitlesi, bir işsiz hizmetçiler yığını oluşturuyorlar; gecekondularda bekledikleri, geçmişten kopmuş, ilerlemenin yararlarından dışlanmış, gelenek tarafından terkedilmiş, hiçbir şeye hizmet etmeyen hizmetçiler anlamında.

Engels ve yirminci yüzyıl başlarında yaşayan birçok Marksist, kapitalist tarımın daha büyük kâr getirmesi karşısında köylülüğün ortadan kalkacağını önceden görmüşlerdi. Kapitalist üretim tarzı, küçük köylü üretimini, tıpkı "bir buhar makinasının elarabasını ezmesi gibi" yok edecekti. Böylesi kehanetler, köylü ekonomisinin kendini iyileştirme yeteneğini hafife aldı ve sermaye için, tarımın çekiciliğini fazla büyüttü. Bir yandan, köylü ailesi kârlılık olmadan da varkalabiliyordu (maliyet muhasebesi köy ekonomisine uygulanabilir değildi) ; öte yandan sermaye için toprak, başka metalardan farklı olarak, sonsuz olarak yeniden-üretilebilir bir şey değildi) ve tarıma yatırım yapmak en sonunda bir sınırlamayla karşılaşabilir ve kâr hadleri düşebilir.

Köylüler öngörülenden çok daha uzun bir süre varkalabildiler. Ama son yirmi yıl içinde, tekelci sermaye, çokuluslu korporasyonları aracılığıyla, yeni ve çok yüksek kârlı, şirket-tarımını (agrobusiness) ortaya çıkararak bu yoldan, üretimi değil ama, pazarı , -tarımsal girdi ve çıktılar, zincir işleri, paketleme, ve her tür besin ürününün satışı açısından- dene-

tim altına aldı. Bu pazarın yer küresinin her bir köşesine nüfuz etmesi, köylüyü aradan çıkarıyor. Gelişmiş ülkelerde, az çok planlanmış bir dönüştürme süreci olabiliyor: gelişmemiş ülkelerde ise tam bir felaket oluyor. Eskiden kentler, şu ya da bu şekilde köylüleri sözde artı-değerden vazgeçmek zorunda bırakarak, gıda ürünleri bakımından köylere bağımlıydılar. Çok geçmeden dünyanın kırsal alanları, kendi kırsal nüfusunu beslemek için, kentlere bağımlı hale gelebilir. Bu eğer olursa ya da olduğunda, köylüler artık varolmayacaklar.

Aynı son yirmi yıl boyunca, Üçüncü Dünya'nın başka bölgelerinde -Çin, Küba, Vietnam, Kamboçya, Cezayir- köylüler tarafından ya da köylüler adına devrimler yapıldı. Bu devrimlerin köylü yaşantısında ne tür bir dönüşüme ulaşacaklarını ve hükümetlerinin dünya kapitalist pazarının zorladığı öncelikler dizisinden farklı bir şey sürdürüp sürdüremeyeceğini bilmek için henüz çok erken.

Şimdiye kadar söylediklerimden , kimsenin geleneksel köylü hayatının korunması gerektiği gibi bir sonuç çıkaramayacağı anlaşılmalıdır. Öyle söylemek, köylünün sömürülmesinin devam etmesini ve fiziksel işin genellikle yıkıcı ve baskıcı yükünü taşıyan bir hayat yaşamalarını söylemektir. Köylülerin bir varkalmacı sınıf olduğunu -benim tanımladığım biçimde- insan kabul ettiği anda, onların yaşam tarzını idealize etmek imkansızlaşır. Adil bir dünyada böyle bir sınıf artık varolamazdı.

Gene de, yalnızca geçmişe ait bir şey sayarak, modern hayatta hiçbir geçerliliği kalmadığı için köylü yaşantısını yok saymak, binlerce yıllık köylü kültürünün geleceğe hiçbir miras bırakmayacağını hayal etmek -çünkü geleceğe kalacak çok az nesne vardır köy yaşamında- köylü yaşantısının medeniyet açısından marjinal olduğunu söylemeyi yüzyıllarca sürdürüldüğü gibi, sürdürmek, tarihin ve insan hayatının çok fazlasının değerini inkar etmektir. Tarihte, böylesine

dışlayıcı tarzda hiçbir çizgi çekilemez - sanki kapanmış bir hesabın üzerini çizer gibi.

Sorun daha net söylenebilir. Köylü yaşantısının ve köylü dünya görüşünün dikkate değer sürekliliği, son bulmakla tehdit edildikçe, daha önce hiç görülmemiş ve beklenmedik bir aciliyet kazanıyor. Şimdi bu süreklilik, yalnızca köylülerin geleceğini ilgilendiren bir şey değil. Dünyanın birçok yerinde, günümüzde köylülüğü yok eden ya da aradan çıkaran güçler, bir zamanlar tarihsel ilerlemenin içinde barınan umutların çelişkisini temsil ediyor. Üretkenlik, kıtlığı azaltmıyor. Bilginin yayılması, kesin bir demokrasiye yol açmıyor. Boş-zamana kavuşma -sanayileşmiş ülkelerde- kişisel doyum sağlayacak yerde daha çok kitleselleşmeye yol açıyor. Dünyanın ekonomik ve askeri yönden birleşmesi , barış değil jenosidi getirdi. Köylünün "ilerleme" kuşkusu, en sonunda global korporatif kapitalizmin zorladığı biçimde ve bu tarihin iktidarıyla, ona bir başka seçenek arayanlar da dahil olmak üzere, bütünüyle yersiz ya da yanlış değil.

Böyle bir kuşku, kendi başına bir siyasal gelişme seçeneği olamaz. Böyle bir seçenek için önkoşul, köylülerin bir sınıf olarak kendilerini kavradıkları bir dünya görüşü edinmeleridir ve bu -onların yok edilmesini değil- bir sınıf olarak iktidar elde etmelerini gerektirir: başarıldıktan sonra, kendi sınıfsal deneyimlerini ve özelliklerini dönüştürecek bir iktidar.

Bu arada, dünya tarihinin olabilir geleceğine bakacak olursak, bütün vahşiliği korporatif kapitalizmin bütün yırtıcılığı ile daha fazla genişlemesi ve sağlamlaşmasını beklemek, ya da ona karşı uzun ve eşitsiz, üstelik sonundaki zaferin de şüpheli olduğu bir mücadele sürdürmek gibi alternatiflerin yanında, köylülüğün varkalma yaşantısı, bu uzun ve katı perspektife, nihaî zafer yolunda sürekli hayal kırıklığına uğrayan, sürekli yeniden biçimlenen sabırsız ve ilerici umuttan daha uygun olabilir.

Son olarak, kapitalizmin kendisinin tarihsel rolü söz konusu, Adam Smith, ya da Karl Marx tarafından öngörülmemiş bir rolü: onun tarihsel rolü, tarihi yok etmektir, geçmişle her bağı teker teker koparmak, bütün çaba ve hayal gücünü bir az sonra olacak olana çevirmektir. Sermaye, sermaye olarak, eğer sürekli kendini yeniden üretebilirse varolabilir; onun şimdiki gerçekliği gelecekteki gerçekleşmesine bağımlıdır. Bu sermayenin metafiziğidir. *Kredi* sözcüğü, geçmişteki bir başarıya yönelik olacağı yerde, bu metafizik içinde , gelecekteki bir beklenti içindir. Nasıl oldu da böyle bir metafizik bütün dünya sisteminin içine girdi, nasıl tüketicilik pratiğine dönüştü, nasıl sistemin yoksullaştırdıklarının, gerici diye (yani geçmişin lekesini ve işaretini taşıyor diye) kategorileştirilmesine izin verdiği, bu denemenin sınırları dışında kalıyor. Henry Ford'un "tarih bir çöp yığınıdır" deyişi hafife alınmıştır; ne dediğini çok iyi biliyordu. Dünyanın köylülerini yok etmek tarihsel ayıklamanın son bir edimi olabilir.

BU yazdığım kitap, bu tarihsel ayıklama tehdidinin sonuçları ve anlamını incelemeye devam etme niyetini taşıyan daha geniş bir yapıtın ilk cildidir.

Domuz Toprak, John Berger'ın edebiyat dünyasında bugün tuttuğu yeri alacağını ilk müjdeleyen eserlerinden biri. Her şeyden önce, meraklısı için tadına doyulmaz bir hikâye kitabı olan *Domuz Toprak*, bu özelliğini öncelikle Berger'ın burada yarattığı "Cocadrille" tipine borçlu. Cocadrille, edebiyat tarihinin karakterler galerisine unutulmaz bir tip olarak katılıyor. Elinizdeki kitap, Berger'ın *Into Their Labour* başlığı altında toplanan üçlemesinin bir parçası. Üçlemeyi oluşturan öbür eserleri, İletişim Yayınları arasında Taciser Belge ve Murat Belge'nin çevirileriyle yayımlanan *Bir Zamanlar EUROPA'da* (hikâyeler) ve *Leylak ve Bayrak* (roman). Üçlemenin zemini olarak adlandırılabilecek sorun, bir "insan türü" olarak köylülüğün ortadan kalkışı. Berger bu gelişmeyi bir yönüyle kaçınılmaz buluyor. Ama bu yaroluş tarzının özgün bir kültürel çeşitlilik olarak yaşadığımız hayata eklemlenmeyişine, bunun yerine "kayboluşuna" da hayıflanıyor. Bu bakış açısı ya da "hissiyat" içinde, *Domuz Toprak*'ta henüz köyünde yaşayan köylüyü, *Bir Zamanlar EUROPA'da* kitabını oluşturan hikâyelerde kente geçiş sürecini, *Leylak ve Bayrak*'ta ise kente yerleşen köylüyü anlatıyor. Eserine egemen olan hüzün duygusu ile sonsözde "köylülüğün dünyadan silinmesi" konusunda giriştiği açık tartışma, sanırız kitabın okurda uyandıracağı heyecanı artıracaktır. Berger hiç kimsenin başkalarından daha zorlu hayat şartlarına mahkûm edilemeyeceğini belirtiyor. *Domuz Toprak*'ta ayrıca, son on yılda bütün Batı dünyasında değişen, "yükselen" değerler hakkında Berger'ın önsezisini ve bunlara direnişini bulacak, "sevginin yazarı"nın cömert sıcaklığının, zekâsının, coşkusunun, ironisinin tadına varacaksınız.

İLETİŞİM 147
ÇAĞDAŞ DÜNYA EDEBİYATI 27

ISBN 975-470-205-5
9 789754 702057